

46797

„SLOVANSKA KNJIŽNICA“

Zv. 181—186.

MAKSIM GORKI:

FOMA
GORDJEJEV

ROMAN.

V GORICI 1913
«GORIŠKA TISKARNA» A. GABRŠČEK.

„Slovanska knjižnica“

MAKSIM GORKI:

FOMA GORDJEJEV.

ROMAN.

Yvon Schwanitz

Tiskala in založila »Goriška Tiskarna« A. Gabršček.

V GORICI 1912.

~~45973~~

46.797

25.4.35.

Dar

IN = 030002305

Prvo poglavje.

Pred blizo šestdesetimi leti, ko so pridobivali ob Volgi s pravljilčno histrostjo milijone, je služil na neki barki bogatega kupca Sajeve mladenič z imenom Ignat Gordjejev za zajemalca vode.

Bil je korenjaške rasti, prijetnega lica, prebrisan in eden tistih, katerim se vedno in povsodi sreča smeje, ne zaradi njihove pridnosti in nadarjenosti, ampak bolj zategadelj, ker razpolagajo z neizmerno energijo in na poti k svojim smotrom ne razmišljajo, da, celo ne morejo razmišljati o sredstvih, ki si jih bodo izbrali; zavoljo tega ne poznajo zakona nad svojo voljo. Včasih govore vsi plahi o svoji vesti, včasih se resnično ubijajo v borbi z njo, — toda vest je le slabim dušam nepremagljiva sila; krepki jo kmalu premagajo in jo zaslužnijo svojim željam, ker jim pravi že neko prirojeno čustvo, da bi jim pokvarila življenje, ako ji dajo svobodo in neodvisnost. Žrtvujejo ji dneve; a če se zgodi, da jim podjarmi duhove, se, dāsi premagani, vendar nikdar ne čutijo potrlih, ter žive prav tako zdravi in močni pod njeno oblastjo, kakor so živeli brez nje ...

S štiridesetimi leti je bil Ignat Gordjejev že sam lastnik treh parobrodov in desetih bark. Ob Volgi so ga cenili bogataša in bistrournega moža; toda dobil je pri-

imek »Razuzdanec«, ker njegovo življenje ni teklo ravno po premi strugi, kakor pri drugih, njemu podobnih ljudeh, ampak venomer je prešerno vzkipevalo in se zaganjalo iz tira, daleč proč od dobička, njegovega glavnega cilja. Zdelo se je, da je troje Gordjejev, ali da bivajo takorekoč tri duše v Ignatovem telesu. Ena njih, najmočnejša, je bila le željna in kedar je Ignat živel po njenih poveljih, ni bil drugega nego človek, poln strastne neumorne delavnosti. Ta strast je gorela v njem noč in dan, vdajal se ji je popolnoma, grabil vsepovsodi stotine in tisoče rubljev, in vendar je bilo videti, da bi se nikdar ne nasitil bleska in žvenka denarjev. Hitel je po Volgi navzgor in navzdol ter polagal in krepil ob nji mreže, v katere je lovil zlato; nakupoval je žito po vaseh ter ga vozil v svojih barkah v Ribinsk; plenil je in goljufal, da včasih že sam ni zapazil; a včasih je le zapazil, in tedaj se je z neprikritim zmago-slavjem smejal goljufanim in v svoji blazni lakomnosti se je vznášal do poezije, le pri tem, da je porabljal toliko sil v ti gonji za rubljem, ni bil lakomen v navadnem pomenu besede, in včasih je kazal celo neko nerazumljivo, toda odkritosrčno brezbržnost do svojega imetja. Nekoč, ko je Volga plavila led, je stal na bregu in gledal, kako lomi led njegovo novo, petinštiridesetsežnjo barko, pritiskaje jo ob strmi breg; govoril je skozi zobe:

»Tako je prav ... le jo! ... žmi! davi! ... no, pa še enkrat! ... rrum!«

»Kako je, Ignat«, ga je vprašal kum Majakin, stopivši k njemu, »led ti stiska dobrih deset tisoč iz mošnje, kaj ne?«

»Nič ne de! Pa jih pridobim drugje stotisoč ... a glej, kako dela Volga! A? Ta zna! Ona, matuška, ti pre-

meša zemljo, kakor ti skuto z nožem ... glej, glej! To je zdaj moja »Bojarinja«. Le enkrat je bila še v vodi ... No, ali praznujemo trizno za njo?»

Barka je šla v trske. Ignat in kum sta sedela v krčmi na bregu, pila vodko in gledala skozi okno, kako je neslo po reki led in ostanke »Bojarinje«.

»Ali ti je žal za njo?» je vprašal Majakin.

»Zakaj bi mi neki bilo? Volga dala — Volga vzela ... Saj mi ni odtrgalo roke ...«

»A vendar ...«

»Kaj, vendar? Videl sem vsaj sam, kako se je vse to zgodilo ... naučil sem se zopet nečesa za bodočnost. A tedaj, ko mi je gorel »Volgar«, žal nisem bil navzoč. Kako je pač to lepo, če se v sredi nočne teme, na vodi, razpali takšna grmada! To ti je bil parnik, da je bilo kaj ...«

»Kakor bi ti tudi tistokrat ne bilo žal?«

»Za parnik? Za parnik ... je bilo škoda, zares ... A žalost je vseeno bedarija. Kaj pomaga? Le plakaj; a solze ne pogasijo ognja. Naj goriijo parnikj ... in če zgori vse, kaj je meni za to! Duša bi se razgorela k delu in vse bi se dvignilo iznova ... ni-li res?«

»I — da!« je rekel Majakin z nasmehom. »Krepke besede govoriš ... In kdor govori tako, ... če ga slečeš do golega, pa bode vseeno bogat ...«

Pri tem, da je umel Ignat tako filozofski prenašati izgubo tisočev, je vendar poznal vrednost vsake kopejke; tudi revežem je dajal le poredko in le tistim, ki so bili popolnoma nesposobni za delo. Če pa je prosil milostinje človek, ki je bil le količkaj zdrav, je rekel Ignat s strogim glasom:

»Poberi se! Lahko bi še delal ... pojdi in pomagaj hlapcu, voziti gnoj, pa dobiš sedmiščnik ...«

Kedar ga je obvladala gorečnost v delu, je bil proti bližnjim trd in brez sočutja; tudi samemu sebi ni dal miru v lovu na rublje. In nenadoma — zgodilo se je po navadi spomladi, ko postaja vse na zemlji tako čarovito krasno in ko veje nekaj s takim prijaznim očitanjem na dušo z jasnega neba — je obšlo Ignata Gordjejeva čustvo, kakor da ni gospod svojega dela, ampak njegov nizki suženj. Tedaj se je zamišljal in, gledaje okrog sebe, z vprašujočimi očmi, izpod gostih, nahmurdjenih obrvi, je hodil po cele dneve jezen in mračen okrog, kakor bi nemo nekaj izpraševal, ker se boji vprašati na glas. Tedaj se je vzbudila v njem njegova druga duša, divja in pohotna duša zveri, katero je razdražil glad. Drzen in ciniški proti vsem je pil, živel razuzdano in zapeljeval k pijači tudi druge; bil je ves iz sebe in zdelo se je, da je vzkipel v njegovi duši vulkan blata. Kakor bi divje trgal verige, katere je sam skoval, da jih nosi; trgal jih je, ne da bi jih mogel raztrgati. Razmršen, blaten, z licem, zabuhlim od pijanosti in brezspanjih nočij, z brezumnim pogledom in zadiraje se s hripavim glasom, je blodil po mestu iz ene pivnice v drugo, sejal denar, ne da bi ga prešteval, plakal ob petju otožnih narodnih pesmij, plesal, pretepal kogarkoli, a nikjer in v ničemur ni našel miru.

Zgodilo se je nekoč, da se je pridružil k Ignatovi pivski družbi, kakor se ti prime košček blata na čevelj, izpoden dijakon, nizek in debeluhast človek v raztrgani duhovniški obleki in s plešasto glavo. Bitje brez značaja, grd in zopern, je igral vlogo norca; mazali so mu gorščico po pleši, veleli mu hoditi po vseh štirih, piti zmes različnih

vrst žganja in plesati ciniške plese; delal je vse to molče, z idijotskim smehljajem na propalem obrazu in ko je storil, kar mu je bilo ukazano, je redno iztegnil roko, obrnivši dlan navzgor ter zaprosil:

»Blagovolite, prosim, rubeljček ...«

Smejali so se mu s krohotom ter mu dajali enkrat dva groša, drugič ničesar, zgodilo pa se je tudi, da mu je vrgel kdo po deset rubljev in več.

»Ti mr-raz!« mu je kriknil nekoč Ignat. »Govori, kdo si pravzaprav?«

Dijakon se je prestrašil krika in, nizko se priklonivši Ignatu, je molčal.

»Kdo si? Govori!« je zarjul Ignat.

»Človek sem ... ki je za to na svetu, da se mu ro-gajo«, je rekel dijakon, in družba se je zakrohotala nje-govim besedam.

»Ali si lump?« ga je vprašal Ignat nadalje s pretečim glasom.

»Lump sem zavoljo sile in zavoljo slabosti svoje duše ...«

»Pojdi sem!« mu je zaklical Ignat. »Sem pojdi in vsedi se k meni ...«

Plahega koraka, tresoč se strahu, je stopil dijakon k pijanemu kupcu in obstal pred njim.

»Sedi k meni«, je dejal Ignat, prijel ga za roko in napravil prestrašenemu človeku prostor poleg sebe. »Ti si mi soroden človek ... Tudi jaz sem lump! Ti iz sile, jaz — iz prevzetnosti, — jaz sem lump od samega hrepenenja. Ali si razumel?«

»Razumel ...« je dejal tiho dijakon.

A družba se je smejala.

»Veš li sedaj, kdo sem jaz?«

»Vem ...«

»No, pa reci: Ti, Ignat, si lump!«

Dijakon tega ni mogel. Prestrašeno je zrl na Ignatovo orjaško postavo in je zanikavaje odmajal z glavo. In družba se je kröhotala, kakor bi grmelo. Ignat ni mogel napraviti dijakona do tega, da bi ga psoval. Tedaj ga je vprašal:

»Ali hočeš denarja?«

»Dajte!« je vztrepetal dijakon.

»A zakaj ti bode?«

Dijakon ni hotel odgovoriti. Tedaj ga je prijel Ignat za ovratnik in stresel iz njegovih umazanih ust te-le besede, izgovorjene s strahom in tiho, skoro šepetaje:

»Hčer imam ... hčerko ... šestnajst let je stara ... v duhovski šoli. Zanjó ... nabiram, da bode ... kedar pride ven ... imela s čim pokriti nagoto ...«

»A ...« je dejal Ignat in izpustil dijakonov ovratnik. Potem je sedel zamišljen in mračen in opazoval dijakona brez prenehanja. Nato so se smejale njegove oči in rekel je:

»Bledeš, pijanica.«

Djakon se molčé prekriža in spusti glavo na prsi.

»Res je!« je potrdil besede djakona nekdo iz družbe.

»Ej, ti! Prodaj hčer! Koliko vzameš?«

Dijakon je odkimal z glavo in lasje so se mu zježili:

»Tisoč!«

Družba se je zahohotala, in ko je videla, da so djakonu vstajali lasje, so ga polili z mrzlo vodo.

»Dva tisoč!« zatuli Ignat, mežikaje z očmi.

»Kaj vi? Kako to?« je godrnjal djakon, razprostiraje obe roki na Ignatija.

»Tri!«

»Ignat Matvejič!« krikne djakon s tankim, zvenečim glasom, — »zaradi gospoda Boga, zavoljo Krista, bodi, prodam, zaradi nje prodam!«

V njegovem rezkem kriku je groza zvenela in njegove oči so se svetile kakor žareče oglje, ne eden izmed drugih ni tega opazil, družba pijanih ljudi se mu je brezmerno grohotala. — St — grozno je kriknil Ignat, vstal v vsej svojej velikosti in privzdignil obrvi, vi tepci, ne razumete, zakaj gre tukaj? nad tem se treba jokati in vi se smejete... Šel je k djakonu, pokleknil predenj in mu govoril: — Dijakon! zdaj ste videli, kak ničvrednež sem! Pljuni mi v obraz! v tem trenutku je bil brezobrazen in smešen. Dijakon se je tudi vrgel pred noge Ignatija in kakor velikanska želva lezel okoli njih, poljubljal kolena mrmraje, težko diha se je Ignat sklonil nad njim in ga je privzdignil s tal in kričal in mu zaukazoval in prosil: — pljuvaj naravnost v moje nesramne oči! Družba Ignatija je v tem trenutku tako kričala, da so se okna tresla. 100 goldinarjev ti dam, pljuni! — Dijakon je šel okoli njega v strahu, nevede, je li to sreča ali nesreča, da se je ta tako ponižal pred njim — — Potem je vstal Ignat s tal, udaril z nogo in vrgel njemu zavitek denarja ter se nerodno smejal. — Nesramni človek — — ali je mogoče tako maščevanje pred njim. Nekateri se boje slišati dan pokore, drugi se smejejo nad grešnikom — — — srce je vztrepetalo — no, jaz mislim — — — Jaz nisem ničesar mislil — tako je to! Ven je šel! O da bi tebe nikdar ne videl! Poslušaj! Ah ču-

dak! se je grohotala družba. O njegovem pirovanju so se v mestu razširile legende — o njem so vsi govorili, no pa nikdo se ni nikoli odtegnil njegovemu povabilu k piru. Tako je doživel ves teden. — In nepričakovano se je javil doma še vinjen, pa ta ostuden duh ga je že nekoliko popustil. Z mirnimi, v tla zročimi očmi, polnimi sramu, je molče poslušal ugovore žene, miren in pokoren kakor ovca; nato je šel v sobo in se vanjo zaklenil. Par ur je klečal na obrazu, glavo sklonjeno na prsi, roki sta mu mrtvo viseli navzdol, hrbet se mu je sklonil in molčal je, kakor bi ne smel ziniti. K durim na opankah se je priti-hotapila žena in poslušala. Težki vzdih, podobni vzdihom bolnega konja so se slišali za durmi. Gospoda! Ti vidiš — je z mrtvim naglasom šepetal Ignat in si s silo z dlanjo roke odkrival prsi. V dneh pokore je on pil samo vodo in jedel pšenični kruh. Žena je zjutraj postavila pred duri njegove sobe veliko steklenico vode, $\frac{1}{2}$ kg kruha in sol.

Odprl je vrata, vzela k sebi jedila in znovič zaprl. Njega ni nikdo s čemur si boji nadlegoval, celo ogibali so se ga in bali, da mu ne pridejo pred oči — — Črez nekoliko dni se je znova javil na borzi, šalil se je, smejal, vzela vodstvo pekarnice, pokazal se zmožnega, biti dober in uren hišnik, dober poznavatelj vsega, kar se tiče dela. V vseh teh dobrih letih življenja Ignata se mu ni nikdar vzbudila želja — — želja imeti sina, no pa čim bolj se je staral, tim bolj živa je postajala želja. Večkrat so se med njim in ženo začeli taki pogovori. Zjutraj za čajem ali opoldne za obedom, je z jeznim pogledom opazoval ženo, debelo, požrešno žensko z rmeno-rdečim licem, z zaspanimi očmi in vprašal jo je:

»Kaj, še se ti ni zbudila želja?«

Ona je dobro vedela, za kaj gre, no ona je pa kljubovaje nejasno odgovorila: »Kako bi jaz ničesar ne želela? Pesti so tvoje kakor železne kroglice — — —

»Čemu pa vprašam, tepec!«

»Ali ti nisem že rodila?«

»Sama dekleta! ...« je rekel Ignat z očitanjem. »Sina potrebujem... Razumeš? Sina, naslednika! Komu naj dam po smrti glavnico? Kdo bo molil za moje grehe? Ali naj dam vse samostanom? Saj že tudi tako dobé, kar jim gre! Naj tebi pustim? Ti si prava molilka... še kedar v cerkvi stojiš, misliš le na ribje pogače. A če umrem, se omožiš vdruigič... in bogvekakšen bedak se bode veselil mojega denarja... Ali delam za to? Oh ti...«

In zlobna žalost se ga je polastila, ko je čutil, da njegovo življenje nima smotra, če ne dobi sinu, ki bi ga mogel nadaljevati.

V devetih letih zakona mu je rodila žena štiri hčere, a vse so bile umrle. Z utripajočim srcem je čakal Ignat njihovega rojstva, a le malo se je žalostil ob njihovi smrti — saj jih itak ni potreboval. Ženo je pretepal že v drugem letu zakona; od začetka jo je bil v pijanosti in brez zlobe, le po pregovoru: »Ljubi ženo kot dušo, a tresi jo kot hruško!«, toda po vsakem porodu se je v njem, ki je bil varan v svojem pričakovanju, razpalilo sovraštvo do žene, in sedaj jo je tepel z naslado, maščuje se nad njo, ker mu ni rodila sina.

Nekega dne, ko je bil po opravkih v Samarski guberniji, je dobil od doma od sorodnikov brzojavko, ki ga

je obveščala o ženini smrti. Prekrižal se je, pomislil in napisal kumu Majakinu odgovor:

»Pokopljite jo brez mene in pazite na denar ...«

Potem je šel v cerkev, da služi za njo zadušnico, in ko je bil pomolil za večni počitek rajнке Akuline, je začel misliti o tem, da se mora prejkoprej oženiti.

Tedaj je imel triinštirideset let. Visok, visokopleč, je govoril v gostem basu, kakor protodijakon; njegove velike oči so zrle smelo in modro izpod temnih obrvi; v njegovem zagorelem obličju, obrobljenem s črno brado in v celi njegovi krepki postavi je bilo mnogo čistoruske, zdrave in surove krasote; njegove odmerjene kretnje in njegova ponosna, zložna hoja je svedočila o čutu lastne moči in o veliki samozavesti. Ugajal je ženskam in ni se jih izogibal.

Še ni bilo preteklo pol leta po smrti njegove soproge, ko se je že zopet poročil s hčerjo nekega kupčijskega znanca, molokanskega*) kozaka v Uralu. Oče neveste mu je dal svojo hčer, ne gledé na to, da je bil Ignat znan tudi v Uralu kot »razposajenec«, in v jeseni se je vrnil Ignat s svojo ženo, mlado Kozačko, domov. Klicali so jo Natalja. Visoka, vitka, s širokoodprtimi modrimi očmi in dolgo, temnoplavkasto kito, je bila dostojen par za krasotca — Ignata. On je bil ves srečen, ponašal se s svojo ženo in jo ljubil s strastno ljubeznijo zdravega moža. A kmalu jo je začel zamišljeno in s pozornostjo opazovati.

Redkokedaj se je prikazal smehljaj na ovalnem, strogo pravilnem licu njegove žene, — vedno je razmišljala o nečem, kar je ležalo izvestno izven življenja, in v njenih sinjih očeh, ki so bile vedno hladne in mirne, se je svetilo

* Neka verska sekta.

včasih nekaj mračnega, plahega. Kedar ni imela opraviti z gospodinjtvom, se je vsedala v največji izbi hiše k oknu in presedela tam po dve, po tri ure, molče in ne da bi se ganila. Njeno lice je bilo obrnjeno na ulico, toda pogled njenih očij je bil tako brezbrizen do vsega, kar je živelo in se gibalo tam za oknom in ob istem času tako napeto globok, kakor bi gledala v dno svoje duše. Tudi njena hoja je bila čudna; — Natalja se je gibala v prostornih sobah Ignatove hiše počasi in previdno, kakor bi nekaj nevidnega tesnilo svobodo njenih stopinj. Hiša je bila opravljena s težkim, kmetsko-bahatim razkošjem, vse v njej je sijalo in kričalo bogastvo lastnika, toda Kozačka je hodila mimo dragega pohištva in nakopičene srebrnine tako nekako od strani in plaho, kakor bi se bala, da jo vse te stvari zgrabijo in zadavijo. Šumno življenje velikega trgovskega mesta pač ni zanimalo te molčeče ženske in kedar se je vozila z možem na izprehod — je vpirala oči v kočijažev hrbet. Ako jo je mož vzel s seboj na poset, je šla in se vedla tam ravno tako čudno kakor doma; ako so prišli gostje k nji sami, jih je gostila z vnemo, ne da bi kazala tudi le malo zanimanje k temu, o čemur so govorili, in ne da bi videla enega njih raje nego drugega. Le modri in dovtipni kum Majakin je vzbudil zdajpazdaj na njenem licu smehljaj, nejašen kot senca. Govoril je o nji:

»To je drvo, ne ženska! A življenje se ne da ugasiti prav tako, kakor grmada, in vsi gorimo v njem; tudi ta molokanka se še vname, le počakaj in daj ji časa. Tedaj bomo videli, v kakšnih barvah se še razcveti.«

»Ej, ti poganka!« je rekal Ignat svoji ženi v šali. »O čem razmišljaš? Ali tuguješ za svojo kozaško vasjo? Živi veselejše!«

Molčala je in mu gledala mirno v obraz.

»Prepogosto hodiš v cerkev ... počakala bi. Saj bo še dovolj časa, da moliš za svoje grehe ... in poprej jih moraš še storiti. Veš, če ne grešiš, se ne pokoriš, in če se ne pokoriš, ne rešiš svoje duše ... Torej le greši, dokler si mlada. Ali se peljeva na izprehod?«

»Ne ljubi se mi ...«

On se je vsedel k nji, objemal jo, hladno in skopo v povračanju njegove ljubezni, in zagledavši se v njene oči, ji je govoril:

»Natalja! Povej, zakaj si tako nevesela? Ali ti je dolgčas pri meni, a?«

»Ne«, je kratko odgovorila.

»Kaj ti je torej? — Hočeš-li domov nazaj?«

»Ne, ne ... to je le tako ...«

»Na kaj misliš?«

»Saj ne mislim ...«

»Kaj pa je potem?«

»Tako ...«

Nekoč se mu je posrečilo, dobiti od nje daljši odgovor:

»Nekaj plahega je v mojem srcu. Tudi v očeh. In vedno se mi zdi, da to ni pravo ...«

Pokazala je z roko okrog sebe, na stene, na pohištvo, na vse. Ignat ni razmišljal o njenih besedah in smeje se je odgovoril:

»To se motiš! Tu je vse pravo in pristno ... same drage in trpežne reči. A če hočeš, jih vse sežgem, razprodam in podarim ter nabavim novih! No, ali želiš?«

»Zakaj?« je dejala ona mirno.

Čudno se mu je dozdevalo nazadnje, kako da ona, tako mlada in zdrava, živi, — kakor bi spala, ne da bi se ji

zahotelo česarkoli, ne da bi šla drugam, kakor v cerkev, in se izogiblje vseh ljudij. In tolažil jo je:

»Le počakaj, sina mi rodiš, in vse drugo življenje se začne za tebe. Zato si žalostna, ker imaš premalo skrbi; on pa ti jih bode že napravljaj. Saj boš rodila sina, a?«

»Kakor je Bogu drago ...« je odgovorila in povесila glavo.

Potem ga je njeno razpoloženje začelo dražiti.

»No, molokanka, zakaj si povесila nos? Hodi kakor po steklu ... in gleda, kakor da bi bila pogubila dušo! Saj pravim! Takšna jedrovita ženska si in ničesar se ti ne ljubi, neumnica!«

Nekoč, ko je prišel pijan domov, je začel siliti vanjo s svojo ljubeznivostjo, ona pa se ga je branila. Tedaj se je razsrdil in kriknil:

»Natalja! Pusti to neumnost, to ti povem!«

Obrnila se je k njemu in vprašala mirno:

»A kaj bode potem?«

Ignat je vzbesnel ob teh besedah in ob njenem neprestrašenem pogledu.

»Kaj?« je zakričal in stopil bliže k nji.

»Ali me hočeš morda tepsti?« je vprašala, ne da bi se premaknila z mesta ali trenila z očmi.

Ignat je bil navajen, da so trepetali pred njegovo jezo, in njena mirnost je bila zanj čudna in žaljiva.

»Tu imaš!« je zavpil in zamahnil z roko po nji. Počasi, a vendar pravočasno se je izognila njegovemu udarcu; nato ga je prijela za roko in ga pahnila od sebe ter rekla, ne da bi povišala glas:

»Če žganeš še enkrat, ne pridi več k meni! Ne pustim te k sebi!«

Njene velike oči so se zožile in njihov ostri rezki blesk je iztreznil Ignata. Čital ji je na obrazu, da je tudi ona silna žival in da ga, — če se ji zahoče — ne dopusti k sebi, naj jo bije do smrti.

»Uh, paganka!« je zarjul in odšel.

A dasi se ji je dal enkrat premagati, bi tega vendar ne hotel storiti v drugič; ne bil bi trpel, da bi se mu ne vklonila ženska, ki je bila vrh tega še njegova žena: to bi ga ponižalo. Čutil je takoj, da bi mu žena potem vedno in povsodi odrekala pokorščino, da bi se vnel med njima trdovraten boj za gospodarsko oblast.

»Prav! Videli bomo, kateri premaga prvega«, je mislil drugi dan sam pri sebi, gledaje za ženo z mračno radovednostjo. V njegovi duši je že plamtela burna želja, da bi začel borbo in se na to čimpreje naslajal ob dobljeni zmagi.

A čez štiri dni je Natalija Fominišna povedala možu, da je noseča. Ignat je vztrepetal od radosti, objel jo krepko in rekel:

»Ti si žena, da je kaj, Natalja! Nataša ... če je sin! Če rodiš sina, te pozlatim! Še več! Suženj ti bodem, da povem po pravici! Kakor pred Bogom! Pod noge ti ležem, a ti me teptaj, kolikor hočeš!«

»To ni naša volja, marveč božja«, je dejala Natalja tiho in prepričevalno.

»Da, božja!« je bridko vzkliknil Ignat in žalostno pokimal z glavo. Od tega hipa je začel hoditi za ženo, kakor za malim detetom.

»Zakaj si sedla k oknu? Glej, da ne prideš v prepilh in ne zbolíš?« jej je govoril trdo in ljubeče obenem. Zakaj

skačeš čez stopnice? Vse pretreseš v sebi ... A jej več, jej za dva, da bode tudi zanj dovolj ...»

Nosečnost je delala Nataljo še bolj zamišljeno in molčečo; zdelo se je, da je še globlje prodrla v sebe in da jo je docela prevzelo utripanje novega življenja pod njenim srcem. Toda smehljal na njenih ustnicah je postajal jasnejši in v njenih očeh se je včasih zasvetilo nekaj novega, slabotnega in boječega, kakor prvi blesk jutranje zore.

Ko je prišel končno čas poroda — bilo je rano zjutraj nekega jesenskega dné — je Ignat prebledel ob prvem kriku boli, ki se je iztrgal soprogi; hotel ji je nekaj reči, a mahnil je le z roko, kakor bi se hotel nečesa ubraniti, in odšel iz spalnice, kjer je vil ženo krč, v malo sobico v pritličju, v kateri je včasih njegova mati molila. Velel si je prinesiti vodke, sedel za mizo in začel srdito piti, poslušaje nemir v hiši in stok porodnice, ki se je slišal od zgoraj. V kotu sobe, mračno razsvetljene od brleče svetilke, so se risali temni, brezčutni obrazi svetniških podob. Tam nad njegovo glavo so teptali in drsali z nogami, porivali po podu nekaj težkega, ropotali s posodo in nemirno begali po stopnicah gori in doli ... Vse se je vršilo brez zamudno in naglo, a čas je šel le počasi naprej. Do Ignatovih ušes je prihajal šepet:

»To ne pojde kar tako gladko ... poslali bi v cerkev, da bi odprli altar ...«

V sosednjo sobo je prišla v hiši živeča sorodnica Vasuška in začela moliti z glasnim šepetom:

»Gospod in Bog naš ... ki si blagovolil priti iz nebes in roditi se iz svete Bogorodice ... ki poznaš slabost človeškega bitja ... odpusti dekli svoji ...

In hipoma, zaglušuje vse drugo, se je razlegal nečloveški krik, ki je pretresal dušo, ali pa je zategnjen jek tiho plaval po sobah hiše in zamiral v kotih, ki so se že polnili z večernim mrakom ... Ignat je mrko gledal svetniške podobe, težko vzdihal in ugibal:

»Če le ne bode zopet hči?«

Od časa do časa je vstal, stopil brez namena v sredo sobe in se molčé prekriževal, nizko se klanjaje podobam, potem je sedel zopet za mizo, pil žganje, ki ga v teh urah ni moglo opijaniti, in — tako je prebil ves večer in vso noč in jutro do poldneva.

A tedaj je vendar že enkrat prihitela babica od zgoraj, kričeč mu z radostnim in tankim glasom:

»Čestitam ti na sinu, Ignat Matvejič!«

»La-ažeš?« je vprašal brezglasno.

»I, kaj ti pride na um, batjuška! ...«

Ignat je vzdihnil z vso močjo svojih širokih prsij, pal na kolena in zamrmral s tresočim se glasom, tiščoč roki na grudi:

»Slava Ti, o Gospod! Nisi torej hotel, da bi moj rod izumrl! Moji grehi ne ostanejo brez priprošnje pred Teboj. Hvala Ti, Gospod ... oh!« — In ko se je dvignil zopet na noge, je pričel takoj dajati glasna povelja:

»Hej! Nekdo naj se pelje po popa! Naj reče, da ga prosi Ignatij Matvejič, da bi prišel k njemu in molil za porodnico!«

Dekla je prišla in mu dejala razburjeno: »Ignatij Matvejič! Natalja Fominišna Vas kličejo ... slabo jim je ...«

»E, kaj slabo, že mine!« je kričal on z radostno se iskrečimi očmi. — »Reci, da pridem takoj! Povej ji, da je vrl dečko! Kar po darilce še grem, pa pridem! Stoj ...

za popa pripravite prigrizek... pošljite po kuma Majakina!»

Njegova orjaška postava je skoro da še vzrastla in opita z veseljem, se je nerodno metala po sobi; smejal se je, mel si roki in, pošiljaje podobam ganjene poglede, se je križal, široko mahaje z desnico... Slednjič je šel k ženi.

Tam je zagledal pred vsem malo, rdečkasto telesce, ki ga je umivala babica v koritcu. Zagledavši ga, se je dvignil Ignat na prste, dal roki na hrbet in šel bližje k njemu, previdnih stopinj in smešno mrdaje z ustnicami. A telesce se je zvijalo in capljalo v vodi, golo, brez moči in ljubeznivo v svoji slabotnosti...

»Ti, slišiš, prijemaj ga previdneje... saj še nima kosti...« je rekel Ignat babici proseče in polglasno. Ona se je zasmejala, odpiraje brezzoba usta in premetavala dete spretno iz ene roke v drugo.

»Pojdi vendar k ženi...«

Poslušno je pristopil k postelji in vprašal že od daleč:

»No, kako je, Natalja?«

Potem je odrinil zagrinjalo, ki je metalo temo na postelj.

»Ne preživim...« se je zaslišal tih, hripav glas.

Ignat je molčal in gledal srepo v lice ženske, ki je bilo zakopano med belimi blazinami, na katerem so se videli temni prameni las, kakor mrtve kače. Rumeno, brez življenja, s črnimi progami okrog velikih, široko odprtih očíj — to mu je bilo tuje. Tudi pogleda teh groznih očíj, ki se je nepremično upiral nekam v daljavo, skozi steno, — tudi tega Ignat ni poznal. Negovo srce, ki ga

je hipoma stesnila težka slutnja, je prenehalo utripati veselo.

»To ni nič... nič hudega... vselej je tako...« je tiho govoril, sklanjaje se, da bi poljubil ženo. A ravno v obraz mu je zopet zaječala:

»Ne preživim...«

Sive in hladne so bile njene ustnice in ko se jih je dotaknil s svojimi, je vedel, da je smrt že v nji.

»O gospod!« je prestrašen zašepetal, ko je čutil, kako ga davi strah za grlo in mu ne da dihati.

»Nataša! Kaj pa bode ž njim? Saj potrebuje prsij! Kaj ti je vendar?«

Skoro da je zakričal v njo. Okrog njega je begala babica, zibaje plakajoče dete v zraku in govorila nekaj prepričujočega, on pa ni slišal ničesar in ni mogel odtrgati svojih oči od strašnega ženinega lica. Sedel je na robu postelje in govoril s slabim, skoro neslišnim glasom:

»Le pomisli, saj ne more živeti brez tebe... dojenček je! Okrepi si dušo: preženi to misel! Preženi jo!«

Govoril je in — vedel, da je zaman. Solze so vzkipevale v njem in v njegovih prsih se je rodilo nekaj težkega kot kamen in hladnega kot led.

»Odpusti... mi... zdravstvu! Pazi, glej... ne pij...« je brezglasno šepetala Natalja.

Duhovnik je prišel, pokril ji obraz in začel vzdihujé čitati nad njo tihe, proseče besede:

»Vsemogočni, vsevzdržujoči Bog, ki celiš vsako trpljenje... ozdravi tudi svojo dekle Nataljo, ki je rodila, in vzdigni jo z odra, na katerem leži... četudi smo po besedah proroka Davida »spočeti v prešestovanju in vsi nečisti pred Tvojim obličjem...«

Glas starčka se je tresel, njegov suhljati obraz je bil strog in njegova obleka je dišala po kadilu.

»Dete, ki ga je rodila, varuj vsega zla... vsake zlobe... vsake vihre... zlih duhov, podnevnih in ponočnih...«

Ignat je poslušal molitev in tiho jokal. Njegove velike, gorke solze so padale na golo roko soproge. A njena roka pač ni čutila, kako so kapljale solze nanjo: ni se premaknila in koža ni vzdrljela, ko so se je dotikale. Molitev je še poslušala; nato pa je pala Natalja v nezavest in naslednji dan je umrla, ne da bi izpregovorila le besedo — umrla je ravnotako molče, kakor je živela. Preskrbevši ženi krasen pogreb, je dal Ignat sina krstiti, nazval ga je F o m a in ga oddal s težkim srcem v obitelj krstnega otca, svojega starega prijatelja Majakina, katerega žena je tudi nedavno rodila. V gosto, temno brado Ignata je smrt zasejala mnogo sivih las, a v mračnem blesku njegovih očíj se je pojavil nov izraz — mehak, jasen in ljubeznjiv.

Drugo poglavje.

Majakin je živel v ogromni, dvonadstropni hiši z velikim vrtom, v katerem so mogočne, stare lipe širile svoje bogato vejevje. Njihovo zelenje je zastiralo okna, kakor z gostimi, temnimi čipkami in skozi to zaveso je solnce trudoma prodiralo v razdrobljenih žarkih v male sobe, napolnjene z raznovrstnim pohištvom in velikimi skrinjami, tako da je vladala v hiši vedno stroga in žalostna polutema. Rodbina je bila pobožna — duh voska,

kadila in svetilničnega olja je napolnjeval prostore, spokorni vzdih in molitvene besede so plavale po zraku. Obredi so se izpolnjevali strogo, z naslado, v njih se je izpuščala vsa svobodna sila duš hišnih prebivalcev. V somračni, dušeči in težki atmosferi hiše so se gibale temnooblečene ženske postave z vedno spokornimi obrazi, v mehkih opankah na nogah.

Obitelj Jakova Tarasoviča Majakina je štela poleg njega samega, njegove žene in njegove hčere še petero ženskih sorodnic, izmed katerih je imela najmlajša štiriintrideset let. Vse so bile enako pobožne, nesamostojne in čisto udane gospodinji, Antonini Ivanovni, veliki, suhi ženski temnega lica in strogih, sivih očij, ki so se svetile oblastno in umno. Majakin je imel še sina Tarasa, a njegovo ime se ni nikdar imenovalo, ker so vsi dobro vedeli, da se je Jakov popolnoma razdril s svojim sinom, tedaj, ko se je bil peljal devetnajstletni Taras v Moskvo študirat, kjer se je oženil proti volji svojega očeta. Taras je izginil brez sledu. Právili so, da so ga poslali iz kakoršnegakoli vzroka v Sibirijo...

Zunanost Jakova Majakina je bila jako čudna. Bil je majhen, gibčen, imel je ostro rdečo bradico in njegove zelenkaste, zvite oči so gledale, kakor bi govoril vsem in vsakemu:

»Nič ne de, gospod, pomirite se! Razumem Vas sicer, a če me pustite pri miru, Vas ne izdam.«

Njegova glava, podobna jajcu, je bila nenavadno velika. Visoko, nagubančeno čelo se je zlivalo s plešo in zdelo se je, da ima ta človek dvoje obrazov — eden da je bistrumen in moder, z dolgim, hrustančastim nosom in viden vsakomur; nad njim pa drugi, brez oči in ust; le

gube ga prepregajo, za njimi pa kakor bi skrival Majakin usta in oči — do svojega časa — in kedar bi prišel ta čas, bi pogledal na svet z drugimi očmi in se nasmejal z drugačnim nasmehom .

Bil je lastnik tovarne za vrvi in je imel prodajalnico v mestu, ob pristanišču. V ti prodajalnici, ki je bila do stropa natlačena z vrvmi, vrvicami in konopljenino, je imel malo sobico s hreščečimi steklenimi vrati. V sobici je stala velika, stara, grda miza, za njo pa globok stol z usnjato blazino, kjer je Majakin presedel po cele dneve, pijoč čaj in čitaje »Moskovske Novice«, na katere je bil naročen leto za letom, menda odkar je bil živ. Med trgovci je užival spoštovanje in slavo, da je »človek zdravih možganov« in jako rad je naglašal starodavnost svojega pokoljenja s tem, da je govoril s hripavim glasom:

»Mi Majakini, smo bili kupci že pod matuško Katarino ... torej sem čistokrven človek ...«

V tej rodbini je preživel sin Ignata Gordjejeva šest let. V sedmem letu je bil Foma debeloglav, širokoplečen deček, ki se je zdel po svoji rasti in po revnem pogledu temnih, mandeljastih očij starejši nego je bilo res. Tih, molčeč in vztrajen v svojih otroških željah, se je cele dneve igral z Ljubo, hčerjo Majakina, pod tihim nadzorstvom ene sorodnic, kozave in tolste stare device, ki so jo za voljo česarkoli imenovali »Buzja«. Bila je popolnoma brezglasno in nekako preplašeno bitje; celo z otroci je govorila polglasno in kratko. Znala je mnogo molitvic, a nikdar ni pripovedovala Fomi kakšne pravljice.

Z deklico je živel Foma prijateljski, toda, kedar ga je s čimurkoli razsrdila ali dražila, je prebledel, njegove nozdrvi so se odprle, smešno je izbulil oči in jo pošteno

nabunkal. Ona je plakala, bežala k materi in ga zatožila, toda Antonina je ljubila Fomo in se je malo ozirala na hčerine tožbe, kar je še bolj krepilo prijateljstvo med otrokoma. Fomin dan je bil dolg in enoličen. Ko je vstal in se umil, se je vstopil pred sveto podobo in govoril po našepetavanju kozave Buzje dolge molitve. Potem so pili čaj in jedli mnogo žemelj, sladčic in pogačic. Po čaju sta šla otroka poleti v gosti, velikanski vrt, ki se je končaval z jarkom, katerega dno je vedno prepregala tema. Mokrotno in neprijetno je vejalo od tamkaj. Niti do roba jarka niso puščali otrok, in to ju je polnilo s strahom. Po zimi sta se igrala v sobah od čaja do obeda, ako je bilo na dvorišču jako mrzlo; ako ni bilo, sta šla na dvor ter se sankala z velikega ledenega grička.

Opoldne so obedovali — »po ruski«, kakor je govoril Majakin. Najprej je prišla na mizo velika skleda mastne zeljne juhe z narezanim rženim suhorjem, a brez mesa, potem so jedli isto juho z mesom, razrezanim na drobne koščke, potem pečenko — prašička, gosko, telefino ali ribjo pašteto s kašo; nato je sledila zopet skleda juhe z drobovjem ali rezanci in zaključilo se je vse s kakšno sladčico. Pili so raznovrsten kvas: iz prusnic, brinjevih jagod ali kruha — Antonina Ivanovna jih je imela vedno nekaj vrst v zalogi. Jeli so molčé, komaj da je včasih kedo vzdihnil od trudnosti. Otroka sta dobivala vsak svojo skledico, vsi odrasli pa so jedli skupaj iz ene. Trudni po takšnem obedu — so legali spat in dve do tri ure zaporedoma se v Majakinovi hiši ni slišalo drugega, nego hrčanje in zaspani vzdihljaji.

Ko so se vzbudili, so pili čaj in za čajem so govorili o mestnih novicah, o pevcih, diakonih, o svatbah ali o ne-

spodobnem vedenju tega ali onega znanega trgovca. Po čaju je govoril Majakin ženi:

»No, mamka, zdaj-le mi daj pa sveto pismo ...«

Večkrat, nego vse drugo, je čital Jakob Tarasovič knjigo Jobovo. Nataknivši na svoj veliki, kljunu roparske ptice podobni nos naočnike v težki srebrni okovi, je pogledal po svojih slušateljih, če so pač vsi na svojem mestu?

Vsi so sedeli tam, kjer jih je bil navajen videti, in na njihovih obrazih je bil že znani mu izraz pobožnosti, top in plašen.

»Bil je človek v deželi Uc« ... je začel Majakin s hripavim glasom, in Foma, ki je sedel z Ljubo v kotu na zofi, je že vedel, da kum takoj pomolči in se pogladi z roko po pleši. Sedel je in poslušaje si je predočeval tega človeka iz dežele Uc. Tisti človek je bil visok in nag, imel je ogromne oči, kakor Kristus na svetih podobah, in glas — kot velika medena trobenta, na katero trobijo vojaki v taborišču. Ta človek je naraščal z vsako minuto; dorastši do neba, je pogreznil svoje temne roke v oblake, raztrgal jih in zakričal z groznim glasom:

»Zakaj je dana luč človeku, katerega pot je zakrita in katerega je Bog obkrožil z mrakom?«

Foma se je prestrašil in vztrepetal; zaspanost je preminila in slišal je glas kuma, ki si je ščipal bradavico in govoril s tankim glasom:

»Glej, kaj si upa ...«

Deček je vedel, da govori kum to o človeku iz dežele Uc, in kumov nasmeš ga je pomiril. Ne poruši neba, ne raztrga ga ta človek s svojimi strašnimi rokami ... In zopet vidi Foma tega človeka: na zemlji sedi, »njegovo

telo je pokrito s črvi in prašnimi tvori, njegova koža se gnoji.« A sedaj je že majhen in obžalovanja vreden, ravno tak, kot berač pred cerkvenimi vrati ...

In on govori:

»Kaj je človek, da bi mogel biti čist in kako more biti pravičen, ki ga je žena rodila?«

»Vrednega se je izkazal pravični ...« govoriijo poslušateljice vzdihujé. Jakov Majakin jih pogleda z nasmehom in govori:

»Neumnice ... Peljite otroka spat ...«

Ignat je prihajal k Majakinim vsaki dan, prinesel sinu igrač, jemal ga na roke in stiskal, a včasih mu je rekel tudi nezadovoljno in z slabo prikritim nemirom:

»Zakaj neki gledaš tako ... U-u! Zakaj se tako malo smejiš?«

In pritoževal se je kumu:

»Bojim se, da se vrže Foma po materi. Tudi on ima tako žalostne oči.«

»Prezgodaj se vznemirjaš,« mu je z nasmehom odgovoril Majakin.

Tudi on je ljubil svojega krstnika in ko je Ignat nekega dne rekel, da vzame Fomo s seboj, je bil Majakin v resnici žalosten.

»Pusti ga tukaj«, je prosil. »Le poglej, deček se nas je navadil, saj se joče.«

»Bo že nehal ... saj se ni rodil za tebe. Tu pri Vas je težak vzduh ... dolgčas je, kakor v staroverskem samostanu. To škoduje otroku ... A tudi meni ni veselo pri srcu brez njega. Ko pridem domov, je vse prazno Najraje bi ne pogledal okrog sebe. In tudi k vam se ne morem preseliti zavoljo njega ... Nisem jaz zaradi njega,

temveč on je zaradi mene ... Tako je. Sedaj je prišla moja sestra Anfisa — pod nadzorštvom bo torej ...»

In peljali so dečka v očetov dom.

Tam ga je vzprejela smešna starka z dolgim, krivim nosom in velikimi, brezzobimi usti, velika in zastavna, v sivi obleki in s sivimi lasmi, katere je pokrivala svilena čepica. Izprva dečku ni ugajala; bal se je je celo. A ko je zagledal na njenem nagubanem licu črne oči, ki so se mu tako prijazno smejale, je takoj pritisnil glavo ob njena kolena.

»Ti sirotica ti, uboga!« je govorila ona z žametnim glasom, tresočim se od polnozvočnosti, ter mu nalahko božala lici. »Kako se privija ... detece moje milo!«

Nekaj posebno sladkega in mehkega je bilo v njenem laskanju, nekaj, kar je bilo Fomi čisto novo, in z radovednim pričakovanjem je zrl starki v oči. Takoj prvi dan, ko ga je bila spravila v posteljo, se je vsedla poleg njega, sklonila se čezenj in vprašala:

»Ali ti naj pripovedujem pravljico, Fomuška?«

In od tistih dob je zaspal Foma vsak večer ob žametnih zvokih starkinega glasu, ki je risal pred njim čarovito življenje. Junaki, ki so zmagovali zmaje, modre cesarčine, bedaki, ki so se pokazali pametnejše od drugih, cele tolpe novih, čudnih ljudij so hodile mimo očarane dečkove domišljije, in žejno se je hranila njegova duša z zdravo krasoto ljudskega pesništva.

Neizčrpni so bili zakladi spomina in domišljije te starice; kedar je zaspal, se mu je dozdevala podobna zdaj čarovnici v pravljici, a dobri in ljubeznivi čarovnici, zdaj krasotici Vasilisi Premodri. Širokoodprtih očij in pridružujé dihanje, je gledal deček v nočno temo, katere je bila

polna vsa soba, in je videl v luči svetilke, ki je gorela pred sveto podobo, njeno rahlo trepetanje. In Foma jo je napolnjeval s čudeznimi slikami pravljичnega življenja. Neme, a žive sence so se plazile ob stenah in čez pod, dečku je bilo strašno in prijetno, slediti njihovemu življenju, dajati jim oblik in barv in, započenšemu njihovo bitje, — razrušiti ga hipoma z enim migom trepalnic. Nekaj novega se je prikazalo v njegovih temnih očeh, bolj detinsko, naivno in manj resno; samota in mrak, ki sta ga polnila s plahim čustvom vednega pričakovanja, sta ga vabila, da je šel v temni kot, da bi pogledal, kaj se tam skriva za gostim zastorom mraka. Šel je in ni našel ničesar, a vendar ni izgubil nade, da najde še kaj ...

Očeta se je bal in ga spoštoval. Orjaška rast Ignata, njegov doneči glas — kakor bi govorila trobenta — bradato obličje, glava z gostimi sivimi lasmi, silne dolge roke in svetle oči, — vse to ga je delalo v Fominih očeh podobnega razbojnikom v pravljicah.

Foma je vzdrlhteval, kedar je slišal njegov glas ali njegove težke, trdne korake; če pa ga je vzel oče z dobrovoljnim nasmehom na kolena ali če ga je vihtel s širokimi dlanmi visoko v zrak, je izgineval dečkov strah.

Nekoč, ko je bil že v osmem letu, je vprašal očeta, ravnokar vrnivšega se iz daljšega potovanja:

»Ata! kje si bil?«

»Po Volgi sem se vozil ...«

»Si-li ropal?« je tiho vprašal Foma.

»Ka-aj?« je zategnil Ignat in zježil obrvi.

»Saj si razbojnik, ata? Jaz že vem, da si ...« je besedoval Foma, zvito mežikaje z očmi, vesel, da je tako lahkim potom prodril y tajnosti očetovega življenja.

»Jaz sem trgovec!« je dejal Ignat strogo, a nato je malo pomislil ter se slednjič dobrodušno nasmehnil in dostavil: »A ti si norček! ... Jaz trgujem z žitom, delam s parobrodi ...

»Ali si že videl »Jermaka«? No, vidiš, to je moj parobrod in tvoj ...«

»Silno velik je ... «je dejal Foma, vzdihnivši.

»Kupim ti majhnega, dokler si sam še majhen ... ali bi ti ga?«

»Da!« je privolil Foma, potem je zamišljeno molčal nekaj časa in rekel nato žalostno:

»A jaz sem mislil, da si ti tu-u-di razbojnik ... kak junak ...«

»Trgovec sem, saj ti povem!« je ponovil zatrdno Ignat in v njegovem pogledu na razočarano obličje je bilo nekaj nezadovoljnega, boječega ...

»Kakor pek Fjodor?« je vprašal Foma.

»Da, da, kakor on ... le bogatejši sem jaz; denarja imam več nego Fjodor...«

»Mnogo denarja ...«

»No, še več se ga dobi pri kom.«

»Koliko sodov ga imaš?«

Česa!«

I, no, denarja!«

»Norček! Ali se meri denar na sode?«

»Kako pa!« je živahno vzkliknil Foma in, obrnivši lice k očetu, mu je začel hitro pripovedovati: »V neko mesto je prišel razbojnik Maksimka in si nabral pri nekem tamošnjem bogatinu dvanajst sodov denarja ... in razne srebrnine, pa cerkev je oropal ... a nekega moža je ubil s sabljo ter ga vrgel raz zvonik ... tisti mož pa je začel zvoniti plat zvoná ...«

»Ali ti je tetka to pripovedovala?« je vprašal Ignat, veseleč se sinove oduševljenosti.

»Da; zakaj vprašaš?«

»Tako!« je rekel Ignat smeje se. »Zato si tudi očeta prištel k razbojnikom ...«

»A morebiti si bil kedaj poprej?« se je vrnil Foma zopet k svojemu predmetu in na njegovem licu se je videlo, da bi jako rad slišal potrjujoč odgovor.

»Nisem bil ... pusti to ...«

»Res da ne?«

»Saj ti povem, da nisem bil! Kakšen si vendar ... Ali je dobro, če je človek razbojnik? ... Tisti razbojnikj ... so vsi grešniki. V Boga ne verujejo ... cerkvam ropajo ... in vse jih cerkev javno preklinja ...«

»M-hm ...«

»A veš kaj, sinko moj; učiti bi se ti bilo treba! Čas je, bratec; skoro ti bode devet let ... Torej začni z božjo pomočjo. Pozimi se boš učil, na spomlad pa te vzamem s seboj na potovanje po Volgi ...«

»V šolo bodem hodil?« je vprašal Foma plaho.

»Sprva se boš učil doma, s tetko ...«

In kmalo nato je že sedel zjutraj za mizo in, drsaje s kazalcem po slovanski azbuki, je ponavljal:

»Az ... Buki ... Vjedi ...«

Ko sta prišla do »bra, vra, gra, dra«, deček teh zlogov dolgo ni mogel čitati brez smeha. Vsa ta modrost je šla Fomi z lahkoto v glavo, skoro brez truda, in kmalu je že čital prvi psalm v psaltirju:

»Bla-žen mo-ž ... ki ne ho-di v zbo-ru hu-dob-nih...«

»Tako, milček, tako! Prav, Fomuška!« mu je govorila teta, vzradoščena nad njegovimi vspehi.

»Si že priden, Foma!« je rekel Ignat pohvalno in resno, ko je bil povprašal, kako napreduje sin. »V spomladi se peljeva v Astrahan po ribe, v jeseni pojdeš pa v šolo!«

Dečkovo življenje je hitelo naprej, kakor kroglja z gore. Tetka, njegova učiteljica, je bila obenem tovarišica njegovih iger. Prihajala je Ljuba Majakina in pri nji se je starka veselo izpreminjala v ravno takšno dete, kakoršna sta bila ona dva. Igrali so skrivalnice ali slepo miš; otrokoma je bilo smešno in prijetno videti, kako je Anfisa, oči zavezane z robcem, široko razprostraje roki, oprezno stopala po sobi, a se vendar zadevala ob stole in mize, ali kako je, iskaje jih, lazila po raznih skritih kotih, pri-govarjaje:

»Ah, navihanca ... oh vidva hudobneža ... kam sta se le skrila? a? ...«

In solnce je laskavo in radostno svetilo staremu, izrabljenemu telesu, ki si je bilo ohranilo mlado dušo, staremu življenju, ki je na vso moč in kolikor je znalo, krasilo pot življenja dvema otrokoma ...

A tetka je nagovarjala brata z očitajočim in plačočim glasom.

Ignat je hodil zjutraj zarana na borzo in se včasih ni vrnil do večera, zvečer je šel v sejo občinskega odbora, na obisk ali kam drugam. Vekrat je prihajal pijan domov. Izprva se ga je Foma ob takšnih prilikah izogibal in se skrival, potem pa se ga je navadil, ker je videl, da je oče v pijanosti boljši nego trezen: da je prijaznejši, priprostejši in nekoliko smešen. Če se je zgodilo ponoči, se je deček vedno prebudil od njegovega grmečega glasu.

»Anfisa-a! Rodna sestra! Pusti me k sinu ... k nasledniku ... pu-usti me!«

»Pojdi, pojdi, pa zasmrči, ti nemarni človek! Kako si se ga zopet navlekel, a? In star si že ...«

»Anfisa? Ali lahko vidim sina? Vsaj z enim očesom? ...«

»Da bi ti le obe počili od pijanosti ...«

Foma je vedel, da tetka ne pusti očeta, in iznova je zaspal ob šumu njegovih glasov. Kedar pa je prišel Ignat po dnevi pijan domov, je takoj prijel sina s svojimi velikimi šapami, nosil Fomo s pijanim, veselim smehom po sobah in ga vpraševal?

»Fomka! Česa hočeš? Povej! Daril? Igrač? Kar prosi! Zakaj ničesar ni na svetu, česar bi ti jaz ne kupil. Milijon imam! Hahaha! In še več bom imel! Si-li razumel? Vse je tvoje! Haha!«

In hipoma je ugasnila njegova radost, kakor ugasne sveča, če potegne močen veter. Pijani obraz je drhtel, oči so rdele in se polnile s solzami in ustnice so se kremžile v plah in žalosten nasmeh:

»Anfisa! Kaj naj počnem, ako mi umrje?«

In takoj po teh besedah ga je obvladala besnost.

»Vse požgem!« je zarjul in se kakor blazen zagledal v katerikoli temni kot sobe. Vse uničim! S smodnikom razstrelim!«

»Ali bo-bodeš tiho, ti spak, ti grdi! Ali hočeš otroka prestrašiti? Ali želiš, da oboli?« je jadikovala Anfisa, in to je bilo dovolj, da je Ignat hitro izginil, mrmraje:

»No-no-no! Že grem, že ... le ti ne kriči, ne razsajaj... Ne straši ga! ...«

Če Fomi ni bilo dobro, je zanemarjal oče vsa opravila, ni hodil z doma, dolgočasil je sestro in sinu z brezmiselnimi vprašanji in nasveti, ter hodil mračen, prestrašenih očíj in ves iz sebe po sobah ter vzdihoval.

»Zakaj jeziš Boga?« je govorila Amfisa. »Le počakaj, da pride tvoje mrmranje do njega in kaznoval te boče za tvoje tarnanje o njegovi neusmiljenosti.«

»Ah, sestra!« je vzdihnil Ignat. »Premisli vendar — če se mu kaj pripeti ... potem je pokvarjeno vse moje življenje. Čemu naj potem še živim? ...«

Podobni prizori in burni prehodi očetovi iz enega razpoloženja v drugo so izpočetka plašili dečka, toda kmalu se jih je privadil in, videvši skozi okno očeta, ki je težko lezel raz sani, je ravnodušno govoril:

»Tetka! Ata je prišel zopet pijan domov!«

... Prišla je pomlad, in da izpolni svoj obet, je Ignat vzel sina s seboj na parobrod, in tedaj se je razgrnilo pred Fomo novo življenje, bogato raznovrstnih vtiskov.

Bistro te nese po toku nizdoli krasni in silni »Jermak«, parobrod-vlačilec trgovca Gordjejeva in z obeh strani se mu bližajo počasi bregovi mogočne krasotice Volge; — levi, ki je čisto prepojen s solncem, se širi kot bogata preproga do kraja nebes, a desni je dvignil svoj strmi hrbet do oblakov in, poraščen z gozdi, je zamrl v strogem pokoju.

Med njima se veličastno razprostira širokoprska reka; brezglasno, svečano in počasi teko njene vode v zavesti svoje neodoljive moči; v črnem mraku se zrcali njih gorati breg, a z leve strani jo krasijo z zlatom in zelenim žametom peščine in široke trate. Tuintam se prikazujejo vasi na gričih in na travnikih, solnce se iskri v oknih koč

in nad rumenimi slamnatimi strehami se svetijo skozi zelenje dreves križi na cerkvah; leno se sučejo v zraku krila vetrnih mlinov in dim se vali iz tovarniških dimnikov v nebo. Tolpe otrok v modrih, rdečih in belih srajčicah stojé na bregu in spremljajo parnik, ki je zmotil tišino reke, z glasnim vpitjem; od njegovih koles hitijo valčki otrokom do nog in pljuskajo ob breg. Tam se je vsedel cel kup otrok v čoln in vesla urno proti sredi reke, da bi se zibal tam na valovih, kakor v zibelki. Iz vode gledajo vršički dreves; včasih zaplavi voda cele skupine drevjā, ki stoje potem v vodi, kakor otoki. Odnekod se glasi z brega, kot težek vzdih, otožna pesem:

»O—he ... o-o-o še-e enkrat!«

Parnik prehiteva splave, obsipaje jih z valovi. Deske se gugljajo pod sunki pljuskajočih valov, splavarji v modrih srajcah se zaletavajo semterja, gledajo parnik, smejo se in kričijo nekaj. Velika, lepa banka plove od strani čez reko; rumeni les, s katerim je naložena, se blišči kot zlato ter se svetlika v temno kalni pomladnji vodi. Osebni parnik prihaja nasproti in žvižga; glasni odmev tega žvižga se skriva v lesu, v pečinah hribovitega obrežja in zamira tam. Sredi reke se zadevajo valovi od obeh ladij, pljuskajo ob krov in ladiji se zibljeta na vodi. Na strmem pobočju hribovitega pobrežja se širijo zelene preproge ozimine, črnorujave lise razoranil polj in črna prst tistih, ki jih je plug šele pripravil za poletno setev. Kakor majhne pike plavajo ptice nad njimi in se jasno rišejo na nebesnem oboku; v bližini se pase čreda, ki se vidi iz dalje kakor igračica; razloči se mala postava pastirjeva, kateri se opira na palico in gleda v reko.

Povsod je blesk vode, povsod prostor in svoboda, veselo-zelene trate in prijazno, jasnomodro nebo; v mirnem premikanju vode se sliši zadržana moč, na nebu nad njo sije radodarno majevo solnce, vzduh je napolnjen s sladkim duhom hoj in svežega listja. A bregovi gredo vse nasproti, laskaje se očem in duši s svojo krasoto in vedno nove slike se odkrivajo na njih.

Vsenaokrog leži odtisek nekake zložnosti: — vse, i naroda, i ljudje, živi okorno in leno, a v ti lenobi leži neka posebna mičnost in zdi se, da se je skrila za lenobo ogromna sila, ki si še ni ustvarila jasnih želj in ciljev... In odsotnost zavesti v ti poluspeči sliki preprega vso njeno prelest z žalostnimi sencami. Pokorno trpljenje, molčeče pričakovanje nečesa novega in živejšega se sliši celo v klicu kukavice, ki se z vetrom dviga od rečnih bregov. Otožne pesmi se zdijo, kakor bi prosile koga na pomoč... Včasih pa odmeva v njih smelost obupa... Reka odgovarja spevom z vzdihljaji. In zamišljeno se zibljejo drevesni vršički... Tišina...

Cele dni je Foma prestal na kapitanskem mostičku poleg očeta. Molče, širokoodprtih očij je gledal na brezkončni krogozor bregov in zdelo se mu je, da se bliža na široki srebrni cesti tistim čudežnim carstvom, kjer živé čarovniki in junaki znanih mu pravljic. Včasih je začel izpraševati očeta o tem, kar je videl. Rad in podrobno mu je odgovarjal Ignat, toda njegovi odgovori dečku niso ugajali: ničesar razumljivega in zanimivega zanj ni bilo v njih in nikdar ni slišal tega, kar bi bil rad slišal. Nekoč je vzdihnil k očetu:

»Tetka Anfisa zna boljše nego ti.«

»Kaj zna ona?« še je nasmehnil Ignat.

»Vse,« je odgovoril deček s prepričanjem.

Čudežna carstva se niso prikazala pred njim. A večkrat je videl na bregovih reke mesta, prav takšna, kakor tisto, v katerem je živel Foma. Nekatera izmed njih so bila večja, druga manjša, a ljudje, hiše in cerkve — vse v njih je bilo tako, kakor v rojstnem mestu. Foma jih je ogledoval z očetom, ostal nezadovoljen in se vračal truden in čemeran na parobrod.

»Jutri pridemo v Astrahanj ...« je rekel nekega dne Ignat.

»A to, je-li takšno, kot so druga mesta?«

»No, kajpada, kakšno pa naj bi bilo?«

»In kaj pride za njim?«

»Morje ... Kaspiško morje se imenuje.«

»A kaj je v njem?«

»Ribe, čudak! Kaj bi bilo v vodi drugega?«

»Saj stoji mesto Kitjož tudi na vodi ...«

»To ... je kaj drugega! To je Kitjož ... v njem so živeli le pravični ljudje!«

»A na morju ni pravičnih mest?«

»Ni jih ...« je dejal Ignat, pomolčal in dostavil zatem: »Morska voda je grenka, ne da se piti ...«

»In za morjem bode zopet zemlja?«

»Kajpak, morje mora imeti tudi bregove. Kakor skleda je ...«

»In tam so zopet mesta?«

»Dà, zopet ... Kaj naj bi bilo družega? Samo, da tam ni več naša zemlja, nego Perzija ... Ali si videl Perzijce, ki so prodajali na semnju suhe marelice in pistacije?«

»Videl ...« je odgovoril Foma in se zamislil.

Nekoč je vprašal očeta:

»Je-li še mnogo zemlje?«

»Zemlje, bratec ... je ja-ako mnogo! Peš je ne pre-
hodiš celo v desetih letih«. Dolgo je govoril Ignat sinu o
veličini zemlje in dejal slednjič: »A vseeno se ne ve,
kako velika da je in kje je je konec ...«

»Pa je vse na njej enako?«

»Kaj na primer?«

»Mesta in vse ...«

»No, kajpak, mesta so pač takšna, kakor mesta ...
Hiše, ulice ... in vse, kar mora biti ...«

Po mnogih takšnih razgovorih je začel deček red-
keje in ne tako vztrajno vpirati v daljavo vprašajoči
pogled svojih črnih oči ...

Moštvo parobroda ga je ljubilo in on je ljubil vse te
dobrovoljne ljudi, rujave od solnca in vetra, veselo kram-
lajoče ž njim. Napravljali so mu raznotere priprave za
ribarjenje, delali mu čolničke iz drevesne skorje, bavili
se ž njim in ga vozili po reki ob postankih, kedar je šel
Ignat po opravkih v mesto. Deček je večkrat slišal, kako
so se rogali njegovemu očetu, toda ni se zanimal za to
in nikdar ni pravil očetu, kaj da je slišal o njem. Toda
nekoč, v Astrahanji, ko so nalagali kurivo, je Foma za-
slišal glas mašinista Petroviča:

»Velel je naložiti toliko drv ... fej, kako nespameten
človek je to. Nabasal bi ladjo do palube, potem pa kriči:
»prevečkrat kvariš stroj,« pravi, »z oljem ne štediš ...«

Glas starega, čemernega krmarja je odgovoril:

»To dela vse njegova brezmejna lakomnost ... tukaj
je kurivo cenejše, zato dela tako ... Lakomen je, hudič!«

»U-uh, kak lakomnež!«

Ta beseda, ki se je parkrat zaporedoma ponovila, je ostala Fomi v spominu, in zvečer pri večerji je nenadoma vprašal očeta:

»Papa!«

»A-a?«

»Ali si lakomen?«

Na očetova vprašanja mu je ponovil razgovor krmarja z mašinistom. Ignatovo lice se je zmračilo in jezno so se žarele njegove oči.

»Tako je torej...« je dejal in zmajal z glavo. »No, torej... ne poslušaj jih. Oni niso družba za-te. Ti si njihov gospodar, a oni so tvoji hlapci, zapomni si to. Če midva le hočeva, jih zmečeva vse na breg... saj so poceni in mnogo jih je povsodi, kakor nepovabljenih psov. Ali si razumel? Mnogo hudega lahko reko o meni... A zato govorijo tako, ker sem njihov neomejeni gospodar. Pravi vzrok tiči pač v tem, da imam srečo in da sem bogat, a bogatemu zavidajo vsi. Srečen človek je sovražnik vsem ljudem...«

Čez dva dni sta prišla na parobrod nov krmar in mašinist.

»A kje je Jakov?« je vprašal deček.

»Odpustil sem ga, ... nagnal...«

»Zaraditega?« je uganil Foma.

»Prav za to...«

»Petroviča tudi?«

»Tudi njega...«

Fomi je to ugajalo, da je mogel oče tako hitro premeniti moštvo na parobrodu. Nasmejale se je očetu, šel doli na krov in stopil tam k matrozu, ki je sedel na tleh in razvijal konec vrvi, da bi napravil metlo.

»Nov krmar je prišel,« je rekel Foma.

»Vem... Kako je, Foma Ignatjič! Kako si počival?«

»Mašinst je tudi nov...«

»Tudi mašinst... Ali ti je žal Petroviča?«

»Ne...«

»No? A on ti je bil tako prijazen...«

»A zakaj je zmerjal čez ata?«

»O? Ali je zmerjal čezenj?«

»Seveda, saj sem slišal...«

»Mhm... a ata je menda tudi slišal?«

»Ne, jaz sem mu povedal...«

»Ti... tako-o...« je zategnil matroz in molčé nadaljeval svoje delo.

»A ata mi pravi: »Ti, pravi, si tukaj gospodar... vse,« pravi, »lahko napodiš, če hočeš...«

»Tako je torej...« je rekel matroz, oziraje se mračno na dečka, ki se je živahno ponašal pred njim s svojo gospodarsko oblastjo. Od tega dné je Foma zapazil, da je moštvo proti njemu drugačno, nego je bilo poprej: nekateri so postali še postrežljivejši in prijaznejši, drugi pa niso hoteli govoriti ž njim, a če so tudi govorili, so delali to srdito in prav nič več tako zabavno, kakor nekdej. Foma je rad gledal, kedar so pomivali palubo: zasukavši si hlače do kolen — nekateri so jih slekli tudi popolnoma — so tekali matrozi s krtačami in metlami v rokah spretno po krovu naokrog, polivali ga z vodo iz veder, brizgali drug na drugega, smejali se, kričali in padali... povsod so tekli potoki vode in živi šum ljudij se je zbiral z veselim pljuskanjem. Prej deček matrozom ni bil prav nič na poti pri tem lahkem in veselem delu; še celo sam se ga je vdeleževal, ko jih je polival z vodo in

smeje se zbežal, ako so mu grozili, da polijejo tudi njega. Toda ko sta bila odpuščena Petrovič in Jakov, je čutil, da sedaj moti vse, nikdo se ni hotel ž njim igrati in vsi so ga gledali z neprijaznimi očmi. Začuden in žalosten je šel s palube na vrh h krmilnemu kolesu, sedel tam in začel zamišljen in razžaljeno gledati na dalnji sinji breg in na zobato gozdno progo na njem. A spodaj, na palubi, je živo pljuskala voda in matrozi so se veselo smejali... Zelo se mu je hotelo k njim, a kdovekaj ga ni pustilo dolj.

»Ne občuj ž njimi,« se je spomnil očetovil besed: »ti si njihov gospodar...«

Tedaj se mu je zahotelo, da zakriči matrozom karkoli, — karkoli groznega in gospodskega, tako, kakor kriči oče nad njimi. Dolgo je razmišljal — kaj bi? In ni si izmislil ničesar. Minila sta še dva dni in tedaj je jasno spoznal, da ga moštvo ne mara. Dolgčas mu je postalo na parobrodu in vse večkrat in večkrat je vzplaval pred Fomo iz raznobarvne megle novih vtiskov od njih zamračeni obraz tete Anfise, z njenimi pravljičami, smešljaji in z njenim lehkim, zvonkim glasom vred ter polnil dečkovo dušo z radostno gorkoto. Še vedno je živel v svetu pravljič, a nevidna in neusmiljena roka istinitosti je že marljivo trgala krasno in tanko pajčevino čudežnosti, skozi katero je gledal deček vse okrog sebe. Dogodek s krmarjem in mašinistom je obrnil njegovo zanimanje na tó, kar ga je obkrožalo. Fomine oči so postale bistrejše: v njih se je prikazala vedoželjnost in v vprašanjih. očetu se je oglasilo prizadevanje, razumeti — kakšne niti in prožine da vodijo dejanja ljudij?

Nekoč se je razigral pred njim takšen-le prizor: matrozi so nosili drva in eden izmed njih, mladi, kodrasti in veseli Jefim, je hodil z nosilkami po krovu parobroda in glasno in jezno govoril:

»Ne, to je pa že popolnoma brezvestno! Nisem se dogovoril, da bom vlačil drva. Jasno je, kakšno delo ima človek, ako je matroz... a da bi vlačil še drva... hvala lepa! To se pravi, slačiti mi kožo, katere nisem prodal... to je brezvestno! Ta zna stiskati sok iz človeka!«

Deček je poslušal zmerjanje in vedel, da se zadeva njegovega očeta. Videl je tudi, da, dasi se Jefim huduje, nosi na nosilnicah vendar več drv in hodi urnejše, nego drugi. Nikdo izmed matrozov se ni odzival Jefimovemu hudovanju in še celo tisti, ki je delal parom ž njim, je molčal in se upiral le včasih marljivosti, s katero je naglagal Jefim drva na nosilke.

»Dovolj!« je rekel čemerno, »saj ne nakladaš na konja!«

»Ti pa molči. Če so te vpregli, pa še vleči in ne brečaj... In če ti sesajo kri, moraš tudi molčati... kaj pa moreš reči?«

Nenadoma se je prikazal od nekodi Ignat, stopil k matrozu, postavil se predenj in vprašal s strogim glasom.

»O čem govoriš?«

»Govorim pač... kakor morem...« je zajeceljal Jefim. »Saj se nisva dogovorila... da moram molčati...«

»A kedo sesa kri?« je vprašal Ignat, gladeč si brado.

Matroz je videl, da ga je zalotil in zavedaje se, da se ne izvije, je vrigel poleno, ki ga je držal v roki, stran, obrisal si dlani po hlačah in rekel smelo, gledaje Ignata v oči:

»Nimam-li prav? Ali je ti ne sesaš?«

»Jaz?«

»Ti.«

Foma je videl, kako je oče zamahnil z roko, nekaj je plosknilo in težko je pal matroz na drva. Vzdignil se je takoj in začel molče nadaljevati svoje delo... Na belo kožo brezovih polen je kapljala kri iz njegovega razbitega lica; otiral jo je z rokavom srajce, gledal rokav, vzdihoval in molčal. A ko je šel z nosilkami mimo Fome, ste se tresli na njegovem licu, za nosom, dve veliki, široki solzi in deček ju je videl...

Pri obedu je bil zamišljen in gledal Ignata s tihim strahom v očeh.

»Zakaj se tako mračno držiš?« ga je prijazno vprašal oče.

»Kar tako...«

»Ali nisi zdrav?...«

»Ne, zdrav sem...«

»No torej, le povej, če ti je kaj na srcu...«

»Močan si,« je naenkrat dejal deček, ves zamišljen.

»Jaz? Že še gre ... tudi s silo me je Bog obdaroval...«

»Kako si ga davi tresnil!« je tiho vzkliknil deček in povetil glavo.

Ignat je nesel v usta kos kruha s kavijarjem, toda ob vzkliku sina se je njegova roka vstavila; vprašuje je pogledal njegovo sklonjeno glavo in vprašal:

»Ali misliš... Jefimko?«

»Da, do krvi,... in ko je šel nato mimo mene, je jokal ...« je polglasno pripovedoval deček.

»Mhm ...« je dejal Ignat in zvečil tisti kos. »Kaj ... ti ga je žal?«

»Smili se mi!« je odgovoril Foma s solzami v glasu.

»M ... da ... vidiš, tako je ...« je dejal Ignat. Potem je pomolčal, nalil si čašico žganja, izpil ga ter rekel prepričevalno in strogo: »Nimaš ga za kaj obžalovati. Preveč je zmerjal, zato je dobil, kar je zaslužil ... Poznam ga: vrl fant je, delaven, zdrav in bistre glave. No, pa modrovati ni njegova stvar: modrujem lahko jaz, ker sem ... gospodar. To ni tako priprosto, če je človek gospodar ... Od klofute ne umrje, temveč bo pametnejši ... Tako je! Ej Foma! Ti si še otrok ... in ne razumeš ničesar ... in jaz te moram učiti, kako treba živeti. Morebiti mi že ni več dolgo živeti na zemlji ...«

Ignat je pomolčal, pil zopet kupico žganja in začel zopet poučevati:

»Treba je imeti usmiljenje z ljudmi ... prav imaš. A pri tem mora biti človek razumen. S prva si človeka oglej, spoznaj, kaj da tiči v njem in k čemu da lahko koristi. In če vidiš, da je človek močan in sposoben za delo, no, torej, usmili se ga in pomagaj mu. A če je kedo slab in ne za delo, pljuni vanj in pojdi mimo. Zapomni si: če kdo o vsem žaluje in stoka in vzdihuje, — še groša ni vreden, ni vreden sočutja, in če mu pomoreš — je brez koristi ... le več še zahtevajo takšni ljudje ... V kumovi hiši si videl raznotero sodrgo: tiste božjepotnike, revne sorodnike in nesrečnike ... pa še drugo golazen ... Pozabi jih ... to niso ljudjé, ampak le lupina, ki ni za nič ... Tiste vrste so, kot klešči, bolhe in podoben mrčes ... Ne živijo za Boga — nimajo ga, le njegovo ime imajo povsodi na jeziku, da bi omehčali bedake in si nabijali

trebuh z njihovim sočutjem. Zavoljo svojega trebuha tudi le živijo in ne znajo ničesar, razven piti, žreti, spati in stokati... samo v škodo so duši. Le izpodtikaš se ob njih. In dober človek je med njimi, kakor sveže jabelko med gnjilimi; hitro se lahko pokvari in nikdo ne bode imel od tega koristi... Majhen si, zato... ne razumeš mojih besed... Pomagaj tistim, ki ostanejo trdni v nesreči... morebiti te niti ne bode prosil pomoči; sam treba da uganeš in mu pomoreš, in če je ponosen in bi ga žalila tvoja pomoč, ne daj mu zapaziti, da mu pomagaš... Tako je treba delati, po razumu! To je tako-le: Dve deski ste padli v blato — ena gnjila in strhnela, druga dobra in zdrava. Kaj ti je v tem slučaju storiti? Čemu je gnjila deska? Pusti jo v blatu; lahko hodiš po njej, da si nog ne omažeš... le zdravo dvigni in jo postavi na solnce; če ne koristi tebi, bo morda komu drugemu. Tako je, sinko! Poslušaj me in zapomni si... M — da, a Jefimka ti ni treba obžalovati; vrl fantè je in vé, koliko je vreden... saj ga zaušnica še ne ubije... Še tedenček počakam, a potem ga postavim h krmilu... potem bode kmalu locman... in če se napravi iz njega kapitan, ne pride v zadrego, — dober kapitan bode to! Tako rasto ljudje... Jaz sam sem bil v ti šoli, bratec... in ne premalo zaušnic sem požrl v njegovih letih... Nam, sinek, nam vsem življenje ni nežna mati... stroga gospodinja nam je.«

Dve uri je govoril Ignat s sinom; govoril mu je o svoji mladosti, o svojih trudih, o ljudeh in o njihovi strašni sili, o slabosti, o tem, kako se znajo hliniti in kako radi se delajo nesrečne, da bi živeli na tuj račun, in nato zopet

o sebi, kako je postal iz priprostega delavca lastnik velikega imetja.

Deček je poslušal njegove besede, gledal vanj in čutil, da mu postaja oče nekako vedno bližji in bližji. In dasi ni bilo v očetovih besedah tega, česar so bile bogate pravljice tete Anfise, je bilo v njih vendar nekaj novega — jasnejšega in umevnejšega, nego v povestih in nič manj zanimivega. Malo srce je začelo utripati silno in gorko in nekaj ga je vleklo k očetu. Ignat je pač uganil sinova čustva po njegovih očeh: burno se je dvignil od stola, vzela ga je ná roki ter ga pritiskal krepko na prsi. A Foma ga je objel za vrat in pritisnivši svoje lice k njegovemu, je molčal in dihal naglo ...

»Sinček moj!« je rahlo šepetal Ignat. »Mili moj ... radost ti moja ... uči se, dokler sem jaz še živ ... ah, tako težko je živeti!«

Otroku je drhtelo srce ob tem šepetanju, stisnil je zobe in vroče solze so mu prikipele iz oči ...

Do tega dneva Ignat ni bil vzbujal v sinu nobenega posebnega čustva: deček se ga je bil navadil, njegova ogromna postava mu je postala znana, bal se ga je nekoliko in vedel obenem, da bi mu oče storil vse, česar koli bi ga prosil. Včasih Ignata po dva dni ni bilo doma, tudi teden dni, ali celo vse poletje ne — in Foma skoro da ni zapazil tega, ker je bilo njegovo srce polno ljubezni do tete ... Ignat je prišel in deček se je radoval — česa, tega bi najbrž ne bil mogel povedati: prihoda očetovega ali igrača, ki mu jih je prinašal? A sedaj je tekel Foma Ignatu nasproti, ko ga je zagledal, prijel ga je za roko, gledal mu s smejajočim se licem v oči in hrepenel po njem, ako ga ni videl dve ali tri ure. Oče mu je postal zanimiv, vzbujal je

njegovo radovednost in razvijal v njem ljubezen in spoštovanje do sebe. Kedarkoli sta bila skupaj, je prosil Foma očeta:

»Ata, pripoveduj o sebi ...«

Parobrod je plul že po Volgi navzgor. Nekoč, v soparni julijevi noči, ko je bilo nebo pokrito z gostimi, črnimi oblaki, so dospeli v Kazanj in se zasidrili koncem orjaške karavane ladij. Rožljanje sidrnih verig in vpitje moštva je vzbudilo Fomo, gledal je skozi okno in videl kako so se v daljni temi igrale svetle, male lučke, voda pa je bila črna in gosta kot olje — drugega ni bilo videti. Plaho se je krčilo dečkovo srce in začel je pazno poslušati. Od nekodi je dospela komaj slišna, žalostna pesem, kakor tožba; na karavani ladij so se klicali stražniki; parobrod je jezno sikal, izpuščaje paro in tilo in žalostno je pljuskala črna voda reke ob ladijine boke. Pozorno je gledal deček v temino, dokler ga niso zbolele oči in razločeval v nji črne kupe in nad njimi, v višini brleče luči ... Vedel je, da so to barke, toda ta gotovost ga ni pomirila, ko so se jele porajati v njegovi domišljiji strašne, temne postave.

»O-o!« se je razlegel od daleč zategel glas ter zamrl, kot ihtenje ... Nekdo je prihajal sedaj s krova k robu ladije.

»O!« je zaklicalo v drugič, a že bliže.

»Jefim!« je zaklical nekdo polglasno na krovu.

»Jefimka!«

»No-o?«

»Hudič! Vstani! Vzemi kavelj!«

»O-o!« je zastokalo v bližini in prestrašen je skočil Foma od okna.

Čudni klic je prihajal vedno bliže, rasel v svoji moči, ihtel in se topil v mrakovih. In razburjeno so šepetali na krovu:

»Jefimka! Vstani vendar ... gost plava!«

»Kje?« se je oglasilo hitro vprašanje; potem so se podrsnile gole noge po krovu, slišalo se je, da so tekali semtertje in mimo dečkovega obraza sta se spustila od zgoraj dva velika kavlja skoro brezglasno v gosto vodo...

»Go-o-o-st!« je zastokalo nekje v bližini in nato je nalahko in čudno zapljuskala voda.

Deček je ob tem žalostnem klicanju drhtel strahu, ne da bi mogel odmakniti roki od okna ali odtrgati oči od vodne površine.

»Zažgi svetilko ... nič se ne vidi ...«

»Takoј ...«

In tedaj je pala na vodo pega mrkle svetlobe... Foma je videl, kako se voda tiho giblje in valovi, kakor bi se tresla od bolesti.

»Glej, glej ...« je zašepetal nekdo prestrašen na krovu.

In ta hip se je pokazal v pegi svetlobe na vodi velik, strašen človeški obraz z belimi, oskaljenimi zobovi. Plaval je in se zibal na vodi, njegovi zobje so se obračali naravnost proti Fomi in kakor bi govoril z nasmehom:

»Ah, mali, dečko ... hladno je, ... srečno!«

Kavlja sta se stresla, dvignila se v zrak, potopila se nato zopet v vodo in začela previdno nekaj porivati.

»Porini ga ... le porini ga ... pa pazi, da ne pride pod kolo!«

»Porini sam!«

Kavlja sta drčala ob palubi in jo praskala z glasom, ki je bil podoben škripanju z zobmi. Foma ni mogel obrniti očesa proč. Teptanje nog, ki se je oglašalo na krovu nad njegovo glavo, se je oddaljevalo počasi proti zadnjemu koncu ladije. In tam se je zopet razlegel tisti otožni glas:

»Go-o-o-st!«

»Ata!« je glasno zakričal Foma. »Ata!«

Oče je skočil pokonci in se vrgel k njemu.

»Kaj je tam? kaj... delajo?« je kričal Foma.

V velikanskih skokih in ljuto rjoveč je tekel Ignat iz kajute. Vrnil se je kmalu, še prej, nego je došel Foma, omahujé in oziraje senaokrog, do očetove postelje.

»Prestrašili so te... no, to nič ne dé!« je rekel Ignat in ga vzel na roki. »Vlezi se k meni!«

»Kaj je to?« je tiho vprašal Foma.

»To ni nič, sinko. Utopljenec... nekdo je utonil in plava po vodi... To ni nič hudega! Ne boj se, saj je že odplaval naprej...«

»A zakaj so ga suvali proč?« je izpraševal Foma dalje, tesno se privijaje k očetu in zaprši oči od strahu...

»To... to pač mora biti... Naj bi nam ga zanesla voda v kolo... jutri bi videla policija... no, in potem bi se začelo zasliševanje, da bi nas še zadržali. Zato ga rinejo naprej. Kaj mu dé? Saj je že mrtev... zanj to ni bolečina, niti žalitev... in živi bi imeli neprijetnosti zavoljo njega... Spi, sinko!«

»Torej bode plaval naprej?«

»Da, plaval bode... in kje drugje ga bodo potegnili na suho in pokopali...«

»Ali ga ne bodo ribe pojedle?«

»Ribe ne jedo človeškega mesa ... To delajo raki ... Ti ga imajo radi ...«

Ob toploti očetovega telesa je kopnel Fomin strah, a pred njegovimi očmi se je zibalo še vedno na črni vodi tisto strašno lice z oskaljenimi zobmi ...

»In kedo je to?«

»Bog ve! Prosi zanj Boga: Gospod, daj mir njegovi duši!«

»Gospod, daj mir njegovi duši!« je šepetaje ponavljal Foma.

»No, vidiš ... Zdaj pa spi in nič se ne boj ... Zdaj je že daleč! On plava naprej ... Ne hodi neprevidno k robu ladije ... da ne padeš tudi ti v vodo ...«

»Je-li tudi on padel vanjo?«

»Najbrže je tudi on padel ... morda je bil pijan ... pa ga je bilo konec! A morda je skočil tudi sam ... Tudi taki so, ki sami ... Kar v vodo skoči ... in utone ... Življenje, bratec, je napravljeno tako, da je nekatera smrt za človeka samega praznik, a nekatera dobrota za vse!«

»Ata ...«

»Spi, spi, dete moje ...«

Tretje poglavje.

Že prvi dan svojega šolskega življenja si je izbral Foma, omamljen od glasnega, razposajenega hrupa nebrzdanih šal in divjih, otročjih iger, izmed tovarišev dva, ki sta se mu dozdevala zanimivejša od drugih. Eden izmed njiju je imel svoj prostor pred njim. Foma, ki je gledal plaho okrog sebe, je videl širok hrbet, debel vrat,

posejan z vročinskimi mozolji, velika ušesa in gladko-ostriženo glavo z ognjenorudečemi lasmi, ki so stali, kakor krtača.

Ko je učitelj, plešast človek z visečo spodnjo ustnico, poklical: »Smolin, Afrikan!« se je zložno dvignil ta rudečelasni deček, šel k učitelju, uprl svoje oči v njegovo lice in, poslušaje nalogo, je začel skrbno pisati s kredo velike, okrogle številke na desko.

»Dobro ... dovolj!« je dejal učitelj. »Nikolaj Ježov ... dalje!«

Eden izmed Fominih sosedov v klopi, nemiren, majhen deček, s črnimi mišjimi očmi, je skočil z mesta in šel med vrstama klopi, zadevaje se ob vsako in sukaje glavo na vse strani. Dospевši do deske, je prijel za kredo, ki se je drobila in škripala venomer, vzdignil se na prste in začel pisati urno majhne, nerazločne znake.

»Tiše!« je rekel učitelj in bolestno namrgodil svoj rumeni obraz s trudnimi očmi. In Ježov je dejal glasno in hitro:

»Sedaj smo izvedeli, da je imel prvi krošnjar sedemnajst kopejk dobička ...«

»Dovolj! ... Gordjejev! Povej mi, kaj moramo storiti, da izvemo, koliko dobička je imel drugi krošnjar?«

To vprašanje je zalotilo Fomo, ki je opazoval vedenje obeh dečkov, tako različnih drug od drugega, nepripravljenega in — molčal je.

»Ne veš? Hm ... razloži mu, Smolin!«

Smolin, ki je skrbno snažil svoje kredaste prste s cunjico, jo je odložil, dokončal nalogo, ne da bi pogledal Fomo in si začel iznova brisati prste, a Ježov, nasmehuje se in poskakuje med hojo, se je vrnil na svoje mesto.

»Eh ti!« je zašepetal, ko se je vsedel poleg Fome in ga sunil obenem s pestjo v rebra. »Česa tudi ne razumeš! Koliko dobička je bilo skupaj? Trideset kopejk ... a krošnjarja sta bila dva ... eden je dobil 17 kopejk, no, koliko pa drugi?«

»Vem!« je zašepetal Foma, čuteč se osramočenega in ogleduje si lice Smolina, ki se je počasi vračal na svoj prostor. Ni mu ugajal ta obraz, okrogel, poln vročinskih mozolcev, z modrimi, od masti zalitimi očmi. A Ježov ga je vščipnil v nogo, da ga je zbolelo in vprašal:

»Čegav sin si? »Razuzdančev?«

»Da ...«

»A tako ... Ali hočeš, da ti vedno našepetujem?«

»Hočem ...«

»A kaj mi daš zato?«

Foma je pomislil in vprašal:

»Ali znaš li sam vse?«

»Jaz? Jaz sem prvi učenec ... Boš že videl.«

»Ježov, ali že zopet šepetaš?« je razžaljeno in tiho vzkliknil učitelj.

Ježov je skočil na nogi in rekel drzno:

»To nisem jaz, Ivan Andrejič, to je Gordjejev.«

»Oba klepetata«, je rekel Smolin brez pridržka.

Učitelj je napravil žalosten obraz in pokaral vse tri; smešno cmokaje s svojo veliko ustnico; toda njegove besede niso branile Ježovu, da ne bi zašepetal takoj:

»Že dobro Smolin! Spominjal se boš še, kedaj si me ovadil.«

»A zakaj vališ vse na novinca?« je tiho vprašal Smolin, ne da bi obrnil glavo.

»Že dobro, že dobro!« je sikal Ježov.

Foma je molčal in gledal postrani svojega gibčnega tovariša, ki mu je ugajal in vzbujal v njem obenem željo, da bi se pomaknil proč. Med odmorom je izvedel od Ježova, da je Smolin sin lastnika tovarne za usnje in tudi bogat, dočim je bil Ježov sin stražnika v državni palači in jako reven. To se je videlo i na sivem jopiču iz barhenta, ki je bil okrašen z zaplatami na kolenih in komolcih, i na bledem, sestradanem obrazu in na celi mali, oglati, koščeni postavi predrznega dečka.

Govoril je ta deček s kovinsko donečim altom in podpiral svoje besede z obrazi in kretnjami; često je rabil izraze, katerih pomen je razumeval le on sam.

»Tovariša bodeva«, je naznanil Fomi.

»Zakaj si me prej-le zatožil učitelju?« ga je spomnil Gordjejev in ga pogledal nezaupno od strani.

»Ah kaj! Kaj ti to škoduje? Ti si novinec in bogat ... Bogatih učitelj ne kaznuje ... Jaz pa sem reven in ne mara me, ker vedno kaj napravim in mu še nisem prinesel darila ... Da sem slab učenec, bi me bil gotovo že davno izključil. Veš, jaz pojdem odtod v gimnazijo ... Drugi razred dovršim in pojdem. Neki dijak me že pripravlja za drugi razred ... Tam se bom učil, da bo kaj! A koliko konj imate pri vas?«

»Tri ... Zakaj se moraš mnogo učiti?« je vprašal Foma.

»Ker sem revež ... Reveži se morajo mnogo učiti, od tega tudi oni obogaté ... postanejo doktorji, uradniki, častniki ... Jaz bom tudi takšen rogljač ... sablja ob boku, ostroge na nogah, drin, drin! A kaj bodeš ti?«

»N-ne vem ...« je dejal Foma, zamišljeno zroč v tovariša.

»Tebi ni treba biti ničesar ... Ali imaš rad golobe?«

»Rad ...«

»Kakšen dolgočasnež si! U-u! E ... e!« je oponašal Ježov počasno Fomino govorjenje. »Koliko golobov imaš?«

»Nimam jih ...«

»Eh ti! Bogatin si, pa še golobov nimaš! ... Še jaz imam tri ... goloba, pegasto golobico in grlico. Da imam bogatega očeta, kupil bi si sto golobov in jih podil celí dan. Tudi Smolin ima lepe golobe. Štirinajst jih ima ... grlico mi je on podaril. A vseeno je lakomen ... vsi bogatini so lakomni ... Ali si tudi ti lakomnež?«

»I ... ne vem« je neodločno rekel Foma.

»Pridi k Smolinu, bomo vsi trije gonili golobe ...«

»Dobro ... če me bodo pustili ...«

»Ali te tvoj oče ne ljubi?«

»Pač, ljubi me.«

»No, potem ti dovoli ... A ne povej, da sem tudi jaz tam ... če ne ti morda res ne pusti. Reci: »Naj grem k Smolinu ...« Smolin!«

Debeli deček je prišel in Ježov ga je pozdravil s tem, da je očitaje zmajal z glavo:

»Ah, ti opravljivec ti, ruđeči! Še družiti se ni vredno s teboj ... ti kamen, ti!«

»Zakaj se jeziš?« je mirno vprašal Smolin, motreč Fomo s svojimi nepremičnimi očmi ...

»Saj se ne jezim, le resnico govorim«, je izjavil Ježov, trepetaje od razburjenja. Poslušaj! Čeravno si kislica — no pa naj bo! V nedeljo po maši prideva midva k tebi ...«

»Pridita«, je pokimal Smolin.

»Prideva ... kmalu bode zvonilo, zdaj hitim še čizka prodat«, je rekel Ježov in potegnil iz žepa svojih hlačic zavitek, v katerem je škrabljal nekaj živega. In izginil je s šolskega dvorišča, kakor živo srebro v dlani.

»Ka-akšen je!« je dejal Foma, presenečen od živahnosti Ježova ter uprl svoje vprašujoče oči v Smolinov obraz.

»Vedno je takšen. ... Jako spreten je«, je razlagal rudečelasl deček.

»In vesel«, je dostavil Foma.

»In vesel«, je pritrdil Smolin. Potem sta pomolčala, ogledujé drug drugega. »Ali prideš k meni?« je vprašal rudečelasec.

»Pridem ...«

»Le pridi ... Pri meni je lepo.«

Foma na to ni rekel ničesar. Tedaj ga je vprašal Smolin:

»Ali imaš mnogo tovarišev?«

»Nobenega nimam ...«

»Tudi jaz pred šolo nisem imel nobenega ... le svoje bratrance. Sedaj boš imel naenkrat dva tovariša.«

»Da«, je dejal Foma.

»Ali se veseliš?«

»Veselim se ...«

Če ima človek mnogo tovarišev, je veselo ... Tudi učiti se je lažje, našepetavajo mu ...

»Se-li ti dobro učiš?«

»Dobro. Jaz napravim vse dobro«, je dejal Smolin mirno.

Zvonček je zažvenkljal tako hitro, kakor bi se bil prestrašil in bi stekel kam proč ...

Ko je sedel v šoli, se je čutil Foma svobodnejšega in začel je primerjati svoja tovariša z drugimi dečki. Videl je kmalu, da sta najboljša v razredu in da silita prav tako ostro v oči, kakor številki 5 in 7, ki še niste bili izbrisani s črne deske. In Foma se je začel radovati, da sta njegova tovariša boljša od vseh ostalih dečkov.

Iz šole so šli vsi trije skupaj, toda Ježov je kmalu zavil v neko ozko počezno ulico; Smolin pa je spremil Fomo do doma in poslavlja se, mu je rekel:

»Vidiš, še pot nama je skupna.«

Doma so Fomo slovesno sprejeli: oče je podaril dečku težko srebrno žlico z umetnim monogramom, teta pa zavratnico, ki jo je bila sama vezla. Čakali so nanj z obedom, pripravili njegove najljubše jedi in, kakor hitro se je bil slekel, so ga posadili za mizo in začeli izpraševati:

»No, kaj, ali ti je ugajalo v šoli?« je vprašal Ignat, z ljubeznijo zroč na rudeče, oživljeno lice sina.

»Da, prav lepo je tam!« je odgovoril Foma.

»Mili moj!« je ganjeno vzdihnila teta. »Le glej, da se ne udaš tovarišem. Ako ti kaj storé, le hitro pojdi k učitelju in mu povej ...«

»No, ali jo vidiš!« se je nasmehnil Ignat. »Tega ne delaj nikoli. Glej, da sam opraviš z vsakim, ki ti stori krivico; kaznuj jih s svojo roko, a ne s tujo ... Ali so vrli dečki med njimi?«

»Dva že ...« je dejal Foma, smehljaje se in spominja se Ježova. »Eden je tako drzen ...«

»Čegav je?«

»Stražnikov sin.«

»Mhm ... drzen je, praviš?«

»Pa še kako!«

»No ... in drugi?«

»Tisti ima pa čisto rudeče lase ... Smolin mu je ime.«

»Ah! Gotovo je sin Mitrija Ivaniča. Le drži se ga, to je dobra družba ... Mitrij je umen človek ... Dobro za sina, če se je vrgel po njem. A oni drugi ... Veš kaj, Foma, povabi ju za nedeljo k sebi. Jaz bom kupil slaščic, da ju lahko pogostiš. Potem bomo videli, kakšna da sta ...«

»Smolin me je za nedeljo povabil na svoj dom«, je povedal Foma in vprašujé pogledal očeta.

»No, pa pojdi! Nič ne dé, le pojdi. Oglej si, kakšni ljudje so po svetu ... Sam, brez družbe, ne moreš živeti. Midva s tvojim kumom sva prijatelja že nad dvajset let in mnogo sem se naučil od njega. Tako glej tudi ti, da se boš družil s tistimi, ki so boljši in pametnejši od tebe ... Če se drgneš ob dobrega človeka, kakor kopejka ob srebro, boš lahko sam veljal za dvajsetico ...«

In zasmejavši se svoji primeri, je Ignat resno dostavil:

»Jaz se le šalim. Trudi se, da ne bodeš ponarejen, ampak pristen in imej, četudi le malo razuma, pa vsaj svojo lastno pamt ... So vam-li dali mnogo nalog?«

»Mnogo!« je vzdihnil deček in kakor odmev je odkliknila tetka s težkim vzdihom njegovemu vzdihu.

»No, le uči se. Ne bodi slabši v učenju, nego so drugi. Naj ti nekaj povem: v šoli, in če bi imela petindvajset razredov, te ne nauče ničesar drugega, kakor pisati, čitati in računati. Tudi raznih neumnosti se še lahko

naučiš, a Bog ti ne daj! Tepen bodeš, če bode kaj .. Če boš kadir tobak, ti porežem ustnice ...»

»Spominjaj se Boga, Fomuška«, je rekla teta. »Glej, da ne zabiš našega Gospoda ...»

»To je res! Spoštuj Boga in roditelje. A jaz sem ti hotel reči, da knjige še niso glavna stvar ... Potrebne so, kakor tesarju sekira in stružec ... orodje so, a od orodja se ne naučiš, kako ga je treba rabiti. Recimo: tesarju je dana v roke sekira, s katero naj obteše desko. Roke in sekira so tu premalo, treba je še, da zna biti po lesu in ne po svoji nogi ... tebi je dano v roke učenje in s tem si moraš urediti svoje življenje. In tu se vidi, da knjige same niso dovolj, da jih je treba znati tudi rabiti ... To umevati je težje, nego vse knjige in v knjigah ne stoji ničesar o tem ... Tega, Foma, se je treba učiti od življenja samega. Knjiga je mrtva stvar, primi jo, kakor hočeš, trgaj in lomi jo, — pa ne bode kričala. In če hodiš napčno skozi življenje, če v njem nisi zavrgel pravega mesta, bo zarjulo vate s tisočerin glasom, bilo bo po tebi in te pobilo.«

Na mizo oprt, je Foma pozorno poslušal očeta in ob silnih zvokih njegovega glasu si je predstavljal sedaj tesarja, ki teše bruno, sedaj sebe samega, s previdno iztegnjenimi rokami: po nestalnih tleh se plazi proti nečemu strašnemu in živemu in želi, da bi zagrabil to strašno nekaj ...

»Človek mora hraniti svoje moči za delo in dobro mora poznati pot k svojemu delu. Človek je kakor locman na ladiji ... V mladosti mora iti naravnost, kakor ob velikih vodi! Povsodi mu je odprta pot ... A znati je treba kedaj je čas, prejeti za krmlio ... Voda je padla; glej, tam

je peščina, tam naplavljen les, tam kamen; vse to je treba imeti pred očmi in se izogniti o pravem času, da pride s celo ladjo v pristanišče.«

»Jaz bom prišel«, je rekel deček, s prepričanjem in ponosom zroč v očeta.

»No? Hrabro govoriš!« se je zasmel Ignat. Tudi teta se je laskavo zasmejala.

Odkar se je bil vozil po Volgi, je postal Foma spretnejši in raje je govoril z očetom, teto in Majakinom. A na ulici ali kjerkoli na novem, je postajal zlovoljen in gledal nezaupno okrog sebe, kakor bi čutil povsodi nekaj sovražnega, kar se mu skriva in preži nanj iz zasede.

Ponoči se je nenadoma prebudil in dolgo časa poslušal tišino, ki je bila vse naokrog ter zrl in strmel v temo s širokoodprtimi očmi.

In tedaj so se izpreminjale očetove povesti pred njim v obraze in podobe. Ne da bi sam zapazil, jih je prepletal s tetinimi pravljicami in si gradil kaos dogodkov, v katerih so se čudno družile kričeče barve domišljije s surovimi toni istinitosti. Vstajalo je nekaj nerazumljivega, ogromnega; deček je zapiral oči in podil vse to od sebe ter se trudil, da bi ustavil strašečo ga igro domišljije. A brezuspešno se je trudil, da bi zaspal in vedno bolj se je polnila soba s temnimi postavami.

Tedaj je tiho budil teto:

»Teta - - - teta!«

»Kaj? Bog bodi s teboj!«

»K tebi pridem«, je šepetal Foma.

»Čemu? Spi, srček moj ... spi ...«

»Bojim se ...« je izpovedal deček.

Moli za-se: »Gospod je vstal!« pa se ne boš nič več bal.«

Foma leži z zaprtimi očmi in moli. Tišina noči se niža pred njim kakor brezmejno prostranstvo temne vode, ki je popolnoma nepremična; razlila se je vsepovsodi in zastala; ne vidi se niti guba na njej, niti sence premikanja površine in v nji tudi ni ničesar in brezdanje globoka je. Prav strašno je gledati odkod z vrha, iz teme na to mrtvo vodo ... A zdaj se zasliši klic nočnega stražnika in deček vidi, kako vztrepeče vodna površina, okrogle, goste kroglice skakljajo nad njo in jo pokrivajo z gubicami ... Vdarci zvona v zvoniku delajo, da polje vsa voda z mogočnim zanosom in še dolgo se umerjeno ziblje od tega udarca, razsvetljena od velike svetle lise, ki se širi od središča v temno daljo, blede in gasne. In iznova je plah in smrten mir v ti temni pustinji.

»Teta«, šepetaje Foma s prosečim glasom.

»Kaj pa?«

»K tebi pridem ...«

»Da, le pridi, pridi, dravec moj ...«

Preselivši se v tetino posteljo, se privije k nji in prosi:

»Pripoveduj mi kaj!«

»Zdaj ponoči!« ugovarja teta zaspana.

»Prosim!«

Ona se ne pusti dolgo prositi. Zehaje, z glasom, hripavim od spanja in z zaprtimi očmi govori starka počasi:

Torej ... v nekem carstvu, v neki državi sta živela mož in žena in bila sta revna, zelo revna! Tako nesrečna sta bila, da niti jesti nista imela kaj. Šla sta po svetu in

dali so jima tupatam kos suhe skorje; od tega sta se nasitila za en dan. Tedaj se jima je narodilo dete ... rodilo se je dete, krstiti bi ga bilo treba, a ker sta bila revna, nista mogla pogostiti kumov in gostov in nikogar ni bilo k njima, da bi krstil otroka! Poskušala sta to in ono, a bilo ni nikogar! ... Tedaj sta prosila Boga: »Gospod! Gospod ...«

Foma že pozna to strašno pripovedko o božjem krščencu, slišal jo je že več nego enkrat in že naprej si slikal duha tega krščenca, kako jezdi na belem konju k svojemu botru, jezdi, po temni puštinji in vidi tam vse neznosne muke, ki jih trpé grešniki ... In on sliši njihovo tiho vzdihovanje in prošnje:

»O-o-o! Človek! Vprašaj Boga, če se nam je še dolgo mučiti?«

Nato se zdi dečku, da jezdi sam na belem konju skozi noč in da veljajo ti vzdih in te prošnje njemu. Od neumljive mu želje se krči njegovo srcé; hladna groza mu stiska prsi in solze mu polnijo oči, ki jih trdno zapira in se jih boji odpreti.

Nemirno se meče po postelji ...

»Spavaj, detece moje, Krist je s teboj!« pravi starka in preneha v svoji pripovedi o mukah, ki jih morajo ljudje trpeti za svoje grehe.

Toda zjutraj po takšni noči je vstajal Foma vesel in svež, umil se hitro, popil čaj in tekel v šolo, s polnimi žepi sladkega peciva, na katero je čakal vedno lačni mali Ježov, ki je željno izkoriščal radodarnost svojega tovariša.

»Si-li prinesel kaj jedi?« — tako je vzprejel Foma in vohal s svojim ostrim nosom. »Daj sem, jaz sem šel s

praznim želodcem v šolo. Zaspal sem se, vrag naj vzame vse skupaj ... prav do dveh popolnoči sem se učil ... si napravil naloge?»

»Nisem jih.«

»Eh, ti zaspanec! No, ti jih bom pa jaz povedal.«

Zagrizel se je s svojimi malimi, ostrimi zobi v pogačico, začel presti, kakor maček, bil z levo nogo takt in razlagal obenem računsko nalogo, govoreč Fomi v kratkih stavkih ...

»Ali si videl? V eni uri je izteklo osem veder ... in koliko ur je trajalo? — Šest! Oh, kako dobre stvari jeste pri vas! Treba je torej množiti šest z osmimi ... Ali imaš rad pogačo z zeleno čebulico! Jaz jo imam prav rad! No, torej je izteklo iz prve pipe v šestih urah osemindeset veder ... in vsega skupaj so jih vlili v kotel devetdeset ... ali razumeš, kako je dalje?«

Ježov je ugajal Fomi bolj nego Smolin, a s Smolinom sta bila bolj prijatelja. Občudoval je nadarjenost in živahnost malega moža, videl, da je Ježov modrejši in boljši, nego on in zato mu je zavidal in bil ljubosumen nanj, a obenem je imel ž njim sočutje, ki ga goji siti do reveža. Ježov, ki se je rad norčeval iz svojih sitih tovarišev, jim je rekel pogosto:

»Eh, vi zaboji s pogačami!«

Fomo je jezilo njegovo roganje in nekoč, ki se je čutil globoko zadetega, mu je rekel zaničljivo in zlobno:

»Ti si pa ... berač!«

Rumeno lice Ježova se je pokrilo z rudečimi pegami in počasi mu je odgovoril:

»Dobro! Zastran mene ... A jaz ti ne bodem več našepetaval, pa ostani štor!«

Nato nista govorila tri dni v veliko žalost učitelja, ki je bil primoran, dajati sinu občespoštovanega Ignata Matvejiča tiste dni slabe rede.

Ježov je vedel vse: pripovedoval je v šoli, da je porodila hišina pri državnem pravdniku in da je polila zato njegova žena svojega moža z vrelo kavo; vedel je, kje je naboljši lov na ostrige; znal je delati pasti in kletke za ptice; natančno je pripovedoval, zakaj in kako da se je obesil vojak v podstrešju vojašnice; katerega učenca stariši da so poslali danes učitelju darilo in kakšno je bilo.

Okrožje Smolinovega znanja in interesov se je omejevalo na trgovsko življenje, pred vsem je rudečelasi deček rad opredeljeval, kedo prekaša drugega v bogastvu in cenil hiše, ladje in konje. Vse to je vedel natanko in govoril o tem z navdušenjem.

Proti Ježovu je kazal isto milostno sočutje, kakor Foma, samo da je bil ž njim prijaznejši in enakomernejši. Kedarkoli se je Gordjejev sprl z Ježovim, se je trudil, da bi ju spravil in nekega dne, ko sta se vračala iz šole domov, je rekel Fomi:

»Zakaj se vedno prepiriš z Ježovim?«

»Zakaj pa je tako predrzen?« je jezno odgovoril Foma.

»Zato, ker se slabo učiš in ti on vedno pomaga. On je pameten. In, je-li on kriv, da je reven? Lahko se nauči vsega, česar hoče in potem bode tudi bogat.«

»Kakor komar je! Pišči, pa hipoma vgrizne ...«

A bilo je nekaj v življenju teh dečkov, kar jih je vezalo vse, prišle so ure, v katerih se niso zavedali različnosti svojega značaja in položaja. V nedeljo so se shajali vsi trije pri Smolinu, lezli na streho stranske stavbe, v kateri

je bil prostoren golobnjak, sedli po vrsti na sleme ter izpuščali golobe.

Lepe, site ptice so otresale svoje snežnobeke peroti, zletele ena za drugo iz golobnjaka, sedale v vrsto na hišno sleme in se tam, grulé in kopaje se v solncu, krasovale pred dečki.

»Spodimo jih! je prosil Ježov, tresoč se od nestrpnosti.

Smolin je zamahnil z dolgim drogom s šopom ličja na koncu in zažvižgal.

Prestrašeni golobi so se vrgli v zrak, ki ga je napolnilo brzo prhutanje njihovih kril. In — zdaj se neso plavno v velikem loku kvišku, v modro globino neba in plavajo vedno višje ter svetijo s srebrom in snegom svojega perja. Nekateri izmed njih se trudijo, da bi dosegli v plavnem poletu sokoła nebesni obok, široko razpenjajo krila in zdi se, da se prav nič ne ganejo, drugi se igrajo, premetavajo se v zraku, padajo proti zemlji kot snežne kepe in hite zopet navzgor kakor puščice. Zdaj je videti, da stoji vsa njihova jata nepremično v nebesni puštinji in se vtaplja v nji, postajaje manjša in manjša. Nagnivši glave nazaj, občudujejo dečki ptice, ne da bi govorili, — trudnih oči, v katerih se iskri tiha radost, ki pa ni brez zavistnega čustva do teh krilatih bitij, ki leté tako daleč nad zemljo po čistem, tistem prostoru, polnem solnčnega bleska. Mala skupina pičic, komaj še vidnih očesu, ki so posejane v nebesno sinje, vleče otroško domišljijo s seboj in Ježov da duška njihovemu skupnemu čustvu, ko reče počasi in zamišljeno:

»Ko bi mogli mi tako leteti, bratci ...«

In Foma, ki je znal, da vzplava človeška duša v nebo v podobi goloba, je čutil, da se dviga v njihovih prsih silno, pekoče čustvo . . .

Složni v radosti, pričakujé tiho in pozorno, kedaj da se vrnejo ptice iz nebeških globin, sedé dečki, tisčoči se tesno drug ob drugega in ravnotako daleč so od zemeljskih bolesti kakor golobi od zemlje; v ti uri so le otroci in ne morejo niti zavidati, niti srditi se; tuji vsemu, so bližnji drug drugemu, umevajo medsebojna čustva po blesku oči in so srečni, kakor ptice pod nebom.

A sedaj so se spuščali golobi na streho, trudni od letanja in dečki jih spodé v golobnjak.

»Bratci! Hajdimo nad jabolka!« predlaga Ježov, ki je započetnik vseh iger in podjetij.

Ob njegovem klicu odhiti iz otroških duš mirno razpoloženje, ki je bilo nastalo ob pogledu na golobe in pravilno, kakor zveri se splazijo z nekako zverinsko opreznostjo pri vsakem glasu skozi zadvorke v sosednji vrt. Upanje, da bodo kradli brez kazni, drži ravnotežje strahu, da jih dobé. Saj je kraja tudi delo in še celo nevarno in vse, kar se pridobi z lastnim delom, je tako sladko! In tem slajše je, čim večji je bil napor. Dečki se plazijo previdno čez vrtni plot in lezejo sklonjeni k jablanam, gledaje ostro in plaho naokrog. Ob vsakem šumu jim srce trepetja in zastaja. Ravnotako zelo se boje, da bi jih zalotili, kakor, da bi jih spoznali; če pa jih kedo le zapazi in zakriči nad njimi, — bodo zadovoljni. Na tisti krik se bodo rapršili na vse strani in izginili in potem se bodo zopet zbrali in si pripovedovali, z očmi, iskrečimi se veselja in predrznosti, kaj da so čutili, ko so kričali nanje in leteli za njimi

in da se jim je pripetilo, ko so tekli skozi vrt, hitro, kakor bi jim gorela tla pod nogami.

V takšne razbojniške pohode je polagal Foma več duše, kakor v vse druge pustolovščine in igre in kazal pri tem pogum, ki je presenečal in jezil njegova tovariša. V tujih vrtovih se je vedel nalašč neprevidno, govoril je glasno, lovil s truščem vejice raz jablani in če je dobil črvivo jabolko, ga je vrgel proti hiši vrtovega lastnika. Nevarnost, da ga dobé pri delu, ga ni plašila, temveč vzpodbujala, njegove oči so temmele, tiščal je zobe vrsto na vrsto in njegov obraz je postajal ponosen in zloben. Smolin mu je rekel, mrdaje zaničljivo s svojimi velikimi usti:

»Delaš se tako zelo važnega ...«

»Jaz pač nisem plašljivec«, je odgovarjal Foma.

»Vem, da nisi plašljivec, a le bedaki se tako postavljajo. Tudi brez ponašanja se da stvar dobro opraviti.«

Ježov ga je obsojal z drugega stališča:

»Če se jim hočeš sam vreči v roke ... potem pojdi k vragu! Jaz ti ne bom tovariš ... Ako te dobé, te bodo peljali k očetu, ki ti ne bode storil ničesar; mene pa natepo z jermenom tako, da se mi olupijo vse kosti ...«

»Strahopetec!« je dejal Foma svojeglavno.

Nekega dne se je vjel Foma v roke štabnega kapitana Čumakova, malega, suhljatega starca. Neslišno se je bil splazil k dečku, ki je vtikal utrgana jabolka v nedrije, zagrabil ga za rame in mu zakričal preteče:

»Sedaj te imam, razbojnik! Aha-a!

Foma, ki je imel tedaj petnajst let, se je spretno izvleč iz starčevih rok. A vendar ni zbežal, temveč dejal je, z nagubanim čelom in stisnjenimi pestmi:

»Poskusi ... dotakni se me ...«

»Ne bom se te dotaknil ... na policijo te povedem!
Kedo si?«

Tega Foma ni bil pričakoval in vsa njegova jeza in njegov pogum je bil hipoma pri kraju. Policija se mu je zdelala nekaj, česar bi mu oče nikdar ne odpustil ... Vzdrgetal je in rekel zmedeno:

»Gordjejev ...«

»Sin Ignata Matvejiča?«

»Da ...«

Sedaj je bil štabni kapitan v zadregi. Vzravnaval se je, vzbočil prsi naprej in si kdovezakaj temeljito odkašljajal. Potem je povetil rami in očetovski je poučil dečka:

»To je vendar sramota! Naslednik tako spoštovane in čislane osebe ... in kar naenkrat! To ni dostojno vašega položaja. Lahko odidete. A če se to še enkrat zgodi... hm! potem bom primoran, naznaniti stvar Vašemu očetu... sicer pa mi je čast, izražati mu svoje spoštovanje ...«

Foma je opazoval igro starčevega obraza in jasno mu je bilo, da se boji njegovega očeta. Mračno, kot mlad volk je gledal Čumakova; ta si je vihal brke s smešnim dostojanstvom in stal v zadregi pred dečkom, ki ni odšel, dasiravno mu je bil dovolil.

»Lahko odidete«, je ponovil starec in pokazal z roko pot k svoji hiši.

»In kaj je s policijo?« je vprašal Foma čemerno ter se takoj prestrašil morebitnega odgovora.

»To sem se le ... pošalil«, se je nasmejal starček.
»Hotel sem Vas spraviti v strah ...«

»Vi sami se bojite mojega očeta«, je dejal Foma, obrnil starcu hrbet in odšel v globino vrta.

»Bojim se? Ah! Dobro!« je kričal starec za njim in po zvoku njegovega glasu je Foma spoznal, da je Čumakov razžaljen. Sramoval se je in postal je žalosten; do večera se je potikal sam okrog; ko je prišel domov, ga je vzprejel oče s strogim vprašanjem:

»Fomka! Ti si lezel v Čumakovljev vrt?«

»Da!« je dejal deček mirno, gledaje očetu v oči.

Ignat pač ni bil pričakoval tega odgovora in je molčal nekaj hipov, gladeč si brado.

»Neumnež! Zakaj pa? Ali imaš premalo svojih jabolk?«

Foma je povetil oči in obstal nem pred očetom.

»Vidiš — zdaj se pa sramueš! Ali te je ta Ježiška naučil? Mu bom že pokazal, ko zopet pride ... ali pa bom sploh napravil konec vajinemu prijateljstvu ...«

»Sam sem bil tam!« je rekel Foma odločno.

»Vedno lepše!« je vzkliknil Ignat. »A zakaj?«

»Tako ...«

»Tako-o-o« ga je oponašal oče. »Ako že kaj storiš, moraš znati to sebi in drugim razložiti. Pojdi sem!«

Foma je pristopil k očetu, ki je sedel na stolu in obstal med njegovimi kolena. Ignat mu je položil roki na ramena in mu pogledal z nasmehom v oči.

»Se-li sramuješ?«

»Da!« je vzdihnil Foma.

»Tak neumnež! Sebi in meni delaš sramoto ...«

Pritisnil si je sinovo glavo na prsi; pogladil mu lase in vprašal zopet:

»Čemu ti je treba krasti tuja jabolka?«

»Da, ... tega ne vem«, je dejal Foma v zadregi.

»Morda zato, ker je dolgčas. Igraš se in igraš ... vse je

vedno isto ... in sit postaneš vsega! A to je ... nevarno ...»

»Za srce prime človeka?« je vprašal oče, smehljaje se.

»Da!«

»Mogoče ... A vendar, Foma, glej, da to pustiš! Če ne, bom strog s teboj!

»Nikdar in nikoli več ne bodem lezel kam!« je rekel Foma preverjeno.

»Da prevzameš sam odgovornost zase, to je lepo. Bog ve, kaj bode še enkrat iz tebe, a za sedaj še gre. To je že mnogo, če hoče človek sam plačati za svoja dejanja, z lastno kožo ... Kdo drugi na tvojem mestu bi bil zvalil vse na tovariše, a ti priznavaš, da si bil sam. Tako mora tudi biti, Foma ... Če si grešil, dajaj tudi račun. Kako je bilo? Ali te Čumakov ni pretepel?« je vprašal Ignat sina s povdarkom.

»Jaz bi mu že dal!« je rekel Foma mirno.

»Hm!« je zamrmral oče z izrazom.

»Rekel sem mu, da se tebe boji. Zaraditega se je pritožil o meni. Če ne, bi sploh ne bil šel k tebi.«

»Res?«

»Bogme da! Rekel je: »Čast mi je, izražati mu svoje spoštovanje« ...»

»Tako?«

»Da!«

»Ah ... pes! Zdaj poglej, kakšni so ljudje: kradeš mu in on se še klanja in izraža spoštovanje! Ha-ha! Morebiti je bil okraden za kopejko, a ta kopejka je njemu toliko, kakor meni rubelj ... In za kopejko se tudi ne gre, marveč za to, da je moja in da nje ne sme nikdo do-

takniti, ako je sam ne vržem proč ... Eh! Naj bo! Zdaj pa mi pripoveduj, kje si bil in kaj si videl?»

Deček se je vsedel tik očeta ter mu pripovedoval podrobno vse vtiske svojega dneva. Ignat je poslušal, zroč z zanimanjem v oživiljeno sinovo lice in obrvi velikana so se zamišljeno dvigale.

»Vse po vrhu mi še plavaš, brat ... Otrok si še, da, da!«

»A v jarku smo splašili sovo«, je pripovedoval deček. »To je bilo nekaj! Vzletela je in se zadela v letu ob drevo ... tresk! Celo zatulila je in to je bilo tako žalostno. In zopet smo jo spodili in zopet je bilo tako, — letala je nekaj časa in se zadela ob nekaj. Perje se ji je kar vsipalo! Tako se je mučila v jarku in komaj se je mogla skriti. Potem je nismo več iskali, smilila se nam je, ker je bilo čisto razbita. Je-li čez dan popolnoma slepa, ata?«

»Da«, je dejal Ignat. »Nekateri človek se prav tako meče v življenje, kakor sova podnevi. Išče in išče svojega mesta, bije se in bije, da se kar perje vsiplje, in vendar ni nič ... Razbije se popolnoma, oslabi od bolesti, izgubi vse svoje perje in se skrije naenkrat, samo, da si odpočije po mukah. Gorjé takšnemu človeku, brat!«

Kako mora to boleti«, je rekel Foma rahlo.

»Prav kakor to sovo!«

»In zakaj je tako?«

»Zakaj? To ni lahko povedati. Pri marsikaterem, ker je zaslepljen od napuha, mnogo hoče in razpolaga le z neznatno močjo. Pri drugem, ker je neumen — in še iz mnogih vzrokov. Ti tega ne moreš umeti.«

»Pridita čaj pit!« ju je poklicala Anfisa. Dolgo časa je bila že stala ob vratih s prekrižanimi rokami in obču-

dovala ganjena orjaško bratovo postavo, ki se je prijazno nagibal k Fomi, in zamišljenost dečkovo, ki se je tiščal k očetovi rami.

Tako se je dan za dnevom počasi razvijalo pred Fomo življenje, ki povprek ni bilo bogato vznemirljivih dogodkov, marveč tiho in mirno. Silni vtiski, ki so budili po eno uro ali po en dan dečkovo dušo, so se včasih ostro risali na ozadju tega enakomernega življenja, a vendar so izginjali kmalu. Dečkova duša je bila še tiho jezero, skrito pred burnim dihom življenja in vse, kar se je dotikalo jezerske površine, je padalo ali k dnu, ne da bi dolgo motilo sanjavo vodo, ali pa je zdrčalo po gladini, razplavalo v širokih krogih in izginilo.

Presedevisi v šoli pet let in ko je bil napravil komaj in komaj štiri razrede, je izstopil Foma kot dičen, črnolas fant rujavega lica, gostih obrvi in s temnim mahom nad zgornjo ustnico. Velike, temne oči so gledale zamišljeno in naivno in ustnice so bile polodprte, kakor pri otrocih, toda kedar je zadel na kaj, kar je nasprotovalo njegovi želji, so se razširile zenice v njegovih očeh in vse lice je dobilo odločen in svojeglav izraz ... Kum, nasmehuje se po svojem skeptičkem načinu, mu je govoril:

»Za babe boš slajši nego med, Foma, a velikega razuma dosedaj pri tebi še ni zapaziti.«

Ignat je vzdihal ob teh besedah.

»Ti, kum, bi moral sina kmalu spraviti pod streho!«

»Počakaj še ...«

»Čemu čakati? Naj se še dve, tri leta podi po Volgi, potem pa pod venec ž njim. Le mojo Ljubov si poglej ...«

Ljubov Majakina je hodila tačas v peti razred nekega zavoda. Foma jo je pogosto srečaval na ulici, pri čemur

mu je vedno milostno pokimala s temnoplavkasto glavico v elegantni čepici. Ugajala je Fomi, toda njena rožna lica, vesele rujave oči in rudeča usta niso mogle v njem izbri-
sati žaljivega vtiska njenega ponosnega pozdrava. Bila je znana z gimnazijci in čeravno se je nahajal med temi Ježov, njegov stari tovariš, vendar Fome ni vleklo k njim in v njihovi družbi je občutil tesnobo. Zdelo se mu je, da se vsi oponašajo s svojo učenostjo in se rogajo njegovi nevednosti. Zbirali so se pri Ljubovi in čitali tam; ako jih je dobil pri čitanju ali pri razmotrivanju, so umolk-
nili, ko se je prikazal. Vse to ga je odbijalo od njih. Nekoč, ko je sedel pri Majakinih, ga je povabila Ljuba na izprehod po vrtu in tam, šetaje poleg njega, ga je vprašala, smešno nabravši obraz:

»Čemu si tako čemereren in čemu nikoli ne govoriš?«

»O čem naj govorim, ko ničesar ne vem!« je dejal Foma prosto.

»Uči se, — čitaj knjige!«

»Ne veseli me.«

»A gimnazijci vedo vse in znajo govoriti o vsem, — n. pr. Ježov.«

»Poznam Ježova, ... klepetulja je!«

»Zavidaš mu pač. On je jako moder. Kmalu bode gotov z gimnazijo in potem se odpelje v Moskvo na vseučilišče.«

»No, in kaj je na tem?« je rekel Foma ravnodušno.

»In ti ostaneš vedno neizobražen ...«

»No, pa naj ...«

»Kako lepo je to!« je vzkliknila Ljuba ironiški.

»Tudi brez učenja bom na svojem mestu«, je rekel Foma porogljivo, »in upam se kosati z vsakim, ki se dela učenega ... Lačni naj se učé, meni se ni treba!«

»Fej, kako neumen, zloben... kako hudoben si!« je zaničljivo dejala deklica in odšla, pustivša ga samega na vrtu. Zlovoljen in razžaljen je zrl za njo, nagubal čelo in odšel s povešeno glavo v globino vrta.

Začel je že čutiti mikavnost samote in sladki strup sanj. Ob poletnih večerih, ko se je vse na zemlji kopalo v ognjenih barvah, vzbujajočih domišljijo, je prišlo v njegove prsi neznano hrepenenje po nečem neznanem. Če je sedel v kakšnem temnem kotu vrta ali ležal v postelji, je zaklical pred sebe obraze pravljličnih carov, ki so se mu prikazovali z obrazom Ljube in drugih znanih mu gospodičen, plavali v večernem mraku brezglasno mimo njega in mu zrl v oči z zagonetnimi pogledi. Včasih so vzbujale te prikazni v njem mogočen vnos energije in kakor bi ga opajale — vstajal je, iztezal se in srkal s polnimi prsi vonjavni zrak; a včasih je vejalo od teh podob otožno čustvo vanj, zahotelo se mu je plakati, sram ga je bilo solz in vendar je tiho plakal. Ali pa je hipoma njegovo srce vztrepetal od želje, reči Bogu nekaj hvaležnega, vклонiti se pred njim; molitvene besede so vstajale v njegovem spominu in zroč v nebo, je dolgo šepetal eno za drugo in njegovo srce se je olajševalo, izlivaje preobilico svoje moči v molitev...

Potrpežljivo in previdno ga je oče vvajal v krog trgovskih opravil, jemal ga s seboj na borzo, pripovedoval mu o prevzetih postavkah, o svojih tovariših, popisoval mu, kako so »prišli med ljudi«, kakšno premoženje da imajo sedaj in kakšni da so njihovi značaji. Foma je naglo razumeval kupčijo, ker je bil pri vsem resen in premišljen.

»Naše zelje se razcvita, kakor rudeč mak!« je dejal Majakin smehljaje se in mežikaje Ignatu.

In vendar je bilo na Fomi, ko je imel že devetnajst let, nekaj otročjega in naivnega, kar ga je razlikovalo od njegovih vrstnikov. Smejali so se mu, ker so ga imeli za bedaka; on se je držal daleč od njih, ker ga je žalilo njihovo obnašanje proti njemu.

Toda očetu in Majakimu, ki ga nista puščala iz oči, je vzbujala ta nestalnost njegovega značaja resen strah.

»Ne razumem ga!« je potrto govoril Ignat. »Ne gleda za ženskami, spoštljivo se vede proti meni in tebi, vse se mu lahko reče, — to je čedno dekle, a ne fant! In vendar se ne zdi neumen!«

»Posebne neumnosti ni opaziti«, je govoril Majakin.

»To ga naj kedo razume! Kakor bi čakal nečesa — zdi se, da ima mreno pred očmi. Njegova rajnka mati je hodila ravno tako tipaje po svetu okrog. Afrikanka Smolin je vendarle dve leti starejši, a poglej si ga! Težko je celo povedati, kedo je pri njih sedaj gospodar, oče ali on! V tovarno hoče iti, da se tam nauči in zmerja: »Slabo ste me učili, oče«, pravi ... Da-a! A moj ne kaže ničesar. O Bog!«

»Veš kaj«, je nasvetoval Majakin, »suni ga z glavo v kako nujno delo! To bi bilo pravo! Zlato se izkuša v ognju. Če mu pustiva popolno prostost, se bode videlo, kakšne zmožnosti ima ... Pošlji ga v Kamo ... samega...«

»Ali naj poskusim?«

»Če ti napravi škodo, boš sicer nekaj izgubil, a zato izveš, kaj v njem tiči.«

»Pa ga bom zares poslal«, je sklenil Ignat.

In na spomlad je poslal Ignat sina z dvema barkama žita v Kamo. Barki je vlekel parobrod Gordjejeva »Marljivi«, ki mu je poveljeval Fomin stari znanec, nekdanji matroz Jefim, sedaj Jefim Iljič; bil je tridesetleten, čokat mož lisičjih oči in umen, premišljen in jako strog kapitan.

Potovanje je šlo hitro in veselo naprej, ker so bili vsi dobre volje. Foma je bil ponosen na prvo odgovorno nalogo, ki jo je bil prejel. Jefim se je radoval navzočnosti mladega gospodarja, ki ga ni ošteval zaradi zani Karnosti in ga ni obkladal z surovimi priimki; dobra volja obeh glavnih oseb na ladiji je padala v premih žarkih na vse moštvo. Ladja je bila odplula od mesta, kjer so nato vorili žito, v aprilu in v prvih dneh maja je dospel parobrod že tja, kamor je bil namenjen; barki sta se zasidrali ob bregu, a parnik je obstal poleg njiju. Foma je imel nalogo, oddati žito takoj ko mogoče, spraviti denar in oditi v Perm, ker ga je čakal tovor železa, ki ga je moral Ignat dostaviti na semenj.

Barki sta se vstavili nasproti veliki vasi, ki se je prislanjala k smerekovemu gozdu, dve vrsti oddaljenemu od brega. Že drugi dan po prihodu se je zjutraj zarano prikazala na bregu velika množina žensk in kmetov, peš in na konjih; pojoč in kričeč so se razsuli po krovih in mahoma je zakipelo delo. Spustivši se v ladijine prostore, so ženske nasipale žito v vreče, kmetje pa so dvigali vreče na rame in tekali urno po brvéh na suho in z brega so se vlekli proti vasi vozovi težko obtovorjeni z dolgo pričakovanim žitom. Ženske so pele pesmi, kmetje so se šalili in veselo rogali drug drugemu, matrozi, smatraje se za nadzornike redu, so kričali na delavce, deske hodnic, ki so se vpgibale pod koraki, so težko pljuskale po

vodi, a na bregu so rezgetali konji, škripali vozovi in pesek je šumel pod kolesi ...

Jedva je bilo solnce vzšlo, zrak je bil svež in oživljaljoč in ves prepojen z vonjem smrek; mirna voda reke je zrcalila jasno nebo in mrmrala prijazno, razbijaje se ob čelih ladij in ob sidrnih verigah. Veseli, gromki šum dela, mlada krasota pomladne narave, veselo razsvetljene od solnca, vse to je bilo polno sveže, dobrovoljne, nekako surove moči, ki je prijemno vznemirjala Fomino dušo in vzbujala v njem nova nejasna čustva in hrepenenje. Stal je ob mizi pod senčnico ladije in pil čaj z Jefimom in prejemnikom žita, zemskim uradnikom, rudečelasim, kratkovidnim gospodom v naočnikih. Uradnik je pripovedoval s hripavim glasom in nervozno drgetajoč z ramami o tem, kako stradajo kmetje; Foma pa je nepazno poslušal, gledal zdaj na delo, zdaj na drugi breg, ki je tvoril visoko, rumeno, peščeno pobočje, katerega rob so venčale smreke. Tam je bilo brezljudno in tiho.

»Treba se bode popeljati tja!« je mislil Foma. A do sluha mu je prišel od nekod, iz dalje, nemirni glas, neprijetnostni glas prejemnika:

»Ne boste mi verjeli — prišlo je slednjič do groznilih stvari! Zgodilo se je to-le: v Osi je prišel k nekemu izobražencu kmet in privedel s seboj svojo šestnajstletno hčer. — »Kaj hočeš?« — »Pripeljal sem Vašemu blagorodju hčer«. — »Čemu?« — »Tako, morda jo vzamete; saj ste še neoženjen«. — »To se pravi kako? Kako misliš to?« — »I, povsodi v mestu sem jo vodil okrog, da bi jo dal služiti, a nobeden je ne vzame; vzemite jo vsaj Vi kot ljubico!« — Ali razumete? Svojo hčer ponuja, razumete! hčer, za ljubico! Vrag ve, kaj je to?! Oni se je seveda

ogorčil, lotil se kmeta in ga oštel ... A kmet mu je rekel čisto pametno: »Vaše blagorodje! Kaj mi je ona v sedanjem času? Čisto odveč je; imam pa tri dečke, ki bodo enkrat delavci — te moram hraniti ... »Dajte«, pravi, deset rubljev za dekleta, potem popravim sebe in dečka.« Kako se Vam zdi? Strašno je to, pravim jaz ...»

»To ni le-po!« je vzdihnil Jefim. »A saj pravijo, da glad ni tetka ... Želodec, vidite, ima svoje zakone ...«

V Fomi pa je izvala ta povest neko nerazumno mu silno in vznemirjajoče zanimanje za usodo deklice in naglo je vprašal mladenič prejemnika:

»Kaj pa, jo je-li kupil tisti gospod?«

»Razume se, da ne!« je vzkliknil uradnik z očitanjem.

»No, in kam so jo dali?«

»Našli so se dobri ljudje, ki so se pobrigali zanjo ...«

»A-a!« je zategnil Foma in izjavil hipoma trdo in zlobno: »Jaz bi bil pretepel tega kmeta! Ves obraz bi mu bil razbil!« in pokazal je prejemniku veliko, krepko stisnjeno pest.

»Zakaj pa« je vzkliknil prejemnik nenavadno glasno in potegnil naočnike z nosa. »Vi ne umete motiva ...«

»Umem ga!« je rekel Foma in pokimal svojeglavno.

»Kaj pa je mogel storiti? ... Prišlo mu je na um ...«

»Ali je to mogoče, prodajati človeka?«

»Ah! To je nečloveško, priznavam ...«

»Pa še dekleta! Jaz bi mu že pokazal deset rubljev!« Prejemnik je brezupno mahnil z roko in molčal. Njegova kretnja je spravila Fomo v zadrego, vstal je, pristopil k ograji in začel gledati na palubo barke, ki je bila napolnjena z veselo in delavno množico ljudi. Šum ga je opijanal in nekaj nejasnega, kar je kipelo v njegovi duši, se je izrazilo

v mogočni želji, da bi delal sam, da bi imel pravljico moč in orjaške rame, na katere bi naenkrat lahko naložil sto vreč rži, da bi se mu začudili vsi ...

»Giblajte se urneje!« je glasno zaklical nizdoli. Par glav se je dvignilo proti njemu, nekaj obrazov je šinilo brzo mimo in eden izmed njih, obraz ženske s črnimi očmi se mu je nasmehljalo prijazno in zapeljivo. Od tega nasmeha je nekaj vzplamtelo v njegovi duši ter se vtilo v gorkem valu po njegovih žilah. Odtrgal se je od opore in zopet stopil k mizi, čuteč, da mu rdi obraz.

»Poslušajte!« se je obrnil prejemnik k njemu. »Brzjavite svojemu očetu, naj podari še nekaj žita v nadomestilo izgube! Saj vidite, koliko se ga izgubi in tukaj je vsak pud drag! To se mora razumeti! In saj imate takšnega očeta ...« je končal ter napravil oster obraz.

»Koliko naj podarim«, je dejal Foma zaničljivo in s ponosom. »Želite-li sto pudov? Dvesto?«

»Hvala Vam!« je vzkliknil uradnik zmeden in vesel obenem. »Če imate pravico ... «

»Jaz sem tu gospodar!« je rekel Foma odločno. »A vi nimate pravice, govoriti tako o očetu in delati obraze.«

»Oprostite! In ... jaz ne dvomim o vašem poblaščenju ... zahvaljujem se iskreno vam in vašemu očetu v imenu vseh teh ljudi, v imenu ljudstva!«

Jefim je plaho gledal mladega gospodarja in tleskal z izbočenimi ustnicami, medtem ko je ta ponosnih lic poslušal bistro govorjenje uradnika, ki mu je trdo stiskal roko.

»Dvesto pudov! To je po ruski, mladi mož! Takoj naznanim kmetom vaše darilo. Videli boste, kako hvaležni, kako veseli bodo zato.«

In glasno je zaklical nizdoli:

»Otroci! Gospod podari dvesto pudov ...«

»Tristo!« mu je segel Foma v besedo.

»Tristo pudov ... o! Hvala! Tristo pudov žita, otroci!«

A učinek je bil slab. Kmetje so dvignili glave ter jih molče zopet povესili in šli na delo. Nekaj glasov je dejalo neodločno in kakor proti svoji volji:

»Hvala ... Bog ti povrni ... Pokorno se zahvaljujemo ...«

In nekdo je vzkliknil veselo in zaničljivo:

»Kaj pa je to! Ko bi nam dali kupico žganja, to bi bila prava milost! In žito ni za nas, za zemstvo je ...«

»Ah! Ne razumejo!« je vzkliknil uradnik v zadregi.
»Pojdem k njim in jim razložim ...«

In izginil je. A Fome ni zanimalo vedenje kmetov zaradi njegovega darila, videl je, da ga gledajo črne oči rudečelične ženske tako čudno in to mu je bilo prijetno. Zahvaljevale so se mu, ljubkovale ga in klicale in razven njih ni videl ničesar. Ta žena je bila mestno oblečena, nosila je čevlje in katunasto jopico in njeni črni lasje so bili pokriti s čudno ruto. Velika in vitka, je sedela vedno na kupu lesa, popravljala vreče, gibaje urno s svojimi do komolcev golimi rokami in vedno se je smehljala Fomi.

»Foma Ignatjič!« je zaslišal očitajoči glas Jefima.
»To si se pa preveč pokazal ..., da, da bi bilo le petdeset pudov! A tako! Pazi, da ne dobiva oba po hrbtu zato ...

»Pusti me!« je rekel Foma na kratko.

»Kaj de to meni? Saj tudi lahko molčim, mi bode že treba nekaj pretrpeti, ker te nisem dobro nadzoroval ...«

»Povedal bom očetu ... molči!« je dejal Foma.

»No, Bog s teboj, saj si ti gospodar ...«

»Torej ... dobro ...«

»Saj ti govorim zavoljo tebe, Foma Ignatjevič, ker si mlad in neizkušen ... «

»Pusti me pri miru, Jefim!«

Jefim je vzdihnil in molčal. In Foma je gledal žensko ter si mislil:

»Ko bi mi ponudili takšno-le na prodaj ...«

Njegovo srce je bilo urnejše. Četudi je bil še telesno čist, vendar je vedel iz razgovorov, v čem obstoji tajnost intimnih odnošajev med moškim in žensko. Poznal je to pod surovimi in grdimi imeni, ki so mu vzbujala neprijetno žgočo radovednost in sram; njegova domišljija je delovala zdržema, toda ni si mogel predstavljati vsega tega v slikah, ki bi jih razumel. In v duši ni veroval, da bi bili odnošaji tako priprosti in surovi, kakor se mu je pripovedovalo. Če pa so se mu drugi smejali in zatrjevali, da so vendarle takšni in ne morejo biti drugačni, se je zasmehljal, bedašto in v zadregi, a vkljub temu je ostal zvest svojemu mnenju, da razmerja do žene ni potrebno vsem moškim v tako sramotni obliki in da je gotovo nekaj čistejšega, manj surovega in ne tako žaljivega za človeka.

Ko se je Foma sedaj divil črnooki delavki, je začutil jasno neki surov nagon do nje in sramoval in bal se je nečesa. Jefim je stal poleg njega in mu je rekel poučujé:

»Zdaj gledaš tisto žensko ... in jaz ne morem molčati ... Ti je ne poznaš, a ker ti mežika, lahko pri svoji mladosti in pri svojem značaju napraviš še kaj takega, da se nam bode treba vračati peš ob bregu domov ... in da bo še dobro, če si ohranimo obleko na telesu ...«

»Kaj hočeš?« je vprašal Foma, ves rudeč od zadrege.

»Ničesar nočem. A ti me moraš poslušati. Kar se tiče žensk, sem pač lahko vseskozi tvoj učitelj ... Z ženskami se dela prav priprosto — steklenico žganja ji daš in nekaj jesti, potem dve merici piva in navsezadnje dvajsetico v gotovini. Za to ceno ti bode dala vso svojo ljubezen, da ti je bolj ne more ...«

»Lažeš se ...« je tiho odgovoril Foma.

»Jaz da se lažem? Kako se morem lagati, če sem morda že stokrat opravljal takšno politiko? Torej prepusti meni, da ž njo opravim ... Kaj ne? Takoj te bodem seznanil ž njo ...«

»Dobro ...« je rekel Foma, čuteč, da že komaj diha in da ga nekaj tišči za grlo ...

»No, torej ti jo privedem zvečer ...«

Jefim se je odobravaje nasmehnil Fomi v obraz in odšel.

Do večera je hodil Foma okrog, kakor v megli, ne meneč se za spoštljive in laskave poglede kmetov, katere je bil uradnik naučil. Bilo mu je težko, čutil se je krivega pred nekom in odgovarjal vsem, ki so se obračali k njemu, ponižno in prijazno, kakor da se opravičuje ...

Na večer so delavci deloma odšli, deloma so se zbrali ob velikem, svetlem ognju na bregu in si začeli pripravljati večerjo. Odsev ognja je padal v velikih, rudečih in rumenih lisah na vodo; tresle so se na mirni vodi in na oknih kajute, v kateri je sedel Foma. Stisnil se je bil v kot na divanu in čakal. Na mizi pred njim je stalo par steklenic žganja in piva in krožniki s kruhom in pregrizki. Zavesil je bil okna in ni prižgal luči; medli soj grmade, ki je silil skozi zavese, se je vlegel na mizo, na steklenice, na steno in se tresel, postajaje močnejši, zdaj

slabejši. Na parniku in na barkah je bilo vse tiho, le od obrežja so prodirali nerazločni zvoki pogovorov in komaj slišno je pljuskala voda ob ladijine boke. Fomi je bilo, kakor bi prežal kedo tik njega, prisluškoval in ga opazoval na tihem. Zdaj gre nekdo čez brv k barkam ... hiro gre, s težkimi stopinjami in deske brvi pljuskajo glasno in jezno na vodo ... Foma sliši zamolkli smeh kapitana in njegov pridušeni glas. Jafim stoji pri vratih njegove kajute in govori tiho, a prepričevalno, kakor bi koga poučeval ... Fomi se je zahotelo, da bi zaklical hipoma:

»Ni treba!«

In že je bil vstal z divana, a v tem trenutku so se odprla vrata kajute in postava velike ženske se je prikazala na pragu; brezglasno je zaprla vrata in vprašala rahlo:

»Bog pomagaj, kako je tu temno! ... Ali je sploh živa duša tukaj?«

»Da«, je odgovoril Foma tiho.

»A potem ... zdravstvujte.«

In previdno je stopila ženska naprej.

»Tako j ... prižgem luč ...« je obljubil Foma s poje-majočim glasom, spustil se zopet na divan in se stisnil v kot.

»To nič ne dé; če se človek navadi, vidi tudi v temi vse.«

»Sedite«, je rekel Foma.

»Pa sedemo ...«

Sedla je na divan dva koraka proč od njega. Foma je videl blesk njenih oči in smehljaj na njenih polnih ustnicah. Zdelo se mu je, da se smeji drugače, nego poprej — ne veselo, temveč žalostno. Ta smehljaj mu je dajal

poguma, lažje je dihal ob pogledu v te oči, ki so se hipoma povesile, ko so srečale njegove. A vedel ni, o čem naj govori s to žensko in skoro dve minuti sta molčala oba; bil je težak, neprijeten molk ... Najprej je izpregovorila ona:

»Ali vam je dolg čas samemu?«

»Da-a«, je odgovoril Foma.

»Ali vam ugaja naš kraj?« je vprašala ženska polglasno.

»Lepo je ... mnogo gozda je tukaj ...«

In zopet sta molčala.

»Reka je morda še lepša, nego Volga«, je rekel Foma z naporom.

»Tudi jaz sem bila ob Volgi.«

»Kje?«

»V mestu Simbirsk ...«

»V Simbirsku ...« je ponovil Foma in začutil zopet, da ne more izpregovoriti niti besede, le nji je bilo postalo najbrž jasno, s kom da ima opraviti, ker je vprašala hipoma z izzivajočim šepetom:

»Zakaj pa me ne gostiš, gospodar?«

»Glej!« se je zdrznil Foma. »Pa res ... kakšen sem! No, prosim, pojdite k mizi ...«

Hodil je po mraku, zadeval se ob mizo, jemal v roke zdaj to, zdaj ono steklenico in jih postavljaj zopet na njihovo mesto, smehljuje se v zavesti krivde in v zadregi. Stopila je tesno tik njega, ter mu gledala z nasmehom v obraz in na tresoče roke.

»Se-li sramuješ?« je zašepetala hipoma.

Čutil je njen dih na svojem licu in odgovoril prav tako rahlo:

»Da-a ...«

Tedaj mu je položila roki na rame, ter ga potegnila rahlo na svoje prsi, govoreč mu s pomirjajočim šepetom:

»To nič ne de, ne sramuj se ... saj ne gre brez tega... ti krasotec moj ... mladi, ti ... tako te mi je žal!« ...

In hotelo se mu je plakati ob njenem šepetu, njegovo srce je mrlo v sladkem hrepenenju; pritiskal ji je svojo glavo na prsi in jo stiskal v svoje roke, šepetaje nerazlične besede, ki jih sam ni poznal ...

»Pojdi«, je zamolklo rekel Foma, gledaje v steno z širokorazprostrtimi očmi

Poljubila ga je na vrat, vstala pokorno in šla iz kajute z besedami:

»No, torej ostani zdrav ...«

Foma se je nestrpno sramoval njene prisotnosti, a komaj je bila izginila za vrati, je skočil pokonci in sedel na divan.

Potem pa je vstal, omahujé in hipoma se ga je polastilo čustvo, da je izgubil nekaj predragocenega, nekaj o čemur pred izgubo niti ni vedel, da biva v njem ... A hipoma se je rodilo v njem novo, moško, samozavedno čustvo. To čustvo je čisto požrlo sram in mesto tega je vzkliklo sočutje z žensko, ki je bila odšla pilslečena in sama v temo majeve noči. Naglo je stopil iz kajute na krov; bila je jasna zvezdna, a brezmesčna noč. Objel ga je hlad in tema ... Na bregu je tlel še zlatorudeč kup oglja. Foma je poslušal, zrak je bil poln dušeče tišine, le voda je žuborela, razbijaje se ob sidernih verigah; nikjer ni bilo slišati koraka. Rad bi bil poklical žensko, a ni znal njenega imena. Obstal je par minut na krovu in dihál željno sveži

zrak v široke prsi; tedaj se je zaslišal nenadoma od sprednjega konca ladije, izza kajute, glasen, težek vzdihljaj, kakor ihtenje. Vztrepetal je in šel previdno tja; vedel je, da mora biti ona.

Sedela je na krovu, slonela z glavo na kupu vrvi in — plakala. Foma je videl, kako drhte njene bele, razgaljene rame in slišal tihe vzdihljaje; težko mu je bilo postalo pri srcu.

Nagnil se je k nji in jo vprašal:

»Kaj ti je?«

Zmajala je z glavo, ne da bi mu odgovorila.

»Ali sem te razžalil?«

»Pojdi!« je dejala.

»Da ... toda«, je rekel Foma, zmeden in vznemirjen, dotikaje se z roko njene glave. »Ne bodi jezna ... saj si sama ...«

»Nisem jezna!« je glasno zašepetala. »Kako bi se mogla srditi na-te? Ti ne govoriš umazanih reči, nisi nasilen — ti si čista duša! Ah, ti moj leteči sokol! Sedi k meni!«

In, prijemši Foma za roko, ga je posadila, kakor dete, na svoja kolena, stisnila krepko njegovo glavo ob svoje prsi, sklonila se in pritisnila s svojimi vročimi ustnicami dolg poljub na njegove.

»Zakaj plačeš?« je vprašal Foma, božaje ji z eno roko lice in objemaje jo z drugo okrog vratu.

»Nad sebo plakam ... Zakaj si me poslal proč?« ga je vprašala žalostno.

»Sramoval sem se«, je rekel Foma in povetil glavo.

»Golobček ti moj! Le čisto po pravici povej: ali ti ne ugajam?« je vprašala, nasmihaje se, a na Fomine prsi so vse še padale njene velike, tople solze.

»Kaj misliš!« je vzkliknil prestrašen ter ji začel govoriti hitre in strastne besede o njeni lepoti in kako da je prijazna, kako mu je je žal in kako da ga je sram pred njo. Poslušala ga je in ga poljubljala venomer, na lica, vrat, glavo in na razgaljene prsi.

Ko je umolknil, je začela žalostno in tiho, kakor bi govorila o pokojniku:

»A jaz sem si mislila kaj drugega ... Ko si rekel, naj grem, sem vstala in šla. Tvoja beseda me je tako zabolela. Mislila sem si, prej so me milovali in negovali brez orehanja. Za prijazen nasmeh so storili vse, karkoli sem hotela ... Mislila sem na to in plakala! Žal mi je bilo moje mladosti, saj sem stara že trideset let ... zadnji dnevi za žensko! Ah, Foma Ignatjevič!« je vzkliknila s povzdignjenim glasom in pomnožila ritem svojega pojočega govora, katerega zvoke je krasno spremljalo žuborenje vode. »Poslušaj me — varuj svojo mladost! Nič ni lepšega na svetu, nego ona. Nič ni dražjega! Z mladostjo se da, kakor z zlatom, doseči vse, kar hočeš. Živi tako, da se bodeš na starost spominjal mladih let ... Mislila sem zdaj na-se in čeravno sem jokala, se mi je vendar razgorelo srce od onega spomina na to, kako sem živela nekdanj ... in zopet sem pomladela, kakor da sem pila žive vode! Dete ti moje sladko! Če se ti dopadem, bom poveseļjačila s teboj ... na vso moč!« Ah! Do pepela zgorim, če sem se enkrat užgala!«

In krepko je pritislila mladeniča k sebi ter mu začela žejno poljubljati ustnice.

»Pa-a-zi!« je turobno zavil stražnik na barki in, kratko odtrgavši »-zi!« je začel biti s tolkalom ob desko

iz litega železa. Žvenketajoči, rezki zvoki so kruto trgali praznično tihoto noči.

... Čez nekaj dni, ko so bile barke raztovorjene in parobrod pripravljen, da odplove v Perm, je videl Jefim v svoje veliko ogorčenje, kako se je približal bregu voz, v katerem je sedela črnooka Pelogeja s kovčegom in raznimi svežnji.

»Pošlji matroza, da vzame reči ... mu je ukazal Foma, kazoč na breg. Jefim je očitaje zmajal z glavo, izpolnil nalog in potem vprašal s ponižanim glasom:

»Torej kako je — ali gre z nami?«

»Ona se pelje z menoj ...« je kratko izjavil Foma.

»Seveda ... ne z vsemi ... o gospod!«

»Zakaj vzdihuješ?«

»Da ... Foma Ignatjevič! Saj plovemo v veliko mesto ... ali je tam malo njenih sestic?«

»No, molči!« je rekel Foma surovo.

»Da, molčal bom ... a v redu to ni!

»Kaj?«

»Ravno ta naša lahkomislenost ... Naša ladija je snažna in v lepem redu ... in kar naenkrat ... baba! Pa še kakšna! Ta si še tega imena ne zasluži ...«

Foma je napravil strogo lice in rekel kapitanu, oblastno naglašaje besede:

»Ti, Jefim, zapiši sebi na nos in povej vsem drugim: če slišim o nji kakoršnokoli dvoumno besedo ... s polem bom tistega po glavi!«

»Kakšne reči!« je rekel Jefim neverno in pogledal gospodarju radovedno v obraz. A takoj je odstopil za korak nazaj pred Fomo. Ignatov sin je oskalil zobe kakor volk, zrenice so se mu razširile in zarjul je:

»Le smeji se! Jaz ti pokažem!«

Jefim, čeravno je bil prestrašen, je dejal dostojanstveno:

»Četudi ste Foma Ignatjevič, in gospodar ... a ker so mi rekli: pazi Jefim ... in jaz sem tu kapitan ...«

»Kapitan! Ti!« je zakričal Foma ves tresoč se in bled. »Kedo pa sem jaz?«

»Tedaj ne kričite vendar! Za malenkost, kakšna da je ženska ...«

Bledo Fomino lice se je pokrilo z rudečimi pegami, prestopil je z noge na nogo, vtaknil s krčevito kretnjo roki v suknjina žepa, ter rekel z enakomernim, trdim glasom:

»Ti! Kapitan! Slišiš, ako mi rečeš še besedo ... se poberi k vragu! Marš! Na breg s teboj! Tudi z locmanom pridem do cilja. Si-li razumel? Ti mi ne boš ukazoval ... no?«

Jefim je bil poražen. Gledal je gospodarja in smešno mežikal z očmi, ne da bi našel odgovor.

»Ali si razumel, pravim?«

»Raz-umel sem ... razumem!« je zategnil Jefim. »Zakaj pa takšen hrup? Torej zaradi ...«

»Molči!«

»Uh!«

Dvoje iskrece se Fomine oči in njegov srditi obraz je vdihnil kapitanu dobro misel, odpraviti se čimpreje izpred gospodarja in, bistro se obrnivši, je odšel.

»Brr! Kakšno reč je nagnal? Zdi se, da jabolko ni padlo daleč od jablani ...« je mrmral porogljivo, korakaje čez krov. Bil je jezen na Fomo in čutil se je brez vzroka žaljenega, obenem pa je čutil nad seboj trdno,

pravo gospodarsko roko. Njemu, ki je bil že leta in leta navajen uboganja, je ugajala moč, ki se je bila pokazala nad njim in ko je stopil v kajuto starega krmarja, mu je pripovedoval prizor z gospodarjem že z nekako zadovoljnostjo.

»Ali si že videl kaj takega?« je sklenil svojo povest. »Da, mlad pes dobre vrste je že na prvem lovu dober pes ... In če ga kar tako-le pogledaš ... je vendar človek kalnega razuma ... No, nič ne dé, naj se le zabava... pri takšnem značaju pač ne bode imelo slabih posledic ... Ne, kako je zarjul va-me! Kakor tromba, ti pravim! ... In tako je pokazal, da je gospodar ... kakor da je pil oblast in strogost iz istega vrča ...«

Jefim je govoril prav; v teh par dnevih se je bil Foma naglo izpremenil. Strast, vzplamtevsša v njem, ga je bila napravila lastnika duše in telesa te ženske in žejno je srkal ognjeno slast te oblasti, ki je iztirala v njem vso tisto nerodnost, ki mu je delala lice čemernega in glupega mladeniča; ko je zatrla vse to v njegovi duši, je napojila njegovo srce z mladim ponosom in z zavestjo njegove človeške osebnosti: ljubezen do žene je za moža vedno plodonosna, kakoršnakoli tudi utegne biti in če bi mu prinesla zgolj trpljenje — tudi v tem je mnogo dragoce-nega. Dočim je ljubezen za bolno dušo močen strup, je za zdravo ravno to, kar je ogenj železu, ki hoče postati jeklo ...

Fomina ljubezen do tridesetletne ženske, ki je praznovala v objemu mladeniča trizno po svoji mladosti, ga ni odbijala od dela; ni se izgubljal niti v ljubkovanju, niti v delu, temveč je bil tukaj kakor tam z vso svojo dušo. Ženska je vzbujala v njem, kakor dobro vino, z enako

silo žejo po delu in ljubezni in ona sama se je pomlajala, ko je prejerala poljube mladosti.

V Permi je čakalo Fomo kumovo pismo, ki mu je naznanjalo, da se je Ignat udal od hrepenenja za sinom pijači in da je v njegovih letih škodljivo, toliko piti. Pismo se je zaključilo z nasvetom, naj se požuri z opravitki ter naj pride čimpreje domov. Foma je čutil v tem nasvetu nekaj vznemirljivega, kar je kalilo jasno radost njegove duše, a v skrbeh nad delom in ob Pelagijini ljubezni se je ta senca kmalu raztopila. Njegovo življenje je teklo s hitrostjo rečnih valov in vsak dan mu je prinašal novih vtiskov ter porajal v njem nove misli. Pelagija mu je darovala vso strast ljubice, s tisto silo čustva, ki jo polagajo v svojo ljubezen ženske v njenih letih, ko pijo poslednje kapljice iz čaše življenja. A včasih se je vzbujalo v nji drugačno čustvo, ki ni bilo nič manj silno in ki je vezalo Fomo še tesneje na-njo, ki je bilo podobno prizadevanju matere, da bi obvarovala ljubljenega sina prestopkov in ga naučila modrosti življenja. Često, kedar je sedela po noči z njim na krovu, objemaje se z njim, mu je govorila prijazno in otožno:

»Poslušaj me, kakor starejšo sestro. Živela sem in poznam ljudi ... Mnogokaj sem videla v življenju! S prevdankom si izbiraj tovariše, zakaj so ljudje, ki so nalezljivi, kakor bolezen. Sprva ne zapaziš, kedo da je, zdi se, da je človek, kakoršni so vsi ... in hipoma ga začneš posnemati v življenju, ne da bi zapazil. In kar hipoma ... so prešle njegove rame na-te. Jaz sem vsled neke prijateljice izgubila vse ... imela sem moža ... dva otroka ... dobro nam je šlo ... moj mož je bil pisar v uradu ...«

Pomolčala je in gledala dolgo čez krov na vodo, ki jo je vzrival parnik, potem je vzdihnila in nadaljevala:

»Z našim spolom — naj te varuje Presveta Bogorodnica! — bodi previden! Mehak si še, tvoje srce še ni utrjeno. A takšnih, kakoršen si ti, so ženske močno lakomne: močan si, lep in bogat ... Najbolj se varuj tihih; kakor pijavke se prijemajo moža, sesajo ga in sesajo in so pri tem tako prijazne in nežne. Pila bode tvojo kri in nji sami bode dobro ... tebi pa počí srce ob tem. Raje se drži takšnih, ki so dobre volje, kakor jaz ... Take žive brez sebičnosti ...«

Bila je v resnici nesebična. V Permji ji je kupil Foma razne obleke in drugih malenkosti. Vesela jih je bila; a ko je vse natanko pogledala, je dejala v skrbeh: »Ne zapravljaj toliko denarja, da se tvoj oče ne razsrđi ... Tudi tako ... brez vsega te ljubim ...«

Že poprej mu je bila povedala, da se pelje ž njim le do Kazanji, kjer je živela njena omožena sestra. Foma ni verjel, da ga zapusti in ko je tisto noč pred dohodom v Kazanj ponovila svoje besede, je postal zlovoljen ter jo je začel prositi, naj ga ne zavrže.

»Ne žaluj, predno je čas«, je dejala. »Dovolj nama še ostane ... cela noč ... Če se ločiva, potem lahko žaluješ ... ako ti bode žal ...«

A on ji je prigovarjal vedno ognjevitejše, naj ga ne zapusti, in slednjič ji je izjavil — kot je bilo pričakovati, — da jo poroči.

»Glej, glej ... tako je!« — in zasmejala se je. »S tabo naj se omožim, ko imam še živega moža. Ti, dragec moj... si čudak! Poročiti me hočeš? Ali se jemlje takšno? Imel

boš še mnogo, mnogo ljubic. Oženi se potem, ko se boš že izkipel ...»

A čim več je govorila — tem vztrajnejši in odločnejši je postajal Foma v svoji želji, da bi se ne ločil od nje.

»Poslušaj me«, je mirno rekla ženska. »V tvoji roki gori lučka, a tebi je svetlo tudi brez nje; pomoči jo v vodo, tedaj ne bode dima od nje in ti si rok ne opečeš ...»

»Ne razumem tvojih besed ...»

»Trudi se, da jih razumeš ... Ti mi nisi storil nič žalega, in jaz ti nočem zlega ... In zato grem.«

Težko je povedati, s čem bi se bil končal ta prepir, da se ni vanj vmešal slučaj. V Kazani je dobil Foma brzojavko od Majakina, ki je kratko veleval krščencu: »Pridi takoj s pasajirskim parnikom!« Bolestno se je skrčilo Fomi srce in čez nekaj ur je stal s stisnjenimi zobmi, bled in mračen, na galeriji parobroda, ki je odhajal od pristani, oklepal z rokami ograjo ter strmel, ne da bi mežiknil, v obraz ljubice, ki je obenem s pristanjo in z obrežjem plaval od njega v daljavo. Pelageja mu je mahala z ruto in se smehljala v enomer, a vedel je, da plaka težke, bridke solze. Od njenih solz je bilo mokro vse Fomino oprsje in od njih je bilo mrklo in mrzlo v njegovem srcu, polnem mračnega nemira. Postava ženske je postajala vedno manjša, kakor bi se topila; Foma ni obrnil očesa od nje in razven strahu za očeta je čutil vstajati v duši novo, silno in bridko čustvo. Ni ga mogel imenovati, toda zdelo se mu je, da je podoben čustvu užaljenosti nad prizadeto krivico.

Tolpa ljudi na pristanu se je zlila v eno, temno in mrtvo pego brez lic, brez oblik in brez kretenj. Foma je izpustil ograjo in se začel ves mračen izprehajati po palubi.

Glasno govoreč, so se vsedali potniki k čaju; sluge so hiteli po galeriji semtertje in pokrivali mize; doli nekje, na zadnjem delu ladije v tretjem razredu, se je smejal otrok in je plakala harmonika, kuhar je marljivo sekljal z noži in posoda je rožljala s krhkim glasom. Velikanski parnik je rezal valove, vzrival jih, da so se penili in plaval hitro, tresoč se od napora in težko vzdihaje, proti reki. Foma je gledal na progo razbitih, napadajočih, divjih valov za ladjo ter čutil v sebi divjo željo, da nekaj raztrga, zlomi in se vpre tudi on s prsi proti reki in zdrobi njen napor ob svojih prsih in ramah ...

»Osoda!« je dejal nekdo blizo njega s hripavim in trudnim glasom.

Ta beseda mu je bila znana. Teta Amfisa je večkrat odgovarjala ž njo na Fomina vprašanja in ob ti kratki besedi si je predstavljal silo, podobno sili Boga. Pogledal je tista dva, ki sta se razgovarjala: eden izmed njiju je bil sivolas, star mož z dobrohotnim obrazom, drugi je bil mlajši in je imel velike, trudne oči in koničasto črno brado. Njegov veliki, hrustančasti nos in rumena, upadla lica so spominjala Fomo na kuma.

»Osoda!« je zatrdno ponovil starec vzklik svojega soseda ter se nasmehnil. »Nad življenjem je kakor ribič nad reko: v naše pehanje vrže trnek z vado in s poželjivimi usti hlastne človek po njem ... tedaj pa hipoma dvigne šibo — in človek bije ob zemljo, in če ga pogledaš, vidiš, da je njegovo srce raztrgano ... tako je, dragi moj!«

Foma je zaprl oči, kakor da jih je zadel solnčni žarek ter rekel glasno, kimaje z glavo:

»Res da! Čisto ... prav!«

Razgovarjajoča se sta ga ostro pogledala: starec s finim, razumnim nasmehom, velikooki pa neprijazno in odurno. To je spravilo Fomo v zadrego in zardel je ter stopil proč, razmišlja je o usodi, ne da bi mogel pojmiti, čemu da ga je vzradostila, podarivša mu žensko, ki mu jo je potem tako brez vsakega povoda in tako žaljivo iztrgala iz rok? Bil je preveč razvajen od življenja, da bi mirno prenesel prvo kupico strupa v čaši, ki jo je bil pravkar dvignil k ustnicam; ves čas potovanja je prebil brez spanja, misleč na besede starca in neguje svojo ogorčenost. Toda ta ni vzbujala v njem pobitosti in žalovanja, marveč srdito, maščevalno čustvo...

Fomo je vzprejel kum in na njegova nagla, nemirna vprašanja mu je odgovoril, ko se je bil vsedel na voz poleg krščenca, živahno gledaje s svojimi zelenkastimi očmi.

»Tvoj oče je prišel popolnoma ob pamet...«

»Ali pije?«

»Še huje... popolnoma je znorel...«

»No? O gospod! Kaj je?...«

»Ali razumeš: neka dama se je prikazala pri njem...«

»Kaj je ž njo?« je vzkliknil Foma, spomnivši se svoje Pelagije in kdove zakaj mu je postalo radostno v srcu.

»Oklenila se ga je in ga sesa...«

»Je-li tiha?«

»Ona? Tiha, kot požar... Petinsedemdeset tisoč mu je potegnila iz žepa, kot prašek.

»Tako? A kedo je ta dama?«

»Sofja Medinskaja, arhitektova žena...«

»Moj Bog! Je-li mogoče? Je-li oče... ali jo je vzel za ljubico?« je vprašal Foma tiho in začudeno.

Kum je omahnil na stran in vzkliknil s prepričanjem in smešno buleč oči:

»Ti si tudi nor, brat! Bogme da ti manjka! Izpametuj se! S triinšestdesetimi leti da bi si vzel ljubico... in vrh tega še za tako ceno! Kaj misliš? No, to bom Ignatu povedal.«

In Majakin je razsul v zrak kratek, nagel smeh in odurno se je stresla njegova kozja brada. Foma si ga dolgo ni mogel razložiti.

Proti svoji navadi je bil starec nemiren in razburjen, njegova vsikdar gladka beseda je zastajala, zmerjal je in pljuval med pripovedovanjem in komaj je prišel Foma do zaključka, za kaj se pravzaprav gre. Pokazalo se je, da je bila Sofja Medinskaja, žena bogatega arhitekta, ki je bila znana celemu mestu po svoji neutrudnosti v uresničevanju raznih dobrodelnih zasnutkov, pregovorila Ignata, da je podaril petinsedemdesettisoč rubljev za ustanovitev prenočišča in ljudske knjižnice s čitalnico v mestu. Ignat je bil dal denar in vsi časniki so ga bili že pohvalili za njegovo radodarnost. Foma je bil često videl to damo na ulici; bila je majhna in vedel je, da jo prištevajo med najlepše ženske v mestu in da govore zlo o njenem vedenju.

»Nič drugega?!« je vzkliknil, ko je kum nehal pripovedovati. »A jaz sem mislil, da je bogvekaj...«

»Ti? Ti si mislil?« se je hipoma razsrdil Majakin. »Ničesar nisi mislil, mlečnozobec ti!«

»Čemu zmerjate?« je vprašal Foma začuden.

»Povej mi... je-li po tvojem petinsedemdesettisoč rubljev mnogo denarja?

»To je mnogo!« je rekel Foma, pomislivši malo.

»Aha-a«!?

»A saj jih ima oče dovolj... zakaj torej tako...«

Jakov Tarasovič je zaničljivo pogledal mladeniča, ter ga vprašal z slabotnim glasom:

»To praviš ti?«

»Kedo pa drugi?«

»To ni res! To govori tvoja mlada neumnost, da! A moja stara neumnost je že milijonkrat preizkušena v življenju in ta ti govori: »Ti si še ščene, prezgodaj ti je v basni lajati! ...«

Že večkrat je bil preobrazoviti jezik kuma razžalil Fomo, — Majakin je govoril ž njim suroveje, nego oče —, a sedaj se je čutil mladenič močno žaljenega od starca in odgovoril zadržano, a odločno:

»Ne smeli bi me zmerjati brez povoda ... saj nisem več otrok ...«

»Kaj pa še!« je vzkliknil Majakin, potegnil porogljivo obrvi navzgor in poškilil na stran.

Foma je imel dovolj. Pogledal je starcu naravnost v obraz ter mu rekel s povdarkom:

»Povem vam, da nočem več slišati vašega neutemeljenega zmerjanja ... in mir besedi!«

»Mhm ... da ... tako! Oprostite ...«

Jakov Tarasovič je zamižal z očmi, grizel ustnice, obrnil se proč od krščenca in molčal nekaj časa. Voz se je zapeljal v ozko ulico in zagledavši od daleč streho očetovske hiše, se je Foma nehoté z vsem telesom nagnil naprej. Tedaj se mu je kum poredno in prijazno nasmehnil ter ga vprašal:

»Fomka! Povej, na čem si si obrusil zobe? a?«

»Ali so postali ostri?« je vprašal Foma, raduje se nad kumovim vedenjem.

»Že gre ... To je dobro ... brat, to je jako dobro! Bala sva se z očetom, da bodeš mevža. No, ali si se navadil piti žganje?«

»Pil sem ..«

»To je šlo hitro! ... Si-li mnogo pil?«

»Zakaj pa mnogo?«

»Ali je dobro?«

»Ne preveč!«

»Tako! ... To nič ne de, to vse ni nič slabega. Le preveč odkritosrčen si, pripravljen, povedati vsakemu popu vse grehe ... Premisli si to ... brat, to ni vedno potrebno ... včasih pomolčiš ... in ljudem vstrežeš in greha ne storiš. M-da. Človeški jezik je redkokedaj trezen. A tu sva že, doma ... Glej, oče ne ve, da prideš, ... kdo vé, če je doma?«

Bil je doma; skozi odprta okna sob, ki so ležala ob cesti, se je slišal njegov glasni, malo hripavi smeh. Drdranje voza, ki se je bližal hiši, je zvalil Ignata, da je pogledal skozi okno in zagledavši sina, je veselo vzkliknil:

»Ah! Tu si torej!«

Čez minuto je stiskal Fomo z eno roko na prsi, z dlanjo druge pa mu je nagnil glavo nazaj in gledaje mu s sijajočimi očmi v obraz, je radostno zaklical:

»Zagorel si; krepak si postal ... fant, da je veselje! Milostna, kako vam ugaja moj sin?«

»Prav dobro ...« je zadonel prijazen, srebrn glas.

Foma je pogledal preko očetove rame in je videl v sprednjem kotu sobe majhno ženo, ki je sedela za mizo,

podpiraje si glavo. Na njenem bledem obrazu so se ostro risale temne oči, fine obrvi in polne, rudeče ustnice. Za njenim stolom je stal velik filodendron in njegovi veliki zobčasti listi so ji viseli nad zlatolaso glavico.

»Dobrega zdravja vam želim, Sofja Pavlovna«, je milo pozdravil Majakin, približuje se ji z iztegnjeno roko. »Ali še vedno pobirate kontribucije pri nas revežih?«

Foma se ji je molče poklonil, ne da bi slišal niti to, kar je odgovorila Majakinu, niti to, kar mu je rekel oče. Dama mu je pogledala naravnost v obraz ter se mu smehljala prijazno in jasno. Njena otroška postava, oblečena v temno obleko, se je skoro zlivala z malinovordečo prevleko stola, tako so se svetili njeni valoviti, zlati lasje in blede obraz, kakor na temnem ozadju. Ko je sedela tam v kotu, pod zelenimi listi, je bila podobna cvetu in svetnici na sliki obenem.

»Glej, Sofja Pavlovna, kako se je zagledal v tebe ... pravi orel, kaj ne?« je govoril Ignat.

Njene oči so se zožile, njena lica je pokrila slabotna rudečica in zasmejala se je — kakor bi zazvenel srebrn zvonček. In takoj je vstala z besedami:

»Nočem vas motiti, — do svidenja!«

Ko je šla brezglasno mimo Fome, je zavel vanj njen parfum in videl je, da so njene oči temnomodre in obrvi skoro črne.

»Zdaj je ščuka odplavala«, je rekel Majakin, gledaje zlobno za njo.

»No, povej nam, kako si potoval? Ali si potrosil mnogo denarja?« je zadel Ignatov bas, ko je potisnil sina k stolu, na katerem je pravkar sedela Medinskaja. Foma ga je pogledal po strani in sedel na drugega.

»Ni-li to lepa ženiščica?« je dejal Majakin, smehljaje se in opazuje Fomo s svojimi zvitimi, majhnimi očmi. »Če pred njo odpreš usta ... ti požre ves drob ...«

Foma se je zaradi česarkoli zdrznil in začel, ne odgovorivši Majakinu, pripovedovati očetu v poslovnem tonu o potovanju. A Ignat mu je segel v besedo:

»Počakaj, da naročim konjaka ...«

»Ti pa vedno piješ, kakor se sliši ...« je nevoljno rekel Foma.

Ignat ga je pogledal začudeno in radovedno ter vprašal:

»Ali se sme tako govoriti z očetom, a?«

Foma je v zadregi povetil glavo.

»No, da!« je rekel Ignat dobrodušno in zaklical, naj prineso konjaka ... Majakin je pogledal oba Gordjejeva s polzaprtimi očmi, vzdihnil in odšel, ko jih je bil še povabil, naj prideta na večer k njemu, da bodo na vrtu pili čaj.

»Kje pa je teta Anfisa?« je vprašal Foma, ki se ni počutil nič kaj dobro, ko je ostal sam z očetom.

»Peljala se je v samostan. No, pripoveduj mi, jaz pa bom pil.«

V par minutah je povedal Foma očetu vse, kar se je zadevalo kupčije in zaključil svojo povest s tem, da je odkrito priznal.

»Denarja sem zase ... mnogo porabil ...«

»Koliko?«

»Šeststo rubljev! ...«

»V poldrugem mescu! Ni premalo ... Vidim, da si mi predrag poslovodja. Kam pa si dal denar?«

»Podaril sem tristo pudov žita.«

»Komu? Kako?«

Foma je pripovedoval.

»Mm ... to ne škodi!« ga je pohvalil oče. »To se pravi, da ljudje vedo, kedo smo. To je jasna stvar ... za čast očeta in tvrdke ... Tudi izgube ni pri tem ... zakaj to dela dobro ime in to je najboljša reklama za kupčijo ... No, in kaj še?«

»M ... to sem ... tako porabil.«

»Govori naravnost, saj ne vprašam za denar, le vedeti hočem, kako si živel«, je dejal Ignat trdovratno ter meril sina s pozornimi in strogimi pogledi.

»Jedel sem in pil«, se je skušal Foma izogniti, ter povetil glavo pol iz zadrege, pol kljubovalno.

»Pil? Žganje?«

»Tudi žganje ...«

»Ah! Tako ... ali ni prezgodaj?«

»Vprašaj Jefima, če sem se kedaj upijanil?«

»Zakaj bi izpraševal Jefima? Ti sam mi povej vse ... Piješ torej? To mi ne dopada ...«

»Lahko tudi neham ...«

»Kako pa? Hočeš-li konjaka?«

Foma je pogledal očeta, ter se mu široko nasmehnil. In oče se mu je odzval z dobrodušnim nasmehom.

»Ah, za vraga! Če si le sicer pameten. Kaj hočeš storiti? ... Pijanec se lahko izpametuje, tepec pa nikoli, — mislimo, vsaj na to v svojo tolažbo ... No, ali si vese-ljačil z dekleti? Le resnico povej! Saj te vendar ne bom tepel!«

»Da, sem ... ena je bila na parobrodu ... vozil sem jo od Permi do Kazani ...«

»No ...« Ignat je težko vzdihnil in dejal: »Rano začenaš takšne stvari...«

»Dvajset let imam ... a ti sam si pravil, da so včasih ženili petnajstletne mladiče ...« je dejal sin v zadregi.

»Da ... ženili so jih. No, dovolj bode govora o tem ... Poskusil si torej ženske ... kaj se da tu storiti? Ženska je potrebna, kakor bolezen ... A meni se ne spodobi, da bi se hlinil, mene je vlekelo k ženskam še prej, nego tebe. A previden moraš biti ž njimi.«

Ignat se je zamislil in molčal dolgo časa, sedeč nepremično in nizko sklonivši glavo.

»Glej, Foma,« je začel vnovič strogo in trdo, »kmalu mi je umreti ... Star sem. V prsih mi je tesno, težko diham ... umrl bom. Tedaj bo ves posel na tvojih ramah. No, izprva ti bode pomagal kum; poslušaj ga! Začel nisi slabo, vse si opravil, kakor treba, krepko si držal vajeti v rokah in, dasiravno si potratil mnogo denarja, vendar nisi prišel ob pamet. Bog daj, da bi bilo tako i v bodoče! Vedi, da je kupčija živahna, močna žival, da jo je treba voditi in krotiti z razumom, če ne premaga človeka. Glej, da bodeš nad kupčijo; tako si uredi vse, da ti bode ležalo pregledno pri nogah, in da zagledaš vsak mali žebelček ...«

Foma je gledal široke očetove prsi, poslušal njegov nizki glas in mislil sam pri sebi:

»No, tako kmalu še ne umreš!«

Ta misel mu je bila prijetna in je vzbujala v njem dobro, toplo čustvo za očeta.

»Drži se kuma ... on ima toliko uma v glavi, da bi ga bilo za vse mesto dovolj; le poguma mu manjka, sicer bi bil že visoko ... Torej, kakor sem rekel, kmalu umrem.

Pravzaprav bi se moral pripravljati na smrt, izpovedati se in skrbeti za to, da bodo ljudje o meni dobro govorili...«

»Saj bodo!« je s prepričanjem rekel Foma.

»Ko bi le imeli za kaj...«

»A prenočišče?...«

Ignat je pogledal sina, ter se zasmel.

»Torej je Jakov že našel čas, da ti je povedal! Skopuh, stari!... Gotovo je zmerjal čez-me?«

»Res, da je malo...«, se je nasmehnil Foma.

»Saj vem, da je! Ali ga ne poznam?«

»Tako je govoril o stvari, kakor bi bil denar njegov.«

Ignat se je naslonil nazaj in se smejal še bolj.

»Oh, stari vran! Prav imaš... Njemu je vseeno, če je denar njegov ali moj; zato se tako tresse. On že ve, zakaj, gologlavec. No, kaj misliš, zakaj?«

Foma je pomislil in rekel:

»Ne vem.«

»Ah, ti si neumen... On hoče denar združiti.«

»Kako to?«

»No, ugani!«

Foma je pogledal očeta in — ugani! Njegov obraz se je zamračil, vstal je s stola in rekel odločno:

»Ne, nočem... ne oženim se ž njo!«

»Ah! Zakaj pa ne! Zdrava deklica je in ni neumna, ter edino dete pri svojem očetu...«

»A Taras? Tisti, ki je izginil? Sploh pa tudi nočem!«

»Tisti, ki je izginil, je izginil. Napisana je oporoka, dragi moj, v kateri se pravi: »Vse moje premoženje pripade moji hčeri Ljubovi.« In to, da je hči tvojega kuma, tvoja krstna sestra, to ni neovrgljiva zapreka...«

»Vseeno,« je rekel Foma odločno, »jaz je ne vzamem«.

»Prezgodaj je še, da bi o tem govoril. Ali ti tako malo ugaja?«

»Ne dopadajo mi takšna dekleta...«

»Tako! Ah ti! Povejte torej, prosim, gospod, kakšne so bolj po Vašem okusu?«

»Priprostejše... Vedno ima opraviti z gimnazijci, s knjigami... učena je že postala... Smejala se mi bode...« je nevoljno govoril Foma.

»To je res... drzna je nad mero... A to je malovažno... vsako rjo odpraviš, če rabiš roke!... To je bodoča zadeva... A tvoj kum je moder starček... Njegovo življenje je bilo mirno, sedeče in medtem, ko je sedel na istem mestu, je razmišljal o vsem... vredno ga je poslušati, brat, on vidi pri vsaki življenski stvari ozadje... On je »aristokrat« iz časov matuške Jekaterine — haha! Mnogo ve o sebi. In ker se je njegov rod s Tarasom izkorenil, je sklenil, postaviti tebe na Tarasovo mesto, ali razumeš?«

»Ne, sam si poiščem svoje mesto«, je dejal Foma svojeglavno.

»Neumen si še...« se je nasmehnil oče v odgovor njegovim besedam.

Njihov razgovor je pretrgal prihod tete Anfise.

»Fomuška! Ti si prišel...« je kričala nekje, še za vrati. Foma je vstal in ji šel nasproti s prijaznim nasmehom.

... Zopet je potekalo njegovo življenje počasi, mirno in enolično. Zopet borza in očetovi nauki. Ignat je ohranil

napram sinu dobrodušno porogljivi, dobrohotni ton, v katerem je običaval govoriti, a splošno je postajal proti njemu strožji. Delal ga je odgovornega za vsako malenkost in ga večkrat spominjal, da ga je vzgajal svobodno, da ga ni omejeval in pretepal.

»Drugi očetje pretepavajo svoje sinove s poleni, a jaz se te nisem dotaknil s prstom.«

»Saj me nisi imel za kaj!« je mirno odgovoril Foma nekega dne.

Ignat se je razsrdil nad sinovimi besedami in nad glasom, v katerem jih je bil izgovoril.

»Eno besedo še!« je zakričal. »Pri moji popustljivosti si si nabral poguma ... Za vsako besedo najdeš odgovor. Poglej si mojo roko — četudi ti ni še storila ničesar, jo vendar še lahko stisnem tako, da ti bodo solze brizgnile iz podplatov. Hitro si zrastel ... kakor strupena goba ... komaj, da si se dvignil iz zemlje, pa že smrdiš ...«

»Zakaj se huduješ na-me?« je vprašal Foma očeta užaljeno in začudeno, ko je bil ta zopet dobre volje.

»Ne moreš trpeti, če te oče kara in kar prepirati se začneš.«

»To me žali ... Saj nisem postal slabši ... in vidim, kako žive drugi v mojih letih.«

»Ne bode se ti odvalila glava, ne, če te včasih okregam ... Hudujem se, ker vidim, da je v tebi nekaj, kar ni od mene ... kaj je, ne vem, a vidim da je ... in da ti škoduje.«

Te očetove besede so bile vzrok, da se je Foma globoko zamislil. Sam je čutil, da biva v njem nekaj, kar ga loči od njegovih vrstnikov, a tudi on se ni mogel domisliti, kaj da bi bilo to. In s sumom se je opazoval ...

Ugajalo mu je, bivati na borzi v šumu in govoru solidnih ljudi, ki so sklepali kupčije v znesku tisočakov. Prijetno mu je bilo, ko so ga manj bogati trgovci spoštljivo pozdravljali, ter govorili ž njim, Fomo Górdjejevim, sinom milijonarja. Čutil se je srečnega in ponošnega, če se mu je včasih posrečilo, odrediti včasih na svojo roko kaj v očetovi kupčiji in če ga je odobrujoč nasmeh očeta nagradil za vspeh. V njem je bilo mnogo častiljubnega stremljenja, pokazati se odraslega in dovršenega kupca, a živel je samotno, kakor prej do odhoda v Permj, in še vedno ni čutil želje, da bi imel prijatelja, dasiravno je vsak dan občeval z mnogimi vrstniki, sinovi trgovcev. Več nego enkrat so ga vabili, naj se vdeleži njihovih sestankov, toda nekako surovo in zaničljivo je zavračal takšna povabila in se celo porogal:

»Bojim se . . . Vaši očetje izvedo za te veselice in če začno tepsti vas, pađe morda še meni kaj po hrbtu.«

Ni mu ugajalo, da so skrivaj pred očeti potratno živeli in plačevali z denarjem, ukradenim iz očetovske blagajne ali izposojenim na dolgoobročne menjice in visoke obresti. Tudi oni ga niso ljubili zavoljo te vzdržnosti in zaničljivosti, v kateri so čutili mnogo žaljivega ponosa. A s starejšimi si ni upal govoriti, da ne bi se jim zdel neučen in nespreten v kupčiji.

Večkrat je mislil na Pelagejo in včasih je postajal žalosten, kedar je vstajala njena slika v njegovi domišljiji. Toda čas je gineval in izbrisal počasi svetle barve te ženske in ne da bi opazil, je zavzela njeno mesto v njegovih sanjah mala, angelju podobna Medinskaja. Prihajala je k Ignatu skoro vsako nedeljo z raznimi prošnjami, ki so imele večinoma namen, pospešiti zgradbo prenočišča. V

njeni navzočnosti se je zdel Foma samemu sebi okoren, ogromen in težak; to ga je žalilo in globoko je zardeval ob prijaznih pogledih velikih oči Sofje Pavlovne. Zapazil je bil, da so njene oči, kedarkoli ga je pogledala, zatemnele, da se je stresla zgornja ustnica, dvignila se malo in odkrila njene drobne, bele zobke. To ga je vsikdar prestrašilo. Oče, ki je bil zapazil njegove poglede na Medinsko, mu je rekel:

»Ne napanjaj preveč oči na ta obrazek. Le pazi; ravno takšna je, kakor brezovo olje: zunaj je ravno tako skromna, gladka in temna in se zdi čisto mrzla; a če jo vzameš v roke, se opečeš.«

Medinskaja v mladeniču ni vzbujala mesenega poželjenja, zakaj ničesar ni bilo na nji, kar bi spominjalo Pelagije; sploh je bila različna od vseh žensk. Vedel je, da govoré o nji grde stvari, a on jim ni verjel. A izpremenil je svoje obnašanje proti nji, ko jo je nekoč zagledal v vozu ob strani debelega gospoda s sivim klobukom, kateremu so padali dolgi prameni las na rame. Njegov obraz je bil podoben napihnjnemu, rudečemu mehurju; niti brk, niti brade ni imel in ves ta človek se je zdel preoblečena ženska. Povedali so Fomi, da je to njen mož ... Tedaj so vzplamtela v njegovi duši temna, nasprotujoča si čustva; hotelo se mu je, da bi razžalil arhitekta, a obenem je čutil, da mu ga zavida in ga spoštuje. Medinskaja se mu je zazdela manj krasna in lažje dostopna, žal mu je je bilo in vendar si je mislil škodoželjno:

»Gotovo jej je zoprno, kedar jo poljubuje ...«

In pri vsem tem je čutil včasih v sebi brezdanko, mučno praznoto, katere ni moglo nič izpolniti. Vznemirjala ga je; zdelo se mu je, da preži v njeni temni globini

sovražna sila, ki dosedaj še nima oblik, a vendar že previdno in vztrajno deluje na to, da se vtelesi ...

A med tem je postajal Ignat, ki se je v zunanosti malo izpreminjal, vedno nemirnejši, zadirljivejši in tožil večkrat, da mu ni dobro.

»Izgubil sem spanje ... včasih sem spal tako, da bi me lahko odrli in bi se ne zbudil. In sedaj se valjam z ene strani na drugo in zaspim šele proti jutru. Vedno se vzbudim, srce mi ne bije enakomerno; zdaj hiti, kakor bi ga gonili in tika pogosto ... potem zopet zamrje; zdi se, kakor bi se hotelo tisti hip odtrgati in pasti kam v globočino, v sredo med drobovje. Obvaruj me, o Gospod, v veliki svoji milosti! ...«

Vzdihnil je skesano in dvignil svoje stroge, že kalne oči, ki so bile izgubile svoj živahni, modri blesk, k nebesom.

»Smrt preži na me kje v bližini«, je rekel mrklo, a pokorno. In zares je smrt kmalu vrgla na zemljo njegovo veliko močno telo.

Bilo je zgodaj zjutraj, v avgustu, Foma je krepko spal in čutil naenkrat, da ga nekdo trese za ramo in da gode hripav glas nad njegovim ušesom:

»Vstani!«

Odprl je oči in videl, da sedi oče na stolu pri njegovi postelji ter ponavlja enoglasno in gluho:

»Vstani, vstani!«

Komaj je bilo vzšlo solnce in njena luč, ki se je razlivala preko Ignatove beloplastnene srajce, še ni izgubila svoje rudeče barve.

»Zgodaj je še«, je rekel Foma in se iztegnil.

»Dobro ... pa se naspiš pozneje.«

Leno se je zavil Foma v odejo in vprašal:

»Ali potrebuješ česa?«

»Vstani, bratec moj, prosim te!« je vzkliknil Ignat in užaljeno dostavil: »Ako te budim, pač gotovo vem, zakaj ...«

Ko je pogledal nato Foma očeta v lice, je videl, da je sivo in trudno.

»Ali ti ni dobro?«

»Malo ...«

»Naj-li grem po zdravnika?«

»Pusti to!« je rekel Ignat. »Nisem več mlad in vem tudi tako, pri čem da sem.«

»Kaj pa je?«

»Že vem ... kaj!« je rekel starec tajinstveno in se ozrl po sobi z nekako tujim pogledom. Foma se je oblačil, a njegov oče je govoril počasi, s povešeno glavo:

»Bojim se dihati ... Tako se mi zdi, da, ko bi sedaj zasopel na vsa prsa, mi mora počiti srce. Danes je nedelja. Po jutranji službi pošlji po popa!«

»Kaj ti pride na um, ata!« je dejal Foma z nasmehom.

»To nič ne de. Omij se in pojdi na vrt ... velel sem tja zanesti samovar ... pila bova čaj v jutranjem hladu ... Tako se mi hoče močnega, vročega čaja ... Podvizaj se.«

Težko je vstal starec s stola in, stopaje negotovo z bosimi nogami, je odšel iz spalnice. Foma je gledal za očetom in bodeči hlad strahu mu je stisnil srce. Hitro se je umil in odšel na vrt.

Tam je sedel Ignat v velikem naslonjaču iz hrastovine pod staro, košato jablano. Skozi drevesne veje je padala solmčna luč v ozkih trakovih na belo postavo starčka, oblečenega v ponočno obleko. Tako praznična

tišina je vladala na vrtu, da se je Fomi celo šelest vejice, ki jo je bil nenadoma zadel s svojo obleko, zazdel glasen zvok, ob katerem je vzdrtel ... Pred očetom je stal na mizi samovar, predel kot sit maček in metal v zrak svoje pare. V tišini in svežem zelenju vrta, ki ga je bil prejšnji dan omil obilen dež, se je videla Fomi ta kričeča pega izzivalno sijočega, šumečega bakra kot nekaj nepotrebne- ga, neprimerne- ga časa in kraju ... in čustvu, ki se je rodilo v njem ob pogledu na velikega, zgrbljenega, beloobleče- nega starčka, ki je sedel sam pod streho molčečega, ne- premičnega, temnozelenega listja, v katerem so se skromno skrivala rudeča jabolka ...

»Sedi,« je rekel Ignat.

»Poslali bi po doktorja ...« mu je neodločno nasveto- val sin, ter sedel njemu nasproti ...

»Ni treba ... Na zraku mi je postalo bolje. In zdaj po- pijem še malo čaja, pa bode morda še bolje ... je govoril Ignat, nalivaje čaja v čaši in Foma je videl, kako se ročka s čajem trese v njegovi roki.

»Pij ...«

Nemo je potegnil Foma čašo pred sebe, nagnil se nad njo, da bi odpihnil peno s čajeve površine in poslušal pri tem s težkim srcem glasno, kratko dihanje očeta.

Naenkrat je padlo nekaj tako glasno po mizi, da je zažvenketala posoda. Foma se je zdrznil, dvignil glavo in se srečal s prestrašenim, skoro brezumnim pogledom očeta. Ignat je gledal sina in hripavo zašepetal:

»Jabolko je padlo doli ... Pa počí, kakor bi s puško ustrelil ... a?«

»Dal bi konjaka v čaj ...« mu je predlagal Foma.

»Tudi tako je dobro ...«

Pomolčala sta ... Jata čížkov je letela nad vrtom in napolnjevala zrak z drznim, veselim žvrgolenjem. In zopet je objel zrelo krasoto vrta prazničen molk. Strah še vedno ni bil izginil iz Ignatovih oči.

»Gospod Jezus Kristus!« je dejal polglasno ter se pokrival. »Da-a ... sedaj je prišla, zadnja ura življenja ...«

»Ne, ne, očka!« je proseče zašepetal Foma.

»Zakaj ne? ... Čaj popijeva, potem pa pošlji po popa in po kuma ...«

»Bolje, da takoj ...«

»Zdaj bode vsak čas zvonilo k jutranjicam ... popa ni in ... tako nujno tudi ni, morda še odleže.«

In Ignat je začel glasno srebati čaj iz skledice.

»Trebalo bi mi živeti še eno, še dve leti ... Ti si mlad in zelo se bojim za-te ... Živi častno in trdno ... ne želi tujega blaga, a krepko brani svojo lastnino ...«

Težko je govoril; pomolčal je ter si drgnil prsi z roko.

»Ne zaupaj v ljudi ... ne upaj mnogo od njih. Mi vsi živimo, da bi jemali, a ne, da bi dajali. O gospod, usmili se grešnika!«

Nekje v dalji je padel globoki glas v jutranjo tišino. Ignat in sin sta se trikrat prekrižala.

Po prvem klicu zvona se je razlegal drugi in tretji in skoro so napolnili zrak zvoki blagovesti, ki so se donali od vseh strani — plavni, odmerjeni, glasno kličeči ...

»Zdaj zvoni k jutranjicam«, je rekel Ignat, prisluškujoč pesmi zvonov ... »Ali poznaš zvonove po glasu?«

»Ne,« je odgovoril Foma.

»Le poslušaj! ... Ta-le ... slišiš? ... ki ima takšen bas, ta je od sv. Nikolaja, dar Petra Mitriča Vjagina ... a ta s hripavim glasom zvoni pri Praskjevi Pjatnici ...«

Pojoči valovi zvonjenja so pretresali vzduh, ki je bil ž njimi nasičen ter se tajali v jasnem sinju neba. Foma je gledal zamišljeno v očetov obraz in zapazil, da gine nemir iz njegovih oči in da se oživljajo ...

A mahoma je očetovo lice temno zarudelo, oči so se razširile in stopile iz jamic, usta so se mu začudeno odprla in iz njih je prišel čuden, sikajoč glas:

»F...f...ahhh...«

Takoj na to je padla Ignatova glava na ramo in njegovo težko truplo je počasi zlezlo s stola, kakor da ga vleče zemlja oblastno k sebi. Foma se nekaj hipov ni ganil in je molčal, zroč začudeno in prestrašeno v očeta, a potem se je vrgel k Ignatu, dvignil njegovo glavo od tal ter mu pogledal v lice. Bilo je temno, nepremično in širokoodprte oči na njem niso izražale ničesar: niti boli, niti strahu, niti radosti ... Foma je pogledal okrog sebe: kakor poprej, tudi sedaj ni bilo nikogar na vrtu, a glasni razgovor zvonov je še vse plaval po zraku ... Fomine roke so vztrepetale, izpustil je iz njih očetovo glavo in ta je topo udarila ob zemljo ... Temna, lepka kri se je porodila v tenki struji iz odprtih ust po zasinelem obrazu ...

Foma se je udaril z rokami ob prsi in, kleče pred truplom, je zakričal divje in glasno ... Ves se je tresel groze in brezumnih oči je iskal nekoga v zelenju vrta ...

Četrto poglavje.

Očetova smrt je omotila Fomo in ga napolnila z nekim čudnim čustvom; v njegovo dušo se je vlila tišina, težka, nepremična tišina, ki je brez odmeva požirala glasove življenja. Okrog njega so mrgoleli razni znani ljudje; pri-

kazovali so se in izginjali, govorili so mu nekaj in on jim je odgovarjal napačno, njihove besede niso izzivale v njem nikakšnih predstav in so brez sledu tonile v brezdanji globini mrtvega molka, ki je polnil njegovo dušo. Ni plakal, niti tugoval in mislil ni o ničemur; mračen in bled, napetih obrvi je pozorno poslušal to tišino, katera je bila pregnala iz njega vsa čustva, opustošila njegovo srce in izžemala njegove možgane, kakor s stiskalnico. Njegovi zavesti je bilo dostopno le zgolj fiziško čustvo teže v vsem telesu in bolj, kot povsod drugod — v prsih; razven tega se mu je še zdelo, da se mrači in, dasiravno je bilo solnce visoko na nebu, se mu je videlo vse naokrog temno in mrklo.

Majakin je odreja val vse potrebno za pokop. Hitro in bodro je begal po izbah, trdo stopaje s petami svojih čevljev, oblastno je kričal nad služabniki in tipal krščencu po rami ter ga tolažil:

»A ti, fant, zakaj si tako okamenel? Jokaj in lažje ti postane ... Oče je bil star ... trhle ga telesa ... Vsem nam je zagotovljena smrt; nihče se ji ne izogne ... Ni ti torej treba držati se pred časom kakor mrlič ... Z žalostjo ga ne vzbudiš zopet k življenju in on ne potrebuje tvoje tuge, zakaj pisano je: »kedar je duša iztrgana iz telesa od strašnih angeljev, pozabi vse sorodnike in znance ...« ... to se pravi, da ti zdaj zanj ničesar več ne pomeniš, najsi že plakaš, ali se smejiš ... A živi naj mislijo o življenju ... Raje jokaj, to je človeško in jako olajšuje srce ...«

Toda tudi te besede se niso dotaknile ničesar niti v Fomini glavi, niti v njegovem srcu. Na dan pogreba se je zavedel vsled vztrajnosti Majakina, ki si je bil ves čas

marljivo in na svoj posebni način prizadeval, vzbuditi njegovo potrto dušo.

Dan pogreba je bil meglen in mračen. V gostem oblaku prahu se je vlekla za krsto Ignata Gordjejeva ogromna množica ljudi, kakor črn trak; v njem se je svetlikalo zlato duhovniške obleke in zamolkli šum njihovega počasnega koraka se je zlival s slovesnim petjem zbora arhijerejskih pevcev. Od zadaj in od strani so suvali Fomo; hodil je, ne da bi videl kaj drugega, nego sivolaso očetovo glavo in otožno petje je turobno odmevalo v njegovih prsih. Majakin, korakaje poleg njega, mu je šepetal vsiljivo in neprenehoma v uho:

»Glej, koliko ljudstva se gnete... Na tisoče! Sam guverner je prišel spremit tvojega očeta... župan,... skoro ves občinski odbor... in za teboj — ozri se malo! ... gre Sofja Pavlovna ... Mesto je častilo Ignata...«

Izprva Foma ni poslušal kumovega šepetanja; a ko je ta omenil Medinsko, se je nehoté obrnil in zagledal guvernerja. Mala kapljica nečesa prijetnega mu je kanila v dušo ob pogledu na tega uglednega moža, ki je nosil živobojen trak čez ramo in redove na prsih ter korakal za krsto z žalostjo na strogem obrazu.

»Blažen pot, ki ga ti, o duša, danes nastopaš...«, je tiho napeval Jakov Tarasovič, mrdaje z nosom in zopet zašepetal krščencu v uho:

»Petinosemdeset tisoč rubljev, to je že vsota, ki daje pravico do takšnega-le pogreba... Ali si slišal, da je Sonjka določila, da se petnajstega položi temeljni kamen... To pride ravno na dan zadušnice...«

Zopet se je obrnil Foma nazaj in njegove oči so se srečale z očmi Medinske. Ob njenem laskavem pogledu je vzdihnil globoko in hipoma mu je postalo lažje, kakor da mu je padel v dušo vroč solnčni žarek in raztajal nekaj v nji. Obenem se je domislil, da je nespodobno, ozirati se semtertja.

Probujena duša Fome je željno pila slovesno, tu-robno poezijo zadušnice in ko je zadonel ganljivi klic: »Pridite, dajmo mu poslednji poljub!« se je izvilo iz Fominih prsi tako glasno, tuleče ihtenje, da se je množica v cerkvi zganila od tega bolestnega krika.

Pri tem kriku se je opotekel. Kum ga je takoj prijel za rame in ga porinil h krsti, napevaje precej glasno in z nekako gorečnostjo:

»Po-lju-ubite ga, ki je bil le kratko pri nas... poljubi ga, Foma, poljubi... Zakaj izroča se gro-obu, s ka-annom se pokrije... v temo se bo-de prese-elil... pokopan bode z mrtvimi...«

Foma se je dotaknil očetovega čela z ustnicami ter z grozo odskočil od krste.

»Pazi! Skoro bi me bil podrl,« mu je rekel Majakin polglasno in te priproste, mirne besede so dale Fomi več opore, nego kumove roke.

»Vi, ki gledate na-me, nemega in mrtvega, objokujte me, bratje in prijatelji...« je prosil Ignat skozi usta cerkve. A njegov sin že ni plakal več: očetov obraz je vzbudil v njem grozo in ta groza je nekoliko iz-treznila njegovo dušo, opojeno od otožne muzike cerkvinega plača nad njenim grešnim sinom. Obstopili so ga znanci ter ga tolažili prepričevalno in prijazno; po-

slušal jih je in razumel, da se smili njim vsim in da jim je postal drag. A kum mu je šepetal na uho:

»Glej, kako se ti dobrikajo... mačke vohajo salo...«

Te besede so bile Fomi neprijetne, a koristile so mu, ker so ga silile, odzvati se jim na ta ali oni način.

Na pokopališču, ko so peli »večni spomin«, je zopet vroče in glasno zaihtel. Kum ga je takoj prijel pod ramo in ga odvedel proč od gomile, govoreč mu jezno:

»Kako si ti, brat, malodušen! Ali meni ni žal za njim? Saj sem poznal njegovo pravo vrednost, a ti si mu bil le sin. In, glej, jaz se ne jočem... Več nego trideset let sva preživela skupaj kot eno srce in ena duša... Koliko sva v tem času govorila, koliko mislila... Koliko gorja sva skupaj izpila.. Mlad si, kaj ti je treba tugovati? Vse življenje je pred teboj in bogat bodeš vsakovrstnega prijateljstva. A jaz sem star in... danes sem pokopal edinega prijatelja... Zdaj sem, kakor berač... ne bom si več mogel pridobiti tovariša za svojo dušo!«

Glas starca je čudno zadrhtel in zaškripal. Njegov obraz se je raztegnil, ustnice so se namrdnile v veliko grimaso, gube na obrazu so se zježile in po njih so tekle goste, drobne solze iz malih oči. Bil je videti tako presenljivo beden in prav nič podoben samemu sebi, da je Foma obstal, stisnil ga k sebi z nežnostjo silnega ter vzkliknil strahom:

»Ne jokajte, očka... golobček... ne jokajte...«

»Vidiš!« je rekel Majakin s slabim glasom, vzdihnil težko in se pretvoril zopet v trdnega in umnega starca.

»Ti ne smeš vleči križem ust,« je nadaljeval skrivnostno, vsedši se v voz poleg krščenca. »Ti si sedaj poveljnik v vojski in moraš hrabro velevati svojim vojakom.

A tvoji vojaki so rublji — in ve-li-i-ko armado jih imaš ... Boriti se ti je treba!»

Foma, začuden nad hitrostjo njegove izpremenitve, je poslušal njegove besede, ki so ga spominjale udarjanja prstenih grud, katere so metali ljudje v Ignatov grob, ob njegovo krsto.

»S kom se mi je boriti...« je rekel Foma, vzdihujé.

»Te bodem že naučil! Ali ti je pravil oče, da sem jaz pameten starec in da me je treba poslušati?...«

»Pravil...«

»Tedadaj poslušaj!... Če se združi moj um s tvojo mlado silo, se da priboriti lepa zmaga... Tvoj oče je bil izreden človek... a premalo je gledal naprej in ni me znal ubogati. In v življenju je žel uspeh ne z umom, ampak bolj s srcem... Ali kaj še postane iz tebe... Preseli se k meni, samega te bode strah doma...«

»Teta je tam...«

»Teta je bolna... Tudi nji ni več dolgo živeti.«

»Ne govorite o tem,« je tiho poprosil Foma.

»Pa bom vendar govoril. Nimaš se zakaj bati smrti. Saj nisi starka za pečjo. Živi brez strahu in delaj to, za kar si namenjen. A človekov namen je, da uredi življenje na svetu. Človek je kapital... Kakor rubelj, sestoji tudi on iz beraških mednih grošev in kopejk. Iz prahu zemlje, je pisano. In v ti meri, kakor se obrača v življenju in pije salec in oljičje, pot in solze... se izpopolnjujeta v njem dušica in razumček. In nato začenja rasti navzgor in navzdol, zdaj, vidiš, je vreden groš..., zdaj tri groše, zdaj sto rubljev... a dobi tudi vrednost nad vsako ceno. Dan je v promet in dolžen, da prinaša za življenje obresti. Življenje pozna vrednost nas vseh in ne bode pred časom

ustavilo našega koraka. Nikdo, kdor je pameten, ne dela v svojo škodo, brat, in v življenju je nakopičenega mnogo razuma ... Ali me poslušáš?»

»Poslušam ...«

»In kaj od tega razumeš?»

»Vse ...«

»To pač menda ni res?» je vprašal Majakin z dvomom.

»Le to, to ... čemu je treba umreti?»

Sočutno mu je pogledal kum v obraz, tlesknil z ustnicami in rekel:

»Moder človek bi nikdar ne vprašal tako. Moder človek vidi sam, da, če je reka, tudi nekam teče ... zakaj, če bi stala, bi se zasmradila.«

»Brez povoda se mi rogate«, je mračno dejal Foma. »Saj tudi morje ne uteče nikamor.«

»Vse reke zbira v sebi in silne viharje ima ... Tako tudi morje življenja vzprejema valovje človeštva in smrt prenavlja njegove vode, da ne zaduhnejo ... Ko bi ljudje ne umirali, vkljub temu, da se vedno množe ...«

»Čemu vse to? Saj je oče mrtev ...«

»Tudi ti umreš ...«

»Kaj me to briga, da se ljudje množijo? ...« je vprašal Foma z mrkljim nasmehom.

»Oh, oh!« je vzdihnil Majakin. »To ne briga nikogar... Tudi tvoja obleka, si najbrže misli: Kaj mi je mar, da je na svetu blaga v izobilju? Ali ti je ne poslušáš; ponosiš jo in jo zavržeš ...«

Foma je pogledal kuma z očitajočim pogledom, a ko je videl, da se smehlja, ga je vprašal začudeno in spoštljivo:

»Je-li mogoče, batjuška, da se ne bojite smrti?«

»Najbolj se bojim neumnosti, sinko moj«, je rekel Majakin s strupeno ponižnostjo. »Tega mnenja sem, da če ti dá bedak strdi, moraš pljuniti na njo; a če ti da modrijan strup, — pij! In še nekaj ti povem: ostriž ima pač slabotno dušo, ker se mu luskinе ježijo ...«

Porogljive starčeve besede so užalile Fomo in ga razsrdile. Obrnil se je proč in rekel:

»Ali ne morete govoriti brez takšnih šal?«

»Ne morem!« je vzkliknil Majakin in mirno so zaigrale njegove oči: »Vsak govori, kakoršen jezik zna. Surov se zdim? Ali ne?«

Foma je molčal.

»Ah ti ... Vedi to, da tisti, ki ljubi, uči ... Zapomni si to ... In ne misli na smrt ... Blazno je, brat, ako misli živ človek na smrt. Pridigar Salomon si je to najbolje premislil, ker je rekel, da je bolje živemu psu, kakor mrtvemu levu.

Dospela sta domov. Vsa ulica pred hišo je bila polna vozov in skozi odprta okna se je slišalo slasno govorjenje. Kakor hitro se je Foma prikazal v dvorani, so ga zgrabili za roke, vlekli ga k mizi s prigrizki in mu prigrivarjali, naj pije in je nekoliko. V dvorani je bil trušč, kakor na trgu; bilo je tesno in soparno. Molče je izpil Foma kupico žganja, potem še eno in zopet eno. Okrog njega so mlaskali z usti, žganje je lukalo, ko je teklo iz steklenic, čaše so zavnele ... Govorili so o povejenem ribjem hrbtu, o basu samopevca v arhijerejskem zboru, potem zopet o ribjem hrbtu in slednjič o tem, da je hotel tudi župan govoriti, a da si ni več upal za arhijerejem, ker se je bal, da bi govoril slabše.

Nekdo je ves ganjen razlagal:

»Pokojniki je delal vedno tako-le: Vzel je reženj ribe, posul ga močno s poprom, položil drug reženj čez prvega, in pojedel to z žganjem ...«

»Posnemajmo njegov vzgled ...« je zagodel nizek bas.

Mračno, z užaljenim srcem, je gledal Foma mastne ustnice in čeljusti, ki so zvečile okusna jedila in zahotelo se mu je, da bi spodil vse te ljudi, katerih solidnost je še nedavno vzbujala v njem spoštovanje.

»Bodi prijaznejši ... zgovornejši!« je rekel Majakin polglasno, prikazavši se v njegovi bližini.

»Kaj žro tukaj? So-li prišli v gostilnico, ali kaj?« je vprašal Foma glasno in zlobno.

»Pst!« je preplašeno šepnil Majakin, ter se obrnil naglo, z ljubeznjivim nasmehom.

A bilo je prepozno: njegov smehlaj ni pomagal več, zakaj trušč in govorjenje v dvorani je umolknilo, nekateri gostje so begali nemirno semtertje, drugi so užaljeni gubali čela, polagali nož in vilice proč, odhajali od jedilne mize in gledali Fomo po strani.

Srečaval je njihove poglede srdito in molče, ne da bi povetil oči.

»Za mizo, prosim!« je kričal Majakin, ki se je prikazal med množico, kakor iskra v pepelu. »Prosim, sedite! Takoj prineso pogače!«

Foma je zmignil z rameni in šel proti vratom, reki na glas:

»Jaz ne bom jedel.«

Slišal je za sabo sovražne besede in laskavi glas kuma, ki je govoril nekemu:

»To je od žalosti. Saj mu je bil Ignat oče in mati ...«

Foma je šel na vrt, tja, kjer je bil oče umrl, ko se je vsedel. Čustvo osamelosti in groze mu je tesnilo prsi. Odprl si je zavratnik pri srajci, da bi si olajšal dihanje, oprl se ob mizo, stisnil glavo z rokama in otrpnil tako, ne da bi se premaknil. Fin dež je škropil in listje na jablani je otožno šuštelo. Dolgo časa je sedel tako sam, ne premaknivši se in gledal, kako so padale male kapljice raz jablano na mizo. Od žganja mu je bila glava pusta in v srcu ga je griza žalitev, prizadejana mu od ljudi. Nejasna, neosebna čustva in misli so klile v njem in izginjale; pred njim se je svetila gola glava kumovaz vencem srebrnih las in z obrazom, podobnim starim svetniškim podobam. Ta obraz z brezzobimi usti in lokavim nasmehom je vzbujal v Fomi odpor in skrb in krepil še bolj zavest osamljenosti, ki je živela v njem. Potem so vstale pred njim mirne oči Medinske in njena mala, vitka postava, a poleg nje se je prikazala hipoma velika zastavna in rudečelična Ljubovj Majakina s svojimi smejaječimi se očmi in z velikansko zlato-plavkasto kito. »Ne upaj v ljudi ... ne pričakuj mnogo od njih ...«, so se oglasile v njegovem spominu očetove besede. Plaho je zavzdihnil in pogledal okrog sebe. Listje na drevesih je trepetalo od dežja in zrak je bil poln žalostnih glasov. Zdelo se je, da plaka sivo nebo in da se tresejo mrzle solze na drevju. In v Fomini duši je bilo pusto in temno; polnilo jo je mračno čustvo osirotelosti. A iz tega čustva je vstajalo že vprašanje:

»Kako naj živim? Sedaj sem sam ...«

Dež je bil premočil njegovo obleko in ko je čutil, da ga trese mraz, je vstal in šel v hišo ...

Življenje ga je cukalo od vseh strani in mu ni dalo ostati ob mislih in ob žalosti za očetom; štirideseti dan po Ignatovi smrti se je peljal s prijetnim čustvom v prsih in v praznični obleki k slavnosti položitve temeljnega kamena prenočišču. Prejšnji dan ga je bila Medinskaja obvestila v pismu, da je izvoljen članom stavbinskega odseka in častnim članom društva, kateremu je ona predsedovala. To mu je ugajalo in bil je jako vznemirjen ob misli na vlogo, ki mu jo je bilo igrati danes ob položitvi temelja. Med vožnjo je razmišljal o tem, kako da bode vse to in kako da se mu je vesti, da ne pride v zadrego pred ljudmi.

»Hej! Stoj!«

Ozrl se je, — s hodišča je hitro tekkel k njemu Majakin v dopetni suknji, visoko čepico na glavi in z dežnikom v roki.

»No, vzemi me s seboj,« je rekel Majakin in skočil spretno, kakor opica, v voz. »Da ti povem po pravici, — čakal sem te ... gledal sem, kedaj prideš; mislil sem, zdaj je čas, da se popelje tja ...«

»Ali greste vi tudi tja?« je vprašal Foma.

»Gotovo! Saj moram vendar videti, kako bodo zakopavali v zemljo denarje mojega prijatelja.«

Foma ga je pogledal od strani in molčal.

»Kaj škiliš? Saj boš tudi ti postal dobrotnik ljudi ...«

»Kako da?« je vprašal Foma s pridržkom.

»Danes sem bral v časopisu, da so te izvolili družbenim članom tiste-le hiše in potem še tudi častnim članom Sofjinega društva ...«

»Da ...«

»Tvoj žep bode že pomnil to članstvo!«... je vzdihnil Majakin.

»Obubožal pač menda ne bodem zaradi tega ...«

»Ne vem«, je dejal starec zlobno. »Mislim pravzaprav, da ta dobrodelnost ni prav nič pametna ... da, jaz pravim celo, da to ni nič pravega, temveč le škodljiva neumnost.«

»Torej je škodljivo, pomagati ljudem?« je vprašal Foma izzivalno.

»Ah, ti zeljnata glava!« je rekel Majakin smeje se. Pridi enkrat k meni, pa ti odprem oči o vsem tem ... Treba te je poučiti. Ali prideš?«

»Dobro!« je vsprejel Foma.

»No, torej. In zdaj glej, da se bodeš ponosno držal pri tem polaganju temelja ... stoj tako, da te bodo vsi videli. Ako ti tega ne povem, pa bi se skrila za kakšen hrbet.«

»Zakaj bi se skrival?« je rekel Foma nezadovoljno.

»Saj pravim, da je čisto nepotrebno. Zakaj denar imaš od svojega očeta in spoštovanje ti pripada po nasledstvu. Spoštovanje je kakor denar. Ž njim ima kupec povsodi kredit in najde povsodi svojo pot ... Tišči se torej naprej, da te bode vsakdo videl in da ti vrnejo rubelj, ako si naredil nekaj, kar je vredno pet kopejk. Če pa se boš skrival, bode to sama neumnost ...«

Prišla sta, ko so bile že vse osebe zbrane in je obkroževala ogromna množica ljudi kupe lesa, opeke in peska. Arhijerèj, guverner, zastopniki mestnega plemstva in administracije so tvorili z elegantno oblečenimi damami živobojno, veliko skupino in gledali, kako sta pripravljala dva zidarja opeko in apno. Majakin je stopil s svojim krščencem k ti skupini in mu zašepetal:

»Nič se ne boj; čeravno imajo svilo okrog trebušov,
v trebuhih vendar nimajo ničesar!«

S spoštljivo-veselim glasom je pozdravil guvernerja
pred arhijerejem:

»Dobrega zdravja, Vaše Preblagorodje! Blagoslovite
me, Prevzvišenost!«

»Ah, Jakob Tarasovič!« je prijateljski vzkliknil gu-
verner, stisnil smehljaje Majakinu roko in mu jo potresel,
medtem ko je starec poljubljal arhijereju roko. »Kako
vam gre, nesmrtni starček!«

»Hvala ponižna, Preblagorodje! Klanjam se, Sofja
Pavlovna!« je govoril Majakin hitro ter se sukalo po mno-
žici, kakor vrtavka.

V eni minuti se mu je posrečilo, nagovoriti sodnega
predsednika, državnega pravdnika in župana, vse, ka-
tere je mislil, da treba najprej pozdraviti; sicer pa takih
ni bilo mnogo. Šalil se je, smehljalo, in budil s svojo malo
osebico pozornost vseh. Foma je stal s povešeno glavo
za njim, gledal te ljudi, oblečene v bogate, zlatovezene
obleke, zavidal starcu njegovo smelost in ker je čutil, da
mu postaja nerodno, je postajal še nerodnejši. Tedaj ga
je prijel kum za roko in ga potegnil k sebi.

»Preblagorodje, tukaj je moj krščenec Foma, edinec
pokojnega Ignata ...«

»Ah!« je rekel guverner v basu: »Jako drago mi je!
Z vami občutim vašo nesrečo, mladi mož!« je govoril
dalje, stiskaje Fomi roko, potem je pomolčal ter dostavil
odločno in s prepričanjem: »Izgubiti očeta, ... to je
težka nesreča ...«

In, počakavši zaman dve sekundi Fominega odgovo-
ra, se je obrnil od njega in rekel Majakinu z odobra-
vanjem:

»Ves sem zadivljen nad vašim yčerajšnjim govorom v mestnem svetu! To je bilo izvrstno in pametno, Jakov Tarasovič; s predlogom, naj se porabi denar za ta ljudski klub, so pokazali pomanjkljivo razumevanje istinitih potreb prebivalstva ...«

»In potem je tudi glavnicica tako majhna, Preblagorodje! Mesto mora torej prispevati denar!«

»Čisto prav! Tako je!«

»Zmernost je dobra, pravim. Bog jo daj vsakemu. Jaz sam ne pijem ... A zakaj te prireditve, čitalnice in vse to, če ljudstvo še čitati ne zna?«

Odobravaje je kimal guverner.

»Porabite denar raje za kakšno tehniško šolo, pravim jaz. Če se začne z malim, bode denarja ravno dovolj, če ne, pa se lahko prosi v Peterburgu za nadaljna sredstva, — tam dado! Potem mestu ni treba prispevati in stvar je pametnejša.«

»Tako je. Popolnoma vašega mnenja sem. A kako so se liberalci vrgli na vas. Hahaha!«

»To je že njihova navada, da tako kričijo ...«

Globoko kašljanje protidijakona je naznanjalo začetek službe božje.

Sofja Pavlovna je stopila k Fomi, pozdravila ga in dejala tiho, z otožnim glasom:

»Na dan pogreba sem gledala v vaše srce in moje srce se je krčilo bolesti. Moj Bog, sem si mislila, kako pač trpi!«

In Fomi, ki jo je poslušal, se je zdelo, da pije med.

»In ta vzklik! Moja duša je vztrepetala ob njem. Vi moj ubogi deček ... Saj lahko tako govorim z vami, ker sem že stara ...«

»Vi«, je tiho vzkliknil Foma.

»Ali ni tako?« je vprašala in mu pogledala naivno v obraz.

Foma je molčal, povešaje glavo.

»Ali ne verjamete, da sem že stara ženica?«

»Verujem vam ... to se pravi, vse bi veroval, kar bi vi rekli ... le ... to ni resnično!« je odgovoril Foma polglasno in naglo.

»Kaj ni res? Da mi verjamete?«

»Ne! Ne to ... a to, da ... Jaz ... oprostite! Jaz ne znam govoriti!« je rekel Foma žalostno, ves rudeč od zadrege. »Nisem izobražen ...«

»Nad tem se ne izpodtikajte«, je rekla Medinskaja milostno. »Mladi ste še in izobrazba je dostopna vsem. So pa tudi ljudje, katerim ni le odveč, marveč bi jih celo pokvarila. To so ljudje čistega srca ... zaupni in iskreni, kakor otroci ... in vi spadate med te ljudi. Saj ste takšni, kaj ne, da?«

Kaj je mogel Foma odgovoriti na takšno vprašanje? Rekel je torej odkritosrčno:

»Srčna vam hvala!«

In ko je videl, da so njegove besede izzvale v očeh Medinske vesel sijaj, se je zazdel samemu sebi smešen in glup, razjezil se je sam nad seboj in rekel s tišjim glasom:

»Da, tak sem jaz: kar imam v srcu, to imam tudi na jeziku. Ne znam se prikrivati ... Če se mi kaj smešno zdi, se smejem naravnost ... Neumen sem! ...«

»No, no, zakaj tako?« je rekla žena z očitanjem in popravlja je nekaj na svoji obleki, je kakor po naključju potegnila z roko čez njegovo, ki je visela doli in držala

klobuk, na kar je Foma svojo roko pogledal in se nasmehtnil v radostni zadregi.

»Saj se udeležite obeda?« je vprašala Medinskaja.

»Da.«

»In jutri pridete k moji seji.«

»Gotovo!«

»Pa morda pridete enkrat tudi tako, kar na obisk, ne da?«

»Hvala vam! Pridem!«

»Zahvaliti vas moram na ti obljubi.«

Molčala sta. V zraku je plaval pobožni, tihi glas arhijereja, ki je izrazovito čital molitvo, iztegaje roko nad mestom, kjer je bil položen temeljni kamen hiše!

»... Niti veter, niti voda, niti kaj drugega naj ji ne škoduje; blagovoli jo voditi do srečne dovršitve in vse, ki bodo v nji živeli, obvaruj vsakoršne nesreče ...«

»Kako bogate, kako lepe so naše molitve, ne-li?« je vprašala Medinskaja.

»Da«, je kratko rekel Foma, ne da bi razumel njene besede in čutil je, da zopet zardeva.

»Vedno bodo nasprotniki naših trgovskih interesov«, je šepetal Majakin, ki je stal z županom blizu Fome, glasno in prepričevalno. »Kaj jim to dé?« Njim je le do tega, da jih hvali kakšen časopis in tega, kar je bistveno, ne morejo razumeti. Živé le za zunanost in ne za ureditev življenja ... Njihovo merilo ... to so časopisi in pa Švedska! Doktor me je včeraj ves čas pikal z Švedsko; on pravi, ljudska izobrazba na Švedskem in vse drugo tam je vzorno! A kaj je pravzaprav Švedska? Morebiti je ona, Švedska, le izmišljotina, ki jo navajajo, kot primer ... in izobrazbe in vsega drugega tam sploh ni ... Saj tudi ne

živimo za njo, ona nam ne more delati predpisov ... Mi moramo delati svoje življenje po svojih razmerah. Ali je tako?»

A protodijakon je bučal, nagnivši glavo nazaj:

»O-osnovatelju te-e hiše ... ve-ečni spo-omi-in!«

Foma se je zdrznil, a Majakin je bil že pri njem in, cukaje ga za rokav, je vprašal:

»Ali greš obedovat?«

In žametna, topla ročica Medinske je zopet zdrknila preko Fomine roke.

Obed je bil Fomi prava muka. Prvokrat v življenju se je nahajal med tako elegantnimi ljudmi in videl, da so vse pri jedi in govorjenju delali bolje, nego on in čutil je, da ga od Medinske, ki mu je sedela nasproti, ne loči miza, ampak visoka gora. Poleg njega je sedel društveni tajnik; bil je mlad uradnik z imenom Uhtiščev. Govoril je z visokim, donečim tenorjem in ker je bil debel, majhen, okrogloličen in vesel ter zgovoren, je spominjal vsakogar novega kraguljčka.

»Najboljše v našem društvu je predsednica, najpametnejša, kar moremo v njem početi je to, da dvorimo naši predsednici, najtežje je, napraviti predsednici kompliment, ki bi jo zadovoljil in najpametnejše je, občudovati predsednico molčé in brez nad. Tako, da pravzaprav niste član »Društva za varstvo ubožcev«, temveč član društva Tantalov v službi Sofje Medinske ...«

Foma je poslušal tako kramljanje, pogledal tuintam predsednico, ki je z vnemo govorila o nečem z načelnikom redarstva, zamrmral nekaj svojemu tovarišu v odgovor, delaje se, kakor bi mu dajala jed opravka in želel, da bi bilo vse to že pri kraju. Zdel se je samemu

sebi reven, neumen in smešen in bil je preverjen, da ga vsi opazujejo in presojuje. To mu je natikalo nevidne spone, da ni mogel niti govoriti, niti misliti. Končno je prišel do tega, da se mu je začela zdeti vrsta različnih obrazov, ki se je vlekla njemu nasproti ob mizi, kot dolga, valovita bela proga, poškopljena s smejočimi se očmi, in vse te oči so ga bodle mučno in neprijetno.

Majakin je sedel poleg župana, vrtel vilice v zraku naglo semtertje ter mu prigovarjal, poigravaje s svojimi gubami na obrazu. Župan, sivolas, rudečeličen človek, kratkega vratu, ga je gledal kakor vol z vztrajno pozornostjo ter zdaj pa zdaj pritrjuje potrkal s palcem ob mizo. Oduševljena zabava in smeh sta požirala glasno govorjenje kumovo in Foma ni mogel slišati niti besede, tembolj, ker mu je donel v ušesih neprenehoma tajnikov tenor:

»Vidite, zdaj je vstal protidijakon in si baše pljuča z zrakom ... takoj bode zapel večni spomin Ignatu Matvejiču ...«

»Ali bi ne mogel oditi?« je vprašal Foma tiho.

»Zakaj ne? To bode vsem umevno ...«

Doneči glas dijakona je prevpil in zadušil takorekoč šum v dvorani; ugledno kupstvo je gledalo zadivljeno velika, širokoodprta usta, iz katerih so se vlivali globoki glasovi: Foma je porabil ta trenotek, vstal je izza mize in zapustil dvorano.

Čez minuto je sedel v svojem vozu in si svobodno odihaval ter mislil s skrbjo nato, da med to gospodo ni na svojem mestu. V duhu jo je imenoval oblizano, njen blesk mu ni ugajal, mrzili so ga njeni obrazi, njen nasmeš in njene besede, a svoboda in spretnost njenih kretenj, njena zmožnost govoriti mnogo in o vsem, njena

lepa obleka, vse to je vzbujalo v njem čustvo, zmešano iz zavisti in spoštovanja. Zavest, da ne ume govoriti tako lahko in toliko, kakor vsi ti ljudje, mu je bila boleсна in težka in spomnil se je, da se mu je Ljuba Majakina več nego enkrat smejala zaradi tega.

Foma ni ljubil Majakinove hčere in odkar je bil izvedel od Ignata o nakani kuma, da se oženi ž njo, se je je začel celo izogibati. A po očetovi smrti je hodil skoro vsak dan k Majakinom in nekoč ga je nagovorila Ljuba:

»Gledam te ... in veš kaj? Prav nič nisi podoben kupcu ...«

»Tudi tebi bi nihče ne prisodil, da si kupčeva hči,« je rekel Foma, ter jo sumljivo pogledal.

Ni namreč umel smisla njenih besed: ali ga je hotela žaliti, ali je rekla to kar tako.

»Hvala Bogu!« mu je odgovorila ter se nasmehnila dobro in prijateljski.

»Zakaj se veseliš?« je vprašal on.

»Da najinima očetoma nisva podobna.«

Začuden jo je pogledal Foma in molčal.

»Povej po pravici«, je rekla tiše, »kajne, da ne ljubiš mojega očeta? Ne ugaja ti?«

»Ne ... posebno ,,«, je dejal Foma počasi.

»No, in jaz ga sploh ne ljubim.«

»Zakaj ne?«

»Zaradi marsičesa ... kedar boš pametnejši, boš že razumel. Tvoj oče je bil boljši.«

»Menim, da!« je rekel Foma ponosno.

Po tem pogovoru se je med njima začelo skoro nenkrat nagnenje drug k drugemu, ki se je razvijalo od dne do dne ter postalo kmalu prijateljstvo, četudi nekoliko čudno.

Ljuba je bila iste starosti, kakor njen krstni brat, a ravnala je ž njim, kakor odrasla z dečkom. Govorila je ž njim milostno, oštevala ga večkrat in v njeni govorici so se nahajale besede, ki jih Foma ni poznal in katere je izgovarjala s posebnim poudarkom in vidnim zadovoljstvom. Posebno rada je govorila o svojem bratu Tarasu, ki ga ni bila videla nikoli, a katerega je poveličevala tako, da je postajal sličen pogumnim, plemenitim razbojnikom tete Anfise. Večkrat, kedar se je pritoževala o svojem očetu, je dejala Fomi:

»Ti bodeš ravno takšen skopuh.«

Vse to je bilo Fomi neprijetno ter je ranilo njegovo samoljubje. A včasih je bila proti njemu iskrena, prosta in ljubezniva na neki poseben, prijateljski način; torej se ji je odpiralo njegovo srce in oba sta odkritosrčno in dolgo zaupala drug drugemu svoje misli in čustva.

Oba sta govorila mnogo in iskreno, ne da bi razumevala drug drugega. Fomi se je zdelo, da je vse, o čemur je govorila Ljuba, zanj tuje in odveč in obenem je videl, da je njegove neumestne besede niso niti najmanj zanimale in da jih tudi ni hotela razumeti. Kakor dolgo je tudi trpela takšna zabava, vendar jima ni dajala ničesar, razven čustva nekake tesnobe in nezadovoljnosti drugega z drugim. Nevidna stena nesporazumljenj se je zdela, da vstaja med njima in ju loči. Nista si upala, dotakniti se stene, reči drug drugemu, da jo čutita in nadaljevala sta svoje pogovore, zavedaje se na pol, da je bivalo v vsakem izmed njiju nekaj, kar bi ju moglo zblížati in združiti.

Ko je prišel Foma v kumovo hišo, je našel Ljubo samo. Prišla mu je nasproti in videti ji je bilo, da je ali bolna, ali pa slabe volje: mrzlično so se svetile njene oči in

temni obroči so jih obdajali. Zeblo jo je, zavijala se je v šal in smehljaje se, mu je rekla:

»Dobro, da si prišel! Sama sedim tukaj, dolgčas mi je in ne ljubi se mi, da bi šla kam v poset. Ali hočeš čaja?«

»Da. Kaj ti je, ali ti ni dobro?«

»Pojdi v jedilnico, pustila ti bom prinesiti samovar...« je odgovorila, ne da bi se dotaknila njegovega vprašanja.

Šel je v eno izmed malih izbic v hiši, ki je imela razgled na obcestni vrt. V sredi je stala podolgovata miza, obdana s starinskimi usnjatimi stoli, na steni je visela ura v dolgi hišici s steklenimi vrati in na steni, oknom nasproti, je bila kredenca iz hrastovine, velika, kakor prostorna čumnata.

»Ali prihajaš od obeda?« je vprašala Ljuba, ko je stopila v sobo.

Foma je molčé prikimal.

»No, pa je bilo jako imenitno?«

»Strašno!« se je nasmehnil Foma. »Sedel sem, kakor na žerjavici; vsi so bili, kakor pavi, jaz pa sova med njimi.«

Ljuba je jemala posodo iz omare, ne da bi mu odgovorila.

»Zakaj pa si danes tako žalostna?« je vprašal Foma zopet, pogledavši v njen mračni obraz.

Obrnila se je k njemu ter mu rekla s slastjo in grozo:

»Ah, Foma! Kakšno knjigo sem prečitala! Ko bi mogel ti to razumeti!«

»Dobra knjiga mora biti, če te je zmešala«, se je nasmehnil Foma.

»Nisem nič spala; čitala sem celo noč... Misli si: čitaš, in zdi se ti, kakor bi se ti odpirala vrata v drugo

carstvo ... Ljudje so drugačni in njihovo govorjenje in vse! Celo življenje ...»

»Jaz tega ne maram«, je rekel Foma z nezadovoljstvom. Izmišjotina, prevara! Tudi gledališče! Trgovce tam izpostavljajo roganju; ali so res tako neumni? Kaj pa! Le na kuma se spomni ...»

»Gledališče, to je šola«, ga je poučevala Ljuba. »Trgovci so bili takšni. In kakšna prevara naj bi bila v knjigah?«

»Takšna, kakor v pravljicah ... Ni vse tako, kot je v resnici ...

»Motiš se! Saj nisi čital knjig, kako jih moreš soditi? Ravno v njih je resnica. Živeti nas učijo.«

»Seveda!« je mahnil z roko Foma. »Pusti jih ... Nič dobrega ne pride od tvojih knjig ... Tvoj oče tudi ne čita knjig, a ... on je modra glava! Danes sem ga gledal in mu zavidal. Z vsemi občuje tako svobodno in umno ... za vsakogar ima besedo ... Takoj se vidi, da si vse, kar hoče, tudi pridobi.«

»Česa si pridobiva?« je vzkliknila Ljuba. »Le denarjev ... So pa ljudje, ki hočejo sreče za vse na zemlji in zavoljo tega delajo, trpe in poginjajo, ne da bi si prizanašali! Ali je mogoče primerjati ž njimi očeta?! ...»

»Ni ti treba primerjati ... Njim pač ugaja to, a kumu kaj drugega ...»

»Njim ne ugaja ničesar!«

»Kako da ne?«

»Vse hočejo izpremeniti ...»

»Torej se trudijo zaradi česarkoli?« je odgovoril Foma. »In hočejo nekaj?«

»Srečo za vse!« je goreče vzkliknila Ljuba.

»No, tega jaz ne razumem«, je dejal Foma, majaje z glavo. »Kedo pa skrbi za mojo srečo? In potem, kakšno srečo mi morejo preskrbeti, če niti sam ne vem, česa da mi je treba? Ne, pogledati bi morala ljudi... tiste, ki so bili tam na obedu ...«

»To niso ljudje!« je kategoriški izjavila Ljuba.

»Ne vem, kaj da so po tvojem mnenju, a vidi se takoj, da vedo, kam da spadajo. Spretni, ... izvrstni ljudje so.«

»Ti si pač prazen človek«, je odgovorila Ljuba odločno in trdno.

»Saj nisi bila v moji duši ...« je mirno rekel Foma. »Ti ne poznaš mojih misli ...«

»O čem pa znaš ti misliti?« je dejala Ljuba in skomizgnila z rameni.

»Tako! Sam sem! To je enkrat ... Živeti mi je treba! To je drugič ... Takšen, kakoršen sem sedaj, ne morem živeti; ... ali ne razumeš tega? Nočem, da bi se mi ljudje smejali. Saj niti govoriti ne znam ž njimi. Tudi misliti ne znam«, je sklenil Foma svoje razmotrivanje, ter se v zadregi nasmehnil.

»Čitati in učiti se je treba, je prepričevalno nasvetovala Ljuba, izprehajaje se po sobi.

»Nekaj se giblje v moji duši«, je govoril Foma dalje, ne da bi jo pogledal, kakor sam s seboj, »a razumeti tega ne morem. Vidim, da je vse, kar govori kum, ... stvarno in ... umno ... A vendar nima privlačne sile za-me ... Oni-le ljudje so za-me mnogo zanimivejši ...«

»Aristokracija?« je vprašala Ljuba.

»Da ...«

»Tam je tudi mesto za-te!« je rekla Ljuba s prezirljivim nasmehom. »O ti! Ali so to ljudje? Ali imajo duše?«

»Kako jih poznaš? Saj nimaš znanja ž njimi...«

»A knjige? Ali nisem čitala?«

Sobarica je prinesla samovar in razgovor se je pretrgal. Ljuba je molčé pripravljala čaj, a Foma jo je gledal in mislil na Medinsko. Ž njo bi govoril...

»Da-a,« je zamišljeno izpregovorila deklica, »z vsakim dnevom se bolj prepričujem, da je živeti težko... Kaj naj storim? Omožim se naj? S kom pa? S kupcem, ki bode celo življenje plenil ljudi, pil in kvartal? Divjaka? Nočem! Ostati hočem osebnost... osebnost sem, zato, ker že razumevam, kako slabo je urejeno življenje. Naj se-li učim? Ali bi oče pustil?... Bože moj! Naj-li bežim? Nimam dovolj poguma... Kaj mi je storiti?«

Stisnila je roki in povesila glavo nad mizo.

»Ko bi ti znal, kako zoprno je vse!... Ni žive duše naokrog... Odkar je umrla mati, je oče vse razgnal... Nekateri so šli študirat... Sipa je odšla. Piše mi: »Čitaj! Ah, naj čitam! Saj čitam!« je vzkliknila obupno, molčala nekaj časa in govorila zatem z žalostnim glasom:

»V knjigah ni tega, kar srce potrebuje... in mnogočesa, kar je v njih, ne razumevam... In slednjič mi je dolgčas... dolgčas mi je, ko čitam vedno sama, sama! Hoče se mi govoriti s človekom, a človeka ni! Neznosno mi je! Le enkrat živiš in čas je že, da začneš živeti, a človeka še vse ni... in ni! Čemu živeti! Sipa pravi: »Čitaj in umela bodeš...« Jaz jo prosim za kruh, a ona

mi daje kamen... Vem, kaj je treba... Treba je braniti to, kar ljubiš, v kar veruješ, treba se je boriti...«

In skoro ječé je končala:

»A jaz sem sama! S kom naj se borim? Saj ni sovražnikov... ni ljudi! Saj živim v ječi!«

Foma jo je poslušal, pozorno si ogleduje prste na svoji roki; čutil je v njenih besedah veliko bolest, a ni je umeval. In ko je molčala, potrta in žalostna, ni našel ničesar, kar bi ji mogel reči, razven besed, ki so bile podobne očitaniu:

»Saj praviš sama, da so ti knjige zanič, a meni svetuješ, da naj jih čitam.«

Pogledala mu je v obraz in srd se je zasvetil v njenih očeh.

O, kako želim, da bi se v tebi vzbudile vse tiste muke, s katerimi živim..., da bi, kakor jaz, tudi ti ponoči ne spal od misli, da bi ti postalo vse gnjusno in ti sam sebi zoprni! Sovražim vas vse, sovražim vas!«

Vsa rudeča v obraz, ga je gledala tako jezno in govorila tako zlobno, da je bil začuden, a ne razžaljen. Nikdar še ni bila tako govorila ž njim.

»Kaj ti je?«

»Tudi tebe sovražim! Ti... kaj si ti? Mrtev in prazen si... kako bodeš živel? Kaj boš dal ljudem?« je vprašala polglasno in z nekako škodoželjnostjo.

»Ničesar jim ne bom dal, naj se le sami trudijo,« je odgovoril Foma in vedel je, da jo bodo le še bolj razsrdile te njegove besede.

»Ti nesrečnik!« je prezirljivo vzkliknila deklica.

Odločnost in sila njenih očitanih, je silila Fomo, da je nehote poslušal njene zle besede; čutil je, da imajo zmisel.

Približal se ji je celo, a kot je bila ogorčena in jezna, se je obrnila od njega in molčala.

Bilo je že svetlo na ulici in odsev večerne zarje je še ležal na lipovih vejicah pred okni, toda sobo so že napolnjevali mrakovi in kredenca, ura in steklena omara, katere so ovijali, so se zdele nekako večje. Velikansko nihalo je pogledalo vsako sekundo iz hišice in posvetivši z medlim bleškom, se je skrilo z zamolklim, trudnim glasom zdaj na desni, zdaj na levi. Foma je gledal nihalo in postajalo mu je dolgočasno in neprijetno. Ljuba je vstala in prižgala svetilko, ki je visela nad mizo. Njeno lice je bilo blede in strogo.

»Zadrla si se nad mano,« je začel Foma s pridržkom, »a zakaj? To mi je neumevno...«

»Nočem govoriti s teboj!« mu je srdito odgovorila Ljuba.

»To je tvoja stvar ... A vseeno ... kaj sem zakrivil?«

»Ti?«

»Jaz...«

»Razumeš-li, duši me! Tesno mi je!... Ali je to življenje? Ali se tako živi? Kedo sem jaz? Po milosti živim pri očetu, držé me zaradi gospodinjstva... potem se omožim... in zopet gospodinjstvo!... To je močvirje... tonem, dušim se...«

»A kaj imam jaz pri tem opraviti?« je vprašal Foma.

»Ti nisi boljši, nego so drugi...«

»In zato sem kriv pred teboj?...«

»Kriv si! Moral bi želeti, da postaneš boljši...«

»Ali mar tega ne želim?« je vzkljknil Foma.

Deklica mu je hotela še nekaj reči, a tedaj se je oglasil nekje v hiši zvonec in spustivši se na stolov nalonjač, je dejala polglasno:

»Oče...«

»No, lahko bi bil prišel malo pozneje,« je rekel Foma. »Rad bi te še poslušal... to je tako zanimivo...«

»Ah! Deca moja, golobčka moja!« je vzkliknil Jakov Tarasovič, prikazavši se med vrati. »Ali pijeta čajek? Nalij ga še meni, Ljubava!«

Sladko se nasmihaje in drgaje z dlanjo ob dlan, se je vsedel poleg Fome, sunil ga nagajivo v bok in vprašal:

»No, o čem sta žvrgolela?«

»Tako... o raznih neumnostih,« je odgovorila Ljuba.

»Ali vprašujem tebe?« je rekel oče in ji napravil pogrljiv obraz. »Sedi in molči pri svojem ženskem delu...«

»O obedu sem ji pripovedoval,« je pretrgal Foma kumu besedo.

»Aha! Tako-o! ... No, tudi jaz bom govoril o obedu... Gledal sem davi, kako se vedeš... prav nerazumno si se držal!«

»To se pravi, kako?« je vprašal Foma, ter nezadovoljno nagrbnčil obrvi.

»To se pravi, prav popolnoma nerazumno, to je vse. N. pr., — guverner te nagovori, a ti molčiš...«

»Kaj mu hočem reči? On mi pravi, da je izguba očeta nesreča... No, to vem... A kaj mu naj rečem na to?«

»Ker mi je poslana od gospoda, Vaše Blagorodje, se udajam v njegovo voljo« ... Tako bi mu bil odgovoril, ali tudi kaj drugega v tem smislu... Guvernerjem, bratec ti moj, jako ugaja ponižnost pri drugih ljudéh.«

»Bi ga-li moral gledati, kakor ovca?« se je nasmehnil Foma.

»Gledal si ga, kakor ovca, — tega bi ne bil smel. A človeku ni treba biti niti volk, niti ovca, marveč treba je praviti takšnim ljudem: Vi ste naši očke, a mi smo vaša deca... pa postanejo takoj mehki.«

»Čemu to?«

»Za vsak slučaj. Guverner človeku lahko vedno koristi, ljubi moj.«

»Česa pa ga učite, ata!« je dejala Ljuba tiho in ogorčeno.

»Česa?«

»Lakajstva...«

»To ni res, ti neumnica učena! Politike ga učim, a ne lakajstva, — politike življenja... Pojdi raje! Pa glej, da dobiva kaj jesti. Hodi z Bogom!«

Hitro je vstala Ljuba, vrgla čajno rutico iz rok čez stolovo naslonjalo in odšla... S stisnjenimi očmi je gledal oče za njo, zabobnal s prsti ob mizo in izpregovoril:

»Tvoj učitelj bom, Foma. Učil te bodem najboljše, najresničnejše vede in filozofije... in če jo bodeš razumel, živel boš brez napak.«

Foma je videl, kako so se gibale gube na starčevem čelu in zazdele so se mu podobne vrsticam staroslovanškega tiska.

»Pred vsem, Foma, ako že živiš na ti zemlji, je tvoja dolžnost, da razmišljaš o vsem, kar se godi okrog tebe. Zakaj? Zato, da ne bodeš sam trpel vsled nespametnosti in da ne oškoduješ ljudi s svojo neumnostjo. Pa še nekaj: vsaka človeška stvar ima dva obraza, Foma. Eden je tisti, ki ga vidijo vsi, — lažnjivi; drugi pa je skrit, in ta je pravi. Tega je treba znati poiskati, da se razume smisel stvari... N. pr. prenočišča, delavnice,

oskrbovalnice in podobne naprave. Premisli, čemu so té?»

»Kaj je treba tu premišljati?« je vprašal Foma nevoljno. »Saj ve to vsakdo... za reveže in bolnike.«

»Ah, bratec! Včasih ve vsakdo, da je ta in ta človek lump in falot in vendar ga vsi spoštljivo nazivajo Ivana ali Pjotra ter dostavljajo očetovo ime...«

»Kaj hočete s tem reči?«

»To je vse stvarno. Ti praviš torej, da so te naprave za reveže in berače, da služijo torej v izpolnitev Kristove zapovedi. Dobro! In kedo je berač? Berač je človek, ki je od usode prisiljen, spominjati nas Krista; brat Odrešenika je in zvon Gospoda ter zvoní v življenju, da bi vzbudil našo vest in vzdramil sitost človeškega mesa... Pred oknom stoji in poje: »Zaradi Krista!« in s tem petjem nas spominja Krista in njegove svete zapovedi, naj pomagamo bližnjemu... Toda ljudje so tako uredili svoje življenje, da ne morejo več izpolnjevati Kristovega nauka in Jezus Kristus nam je postal povsem odveč. Ne enkrat, marveč morda stotisočkrat smo Ga pustili križati, a vendar Ga še vedno ne moremo pregnati iz življenja, dokler pojo Njegovi revni bratje po cestah Njegovo ime in nas Njega spominjajo... In zato smo si nekaj izmislili: zapiramo berače v takšne odločene hiše, da bi ne hodili po ulicah in ne budili naše vesti.«

»Pa res!« je začudeno zašepetal Foma in se zagledal v kuma z širokoodprtimi očmi.

»No, vidiš!« je vzkliknil Majakin in zmagoslavno so se zasvetile njegove majhne oči.

»Kako, da oče... ni prišel na to?« je nemirno vprašal Foma.

»Le počakaj! Poslušaj, in vse hujše je na svetu. Iz-mislili smo si torej, da jih zapiramo v razne hiše in da nas njihovo vzdrževanje ne stane preveč, silimo stare in bolne ljudi k delu ... Zdaj nam ni treba dajati milostinje in ko smo pometli te capine iz svojih ulic, ne vidimo več tistega groznega gorja in trpljenja in lahko nam je verjeti, da so vsi ljudje na zemlji siti, obuti in oblečeni... Zato so torej ti raznovrstni zavodi, za to, da se skriva res-nica, ... da se izganja Kristus iz našega življenja! Je-li to jasno?«

»Da-a!« je rekel Foma, ki ga je bilo skoro omamilo spretno starševno besedičenje.

»In vendar to še ni vse... Mlaka še ni izčrpana do dna!« je vzkliknil Majakin, navdušeno vzmahujé z roko po zraku.

Gube na njegovem licu so trepetale, njegov dolgi, zverinski nos se je tresel in v njegovem glasu je zve-nelo nekako navdušenje in ganjenje.

»Oglejva si zdaj stvar od druge strani! Kedo daje največ za vse te hiše, prenočišča in zavode v korist revežev? Bogatini, kupci, naše trgovstvo... Dobro! A kedo ima poveljstvo v življenju, kedo ga krmari? Plemstvo, uradniki in vsake vrste ljudje, ki niso naši... Od njih so tudi zakoni, časopisi in znanost, — vse je od njih. Prej so bili graščaki, zdaj pa, ko so jim vzeli zemljo, so šli v državno službo... Dobro! A kedo so danda-našnji najmogočnejši ljudje? Kupec je prva sila v državi, zakaj ž njim držijo — milijoni! Je-li tako?«

»Da!« je pritrdil Foma, ki je hotel že slišati to, kar se je svetilo še neizgovorjeno v kumovih očeh.

»Torej, zapomni si!« je nadaljeval starec prepričevalno in razločno; »življenje mi urejeno od nas trgovcev, mi dosedaj tudi še nimamo glasu pri njegovem urejevanju, ter ga ne smemo prijeti v roke! Življenje je urejeno od drugih; ti so, ki so vzgojili v njem garje, vse te lenuhe, reveže in nesrečnike, in ker so jih zaredili, so življenje onesnažili in pokvarili; zato bi ga morali zopet očistiti, ako sodimo po božji volji. A čistimo ga mi, mi dajemo ubogim, mi skrbimo za nje... Torej, prosim, premisli: čemu bi krpali tuje cape, ako jih nismo raztrgali? Čemu naj popravljamo hišo, ako nismo stanovali v nji in ni naša? Ne bode-li pametnejše, da stopimo vstran in stojimo tam nekaj časa in gledamo, kako se raznovrstna golazen množi in duši tuje nam ljudi? Ne bodo je mogli odpraviti, ... saj nimajo sredstev. Potem se obrnejo k nam in nam poreko: Prosimo, gospoda, pomagajte! A mi jim odgovorimo: Dajte nam prostora za delo! Vsprejmite nas med urejevalce tega življenja! In kakor hitro nas vsprejmo, bomo morali očistiti življenje z enim mahom vsega zla in vseh napak. Potem bode videl car s svojimi lastnimi svetlimi očmi, kedo da so njegovi verni služabniki in koliko razuma da so si nabrali med brezdelico svojih rok... Ali si razumel?«

»Kako bi ne razumel!« je vzkliknil Foma.

Ko je govoril kum o uradnikih, je mislil Foma na osebe, ki so bile pri obedu; na um mu je prišel zgovorni tajnik in skozi možgane mu je šinila misel, da ta okroglikasti človek gotovo ne prejema več nego tisoč rubljev na leto, dočim ima on, Foma en milijon dohodkov. Ta primera in kumove besede so vzbudile v njem celo viхро misli; a čas mu je dopuščal le, da je obdržal in poobličil eno izmed njih.

»Ali se dela res le zaradi denarja? Kaj ima človek od njega, če ne daje oblasti?«

»Tako!« je rekel Majakin in pomežiknil z očesom.

»Ah!« je razžaljen vzkliknil Foma, »kako pa je bilo z očetom? Ali ste govorili ž njim?«

»Dvajset let sem govoril ...«

»No, in kaj je rekel?«

»Moje besede niso prodrle do njega ... Pokojnik je imel nekoliko trdo glavo. Srce je široko odpiral, a razum je sedel pri njem globoko, skrit ... Da-a, napravil je napako in zelo je škoda tistega denarja.«

»Meni pa ni žal denarja ...«

»Poskusil bi zaslužiti vsaj deseti del tega, potem bi imel pravico, govoriti ...«

»Ali smem notri?« se je zaslišal Ljubin glas za vrati.

»Za stran mene ... lahko skočiš ...«, ji je odgovoril oče.

»Ali bosta takoj jedla?« je vprašala, ko je vstopila.

»Le daj sem ...«

Stopila je k bufetu in zarožljala s posodo. Jakov Tarasovič jo je pogledal, zvečil si ustnice in naenkrat je udaril Fomo z roko po kolenu ter mu rekel:

»Tako je prav, krščenec! Le premišluj ...«

S smehljanjem se mu je odzval Foma in mislil sam pri sebi:

»Razumen je pa res, — razumnejši, nego oče ...«

In tisti hip je že odgovoril sebi samemu, kakor z izpremenjenim glasom:

»Razumnejši, a slabši ...«

Peto poglavje.

Dvojni njegov odnošaj k Majakinu je postajal čimdalje razločnejši; ko je poslušal njegove besede, pazljivo in z željnim zanimanjem, je Foma čutil, kako raste njegova mržnja do starčka ob vsakem srečanju z njim. Včasih je vzbujal Jakov Tarasovič v svojem krščencu čustvo, ki je bilo podobno strahu, včasih pa celo fiziški gnjus. Ta je vstajal v Fomi po navadi tedaj, kedar je bil starec s čim zadovoljen in se je smejal. Od smeha so mu drhtele gube, izpreminjaje vsak hip izraz njegovega lica; njegove suhe, tanke ustnice so skakale, vlekse se narazen in kazale črne ostanke zobov in kakor ogenj se je žarela rudeča brada; zvok njegovega smeha je bil podoben škripanju zaružavelih tečajev, a starec sam igrajočemu se martinčku. Ker Foma ni znal prikrivati svojih čustev, jih je često in surovo razodeval Majakinu v besedah in gestah, a starec kakor da ni zapazil tega in, ne spustivši krstnika iz oči, je vodil vsak njegov korak. V svojo prodajalnico skoro sploh ni več zahajal, vglabljal se je popolnoma v parobrodne zadeve mladega Gordjejeva in puščal tako Fomi mnogo prostega časa. Na hvalo mestu, ki ga je zavzemal Majakin v družbi, in njegovim razširjenim znanjem ob Volgi, je šla kupčija sijajno od rok, toda Majakinova gorečnost v kupčiji je krepila Fomino mnenje, da ga hoče kum z Ljubo oženiti, in to ga je še bolj odbijalo od starca.

Ljuba mu je ugajala in se mu dozdevala obenem sumljiva in nevarna zanj. Ni se omožila in kum ni nikdar govoril o tem; prirejal ni družabnih večerov, nikogar izmed mladih ni vabil k sebi in Ljube ni puščal nikamor.

In vse njené prijateljice so bile že omožene ... Foma je občudoval njeno govorjenje in jo poslušal prav tako željno, kakor njenega očeta; a kedar je začela govoriti z ljubeznijo in hrepenenjem o Tarasu, se mu je zazdelo, da skriva pod tem imenom nekega drugega človeka, morebiti Ježova, ki je bil moral — kakor mu je pripovedovala, zaradi kdovečesa izstopiti z vseučilišča in zapustiti Moskvo. Mnogo priprostosti in dobrote je bilo v nji in često so vzbujale njene besede v njem pomilovanje; zdelo se mu je, da ona ne živi, temveč, da bedi in sanja.

Njegovo vedenje ob spomenici za očetom se je razprostranilo med trgovci ter mu napravilo slabo ime. Ako je prišel na borzo, je videl, da ga gledajo vsi porogljivo in sovražnimi očmi in da govore ž njim nekam posebno. Nekoč je slišal celo za svojim hrbtom tih, a razločen vzklík:

»Gordijoniška! Mlečnobradec ...«

Čutil je, da velja to njemu, a ni se obrnil in ni pogledal tja, kedo da je vrget te besede vanj. Bogatini, ki so prej vzbujali v njem plaho spoštovanje, so izgubljali v njegovih očeh čar svojega bogastva in svoje bistroumnosti. Že več nego enkrat so mu bili iztrgali iz rok to ali ono ugodno postavko; dobro je znal, da bodo delali to tudi v bodoče in vsi so se mu dozdevali enako lakomni, pripravljeni, da goljufajo drug drugega. Kedar je pripovedoval kumu o svojem opazovanju, je rekel starec:

»Kako naj bi bilo drugače? Kupčija je, ravnotako kakor vojska, ... negotova stvar. Tu se tepo za mošnjo, a v mošnji je duša ...«

»Meni to ne ugaja«, je rekel Foma.

»Tudi meni ne ugaja vse ... mnogo prevare je na svetu. A pri kupčiji človek ne more biti odkrit, tu je treba politike! Treba je, da greš k človeku in držiš v eni roki meč, a v drugi nož, bratec! Vsak hoče kupiti za pol kopejke pet celih.«

»No, pa ... to ni lepo«, je rekel Foma s premislekom.

»Bode pa pozneje lepo ... Če si pridobiš nadoblast, bode dobro ... Življenje je jako priprosto, brat Foma; grizi vse, ali pa leži v blatu.«

Starec se je smejal in konci zob v njegovih ustih so vzbudili v Fomi ostro misel:

»Ti si jih pač mnogo ogrizel ...«

»Z eno besedo, vojna je!« je ponovil starec.

»Je-li to sama čista resnica?« je vprašal Foma in se zazrl vprašuje v Majakina.

»To se pravi, kako resnica?«

»Ali ni ničesar boljšega, nego to? Je-li to vse?«

»Kje bi naj bilo še kaj razven tega? Vsak živi za-se. Vsak želi sebi samemu najboljšo ... In kaj je najboljšo? Zavzeti mesto pred drugimi, postaviti se više njih. Zato si prizadevajo vsi, da bi si pridobili prvenstvo v življenju. Ta poskuša tako, drugi drugače. A vsi hočejo venomer, da jih vidiš, kakor zvonike, že iz daljave. Povišanje, to je tudi človekov namen ... Celó v knjigi Jobovi je to izraženo: »Človek se rodi v trpljenju, da bi stremil, kakor iskra, navzgor.« Le poglej: celo otroci hočejo v svojih igrah drug drugega prekositi. In vsaka igra ima svoj višek ter je vsled tega zanimiva ... Si me razumel?«

»To že umem!« je rekel Foma pogumno in uverjeno.

»To moraš tudi čutiti ... S samim razumevanjem ni mogoče doseči ničesar, treba tudi, da si nekaj želiš,

tako zelo želiš, da se ti bode dozdevala gora gruda prsti, a morje luža. Ah, jaz sem živel v tvojih letih igraje! A ti meriš vedno nekam ... Sicer pa dober plod ne zori naglo ...»

Enomerni starčevi opomini so kmalu dosegli svoj namen; Foma si jih je zapomnil in si razjasnil smoter življenja. »Treba je biti boljši, nego drugi«, — to mu je ostalo v spominu in častihlepnost, ki jo je bil starec vzbudil, se je zajedla globoko v njegovo srce ... Vjedla se je, a napolnila ga ni, zakaj Fomini odnošaji k Medinski so dobivali značaj, ki so ga morali dobiti po običajnih potih usode. Vleklo ga je k nji, vedno jo je hotel videti in v njeni navzočnosti je postajal neroden, okoren in neumen. Čutil je to in trpel zaradi tega. Bil je često pri nji, a bilo je težko, dobiti jo samo doma; vedno so jo obletavali parfumovani gizdalini, kakor muhe kos sladkorja. Govorili so ž njo francoski, peli, smehljali se, a on je molčal in jih gledal jezno in sovražno. Potegnil je nogi k sebi in sedel tako v kakšnem kotu mjenega pisanoodičnega salona, v katerem se je bilo jako težko gibati, ne da bi se zadel ob kaj ali prevrgel kakšno stvar, — sedel je in opazoval z mračnimi očmi.

Hodila je po mehkih preprogah mimo njega, neslišnih stopinj, pogledavala ga prijazno in se mu nasmihala; za njo so hodili njeni častilci ter se spretno, kakor kače, izogibali različnih mizic, stolov, nastenskih okraskov in podstavkov za cvetlice — cela prodajalnica lepih in krhkih stvari, raztresenih po sobah z brezbriznostjo, ki je bila njim samim in Fomi enako nevarna. Preproga ni glušila njegovih korakov in ko je šel, so se prijemale te stvari njegove suknje, tresle se in padale ... Na klavirju

je stal bronast matroz, razmahujé, da bi vrgel rešilni obroč, od katerega so visele vrvi iz žice, ki so vedno vlekle Fomo za lase. Vse to je vzbujalo veselost pri Sofji Pavlovni in njenih častilcih, a stalo je Fomo mnogo žalosti, ko mu je postajalo zdaj vroče, zdaj hladno.

A tudi kedar sta bila ž njo sama, mu ni bilo lažje. Vzprejemala ga je s prijaznim nasmehom, sedla ž njim v enega izmed prijetnih kotičkov salona ter začejala pogovor po navadi s tem, da mu je tožila o vseh:

»Ne verjamete, kako me veseli, da vas vidim!«

Iztegujé se, kakor mačka, mu je pogledala v oči s svojim temnim pogledom, v katerem se je sedaj zasvetilo nekaj željnega.

»Rada govorim z vami«, mu je zapevala, zvočno zategujé besede. »Vsi ti ljudje so mi zopni, ker so tako dolgočasni, tako navadni in izžiti. A vi ste sveži in odkritosrčni ... Kaj ne, da jih tudi vi ne ljubite?«

»Ne morem jih trpeti«, je dejal Foma odločno.

»A mene?« je vprašala poltihoma.

Foma je pogledal vstran ter vzdihnil:

»Kolikokrat ste me že vprašali to? ...«

»Ali vam je mučno odgovoriti na to?«

»Mučno mi sicer ni, a zakaj?«

»Jaz moram to vedeti ...«

»Igrate se z menoj ...« je rekel Foma mrklo.

A ona je vprla oči na široko ter vprašala v tonu globokega začudenja:

»Kako da se igram? Kaj je to, igrati se?«

Imela je ob tem tako angeljski obraz, da ji je moral verjeti.

»Ljubim vas, ljubim vas! Ali bi bilo mogoče, da bi vas kedo ne ljubil?« je dejal strastno in takoj dostavil žalostno, s povešenimi očmi:

»A saj vi tega ne potrebujete! ...«

»Sedaj ste povedali!« je vzkliknila Medinskaja z zadovoljstvom ter se odmaknila od njega. »Strašno prijetno mi je vedno, ko vas poslušam, če mi to zatrjujete... tako mladostno, tako iskreno ... Ali mi hočete poljubiti roko?«

Molče je prijel za njeno fino, belo roko, sklonil se previdno nad njo in jo poljubljal dolgo in vroče. Smehljaje se in gracijozno mu je odtegnila roko, a njegova strast je mi vznemirjala niti najmanj. Zamišljeno, s tistim bleskom v očeh, ki je Fomi vedno mešal razum, ga je gledala, kakor nekaj redkega in izredno zanimivega ter govorila:

»Koliko zdravja, sil, duševne svežosti je v vas! Veste, — vi kupci ste ljudje, ki sploh še niso živeli, cel narod z izvirnimi tradicijami in z ogromno duševno in telesno energijo. N. pr. vi, saj vi ste dragulj in ko bi vas obrusili ... o!«

Kedar mu je govorila: pri vas, po vašem načinu, po trgovski šegi, je bilo Fomi vedno tako pri srcu, kakor da ga odbija s temi besedami od sebe. To je bilo žalostno in žaljivo. Molče je zrl na njeno majhno postavo, ki je bila vedno oblečena tako posebno lepo, ki je vonjala vedno, kakor cvetka in ki je bila vedno tako deviško-nežna.

Včasih se je v njem razgorela divja in surova želja, da bi jo objel in poljubil. A njena krasota in nežnost njene finega, gibčnega telesa ste vzbujali v njem strah, da jo stare in pokvari, dočim sta njen mirni, prijazni glas

in njen jasni, a nekako prežeči pogled hladila njegovo strast; zdelo se mu je, da mu gleda v dušo in da razumeva vse njegove misli. A ti izbruhi njegovih čustev so bili redki in po navadi mladenič Medinski ni kazal drugega nego svoje oboževanje ter občudoval vse na nji — njeno krasoto, njene besede in njeno obleko. In poleg tega češčenja je živela v njem vedno mučna in bridka zavest razdalje, ki je bila med njima, in njené duševne premoči nad njim.

To razmerje se je jako naglo utrdilo med njima; ko maj sta se bila videla dvakrat, trikrat, pa je imela Medinska mladeniča že popolnoma v svoji oblasti ter ga začenjala počasi trpinčiti. Ugajala ji je očitvidna oblast nad zdravim, močnim fantom, ugajalo ji je, buditi zgolj z očmi in z glasom žival v njegovi duši in jo zopet krotiti, — zabavala se je ob ti igri, prepričana o sili svoje oblasti. Zapuščal jo je na pol bolan od razburjenja ter jemal s seboj čustvo krivice, ki mu jo je bila storila, in srd proti samemu, — mnogo občutkov, ki so ga navdajali s težko omotico. In čez par dni je prišel zopet, da bi se pustil mučiti.

Nekoč jo je vprašal plaho:

«Sofja Pavlovna! ... Ali ste imeli otroke?»

»Ne ...«

»To sem vedel!« je zaklical Foma vzradoščen.

Pogledala ga je z očmi čisto majhnega in naivnega dekletca in dejala:

»Odkod pa ste vedeli to? In čemu vam je treba vedeti, če sem imela otroke?«

Foma je zardel, povetil glavo in je začel odgovarjati z zamolklim glasom, kakor bi pehal besede iz zemlje navgor in kakor bi tehtala vsaka beseda nekaj pudov.

»Vidite ... ako je ženska, ki je ... to se pravi, rodila, tedaj so njene oči ... popolnoma drugačne ...«

»A-a? Kakšne pa?«

»Nesramne!« je bleknil Foma.

Medinska se je zasmejala s svojim srebrnim smehom in tudi Foma se je smejal, ko jo je pogledal.

»Oprostite!« je rekel slednjič. »Morebiti se nisem izrazil lepo in spodobno.«

»O ne, ne! Vi ne morete reči ničesar nespodobnega. Vi ste čist, mil deček. Torej jaz nimam nesramnih oči?«

»Vi imate ... angeljske!« je navdušeno izjavil Foma, objemaje jo s sijočim pogledom.

A ona ga je pogledala tako, kakor ga do tedaj še ni bila nikoli, — s pogledom žene in matere, z žalostnim pogledom ljubezni, ki jo kali skrb za ljubljenca.

»Pojdite, golobček ... Trudna sem in bi si rada odpočila ...« mu je dejala ter vstala, ne da bi ga pogledala. Pokorno je odšel.

Nekaj časa po tem slučaju je bila proti njemu strožja in poštenejša, kakor da mu prizanaša, a potem so dobili odnošaji zopet staro lice igre mačke z mišjo.

Fomino razmerje k Medinski ni moglo ostati prikrito kumu in nekega dne ga je vprašal starec s porogljivim obrazom:

»Foma! Prijemaj se večkrat za glavo, da je nekoč na vsem lepem ne izgubiš.«

»Na kaj merite s tem?« je vprašal Foma.

»No, zaradi Sonjke mislim ... ko tolikokrat zahajaš k nji.«

»Kaj vam to mari?« je vprašal Foma nekoliko odurno. »In kakšna Sonjka je za vas?«

»Mene to ne briga, saj se meni nič ne zgodi, ako izsesavajo tebe. Da ji je ime Sonjka, to je znano vsem ... In da je ta dama denarja lakomna, to tudi vedo vsi ...

»Bistroumna je!« je dejal Foma odločno, načemeril obraz in vtaknil roki v žep. »In izobražena.«

»Res, da je pametna! Kako pametno je priredila zadnji večer: dohodek je znašal dvatisočtristo rubljev in stroški tisočdevetsto rubljev. A najbrže ni bilo niti tisoč rubljev, zakaj vse ji napravijo zastonj. Izobražena je. Te bode že izobrazila ... posebno pa malopridneži, ki so okrog nje ...«

»To niso malopridneži; pametni ljudje so!« je odgovoril Foma razdražen, nasprotuje sebi samemu. »In učim se od njih ... Kaj pa sem jaz? Ničesar ne znam ... Česa so me naučili? Tam se govori o vsem in vsak ima nekaj povedati ... Ne ovirajte me, da postanem podoben človeku.«

»U-uh! Kako si se naučil govoriti! Tako jezno, kakor bi bila toča ob streho! No, dobro ... pa postani podoben človeku ... a boljše bi bilo, da bi šel v gostilno; tam so ljudje boljši, nego pri Sofji ... A treba bi bilo, da bi se naučil, razločevati ljudi in razumevati, koliko je ta in oni vreden, veš li, fant ... N. pr. Sofja ... Kaj je ona! Žuželka, ki olupšuje naravo in nič drugega!«

Ogorčen do dna svoje duše je šel Foma s stisnjenimi zobmi od Majakina proč in porinil roki še globlje v žep. A starec je kmalu zopet začel govoriti o Medinski.

Vračala sta se iz zaliva, kjer sta bila ogledovala parnike, sedela v prostornih, zložnih saneh in govorila prijateljski in živahno o kupčiji. Bilo je v sušcu; pod bruni sani je pljuskala voda, sneg je bil že pokrit z umazanim nabrizgom in veselo in toplo je sijalo solnce na nebu.

»Ko prideva domov, greš takoj k svoji dami?« je vprašal Majakin nepričakovano, pretrgavši kupčijski razgovor.

»Da, pojdem«, je odgovoril Foma kratko in nezadovoljno.

»Hm ... Povej no, ali ji večkrat kaj podariš?« je vprašal Majakin priprosto in z nekako prisrčnostjo.

»Kakšna darila? Čemu?« je vprašal Foma začudeno.

»Torej ji ne podariš ničesar? Tako-o ... Potem živi pač ... kar tako, iz ljubezni, s teboj?«

Foma je zardel od jeze in sramu, obrnil se naglo k starcu in dejal z očitanjem:

»Ah! Star človek ste, a sramota je, poslušati, kar govorite! Kaj tacega! ... Ali bi se ona ... tako daleč ponižala?!«

Majakin je cmoknil z ustnicami in rekel s pojočim enakomernim glasom:

»Kakšen štor si! Ka-akšen be-dak!« In hipoma se je razjezil ter pljunil:

»Fej te bodi! Vsaka živina je pila iz lonca, ostal je le sesedek na dnu in bedak si je napravil iz umazanega lonca boga ... Hu-diča! Pojdi k nji in reci ji:

»Rad bi postal vaš ljubček ... mlad človek sem, torej, ne računite me predrago!«

»Kum!« je dejal Foma mračno in preteče: »Jaz tega ne morem poslušati ... Da govori kdo drugi tako ...«

»Kedo pa te naj svari, ako ne jaz? Za božjo voljo!« je zakričal Majakin in plosknil z dlanmi. »Torej te je vodila celo zimo za nos? O ti nos! Oh, takšna zgaga!«

Starec je bil ogorčen; v njegovem glasu je zvenela jeza, srd, da, celo solze. Foma ga še ni bil videl tacega in zato je molčal nehoté ter se zagledal vanj.

»Pokvarila te bode! O gospod!... O ti vlačuga, babilonska...«

Hitro so mežikale Majakinove oči, ustnice so se mu tresle in s surovimi, ciniškimi besedami, strastno in z zlobnim piskom je začel govoriti o Medinski.

Foma je čutil, da govori starec resnico. Dihal je težko in občutil v grlu suhoto in nekaj grenkega v ustih.

»Dovolj, očka, dovolj«... je prosil tiho in izmučen ter se obrnil proč od Majakina.

»Ah, treba bode, da se skoro oženiš!« je vzkliknil starec razburjen.

»Za kriščevo voljo, ne govorite!« je rekel Foma brezglasno.

Majakin je pogledal krščencu v obraz in umolknil. Fomin obraz se je zdel daljši in bledejši, na polodprtih ustnicah in v hrepenečem pogledu je bilo mnogo težkega, bridkega začudenja... Na desni in levi strani ceste so ležala polja, ki so bila pokrita še s konci svoje zimske obleke. Na črnih mestih, kjer ni bilo več snega, so skakale nemirne kavke semtertje. Pod bruni je brizgala voda in umazan sneg je letel izpod konjskih kopit.

»Kako neumen je človek v svoji mladosti!« je tiho vzkliknil Majakin. Foma ga ni pogledal. »Pred njem stoji štor, on pa vidi živalski gobec .. tako straši sam sebe... oh, oh!«

»Govorite naravnost,« je rekel Foma mračno.

»Kaj naj tu govorim? Stvar je jasna: Dekleta so smetana, žene so mleko: žene so blizo, a dekleta so daleč... pojdi torej k Sonjki, če že ne moreš drugače in ji povej naravnost... takšna je stvar, ji reci... Norček! Ako je grešnica, jo dosežeš tem lažje... Zakaj se tako hudo držiš? Zakaj se kujaš?«

»Vi tega ne umete,« je dejal Foma kratko.

»Česa da ne umem? Vse razumem!«

»Srce... človek ima srce«... in mladenič je vzdihnil.

Majakin je zamižal z očmi in dejal:

»To se pravi, da nima razuma.«

Šesto poglavje.

Poln hrepeneče in maščevalne jeze, je prišel Foma v mesto. V njem je plamtela strastna želja, da bi razžalil Medinsko, da bi jo zasmehoval. S stisnjenimi zobmi in držeč roki v žepih je hodil nekaj ur po praznih sobah svoje hiše, mračno gubančil obrvi in bočil prsi naprej. Teptal je enakomerno in težko z nogami ob tla, kakor da kuje svoj srd.

»Podlica... delala se je angelja!« Pelageja je vstala v njegovem spominu, kakor bi bila živa in škodoželjno in bridko si je šepetal:

»Ta je propalica in vendar boljša... Ni se hlinila... Podarila je takoj dušo in telo... a ta ima pač takšno srce, kakoršne so njene grudi... belo in trdo...«

Včasih mu je govorila rada s plahim glasom:

»Morebiti je vse to o nji zlagano...«

A spomnil se je strastne gotovosti in sile kumovih besed in ta misel je zopet izginila. Še trdnejše je stisnil zobe in izbočil grudi še bolj. Zle misli so mu silile v srce kakor skalice in ostra bol ga je prešinjala...

Ko je pokrival Majakin Medinsko z blatom, jo je napravil Fomi dostopnejšo in ta je to kmalu razumel. Pomladna kupčija mu je vzela par dni in Fomina razburkana čustva so se kmalu pomirila. Žalost nad izgubo človeka je obtopila srd nad žensko in misel na dostopnost ženske je okrepila njeno privlačno moč. In ne da bi sam zapazil, je razumel vse in sklenil, da pojde k Sofiji Pavlovni in ji poreče naravnost in prosto, kaj da hoče od nje — to je bilo vse! Čutil je celo, da se raduje tega sklepa in smelo se je napravil k Medinski, razmišljaje po poti le o tem, kako bi ji mogel povedati to, kar je hotel, kolikor mogoče dobro in spretno.

Družina Medinske je bila že navajena njegovih posetov in hišina mu je dejala na njegovo vprašanje, če je milostna doma:

»Prosim, kar v salon stopite. Sami so tam...«

Prestrašil se je nekoliko; a ko je zagledal v zrcalu svojo krepko postavo, katere se je tesno oklepala suknja, in svoj zagoreli obraz, obrobljen z mahovito črno bradico, z velikimi črnimi očmi in pokrit z resnobo, je dvignil rame in šel gotovih stopinj naprej po dvorani.

Tihi, čisto tihi glasovi strun so mu priplavali nasproti; zdelo se je, da se rahlo in otožno smeje; tožili so o nečem in se dotikali srca tako nežno, kakor bi prosili za neka čustva, čeravno ne upajo, da jih izprosijo... Foma ni rad poslušal glasbe, — delala ga je vedno otožnega. Celó,

če je začela »mašina« v gostilni igrati kaj žalostnega, je začutil v prsih plaho hrepenenje in prosil, naj »mašino« ustavijo, ali pa je odšel, ker je čutil, da ne more mirno poslušati tega jezika brez besed, a vendar polnega solz in tožba. In sedaj se je nehoté ustavil ob salonskih vratih.

Vrata so bila zavešena z dolgimi nitmi pisanih biserov, ki so bili tako napeljani, da so tvorili fantastiški rastlinski vzorec; niti so tiho kolebale in zdelo se je, da letajo po zraku blede sence cvetic. Ta prozorna stena ni skrivala Fominim očem salonove notranjosti. Medinska je sedela v svojem priljubljenem kotu na ležalki*) in igrala na mandolino. Veliki japonski solnčnik, ki je bil pritrjen na steni, je obsenčeval malo ženico v temni obleki s pestroto svojih barv. Visoka bronasta svetilka z rudečim senčnikom jo je obsipala s sojem večerne zarje. Nežni glasovi finih strun so žalostno drhteli v tesni sobi, ki jo je polnila mehka, vonjava polutema. Sedaj je spustila žena mandolino na kolena in zdelo se je, da se je srepo zazrla v nekaj pred seboj, dočim so njeni prsti še dalje prebirali strune. Foma je vzdihnil.

Lahki zvoki glasbe so se nosili okrog Medinske in njen obraz se je izpreminjal venomer, kakor bi se spuščale odnekodi sence nanj, topeče se v blesku njenih oči.

Foma jo je pogledal in tako, sama, se mu je zazdela manj lepa, nego v navzočnosti drugih; — zdaj je bil njen obraz resnejši in starejši, v očeh ni bilo izraza prijaznosti in milobe, marveč zrle so dolgočasno in trudno. Tudi njena poza je bila trudna, kakor da se hoče dvigniti in se ne more. Foma je čutil, kakor se vriva drugo čustvo na

*) ležalka = kymonška = Chaiselongue.

mesto tistega, s katerim je bil prišel k nji ... Popraskal je z nogo po tleh in zakašljajal ...

»Kedo je tukaj?« je vprašala žena in se prestrašeno zdrznila. Tudi strune so vztrepetale in zazveneale s plahim glasom.

»Jaz«, je dejal Foma in razprl z roko tiste biserne niti.

»Ah! Kako tihi ste ... Veseli me, da vas vidim ... Sedite! ... Zakaj vas tako dolgo ni bilo?«

Podala mu je eno roko in mu pokazala z drugo mal stolček poleg sebe; prijazno so se smehljale njene oči.

»Bil sem v zalivu in gledal svoje parnike«, je odgovoril Foma s pretirano prostostjo ter primaknil stol bližje k ležalki ...

»Je-li še mnogo snega na poljih?«

»Kolikor ga hočete ... A taja se že, da je veselje ... Povsodi po cestah je mlaka ...«

Pogledal jo je in se nasmehnil. Zdelo se je, da je Medinskaja zapazila prostost njegovega vedenja in tisto novo v njegovem nasmehu; — popravila si je obleko in se odmaknila od njega. Njune oči so se srečale in Medinskaja je povesila glavo.

»Taja se!« je dejala zamišljeno in ogledovala prstan na svojem mezincu.

»Da-a ... povsodi so potoki ...« je rekel Foma, občudujé svoje čevlje.

»To je dobro ... Pomlad bode prišla ...«

»Zdaj ne bode več dolgo ...«

»Pomlad bode prišla ...«, je ponovila Medinskaja nalahko in kakor bi prisluškovala zvoku svojih besed.

»Ljudje se bodo zaljubili«, je dejal Foma, nasmehnivši se, ter si hipoma krepko podrgnil dlani.

»Ali vi to nameravate?« ga je suho vprašala Medinskaja.

»Meni tega ni treba ... davno sem že gotov ... zaljubljen sem za celo življenje ...«

In Foma se je primaknil bližje, smehljuje se široko in nerodno.

Pogledala ga je mimogrede in začela zopet igrati, zroč na strune in govoreča zamišljeno:

»Pomlad ... kako dobro je, da začenjate živeti šele sedaj ... Srce je polno sile .. in ničesar temnega ni v njem ...«

»Sofija Pavlovna!« je nalahko vzkliknil Foma.

Ustavila ga je z laskavo kretnjo.

»Počakajte, golobček! Danes vam lahko povem nekaj lepega ... Veste, človek, ki je mnogo živel, ima hipe, ko pogleda v svoje srce in najde tam kaj davno pozabljenega. Ležalo je leta in leta nekje na dnu srca, a ni izgubilo vonja mladosti in če se ga dotakne spomin, zaveje človeku nasproti — pomlad ... oživljajoča svežost življenjskega jutra ... To je lepo ... a jako žalostno ...«

Strune so drhte in plakale pod njenimi prsti in Fomi je bilo, kakor da ščegečejo ti zvoki in tihi glas mlade žene nežno in prijazno njegovo srce. A vztrajal je še ob svojem sklepu, poslušal njene besede in si mislil, ne da bi razumeval njihov pomen.

»Le govori! Zdaj ti ne verujem niti besedice več ...«

Ta misel ga je dražila. In obžaloval je, da ne more več tako pozorno in zaupno poslušati njenega govorjenja, nego poprej.

»Ali mislite o tem, kako je treba živeti?« je vprašala.

»Včasih človek že misli o tem ... a potem se zopet pozabi. Nimam časa!« je dejal Foma in se nasmehnil. »Čemu bi tudi razmišljal? Saj to se ve ... vidi se, kako ljudje žive, treba jih je torej posnemati ...«

»Ah, ne delajte tega! Škoda bi vas bilo ... Vi ste tako dober! ... Nekaj posebnega je v Vas ... kaj pa? ... Ne vem! a to se čuti ... In zdi se mi, da vam postane življenje jako težka naloga ... Prepričana sem, da vi ne pojdete po navadni poti ljudi vaše vrste ... ne! Vam v življenju, ki je posvečeno le dobičku, lovu za rubljem ... ti kupčiji ... ne more biti prijetno ... o ne! Vem, da se vam še zahoče česa drugega ... Kaj ne?«

Govorila je hitro, z nemirom v očeh. Ko jo je Foma gledal, si je mislil:

»Kaj hoče s tem povedati?«

In počasi ji je odgovoril:

»Morda se mi bode zahotelo ... morebiti se mi hoče že zdaj ...«

Primaknila se je k njemu, pogledala mu v obraz in dejala s prepričanjem:

»Poslušajte! Ne živite tako, kakor vsi! Uravnajte si življenje kako drugače ... Močni ste in mladi ... dober človek ste! ...«

»Ako sem dober, se mi mora tudi dobro goditi,« je vzkliknil Foma in začutil, kako se ga pollašča razburjenost in kako mu začenja srce drhteče utripati.

»Ah, to ni tako! Na svetu je dobrim slabše nego zlim! ...« je dejala Madinskaja žalostno.

In izmed njenih prstov so zopet vzkipeli tresoči zvoki mandoline. Foma je čutil, da, ako ne začne takoj s tem, kar namerava, pozneje ne bode mogel govoriti ničesar več.

»Bog mi da srečo!« je rekel sam pri sebi in začel s tišjim glasom in z napetostjo v grudih:

»Sofja Pavlovna! Dovolj je ... Govoriti moram ... Prišel sem vam povedat to-le: Dovolj! ... Treba je postopati naravnost in odkrito ... Od začetka ste me vlekli k sebi ... a sedaj se zagrajujete pred mano ... Ne razumem, kaj govorite ... moj razum je gluhi ... a to čutim: Vi se mi hočete skriti ... saj vidim! Ali razumete sedaj, čemu da sem prišel? ...«

Njegove oči so se razgorevale in njegov glas je postajal od besede do besede gorečnejši in glasnejši. Ona pa se je nagnila s celim telesom naprej in dejala nemirno:

»O, nehajte ...«

»Ne, sedaj bom govoril!«

»Vem, kaj mi hočete povedati.« ;

»Vi ne veste vsega!« je dejal Foma preteče in vstal.

»A jaz vem o Vas vse, vse!«

»Tako? Tem bolje za me ...« mu je mirno odgovorila Medinska.

Tudi ona je bila vstala z ležalke, kakor bi hotela oditi, a ko je bila stala nekaj hipov, se je zopet spustila na svoj prostor. Njen obraz je bil resen, ustnice tesno stisnjene, a njene oči so bile povešene in Foma ni mogel videti njihovega izraza. Mislil je bil, da se bode ob besedah: Vse vem o Vas! prestrašila, sramovala se in ga, v zadregi, prosila oprostjenja, da se je ž njim igrala. Potem jo je hotel krepko objeti in ji odpustiti. A prišlo

je drugače; njen mir je spravil njega samega v zadrego, gledal jo je in iskal besed, da bi nadaljeval svoj govor, a ni jih našel.

»Tem bolje...« je ponovila suho in trdo. »Vi ste torej izvedeli vse, kaj ne? in ste me seveda obsodili... kakor je bilo tudi treba... Razumem... kriva sem pred Vami. A vendar... ne, ne morem se opravičiti.«

Pomolčala je, prijela se hipoma z nervozno kretnjo rok za glavo in si začela popravljati lase.

Foma je globoko vzdihnil. Besede Medinske so bile zamorile v njem upanje, o katerem je še le sedaj vedel, da je bivalo v njenem srcu, ko je bilo že zamorjeno. In rekel je z grenkim očitanjem, stresaje glavo:

»Večkrat sem vas gledal in si mislil: kako je lepa... dobra... golobičica!... A Vi pravite sami, da ste krivi... ah!«

Mladeniču je glas zastal. A žena se je tiho nasmejala.

»Kako dobri in smešni ste... In, kako je škoda, da ne... morete razumeti... vsega tega!«

Foma jo je pogledal in začutil, da so ga razorožile njene prijazne besede in njen žalostni nasmeh. Tisto mrzlo in trdo, kar je imel v prsih proti nji, se je raztopilo ob toplem blesku njenih oči. Žena se mu je dozdevala sedaj majhna in brez varstva, kakor dete. Govorila je nekaj s prijaznim glasom, kakor da mu prigovarja in se smehljala venomer; a vendar ni slišal njenih besed.

»Brez usmiljenja sem prišel k Vam!« ji je pretrgal govorico. »Mislil sem: vse ji povem! In vendar Vam nisem rekel ničesar, ne ljubi se mi... Srce mi je upadlo... Tako nekam posebno dihate va-me... Ah, da bi Vas ne bil zagledal! Kaj ste mi Vi? Treba je pač, da odidem!«

»Počakajte, golobček, ne hodite!« je rekla Medinskaja naglo ter iztegnila roko proti njemu. »Zakaj ste tako mračni? Ne srdite se na-me! Kaj sem Vam jaz? Treba Vam je druge prijateljice, ki je prav tako priprosta in ima tako zdravo dušo, kakor Vi sami... Vesela, bodra mora biti... Jaz sem že stara... Vedno si želim... tako pusto in dolgočasno se mi zdi življenje... tako prazno! Veste, če se je človek navadil, veselo živeti, pa se ne more veseliti, potem je slaba zanj! Rad bi živel radostno, rad bi se smejal... a ne smeji se, marveč življenje se smeji njemu samemu... in ljudje... Slišite! Svetujem Vam, kot mati, prosim, rotim Vas, poslušajte edinole svoje srce! Živite tako, kakor Vam srce vелеva... Ljudje ne vedo ničesar... ne morejo govoriti resnice,... ne poslušajte jih!«

Ko se je trudila, da bi govorila priprosto in umevno, se je vznemirila in besede so ji kipele naglo in brez zveze, ena za drugo iz ust. Okrog njenih ustnic je igral ves čas otožen smehljaj in njeno lice ni bilo lepo.

»Življenje je jako strogo... Hoče, da se uklonijo vsi ljudje njegovim zahtevam in le krepki se mu smejo nstavljati brez kazni... Se mu-li smejo? O, da bi Vi vedeli, kako težko je živeti... Človek pride tako daleč, da se začne bati samega sebe... Obenem postane sodnik in zločinec, sebe samega sodi in išče oprostitve... a pripravljen je, preživeti noč in dan s tistimi, katere zaničuje, ki jih ne more trpeti — samo da bi ne bil sam s seboj! ...«

Foma je dvignil glavo in rekel s smehom in začudenjem:

»Nikakor ne morem razumeti, kaj da je to! Tudi Ljuba govori tako.«

»Katera Ljuba? Kaj praviš?«

»Moja sestra... Prav to pravi, — vedno se pritožuje o življenju. Pravi, da ni mogoče živeti...«

»O, ona je še mlada! In sreča za njo, da že sedaj govori o tem!«

»Sreča!« je dejal Foma porogljivo. »Prava sreča, od katere človek stoka in žaluje...«

»Le poslušajte to žalovanje... v tožbah ljudi je vedno mnogo modrosti... o! V njih je več modrosti, nego povsodi drugod. Poslušajte jih, to Vas bode naučilo, najti svojo pot.«

Foma je poslušal prepričevalno doneči glas žene in osuplo se je ozrl naokrog. Vse mu je bilo že davno znano, a danes je gledalo vse nekako novo vanj: množica drobnih reči je polnila sobo, vse stene so bile pokrite s podobami in podstavki, lepe in pisane drobnosti so silile povsodi v oko. Rudečkasta luč svetilke je širila turobnost. Somrak je ležal na vsem; tuintam se je motno svetila iz njega zlata barva okvirjev in bele pege porcelana. Težke tkanine so nepremično visele na vratih. Vse to je tesnilo in davilo Fomo in čutil je nekaj, kakor da bi bil zašel. Žal mu je bilo žene. A tudi dražila ga je.

»Ali slišite, kako govorim z Vami? Hotela bi biti Vaša mati, Vaša sestra... Nikdar ni nobeden izzival v meni tako gorkega, tako sorodnega čustva, kakor Vi... A Vi... gledate na-me tako... neprijateljski... Ali mi verujete? Da? Ne?«

Pogledal jo je in dejal, vzdihnivši:

»Ne vem več... Veroval sem Vam...«

»A zdaj?« je naglo vprašala.

»Zdaj je boljše, da grem! Ničesar ne razumem... a rad bi umel... Tudi sebe ne umem... Šel sem k Vam in vedel, kaj da moram reči... A nastala je nekaka zmešnjava... Nataknili ste me na raženj, razdražili ste me... a potem pravite: Tvoja mati sem! To se pravi drugače: Glej, da se pobereš!«

»Ali me razumete, žal mi vas je!« je tiho vzkliknila žena.

Razdraženost proti nji je pri Fomi naraščala in čimdalje je govoril, tem porogljivejše so postajale njegove besede... In med govorjenjem je neprenehoma stresal z ramami, kakor da trga nekaj, kar ga je vezalo.

»Mene da Vam je žal? Zakaj pa?! Tega ne potrebujem... Ah, ne morem govoriti! Hudo je, ako človeku nedostaja izrazov. A povedal bi Vam... Vaše ravnanje z menoj ni bilo lepo! Zakaj ste zapeljali človeka? Ali sem Vam igrača?«

»Hotela sem Vas le imeti blizu sebe...« je dejala žena prosto in z glasom, v katerem je zvenela zavest krivde.

A on ni slišal teh besed.

»A ko je prišlo do tega, ste se prestrašili in zagrabili pred mano... Začeli ste se kesati... ha! Življenje je slabo, pravite! Zakaj obtožujete vedno le življenje? Kakšno življenje? Človek... je življenje in razven človeka sploh ni življenja... A Vi ste si izmislili še neko posebno čudno žival... in to delate, da slepite druge, da opravičujete sebe... Napravite nekaj, zapletete se v razne komedije in neumnosti in potem... vzdihujete! Ah, življenje! Oh, življenje! A ga-li niste napravili sami? In s tem, da se sami skrivate za tožbe, mešate drugim pa-

met... No, zablodili ste s poti, zakaj hočete spraviti še mene v napačen tir? Je-li to morebiti zloba v Vas? Ako se godi meni slabo, naj bode tudi tebi hudo, — to imaš: pomočim ti srce s svojo strupeno solzo! Ali je tako? Ah Vi! Bog Vam je dal angeljsko krasoto, a kje je Vaše srce!«

Ves se je tresel, ko je stal pred njo in jo meril od nog do glave z očitajočimi pogledi. Zdaj so mu prihajale besede svobodno iz prs; govoril ni sicer glasno, a z močjo in prijetno mu je bilo govoriti. Medinskaja mu je gledala s povzdignjeno glavo in širokoodprtimi očmi v obraz. Njene ustnice so trepetale in rezke gubice so se prikazale v njihovih kotih.

»Lep človek mora tudi primerno živeti. In o Vas govoré...«

Foma je prekinil svoje govorjenje in, zamahnivši z roko, je gluho končal:

»Srečno!«

»Srečno!...« je tiho dejala Medinskaja.

Ni ji podal roke; kruto se je obrnil in odšel proč od nje. A že ob vratih se mu je zasmilila in pogledal jo je od strani. Stala je sama v kotu, nepremično so ji visele roke ob telesu in njena glava je bila sklonjena.

Razumel je, da ne more tako oditi, čutil je zadrego in dejal tiho, a brez kesanja:

»Rekel sem morda kaj žaljivega, — oprostite! Saj Vas ljubim — vkljub temu,« in vzdihnil je globoko. A žena se je smejala potihoma in čudno.

»Ne, niste me razžalili... Pojdite z Bogom!«

»No, potem zdravstvujte!« je ponovil Foma še tiše.

»Da...« mu je ravnotako tiho odgovorila žena.

Foma je odgrnil z roko biserne niti; zazibale so se, zašumele in se dotaknile njegovih lic. Vztrepetal je ob tem hladnem dotiku ter odšel, odnesši seboj v prsih nedoločno, težko čustvo; srce je bilo v njih, kakor da je zaprto v mehko, a trdno mrežo...

Že je bila noč, luna je svetila in mraz je pokril luže z zastori iz medlega srebra. Foma je šel po trotoarju in razbijal s svojo palico te zastore, ki so žalostno pokali. Sence hiš so ležale na cesti kot črni štirivogelniki in sence dreves, kot fantastični uzorci. In nekatere izmed njih so bile podobne tankim rokam, ki so se brez pomoči oprijemale zemlje.

»Kaj pač dela sedaj?« si je mislil Foma in si predstavljal samotno ženo v kotu tesne sobe vsredi rudečkaste somraka...

»Bolje, da jo pozabim,« si je mislil. A vendar je ni mogel pozabiti, stala je pred njegovo dušo, v kateri je vzbujala zdaj globoko sočutje, zdaj razdraženost in celo jezo. Njen obraz je bil tako žarek in misli na njo tako težke, kakor bi nosil to žensko s seboj v svojih prsih... Voz mu je prišel nasproti, napolnjuje nočno tišino z ropotanjem koles na kamenju in z njihovim škripanjem po ledu. Kedar je prišel v trak mesečne svetlobe, je postal njegov hrup glasnejši in živejši, dočim se je dozdeval v senci bolj zamolkel in težak. Kočijaž in popotnik sta se zibala v vozu in odskakovala; oba sta se kdovezakaj nagibala naprej in tvorila zajedno s konjem eno samo, veliko, črno stvar. Ulica je bila posejana s svetlimi in temnimi pegami, a v daljavi je bila tema tako gosta, kakor bi bila cesta zaprta z zidom, ki se dviga od zemlje do neba. Kar tako je prišla Fomi misel, da ta dva člo-

veka ne vesta, kam da se peljeta in da tudi on sam ne vé, kam da gre. Misli si je svojo hišo — šest velikih sob, v katerih je živel sam. Teta Anžira je šla v samostan, a morda se ne vrne več odontod, umrje... Doma je Ivan, stari, gluhi hišni oskrbnik, kuharica Sekleteja, stara devica, hišina in kosmati, črni pes, ki ima top rilec, kakor som. In tudi pes je že star...

»Morebiti bi se bilo res dobro oženiti«... je vzdihnil Foma, ko je bil nekaj časa premišljeval.

A postalo mu je neprijetno, da, celo smešno ob misli na to, da bi se tako lahko oženil. Lahko bi rekel kumu že jutri, naj mu poišče nevesto in potem bo živela ž njim skupaj, v hiši, njegova žena, predno bo pretekel mesec dni. Noč in dan bode pri njem. Ako ji poreče: »Pojdiva na izprehod!« se bo šla ž njim sprehajat. Ako bo rekel: »Pojdiva spat!« bode storila tudi to. Ako se ji bode zljubilo, da ga poljubi, ga bode poljubila, tudi če mu ne bode do tega. In če ji poreče: »Nočem, pojdi!« bode razžaljena. O čem bo lahko govoril ž njo? In kaj mu bode dejala?... Premišljal je in si predstavljal po vrsti trgovske hčere, ki jih je poznal. Mnogo jih je bilo lepih med njimi in vedel je, da bi ga vsaka izmed njih rada vzela. A niti eno izmed njih bi ne hotel videti ob svoji strani kot soprogo... kako sitno in neprijetno mora biti to, kedar dekle postane žena... In kaj govorita novoporočenca po venčanju, v spalnici... Foma je poskusil razmišljati o tem, kaj bi rekel on sam v takšnem slučaju in v zadregi se je zasmel, ker ni našel primernih besed. Potem se je domislil Ljube Majakine. Ta bi gotovo izpregovorila prva in govorila v tujih, nerazumljivih besedah. Vedno se mu je dozdevalo, da so vse te njene be-

sede tuje tudi nji in da ne govori tega, kar bi morale govoriti dekle njene starosti, njene zunanosti in njenega rodu.

Tu so se ustavile njegove misli pri Ljubinih tožbah. Začel je iti tiše, čudeč se temu, da mu pripovedujejo vsi ljudje, katerim je bližnji in s katerim mnogo govori, vedno le o življenju. Oče, teta, kum, Ljuba in Sofja Pavlovna, — vsi ti so ali učili ga, umevati življenje, ali pa so mu tožili o njem. Domislil se je besed, ki jih je bil izrekel tisti starec na parobrodu o usodi, in mnogo drugih opazk o življenju, očitanj in bridkih pritožb, ki jih je bil slišal od drugih ljudi.

»Kaj se pravi to?« si je mislil, »kaj je življenje, če ga ne tvorijo ljudje? A ljudje govoré vedno tako, kakor da to niso oni sami, marveč še nekaj drugega razven ljudi, kar jim brani, živeti. Morebiti je to vrag?«

Plaho čustvo strahu je objelo Fomo, zdrznil se je in se naglo ozrl. Na cesti je bilo prazno in tiho; temna okna so zrla mrko v nočni mrak in za njim je šla njegova senca ob zidih in plotovih, korak za korakom.

»Izvožček!« je zaklical glasno in požuril korak. Senca je vztrepetala ter se plazila za njim, plaho, črna in molčeča. Fomi je bilo, kakor bi čutil za seboj mrzel dih in kakor bi ga dohitevalo nekaj ogromnega, nevidnega in strašnega. Prestrašen je skoro stekel proti vozu, ki je glasno pridrdral iz teme in ko se je vsedel vanj, se ni mogel ozreti nazaj, dasiravno se je hotel...

Teden dni je bil pretekel po pogovoru z Medinsko. Njena slika je bila noč in dan neprenehoma pred Fomino dušo in vzbujala v njem mučno čustvo nekake plahote. Hotel je iti k nji in tako je hrepenel po nji, da so

ga boleli vsi udi od srčne želje, da bi bil iznova v njeni bližini. A molčal je otožno, nosil mračen obraz in ni se hotel udati svoji želji, vglabljuje se marljivo v svoje opravke in razgreva je v sebi srd proti ti ženski. Čutil je, da bi ne bila več takšna, kakoršna je bila, predno jo je zapustil, ako bi jo sedaj posetil; po njenem razgovoru ž njim se je moralo v nji nekaj izpremeniti in nič več bi ga ne vzprejela tako prijazno, nič več bi ga ne očarala z jasnim nasmehom, ki je vzbujal v njegovem srcu čisto posebne misli in nade. Ker se je bal, da ne bode več tako, ampak kako drugače, se je zadrževal in mučil.

Delo in hrepenenje po ženski pa ga ni oviralo, da ne bi razmišljal o življenju. Ni več modroval o ti uganki, ki je že vzbujala nemirno čustvo v njegovem srcu; on ni znal modrovati. A začel je pozorno poslušati vse, kar so ljudje govorili o življenju, in prizadeval si je, da bi si zapomnil te besede. Ljudje so bili spretni, lokavi in pametni; on je to videl. V vseh opravkih ž njimi je bilo treba oprezno postopati; to je razvidel. Kedor je bil ž njim v kupčijski zvezi, je moral biti vedno previden; vedel je, da v važnih zadevah nikdo izmed njih ne pove tega, kar misli. Pozorno jih je opazoval in čutil, da njihovim vzdihom in tožbam o življenju ne veruje. Molče, s pogledom, polnim sumá, je zrl na vse in tanka guba je začela rezati njegovo čelo...

Nekoč mu je rekel kum zjutraj na borzi:

»Ananij je prišel... kliče te... Pojdi zvečer k njemu, a glej, da se ti jezik ne zrahlja... Ananij te bo vlekel zanj, da mu izblebetaš kakšno kupčijsko tajnost. Zvit, star vrag... pretkan lisjak, ki obrača oči v nebo, a z

rokami ti seže pod pazduho, da ti potegne denarnico iz žepa... Pazi!»

»Ali smo mu kaj dolžni?« vpraša Foma.

»Gotovo! Barka še ni plačana... pa tudi precej drv smo nedavno dobili od njega. Ako hoče imeti vse naenkrat, ne daj mu. Rubelj je lepljiva stvar; bolj ko ga obračaš v roki, več kopejk se bo obesilo nanj... Rubelj, to je kakor dober golob; malo v zrak poleti, pa privede celo jato s seboj v golobnjak.«

»Kako pa naj mu ne dam, ako bode zahteval?«

»Naj le joka in prosi; ti mu pomagaj tuliti, a denarja mu ne daj...«

»Pojdem,« je rekel Foma.

Ananij Savvič Ščurov je bil bogat trgovec z lesom, imel je ogromno žago, gradil barke in odpošiljal splave. Bil je v kupčijski zvezi z Ignatom in Foma je bil večkrat videl velikega starca, ki je bil raven kot jelka in imel veliko, belo brado in dolge roke. Njegova velika, lepa postava z odkritosrčnim licem in jasnimi očmi je vzbujala v Fomi čustvo spoštovanja do Ščurova, dasiravno je slišal praviti, da ta »pogozdnik« ni obogatel od poštenega dela in da ne živi »prav« na svojem domu, v oddaljenem selu nekega gozdnatega okraja. In oče je pripovedoval Fomi, da je Ščurov v svoji mladosti, ko je bil še reven kmet, nastanil v koči na svojem vrtu kaznjenca, ki mu je delal ponarejene denarje. Odtistihdob je začel Ananij bogateti. Nekoč pa mu je kočja pogorela in našli so pod njenimi ostanki sežgano človeško truplo z razbito glavo. V tistem kraju so govorili, da je Ščurov sam umoril svojega delavca in ga nato sežgal. Podobne stvari so se dogajale več nego enkrat pri zastavnem starcu; a

takšne povesti so krožile med ljudstvom o mnogih izmed mestnih bogatinov, — da so namreč vsi nakopičili svoje milijone z ropom in umorom, posebno pa z razpečavanjem ponarejenega denarja. Že od mladih nog je poslušal Foma te legende, a nikdar ni razmišljal o tem, če so resnične ali ne.

Razven tega mu je bilo o Ščurovu znano, da je starec preživel dve ženi; — ena izmed njiju je bila umrla že prvo noč po poroki v Ananijevem objemu. Potem je zapeljal sinovo ženo in od gorja se je sin zapil in bi se bil izvestno pogubil, da se ni še o pravem času izpametoval in se podal rešit svojo dušo v neki samostan ob Irgizu. Po sinahini smrti je vzel Ščurov k sebi neko slepo beraško dekle, ki je ostala živa do današnjega dne ter mu je nedavno rodila mrtvega otroka ... Na poti v gostilno, kjer se je bil nastanil Ananij, se je Foma nehoté spominjal vsega, kar je bil slišal o starcu od očeta in drugih ljudi in čutil je, da je postal Ščurov zanj čudno zanimiva oseba.

Ko je Foma, odprši vrata, spoštljivo obstal na pragu male sobice z enim oknom, skozi katero se je videla le streha sosednje hiše, — je videl, da se je stari Ščurov pravkar vzbudil in da sedi na postelji, opiraje se nanjo z rokami ter gleda v tla; pri tem je bil tako sklonjen, da mu je padala dolga brada na kolena. A tudi sklonjen je bil velik ...

»Kedo je vstopil?« je vprašal Ananij s hripavim in jeznim glasom, ne da bi dvignil glavo.

»Jaz! Zdravstvujte, Ananij Savvič ...«

Počasi je starec privzdignil glavo, zamižal s svojimi velikimi očmi in pogledal Fomo.

»Ignatov sin, kaj ne?«

»Prav ta ...«

»No, pojdi sem ... sedi tu-le k oknu ... bomo videli, kakšen si postal ... Ali te naj pogostim s čajem?«

»Pil bi ga malo ...«

»Sluga!« je zaklical starec z naporom, stisnil si brado z roko in začel molčé opazovati Fomo. Tudi Foma ga je gledal od strani.

Visoko starčevo čelo je bilo preorano z gubami in koža na njem je bila temna. Kodrasti, sivi prameni las so mu pokrivali senci in ostra ušesa; mirne, modre oči so dajale zgornjemu delu njegovega obraza moder in blag izraz. Toda njegovi lici in ustnici ste bili debeli in rudeči in kakor bi ne sodili k njegovemu obrazu. Dolgi, tenki, navzdol zakrivljeni nos se je hotel skriti v belih brkah; starec je gibal z ustnicami, izpod katerih so se svetili mali, rumeni zobje. Oblečen je bil v rožnato katunovo srajco, prepasano s svilenim pasom, in črne, široke hlače do kolien, ki so bile zatlačene v škornje. Foma je opazoval njegova usta ter si mislil, da je starec prav gotovo takšen, kakor pripovedujejo o njem ...

»Kot deček si bil bolj podoben očetu* ...«, je dejal Ščurov hipoma in zavzdihnil.

Potem je pomolčal nekaj časa in vprašal:

»Ali se spominjaš očeta? Ali moliš zanj? Da, treba je moliti, treba!« — je nadaljeval Ščurov, ko mu je bil Foma na kratko odgovoril. »Velik grešnik je bil Ignat ... in umrl je brez pokore ... kar nenadoma ..., velik grešnik!«

»Večji grešnik pač ni bil, nego drugi«, je nevoljno odgovoril Foma, ki se je čutil razžaljenega za očeta.

»Kakor kdo, n. pr.?« je strogo vprašal Ščurov.

»Ali je malo grešnikov?«

»Večji grešnik, nego Ignat, je le še en sam človek pod solncem in ta je brezbožni pogan, tvoj kum Jaška ...« mu je odgovoril starec s povdarkom.

»Ali veste to gotovo?« je vprašal Foma, smeje se.

»Jaz? Jaz vem!« je rekel Ščurov s prepričanjem, pokimal z glavo in njegove oči so potemnele ... »Tudi jaz ne bom prišel ... čist pred Gospoda ... Prinesel bom težko breme s seboj pred Njegovo sveto lice ... Tudi jaz sem služil hudobnemu duhu. A jaz verujem v milost Gospodovo, a Jaška ne veruje niti v Boga, niti v hudiča ... Jaška ne veruje v Boga ... jaz to že vem! In za to, da ne veruje, bo kaznovan že tu na zemlji! ...

»Ali veste to?« je vprašal Foma.

»Tudi to ... Le ne misli si — tudi to vem, da se ti zdi smešno, ko me poslušáš ... Kakšen bistrovidec! — si pač misliš. A človek, ki je mnogo grešil, je vedno umen ... Greh uči ... Od tega je tudi Majakin Jaška nenavadno pameten ...«

Poslušaje hripavi in uverjeni glas starca, si je mislil Foma:

»Gotovo čuti bližnjo smrt ...«

Sluga, majhen človek z belim, nekako obdrgnjenim licem, je prinesel samovar in odhitel naglo, z drobnimi koraki iz sobe. Starec je prebiral razne svežnje, ki so ležali na deski pod oknom, in govoril, ne da bi pogledal Fomo:

»Drzen si ... In temen pogled imaš. Včasih je bilo več svetlookih ljudi ... zato, ker so bile včasih duše jasnejše ... Prej je bilo vse bolj prosto, ljudje in grehi ... a sedaj je postalo vse tako zavozlano ... da, da!«

Zvaril je čaj, sedel Fomi nasproti in začel zopet pripovedovati:

»V tvojih letih je bil tvoj oče zajemalec vode in stal s karavano blizu našega sela ... v tvojih letih mi je bil Ignat jasen, kakor steklo ... Pogledal si ga in takoj si znal, kakšen človek da je. A ko zagledam tebe, ne vidim kdo si? In ti, fant, tega sam ne veš. Od tega boš tudi propadel ... Vsi sedanji ljudje morajo propasti, ker sami sebe ne poznajo ... A življenje je vihar in treba je najti v njem svojo pot ... Ali kje je ta pot? In vsi blodijo ... a hudič se veseli ... Ali si se oženil?«

»Še ne«, je rekel Foma.

»Tudi to ... oženjen nisi, a tvoje čistosti gotovo tudi že davno ni več ... No, ali delaš mnogo pri svoji kupčiji.«

»Moram ... Dosedaj sva skupaj s kumom ...«

»Kakšno delo imasta sedaj?« je vprašal starec, majaje z glavo in pri tem so igrale njegove oči ter postajale zdaj temne, svetleše. »Saj nimate truda. Včasih se je vozil kupec s konji po svojih opravkih ... po sneženi vihri, ponoči ... se je vozil! Razbojniki so ga počakali ob cesti in ga ubili ... Umril je kot mučenik in omil svoje grehe s svojo krvjo ... A zdaj potujejo po železnici ... pošiljajo brzojavke ... in naposled so si zmislili še to, da govori človek doma v svojem kontorju in ga slišijo pet vrst daleč. To ni brez hudičeve čarovnije! ... Človek sedi, ne giblje se in ne greši, ker nima dela, ker mu je dolgčas: stroj opravlja vse mesto njega. Dela mu manjka in brez dela človek propada! Omislil si je strojev in meni, da je to dobro! A stroj je za-te hudičeva past! Ž njim te lovi! Med naporom ni časa za greh, a pri stroju je človek svoboden! Od svobode pogine človek, kakor črv, prebivalec

zemeljskih nedrij, na solncu ... Od svobode človek pogine!»

In, izgovarjaje te besede razločno in s povdarkom, je potrkal starec Ananij štirikrat s prstom ob mizo. Njegovo lice je sijalo v zlobnem zmagoslavju, prsi so se mu visoko dvigale in srebrni lasje njegove brade so se brezglasno zibali na njih. Fomi je postalo neprijetno, gledati ga in poslušati njegove besede, ker je v njih donela neomahljiva vera in sila te vere ga je osupnila. Bil je že pozabil vse, kar je vedel o starcu in kar je imel še nedavno za resnico.

»Kdor daje telesu svobodo, pogublja dušo«, je govoril Ananij in gledal Fomo tako čudno, kakor bi videl za njim še koga drugega, kateremu bi bilo mučno in strašno, poslušati njegove besede in katerega strah in bol bi ga radostila ... »Vsi vi dandanašnji poginete od svobode. Hudič vas je vjel ... odvzel vam je trud in vam podtaknil svoje stroje in brzovjavke ... In že požira svoboda duše ljudi ... No, povej, od česa da so otroci slabši, nego njihovi stariši? Od svobode, da! Vsled tega tudi popivajo in se gonijo z ženskami okrog ... in manj zdravi so, ker nimajo skrbi. Radost prihaja med počitkom, a zdaj se nikdo ne utruji ...«

»No«, je tiho rekel Foma, »tudi prej so se gonili in popivali, mislim jaz ...«

»Kako moreš to vedeti! Molčal bi raje!« je kriknil Ananij, surovo prevračaje oči. »Tedaj je imel človek tudi več moči ... in grehi so bili v razmerju s silo ... A vi, sedanji ljudje imate manj moči in več grehov ... in vaši grehi so ostudnejši. Tedaj so bili ljudje, kakor hrasti ... in Gospod jih bode sodil po njihovih močeh ... Njihova telesa

bodo potehtana in angelji božji bodo gledali, da breme grehov ne bode pretehtalo teže krvi in mesa ... ali razumeš? Volka Gospod ne bode zavrgel, ker je ovco požrl, a gnjusno podgano bo pogubil, ako se je lotila ovce!»

»Odkod vedo ljudje, kako bode Bog sodil?« je vprašal Foma premišljaje. »Treba je vidne sodbe ...«

»Čemu vidne?«

»Zato, da jo bodo ljudje razumeli ...«

»A kedo, razven Boga, je moj sodnik?«

Foma je pogledal starca, povetil glavo in zamolčal. Zopet se je domislil ubeglega kaznjenca, katerega je bil Ščurov umoril in sežgal in zopet je verjel, da je bilo res tako. In gotovo je ta starec tudi ženske, svoje žene in ljubice, pognal v grob s svojo težko ljubeznijo, zadavil jih ob svojih koščениh prsih, izpil jim sok življenja s temi tolstimi ustnicami, ki so bile rudeče še sedaj, kakor da se na njih ni posušila kri žensk, umrlih v objemu njegovih dolgih in žilavih rok. In tu zdaj pričakuje smrti in šteje svoje grehe ter sodi ljudi in pač tudi sebe samega in govori: kedo, razven Boga, je moj sodnik?

»Ali se boji, ali ne?« se je vprašal Foma in razmišljal, gledaje starca od strani ...

»Da, fant! Le misli! ...« je govoril Ščurov, zibaje glavo, »le misli, kako ti je živeti ... Malo glavnico imaš v srcu, a zaletel si se zelo! ... Le glej, da ne postaneš bankrot pred samim seboj! Ho-ho-ho!«

»Kako veste, koliko imam v srcu?« je mračno dejal Foma, razžaljen od njegovega smeha.

»Saj vidim! Vse vem ... zato, ker že dolgo živim! Ah, da! Kako dolgo živim! Drevesa so zrastle, odsekali so jih in zgradili iz njih hiše ... in celo hiše so se že po-

starale ... a jaz sem videl vse to in še živim ... In kedar pogledam nazaj v svoje življenje, si mislim: Ali je mogel en sam človek toliko storiti? Ali sem res vse to doživel?« Starec se je ozrl v Fomo s surovim pogledom, zmajal z glavo in umolknil ...

Tiho je postalo. Za oknom na strehi hiše je nekaj potihoma prasketalo; šum koles in nerazločna govorica ljudi se je nesla navzgor, z ulice. Samovar na mizi je pel otožno pesem. Ščurov je nepremično gledal v kupico s čajem, gladil si brado in slišati je bilo, da nekaj hropi v njegovih prsih, kakor bi se preobračalo v njih kakšno breme ...

»Ali težko živiš brez očeta?« se je zaslišal njegov glas.

»Počasi se bom navadil,« je odgovoril Foma.

»Bogat si ... a kedar umrje Jakov, boš še bogatejši ... vse ti zapusti ...«

»Ne potrebujem ...«

»Kam pa naj da? Hčer-edinko ima ... in to hčer bi moral ti vzeti ... Da je tvoja sestra po krstu in mleku, to nič ne de! Vse se da spraviti v red ... Bolje, da se oženiš, kakor pa, da bi živel tako ... Saj imaš vedno opravka z dekleti, kaj ne?«

»Ne ...«

»Le pravi mi! E-he-he-he! ... Kupec izumira ... Neki gozdar mi je rekel, naj bo že res, ali ne, da so bili poprej vsi psi volkovi ter so se izrodili v pse ... Tako je tudi z našim stanom — tudi mi vsi bomo kmalu postali psi. Naučili se bomo omike, cilindre si nataknemo na glavo in vse bomo storili, kar je treba, da izgubimo ugled ... Vpeljali so takšno navado, da pošiljajo vse otroke v

gimnazijo... Trgovce, plemiče in meščane, vse vtikajo v eno obleko... oblačijo jih sivo in učijo vse iste vede... ljudi vzgajajo, kakor drevesa. Čemu to? Nikdo ne ve, zakaj... Še polena se razlikujejo drugo od drugega vsaj po vlaknu, tukaj pa hočejo vse ljudi tako obstružiti, da bi imeli vsi eno lice... Kmalu nas bode konec, nas starih, da-a! Morda čez petdeset let že ne bode nihče več verjel, da sem jaz... Ananij, Savvin sin, z imenom Ščurov, živel na svetu... tako je! In da se jaz, Ananij, nisem bal nikogar, razven Boga... In da sem bil v mladosti kmet in sem imel dve in četrť desetine zemlje, v starosti pa enajsttisoč desetih, samih gozdov... in denarja morebiti dva milijona...«

»Vsi govoré vedno: denar!« je dejal Foma nevoljno.
»A kakšno veselje ima človek od njega?«

»Mm...« je zamrmral Ščurov. »Slab kupec postane iz tebe, ko ne razumeš sile denarja...«

»Kedo jo razume?« je vprašal Foma.

»Jaz!« je rekel Ščurov s prepričanjem. »In vsak pameten človek... Jaška jo razume... Denar? To je mnogo, fant! Razloži ga pred seboj in pomisli, kaj da zadržuje v sebi. Tedaj boš verjel, da je vse to človeška sila, ... da je vse to ljudski razum... Tisoč ljudi je položilo svoje življenje v tvoj denar in ga še bode... A ti ga lahko zmečeš vsega v peč in gledaš, kako bo gorel... In tedaj se boš čutil mogočnega...

»Kaj takega se ne dela...«

»Zato, ker bedaki po navadi nimajo denarja... Denar se uporablja v podjetjih... od teh se ljudstvo živi... a ti si gospodar vsem tem ljudem... Zakaj je Bog ustvaril človeka? Zato, da bi ga molil... Bil je sam in dolgčas

mu je bilo ... no, in zahotelo se mu je oblasti ... A ker je človek ustvarjen, kakor je pisano, po božjem obrazu in po božji podobi, hoče tudi človek imeti oblast ... A kaj daje oblast, če ne denar? Tako je. — No, ali si mi prinesel denarje?»

»Ne,« je odgovoril Foma. Od starčevega govorjenja mu je bilo težko in megleno v glavi in vesel je bil, da se je pogovor vendar že enkrat zasukal na kupčijo.

»Zakaj pa ne?« je vprašal Ščurov in strogo načemeril obrvi: »Obrok je pri kraju — zdaj je treba plačati.«

»Jutri dobite polovico ...«

»Zakaj polovico? Daj mi vse!«

»Zdaj ravno jako potrebujemo denarja ...«

»Pa ga ni? A tudi jaz ga potrebujem.«

»Počakajte še!«

»Ej brat, čakal pa ne bom! Ti nisi takšen, kakoršen je bil tvoj oče ... V enem mesecu spraviš lahko vso svojo trgovino na boben ... jaz pa imam izgubo od tega ... Vi mlečnobradci ste nezanesljivi ljudje ... Jutri mi daj vse, če ne, protestujem menjice! Pri meni gre to naglo!«

Foma je čudeč se pogledal Ščurova. To ni bil več tisti starec, ki je pred malo časa še govoril o vragu, kakor kakšen bistrovidec ... Lica in oči, vse je bilo drugačno; zdaj je gledal kruto, neusmiljeno so se smehljale njegove ustnice in žilice na licih, pri nozdrvih, so željno trepetale. Foma je videl, da bi mu starec res ne prizanesel, ako bi mu ne plačal ob obroku in bi spravił tvrdko s protestom menjic v slabo ime.

»No, kaj, ali gre kupčija slabo?« se je nasmehnil Ščurov. »No, povej po pravici, kje si razsipal očetov denar?«

Foma je hotel starca poizkusiti.

»Kupčija ne gre preveč sijajno,« je rekel z mračnim licem, »naročil ni, ... tudi predplačil nismo dobili ... no, in tako je pač malo težko.«

»Ah tako-o! In jaz naj pomagam, kaj ne?«

»Bodite tako dobri ... podaljšajte obrok«, je poprosil Foma, skromno povesevši oči.

»Mhm ... torej iz prijateljstva do očeta naj pomorem? Dobro, pomagal bom ...«

»A na koliko časa boste podaljšali ...« je vprašal Foma.

»Na pol leta ...«

»Hvala lepa ...«

»Nimaš za kaj ... Enajsttisoočšesto rubljev mi dolguješ ... Torej vidiš: Prepiši mi menjice na petnajsttisoč, plačaj odstotke od te svote naprej ... a zaradi varnosti vzamem od tebe zastavno pismo na obe tvoji barki ...«

Foma se je dvignil s stola ter dejal z nasmehom:

»Pošljite mi jutri menjice ... plačal vam bom vse ...«

Tudi Ščurov je zložno vstal in rekel mirno, ne da bi povetil oči pred Fominim nekoliko porogljivim pogledom, tipaje se po prsih:

»Tudi dobro ...«

»Hvala ... za prijaznost ...«

»Kaj se da storiti! Braniš se ... če bi se ne, bi ti bil storil to prijaznost!« je leno rekel starec ter pokazal zobe.

»M-da! Kdor pride v vaše roke ...«

»Mu postane gorko ...«

»Pogrejete mu ... Verjamem ...«

»Zdaj pa je dovolj, fantiček!« je rekel Ščurov surovo. »Čeravno misliš o sebi, da nisi neumen ... vendar je to prezgodaj ... Izgubil nisi, pa se že ponašaš! Napravi pri meni dobiček ..., a tedaj lahko plešeš od radosti ... Zdravstvuj in ... pripravi si jutri denar ...«

»Bodite brez skrbi ... Srečno!«

»Z Bogom!«

Stopivši iz sobe, je slišal Foma, kako je starec glasno in dolgo zazelhal in začel nato peti s hripavim basom:

»O-odpri nam vrata usmiljenja ... bla-že-na Bogorodica ...«

Foma je odnesel s seboj od starca dvojno čustvo: Ščurov mu je ugajal in obenem mu je bil zoprn.

Mislil je na starčeve besede o grehu, o sili njegove vere v usmiljenje božje in Ščurov je vzbujal v njem nekaj, kar je bilo podobno spoštovanju.

»Tudi ta govori o življenju ... pozna svoje grehe in ne plaka in ne toži ... Grešil sem in dajal bom odgovor ... da-a. In ona ... ?« Spomnil se je Medinske in od hrepenjenja se mu je skrčilo srce.

»Pokori se ... človek res ne more dognati, ali dela to nalašč, da bi ne bila sojena, ali jo v resnici boli srce ... In on pravi: kedo, razven Boga, je moj sodnik? Tako je.«

Zdelo se je Fomi, da zavida Ananija in hitro se je spomnil poizkusov Ščurova, da bi ga opleni. To je vzbudilo v njem mržnjo do starca; in ko ni mogel spraviti svojih čustev med seboj, se je nedvomno nasmehnil.

»No, pri Ščurovu sem bil«, je rekel, ko je prišel k Majakinu in sedel za mizo.

Majakin, ki je sedel v mastni spalni suknji pri svojih trgovskih knjigah, se je nemirno premaknil na svojem asnjatem stolu ter rekel živahno:

»Nalij mu čaja, Ljubava! Pripoveduj, Foma ... Ob devetih moram v mestni svet, torej pripoveduj hitro!«

Smeje se je pripovedoval Foma, kako mu je predlagal Ščurov, da bi mu prepisal menjice.

»A-ah!« je vzkliknil Jakov Tarasovič ter obžaluje odkimal z glavo. »Vse si mi pokvaril, brat! Ali se sme tako odkrito kupčevati? Fej! Vrag mi je dal to misel, da sem poslal tebe! Sam bi bil moral iti ... Ovil bi si ga bil okrog prsta!«

»Ne verujem! On pravi, da sem hrast ...«

»Hrast? Ali jaz sem žaga! ... Hrast! Hrast je dobro drevo, a njegov plod je le za svinje ... In tako sledi, da je dob glup in ničesar drugega ...«

»Saj bi ga vendar morala plačati ...«

»Pametnim ljudem se ne mudi, a ti bi tekel, da bi dal denar prej iz rok ... Ti si kupec! ...

Jakov Tarasovič je bil odločno nezadovoljen s svojim krščencem. Nagubal je čelo in velel ziovljivo hčeri, ki je molče nalivala čaj:

»Porini mi sladkor bliže, ... saj vidiš, da ga ne dosežem ...«

Obraz Ljube je bil bled, oči motne in njene roke so se gibale počasi in nerodno.

Foma jo je pogledal in si mislil:

»Kako potrpežljiva je z očetom!«

»O čem je govoril s teboj?«

»O grehih ...«

»No, seveda! Vsakemu človeku je njegovo delo drago, a on je ... fabrikant grehov! ... Pekel in Sibirija že davno plakata za njim in čakata, pa ga ne dočakata ...«

»Njegov govor je silen«, je zaničljivo rekel Foma, mešaje si čaj v kupici.

»Ali je zmerjal čez mene?« je poizvedoval Majakin in porogljivo raztegnil obraz.

»Je ...«

»Kaj pa si rekel ti?«

»Poslušal sem ...«

»Mhm ... a kaj si slišal?«

»Silnemu pravi, se bode odpustilo, a za slabotneža ni oproščenja ...«

»Krasna modrost! ... Tudi bolhe vedo to ...«

Predrzljivo vedenje kumovo proti Ščurovu je dražilo Fomo in smehljaje se, je rekel, zroč starca v obraz:

»Ne ljubi vas ...«

»Mene nikdo ne ljubi!« je dejal Majakin ponosno. »Tudi ni vzroka, da bi me ljubili, saj nisem deklet ... A zato me spoštujejo ... A spoštujejo le tiste, katerih se bojé ...«

In prevzetno je stavec namežiknil krščencu ...

»Silno govori ...« je ponovil Foma. »Pritožuje se ... Pravi, da pravi kupec izumira ... Vse ljudi učijo iste omike, pravi ... zato, da bi bili vsi enaki, da bi imeli vsi isti obraz ...«

»Torej meni, da je to napačno?«

»Zdi se mi, da ...«

»Be-dak!« je prezirljivo zategnil Majakin.

»Zakaj? Je li to lepo, povejte mi!« je vprašal Foma in se neverno ozrl v kuma.

»Tega ne vemo, kaj je lepo, a znano nam je, kaj je pametno ... Ako vidimo, da jemljejo razne ljudi, jih zganjajo na isto mesto ter jih napolnjujejo z istimi nazori, po-

tem moramo priznati, da je to pametno ... Zakaj — kaj je človek v državi? Nič več, nego navadna opeka, a vse opeke morajo biti ene mere ... Ali si me razumel? In ljudi, ki so vsi iste višine in teže, lahko položim, kamor hočem ...»

»A komu je prijetno, biti opeka?« je čemerno rekel Foma.

»Ne gre se za to, kaj je prijetno, ampak za to, kar je pametno ... Ako si iz trde snovi, te ni mogoče obtesati... Vsakemu človeku ne moreš obrisati obraza raz glavo, a če ga obtolčeš s kldivom, postane morebiti zlato ... če pa mu počí črepinja, kaj hočeš storiti? Je bila pač zanič ...»

»Govoril je tudi o trudu ... Zdaj delajo le stroji in od tega so ljudje razvajeni ...»

»In kaj še vse!« je dejal Majakin zaničljivo ter mahnil z roko. »Čudno se mi zdi, da imaš takšno slast do vsake bedarije! Kako je to?«

»Ali je tudi to napačno?« je vprašal Foma, mračno se nasmehivši.

»Kaj more sploh zanesljivega vedeti ... Stroj! Stari štor naj bi bil poprej pomislil, kaj je stroj! Iz železa je ... ni ga torej škoda, naviješ ga in začne ti kovati rublje ... brez besed, brez truda ... in reven ... včasih celo jako reven ... Tuli, jadikuje, plaka, prosi ... opiva se ... ah! koliko je za-me v njem odveč! A v stroju je, kakor na vatlu, ravno toliko vsebine, kolikor je je potreba za delo... No, jaz se grem oblačit. Čas je ...»

Vstal je in odšel in njegovi brezpetniki so glasno drsali po tleh. Foma je zrl za njim in rekel polglasno, privzdigaje obrvi:

»Vrag naj razume vse to ... eden govori tako, drugi tako ...«

»Tudi v knjigah je takšna«, je tiho rekla Ljubovj.

Foma jo je pogledal ter se dobrodušno nasmehnil. In tudi ona se mu je odzvala z nejasnim nasmehom. Njene oči so gledale trudno in žalostno ...

»Ali še vedno čitaš?« je vprašal Foma.

»Da-a,« je otožno odgovorila deklica.

»In še vse hrepeniš?«

»Hudo mi je ... Zato ker sem sama ... Nimam nikogar, da bi govorila ž njim ...«

»Slabo ti gre, zares ...«

Ona ni rekla na to ničesar, le glavo je povесila in začela počasi prebirati čipke čajnega prta.

»Omožiti bi se morala«, je rekel Foma, ki je čutil, da jo obžaluje.

»Ne govori o tem, prosim te!« je rekla Ljuba in nelepo nagubala čelo.

»Zakaj bi ne govoril? Saj se boš ...«

»Da!« je vzkliknila deklica s tihim vzdihom. »Tudi jaz mislim o tem, da se bom, to se pravi, da se bom morala. A kako se bom? Veš, da mi je sedaj, kakor bi bila megla med mano in med ljudmi ... gosta, gosta megla!«

»Od knjig!« ji je segel Foma uverjeno v besedo.

»Počakaj! Nehavam razumevati, kaj se godi ... Ne ugaja mi vse ... vse je postalo tuje ... Ni vse tako, kakor bi moralo biti, ni vse pravo ... Vidim to, razumem, a da ni tako in zakaj da ni, — ne morem povedati ...«

»Ni tako, ni tako ...« je zamrmral Foma. To ti je prišlo od knjig ... da ... Čeravno tudi jaz sam čutim, da je

tako ... To je morebiti posledica tega, da sva še mlada ... najine neumnosti ...«

»Spočetka se mi je zdelo«, je govorila Ljuba, ne da bi ga poslušala, »da umem vse, kar je v knjigah ... in zdaj...«

»Pusti knjige«, je svetoval Foma prezirljivo.

»Ah, neha vendar s tem, ali jih je mogoče pustiti. Ali znaš, koliko misli je na svetu? O Bog! In so med njimi takšne, da se vname glava od njih ... V neki knjigi se pravi, da je vse pametno, kar ima obstanek na svetu ...«

»Vse?« je vprašal Foma.

»Vse! In v neki drugi knjigi je ravno nasprotno ...«

»Čakaj! Ali to ni nespametno?«

»O čem govorita?« je vprašal Majakin, prikazavši se med vrati v dolgi suknji in z nekakimi svetinjami pod vratom in na prsih.

»Tako ...« je mračno dejala Ljubovj.

»O knjigah«, je dostavil Foma.

»O kakšnih knjigah?«

»O tistih, ki jih čita ... čitala je, da je vse na svetu pametno ...«

»No!«

»No, a jaz pravim: to je laž!«

»M-da ...« Jakov Tarasovič se je zamislil, ščipaje se za brado in mežikaje z očmi.

»Kakšna knjiga je to?« je vprašal hčer, ko je bil molčal nekaj časa.

»Takšna mala ... rumena ...« je nehoté dejala Ljubovj.

Položi mi jo na mizo ... To ni rečeno kar tjavendan: vse na svetu je pametno. Vidiš, prišlo je torej nekomu na um ... M-da, to je celo jako spretno izraženo ... in, da ni

bedakov, bi bilo popolnoma prav ... A ker bedaki niso nikdar na svojem mestu, se ne more reči, da bi bilo vse na svetu pametno. Ogledal si bom knjigo, morda je kaj pametnega v nji ... Zdravstvuj, Foma! Ali še poseliš, ali se popelješ z mano?«

»Ostanem še ...«

»No, dobro ...«

Ljubovj in Foma sta zopet sama.

»Kakšen je!« je dejal Foma, mignivši z glavo za hrbtom, ko je šel skozi vrata.

»Kakšen?«

»Vsemu se odziva, vse hoče pokriti s svojo besedo.

»Da-a ... moder je. A ne razume, kako težko je živeti,« je dejala Ljuba žalostno.

»Tudi jaz ne razumem ... mnogokaj si izmišljaš ...«

»Kaj si izmišljam?« je razdraženo kriknila deklica.

»Saj ... vse to ... niso tvoje misli ... tuje so ...«

»Tuje, tuje ...

Hotela mu je reči nekaj ostrega, toda prestala je in pomolčala. Foma jo je gledal in primerjavši ž njo Medinsko, je žalostno pomislil:

»Kako različno je vse ... ljudje, ženske ... in tudi občutki so vedno drugačni.«

Oba sta si sedela nasproti, oba sta bila zamišljena in nobeden izmed njiju ni pogledal drugzega. Na ulici se je mračilo in soba je bila že vsa temna. Veter je zibal lipe in njihove veje so praskale ob hišni zid, kakor da jih zebe in da prosijo, naj jih pusté notri ...

»Ljuba!« je tiho zaklical Foma.

Dvignila je glavo in ga pogledala.

»Veš kaj, ... z Medinsko sem se ... sprl ...«

»Zakaj?« je vprašala Ljuba živahno.

»Prišlo je tako, da me je razžalila.«

»No, dobro, da si se sprl ž njo«, mu je pritrdila deklica, a sicer bi ti bila zmešala glavo ... zla koketka je, in še huje ... oh, kakšne reči vem o nji!«

»Nikakor ni zla«, je dejal Foma nevoljno. »In tudi ti ne veš ničesar ... vsi lažete!«

»No, prosim!«

»Ne, veš kaj, Ljuba«, je dejal Foma tiho, »ne govori mi slabo o nji, saj ni treba. Vse vem ... pri Bogu! Sama je povedala ...«

»Sa-ma!?« je začudeno vzkliknila Ljuba. »No, to je tudi čudno! Kaj pa je povedala?«

»Da je kriva ...« je prisiljeno rekel Foma ter se nerodno zasmejal.

»Le to?« in v vprašanju deklice je zvenelo začudenje; Foma je to slišal ter vprašal z nekako nado:

»Ali je to malo?«

»Kaj bode pa sedaj?«

»Tudi jaz mislim o tem ...«

»Ali jo zelo ... ljubiš?«

Foma je pomolčal, pogledal v okno in odgovoril zmedeno:

»Ne vem ... A zdi se mi ... da sedaj bolj, nego prej...«

»Pred sporom? ...«

»Da ...«

»Čudno se mi zdi, kako je mogoče, ljubiti takšno žensko?« je dejala deklica in skomizgnila z ramami.

»Takšno? In še kako mogoče!« je vzkliknil Foma.

»Ne razumem ... Ne, ti si se le zato navezal nanjo, ker nisi videl nobene boljše ...«

»Nisem je videl, ne!« je pritrdil Foma, pomolčal in rekel nato neodločno: »Morebiti sploh ni boljše ...«

»Med našimi ...« je pripomnila Ljuba.

»Ona mi je ... jako potrebna! Zato, vidiš ti, ker se pred njo sramujem ...«

»Zakaj pa?«

»Sploh ... Bojim se je ... to se pravi, nočem, da bi mislila slabo o meni ... kakor o drugih. Včasih mi je nezno pri srcu. Pride mi na um, — poveseljačil bi, da bi vse žile zazveneje ... A potem se spomnim nanjo in se ne morem odločiti. In tako je povsod, nanjo mislim: kaj če ona izvê? In potem si ne upam storiti ...«

»Da-a«, je dejala deklica zamišljeno, »torej jo ljubiš... Ko bi jaz ljubila, bi tudi mislila na to, kaj bode on rekel?«

»In vse na nji je tako posebno«, je tiho pripovedoval Foma. »Čisto po svojem govori, in kako krasna je, o Bog! In tako majhna je, kakor otrok ...«

Kaj pa se je zgodilo med vama?« je vprašala Ljuba. Foma se je s stolom vred primaknil k nji, sklonil se in začel pripovedovati z nižjim glasom. Govoril je in kot so vstajale v njegovem spominu besede, ki jih je bil rekel Medinski, so se budila tudi njegova čustva, ki so se bila rodila ob teh besedah.

»In rekel sem ji: Ah ti! Igrala si se z menoj, a zakaj?« je začel jezno in z očitanjem. In Ljuba, ki je bila vsa rudeča od zanimanja, je odobrovalno kimala z glavo in ga vspodbujala:

»Tako! Dobro je bilo to! No, a ona?«

»Je molčala!« je rekel Foma bolestno in mignil z rameni. »To se pravi, govorila je mnogo ... razne stvari — a kaj je bilo v njih?«

Povesil je roko in pomolčal. Ljuba se je poigravala s kito in molčala, kakor on. Samovar že ni več gorel. In tema v sobi je postajala gostejša in gostejša, nekaj motnega je zrlo skozi okna in zamišljeno so se sklanjale lipe.

»Luč bi napravila ...« je predlagal Foma.

»Kako nesrečna sva oba, ti in jaz ...« je rekla Ljuba in vzdihnila.

To Fomi ni bilo po volji.

»Jaz nisem nesrečen«, je odgovoril s trdnim glasom.

»Stvar je le ta ... da se še nisem navadil živeti ...«

»Človek, ki ne ve, kaj bode storil jutri, je nesrečen!« je žalostno govorila Ljuba. Tudi jaz ne vem. Tudi ti ne ... In kam naj gremo? A vendar moramo iti nekam ... Zakaj moje srce ni nikdar mirno in vedno trepeče v njem kakšna želja.«

»Tudi pri meni je to tako«, je dejal Foma. »Začel sem razmišljati ... a o čem? ... ne vem si razjasniti ... in tudi meni je srce tesno ... Ah! ... A zdaj moram iti v klub!«

»Ne hodi!« ga je prosila Ljuba.

»Moram, nekdo me čaka tam. Grem. Do svidenja!«

»Srečno!« Podala mu je roko ter mu pogledala žalostno v oči.

»Ali greš spat?« je vprašal Foma in krepko stisnil njeno roko.

»Čitala bom še malo ...«

»Tako te vleče k knjigam, kakor pijanca k vodki ...« je rekel mladenič z obžalovanjem.

»Kaj pa je boljšega?«

Ko je šel preko ceste, se je ozrl v Majakinova okna ter zagledal v enem izmed njih Ljubin obraz. Bil je ravnotako nerazločen, kakor vse, kar mu je deklica govo-

rila, nejasen, kakor njene želje. Foma ji je pokimal ter si mislil z zavestjo nekake vzvišenosti:

»Tudi ta je zablodila ... kakor ona ...«

Ob tem spominu je zmajal z glavo, kakor bi si hotel pregnati misel na Medinsko ter požuril svojo hojo.

Noč je nastopala in bilo je sveže. Mrzel, osvežujoč veter se je podil po ulicah, nesel smeti nad trotoarji ter metal ljudem prah v obraz. Tema je bila in neznani ljudje so hodili naglo po cesti. Foma je načemeril obraz zaradi prahu in si mislil:

»Ako srečam sedaj kakšno žensko, potem pomeni to, da me sprejme Sofja Pavlovna prijazno, kakor poprej. V tem slučaju jo jutri obiščem. Če pa mi pride nasproti moški, potem jutri še ne pojdem k nji ... počakam še ...«

A srečal ga je pes in to ga je tako razjezilo, da se mu je zahotelo, udariti s palico po njem ...

V klubovi jedilnici ga je srečal veseli Uhtiščev. Stal je ob vratih ter govoril z debelim, bradatim človekom; ko pa je zagledal Gordjejeva, mu je šel, smehljaje se, nasproti in rekel:

»Zdravstvujte, skromni milijonar!«

Foma ga je imel rad zaradi njegove dobre volje in vedno, kedar ga je videl, se je radoval. Čvrsto je stisnil Uhtiščevu roko, ter mu odgovoril dobrovoljno:

»Kako pa veste, da sem skromen?«

»Pa še vpraša! Človek, ki živi kakor samotar, ne pije, ne igra in ne ljubi žená ... Ah da! Ali že veste, Foma Ignatjevič! Naša neprimerljiva pokrovteljica odpotuje jutri za vse poletje v inozemstvo.«

»Sofja Pavlovna?« je tiho vprašal Foma.

»No, da! Solnce mojega življenja, morebiti tudi vašega, zaide ...«

Uhtičev je napravil smešen, lokav obraz in čutil, kako mu leze glava na prsi, ne da bi mogel to preprečiti.

»Da, zorna Avrora ...«

»Medinskaja odpotuje?« se je oglasil masten bas.
»Izvrstno! To me veseli!«

»Dovolite! Kako to?« je vzkliknil Uhtičev.

Foma se je neumno nasmehnil ter pogledal bradatega človeka, ki je bil prej govoril z Uhtiščevim. Ta si je važno gladil brke in izpod njih so se vlivale na Fomo težke, mastne, zoprne besede:

»Za-ato, vidite, ker bode potem v mestu ena ko-kot-ka manj ...«

»Fej, Martin Nikitič!« mu je očital Uhtiščev, privzdiguje obrvi.

»Kako veste, da je koketka?« je mračno vprašal Foma, približuje se bradatemu gospodu.

Ta ga je prezirljivo pogledal, obrnil se proč ter dejal zategnjeno, pregibaje noge:

»Saj nisem rekel: koketka ...«

»Martin Nikitič, tako se ne sme govoriti o ženi, ki ...« je začel Uhtiščev s prepričevalnim glasom, a Foma mu je segel v besedo:

»Dovolite! Rad bi vprašal tega gospoda, ... kakšno besedo da je izgovoril?«

Izgovorivši to odločno in mirno, je vtaknil roki globoko v hlačna žepa in izbočil prsi, kar je dajalo njegovi postavi nedvomno izzivalno lice. Bradati gospod ga je zopet pomeril s pogledom ter se porogljivo nasmehnil ...

»Gospoda!« je tiho vzkliknil Uhtiščev.

»Rekel sem: ko-kot-ka ...« je odgovoril bradač in premikal ustnice tako, kakor bi užival vsako besedo. »In če tega ne razumete, vam lahko natančneje razložim.«

»Da«, je rekel Foma, globoko si oddihujé, »le razložite mi ...«

Uhtiščev je sklenil roke in se obrnil proč od njiju.

»Kokotka, ako hočete vedeti, je ženska, ki je na prodaj ...« je poluglasno dejal bradač in nagnil svoj veliki tolsti obraz bližje k Fomi.

»Tiho!« je zarjul Foma in prědno je mogel ta skočiti proč, mu je segel z desnico v kodraste, sivo namešane lase. S krčevito kretnjo je pričel stresati njegovo glavo in vse veliko težko telo, a levico je držal kvišku in govoril v taktu njenih udarcev z zamolklim glasom.

»Ne sramoti ... za hrbtom ... zmerjaj ... naravnost v obraz ... v obraz ... naravnost v obraz ...«

Čutil je neko žgočo naslado, ko je videl, kako so debele roke smešno kolebale po zraku in kako so se noge moža, ki ga je tresel, vpogibale pod njim in drsale po tleh. Zlata ura mu je bila skočila iz žepa in sedaj je bingljala in nihala na verižici ob okroglem trebuhu. Pijan svoje moči in ponižanja tega uglednega moža, poln kipečega čustva škodoželjnosti, drhteč od sreče maščevanja, ga je vlačil Foma po tleh ter rjovel zamolklo in zlobno v divji radosti. V teh minutah je preživeval silno čustvo — čustvo osvobojenja neke dolgočasne teže, ki je bila že dolgo tesnila njegove prsi s svojo plaho bolestjo. Čutil je, kako so ga prijeli od zadaj za pas in za pleča, kako je nekdo zgrabil njegovo roko in mu je malo da ne zlomil, da mu pritiska nekdo prste na nogi, a videl ni ničesar in njegove s krvjo podlite oči so sledile temni, težki masi, ki je

stokala in se zvijala pod njegovo roko ... Nazadnje so ga odtrgali, ko so se navalili nanj in kakor skozi rudečkast dim je videl na tleh, pri svojih nogah, človeka, ki ga je bil pretepal. Razpuljen in razmršen, je premikal noge po tleh, trudeč se, da bi vstal; dva črna človeka sta ga držala pod pazduho, kakor ranjena krila ste mu viseli roki v zraku in z ihtečim glasom je kričal Fomi:

»Mene ... se ne sme tepsti! Ne sme! Red imam ... Lump! O, lump! Otroke imam ... Vsi me poznajo! Falot! ... Divjak ... o-o-oh! Na dvoboj te pozovem!«

A Uhtiščev je govoril Fomi glasno v uho:

»Pojdiva! Golobček, za božjo voljo ...«

»Počakaj, naj mu dam še eno po obrazu ...« je rekel Foma. A vlekli so ga proč. V ušesih mu je šumelo, srce mu je naglo utripalo, a vendar mu je bilo lahko in dobro. In pri klubovem izhodu je vzdihnil globoko in svobodno ter dejal Uhtiščevu z dobrodušnim nasmehom:

»Dal sem mu jih, kaj ne?«

»Poslušajte!« je vzkliknil veseli tajnik ogorčen. »Oprostite, to je divje! ... Vrag naj vzame to ... prvo-krat vidim kaj tacega!«

»Dragi človek!« je rekel Foma laskavo. »Ali si ni zaslužil batin? Ali ni lump? Kako more kdo govoriti zahrbtno takšne reči? Ne, treba je iti k nji in ji povedati ... nji sami, v obraz!«

»Dovolite ... vrag vas naj vzame! Saj ga pač niste namahali le zaradi nje!«

»To se pravi, kako, da ne zaradi nje? Zakaj pa potem?« je vprašal Foma začuden.

»Zakaj? Tega ne vem. Imela sta pač kak star račun! Moj Bog! To je bil prizor! Celo življenje ga ne pozabim!«

»Kedo pa je ta človek?« je vprašal Foma in se hipoma zasmejal. »Kako je zakričal, bedak!«

Uhtiščev mu je bistro pogledal v obraz in vprašal:

»Povejte no, ... ali res ne veste, koga ste pretepli? In, ali ste ga res samo zaradi Sofje Pavlovne?«

»Bogme da!« je zatrdil Foma.

»Tako ... Vrag znaj, kaj je to! ...« Obstal je, mignil osupnjen z rameni, kolebnil z roko v zrak in začel zopet korakati po trotoaru, gledaje Fomo od strani.

»Pokorili se boste za to, Foma Ignatjič.«

»Ali me bode tožil?«

»Bog daj, da bi bilo tako ... Podguvernerjev zet je...«

»Tako-o-o!« je zategnil Foma in njegov obraz se je podaljšal ...

»Da, da. Če bi se šlo za resnico, — on je lump in go-ljuf. Ako se držimo tega dejstva, potem se mora pritrčiti, da je svojo kazen zaslužil. A če se vpoštevava, da je dama, katero ste vzeli v svoje varstvo, tudi ...«

»Gospod!« je dejal Foma odločno ter položil roko Uhtiščevu na ramo. »Vedno si mi jako ugajal ... in zdaj greš z menoj. Jaz to razumem in cenim. A ne govori mi slabo o nji ... Povem ti naravnost ... če že greš z menoj, ne dotikaj se je ... Jaz jo smatram za dobro, torej je dobra ...«

Uhtiščev je slišal v Fominem glasu veliko razburjenje, pogledal ga in rekel zamišljeno:

»Čuden človek ste ... to je treba priznati.«

»Priprost ... divji človek sem. Nabil sem ga in sedaj se radujem ... Potem pa se naj zgodi, kar se hoče.«

»Bojim se, da se bode stvar slabo končala ... Veste, odkritosrčnost za odkritosrčnost. Tudi vi mi ugajate, ...

dasiravno ... hm! je z vami nevarno ... Pride takšna vitežka volja v vas, pa se hitro kaj izkupi ...»

»Kako pa! Saj je to prvokrat ... Menda vendar ne bom vsak dan pretepal ljudi ...« je rekel Foma v zadregi. Njegov spremljevalec se je zasmejal.

»Kako čudni ste! Slišite, pretepati ... to je silovito... to je slabo ... oprostite mi A rečem vam, tokrat ste naredili prav ... Nabili ste razuzdanega človeka, cinika in parazita ... človeka, ki je oropal svoje nečake, ne da bi bil kaznovan.«

»Torej hvala Bogu!« je dejal Foma vesel. »Potemtakem sem ga jaz nekoliko kaznoval ...«

»Nekoliko? No, mislimo si, da je bilo le nekoliko ... A poslušajte, dete moje ... naj vam nekaj svetujem! ... saj sem sodnijski uradnik. Falot je, ta Kujazjev, da! A tudi falota se ne sme tepsti, ker je družabno bitje, ki se nahaja pod očetovskim varstvom zakona. Nikdo se ga ne sme dotakniti, dokler ni prekoračil mej, ki mu jih stavi ta zakon .. . A tudi tedaj mu ne bomo povračali mi, marveč sodnik ... Vi morate pač potrpeti ...«

»Ali pride kmalu v vaše roke?« je vprašal Foma naivno.

»To se še ne ve ... ker ni bedak, se pač nikoli ne bode zgodilo ... In do konca svojih dni bode stal z menoj in z vami na isti stopinji enakosti pred postavo ... O Bože, kaj govorim!« je smešno vzdihnil Uhtiščev.

»Ali izdajaš tajnosti?« je vprašal Foma, smeje se.

»Tega ravno ne, a ne spodobi se, da sem tako lahko-miseln ... Vraga! Ta stvar me je čisto oživila ... Resnica je, Nemezida si ostane zvesta še tedaj, kedar bije nazaj, kot konj ...«

Foma je naenkrat obstal, kakor da je zadel na svojem potu ob kakšno oviro.

»Nemezida je boginja pravičnosti ...« je kramljal Uhtiščev. »Kaj vam je?«

»Saj se je začelo s tem«, je dejal Foma počasi in zamolklo, da ste vi rekli, da odpotuje ...«

»Kedo?«

»Sofja Pavlovna.«

»Da, odpotuje ... No?«

Stal je Foma nasproti in ga gledal z nasmehom v očeh. Gordjejev je stal nemo s povešeno glavo in vrtal s palico po kamenu trotoarja.

»Pojdite!« je dejal Uhtiščev.

Foma je šel in rekel ravnodušno:

»No, naj se le odpelje. Jaz pa ostanem sam ...«

Uhtiščev je zamahnil s svojo trstiko in začel žvižgati, pogleduje na svojega sopotnika.

»Ali res ne bom mogel živeti brez nje?« je vprašal Foma, zroč pred sebe v tlak in odgovoril čez nekaj časa sam, tiho in uverjeno: »Pa še kako!«

»Slišite!« je vzkliknil Uhtiščev, »jaz vam dam dober svet ... vsak človek naj bo vedno on sam ... a vi ... vi ste takorekoč epski človek in lirika se vam ne poda. To ni vaša stroka ...«

»Ti, gospod, govori mi priprostejše«, je dejal Foma, ki ga je bil pozorno poslušal.

»Priprostejše? Dobro ... Hotel sem reči ... nehajte misliti na to damico ... Strupena je za vas ...«

»Tudi ona sama mi je že to povedala«, je bolešno dostavil Foma.

»Ona je rekla to?« je vprašal Uhtiščev in se zamislil.
»Hm ... Tako je torej ... Ali bi ne šla večerjat?«

»Pojdiva«, je privolil Foma in hipoma divje zarjul, kolebaje s stisnjenimi pestmi. »Če greva, pa greva! In segel bom pošteno v žep ... tako bom poveselejačil na vse to, da bo kaj!«

»Čemu pa? Bolj skromna bodiva!«

»Ne, le počakaj!« je dejal Foma bolestno in ga prijel za ramo. »Kaj je to tacega? Ali sem slabši, nego drugi? Vsi žive, vrté in podé se in vsak ima svoje mesto ... A jaz se dolgočasim. Vsi so zadovoljni s seboj in če se pritožujejo, se lažejo, sodrga! Kar tako se delajo ... hlinijo se, zaradi lepšega ... Meni se ni treba hliniti, jaz sem bedak ... Jaz ne razumem ničesar, brat ... Živeti pač hočem! Misliti ne znam ... slabo mi postane od tega ... Eden govori tako, drugi drugače ... Fej! In ona ... ah! Ko bi ti vedel ... saj sem upal nanjo ... pričakoval sem od nje ... a kaj da sem pričakoval, tega ne vem. In tako sem ji verjel, če mi je govorila včasih svoje lastne, posebne besede ... oči, brat, ima pa tako lepe! Moj Bog! ... Kar sramuješ se, pogledati vanje ... In če mi začne govoriti ... mi postane vse jasno ... Saj je nisem le ljubil: vsa moja duša je bila pri nji ... Iskal sem ... mislil sem, da bom, ker je ona tako krasna, pri nji tudi jaz postal človek!«

Uhtiščev je slišal, kako so se vsipale težke brezvezne besede iz Fominih ust, videl je, kako so mišice na njegovem obrazu poigravale od napora, da bi izrazil svoje misli in veliko, resno bol je začutil za to mešanico besed. Nekaj ganljivega je bilo v brezsilju tega zdravega divjega mladeniča, ki je hkratu začel zopet korakati po

trotuarju z velikimi, neenakimi koraki. Uhtiščev je skakljajal za njim na svojih kratkih nožicah ter čutil dolžnost, da pomiri Fomo s čemurkoli. Vse, kar je bil Foma govoril in storil ta večer, je vzbujalo v veselem tajniku veliko zanimanje zanj in potem se mu je laskala odkritosrčnost mladega bogatina. Ta odkritosrčnost ga je drobila s svojo temno močjo, njen naval ga je premagal in akoravno je imel vkljub svoji mladosti že na razpolago primernih besed za vse položaje v življenju, jih vendar ni mogel kmalu najti.

»Meni je temno in tesno ...« je govoril Gordjejev, »čutim, da mi je palo breme na ramena, a ne morem si raztolmačiti, kaj da je ... Tesni me in ne morem se gibati v življenju ... Ako jih poslušáš, govoré vsi različno ... a ona ... bi lahko povedala ...«

»Ej, batjuška!« je segel Uhtiščev Fomi v besedo ter ga prijel prijateljski pod pazduho. »Tako to ne gre! Komaj ste stopili v življenje, pa že modrujete! Ne, to ne gre tako! Življenje nam je dano zaradi življenja! To se pravi: Živi in pusti drugim, da živé ... To je filozofija! In ta žena ... ah, kaj! Ali je s tem svet pri kraju? Ako hočete, vas seznanim s tako strupeno stvarico, da v trenutku ne bode niti praška vaše filozofije več v vaši duši! O, nenavadna ženska! In kako zna uživati življenje! V nji je, veste, tudi nekaj epiškega. In krasna je ... lahko rečem! To je res sijajna misel ... seznanim vas z njo. Vraga je treba izganjati z Belcebubom.«

»Moja vest tega ne dopušča«, je rekel Foma mrklo in izmučen. »Dokler ona živi, drugih žensk niti pogledati ne morem ...«

»Tako zdrav, svež človek, ho-ho!« je vzkliknil Uhtiščev, ter začel prepričevati Fomo v tonu učitelja o potrebi, da olajša svoja čustva z veselo zabavo, katere bi se udeležile tudi ženske.

»To bo veliko, lepo, in, verjemite mi, potrebno vam je! In kar se tiče vesti ... oprostite! Vi tega ne označujete čisto prav ... ne moti vas vest, marveč ... jaz mislim ... da boječnost ... Izven družbe živite. Boječi ste in nerodni. Nejasno čustvo vsega tega, kar vas navdaja, pa smatrate za vest. V tem slučaju o nji ne more biti govora; kaj nam je vest pri tem, ako je za človeka tako naravno, veseliti se, če mu je potrebno in njegova pravica?

Foma je šel, sorazmerjujé svoje korake s koraki sopotnika in gledal po cesti. Vlekla se je med dvema vrstama hiš, podobna velikemu jarku in polna je bila teme. Zdelo se je, da nima konca in da teče po nji počasi v daljavo nekaj temnega, neizmernega, kar tišči na prsi ... Prepričevalni, prijazni glas Uhtiščeva je monotono odmeval v Fominih ušesih in dasiravno ni pazil na posamezne besede, je vendar čutil, da so nekako lepljive, da se ga oprijemajo in da si jih nehoté zapominja. Čeravno je šel človek ob njegovi strani, se je zdel samemu sebi vendar samotni, kakor da je zašel v temah. Oprijemalo se ga je in ga vleklo počasi s seboj in čutil je, da ga vleče, a ni se mu vzbudila želja, da bi se ustavil. Nekaka trudnost mu je branila misliti, ni se mu ljubilo, boriti se s spremeljevalčevo zgovornostjo — in zakaj naj bi se boril z njo? ...

»Modrovanje ni bilo dobro za vsakogar ...« je govoril Uhtiščev, pomahujé s svojo trstiko po zraku in opa-

jaje se s svojo modrostjo. »Ko bi vsi modrovali, kedo bi potem živel? A živi se le enkrat ... Zato bi ne škodilo, ako bi hoteli ljudjé hitreje živeti ... bogme, da je tako! Z eno besedo — dovolite mi, da vas vzdramim! Takoj se peljeva v neko prijetno hišo ... tam živite dve sestri. Ah in kako živite! Odločite se!«

»Dobro! Z vami grem ...« je dejal Foma mirno in zazehalo se mu je. »Ali ni prepozno?« je vprašal in pogledal proti nebu, ki je bilo pokrito z oblaki.

»Tja ne pridete nikdar prepozno!« je veselo vzkliknil Uhtiščev.

Sedmo poglavje.

Tretji dan po prizoru v klubu je bil Foma sedem vrst daleč od mesta na lesnem pristanu trgovca Zvanceva, s sinom tega trgovca, Uhtiščevim, štirimi damami in solidnim gospodom z zalisci, golo glavo in rudečim nosom vred. Mladi Zvancev je nosil ščipalec, bil je suh in bled in če je vstal, so se mu neprenehoma stresale meče, kakor da jim je zoperno, podpirati oslabelo telo, ki je bilo zavito v dolg, kariran plašč s kapušonom, v čegar gubah se je smešno zibala mala glava, pokrita z žokejsko čepico. Gospod z zalisci ga je imenoval Žana ter izgovarjal to ime tako, kakor da boleha za zastarelim nahodom. — Žanova dama je bila velika, močna ženska z bujnimi grudi. Njena glava je bila od strani stisnjena, nizko čelo se je obočilo nazaj in ostri, dolgi nos je delal njen obraz podoben ptičjemu. Ta grdi obraz je bil čisto nepremičen in le male, okrogle, hladne oči na njem so se vedno smehljale,

presunljivo in lokavo. Uhtiščeva dama je bila z imenom Vjera; bila je velika, bleda žena z rudečimi lasi. Imela jih je toliko, da se je zdelo, kakor bi jih bil nekdo potlačil na glavo, na lici in na visoko čelo veliko kučmo, izpod katere so mirno in leno zrle njene velike, modre oči. Gospod z zalisci je sedel tik mladega, polnega in svežega dekleta, ki se je venomer zvonko smehljala temu, kar ji je govoril on, sklonivši se k njeni rami, na uho. A Fomina dama je bila vitka, popolnoma črno oblečena brinetka temne polti in valovitih las. Držala se je tako ravno in pokonci in je gledala vse, kar jo je obdajalo, s tako milostnim in ponosnim očesom, da ni bilo težko zapaziti, da se smatra za prvo osebo v družbi.

Družba se je razpoložila prav na robu splava, ki je mohl daleč v tiho gladino reke. Na splav so bile naložene deske; na sredi je stala surovo zbita miza in vsepovsodi so bile raztresene prazne steklenice, košare z jedili, papir od bonbonov in pomarančne lupine. V kotu na splavu je bil nasut kup zemlje, na kateri je gorel ogenj in kmet v kratki suknji je čepel ob njem, grel si roki in škilil po gospodi, ki je sedela za mizo. Pravkar so bili gospoda pojedli strliževo juho, a zdaj je stalo pred njimi na mizi vino in sadje.

Družba, utrujena od dvadnevnega pijančevanja in ravnokar končanega obeda, je bila slabe volje. Vsi so zrl na reko ter se pogovarjali; a neprenehoma so trgali razgovor dolgi presledki. Dan je bil jasen in svež, kakor v spomladi. Hladnojasno nebo se je jasno obočilo nad kalno vodo korenjaško-široke reke, ki je bila mirna, kot nebo in brezkončna, kakor morje. Daljna, gorata obal se je prijazno zastirala v modrikasto kopreno meglo in v nji

so se svetili vrh gričev križi na zvonikih, kakor velike zvezde. Ob hriboviti obali je bilo na reki življenje. Parniki so hiteli semtertje in njihovo puhanje se je nosilo, kot težak vzdih, do splavov, na travnike, kjer je polnilo lahko pljuskanje valov zrak s plahimi, mehкими glasovi. Ogromne barke so se vlekly tam ena z drugo proti toku, kakor velikanske svinje, ki vzrivajo gladino reke.

Črn dim je vrel s težkim pahom iz dimnikov na parobrodih ter se počasi izgubljal v svežem zraku, polnem jasnega solnčnega svita. Včasih je zadonel žvižg, kakor da je vzdijvala in zarjula velika zver, srdita od dela. Na travnikih pri splavih je bilo tiho in mirno. Samotna drevesa, poplavljeni od povodnji, so se že pokrivala z listjem, kakor s kričečezelenim nakitom. Voda je zakrivala njihove korenine in zrcalila njihove vrhove, tako da so bila podobna oblani in videlo se je, kakor bi hotela v svoji čudoviti krasoti odplavati ob najmanjšem dihu vetra in zdrčati po prozorni površini reke.

Rudečelaska, ki je zamišljeno zrla v daljo, je začela tiho in otožno peti:

„Doli po reki Volgi
plava mi la-ahek čo-oln...“

Brinetka je prezirljivo zamižala s svojimi velikimi, strogimi očmi in rekla, ne da bi jo pogledala:

»Tudi brez tega smo slabe volje ...«

»Ne moti je ... naj poje!« je dobrodušno poprosil Foma, zagledavši se v obraz svoje dame. Bil je bled, v njegovih očeh so se vžigale nekake iskricc in po njegovih ustnicah je blodil nejasen in len smehljaj.

»Zapojmo v zboru!« je predlagal gospod z zalisci.

»Ne, ti dve naj zapoje!« je živahno vzkliknil Uhtiščev. »Vjera, zapoj tišto . . . veš? « Ob zori grem . . . « kako je že? Zapojte, Pavlinjka.«

Smejavka je pogledala brinetko ter jo vprašala spoštljivo:

»Ali lahko zapojem, Saša?«

»Sama bom pela . . .« je izjavila Fomina prijateljica in, obrnivša se k dami s ptičjim licem, ji je ukazala:

»Vana, poj z menoj!«

Ta je takoj pretrgala svoj razgovor z Zvancevim, pogladila si grlo z roko ter se zagledala s svojimi okroglimi očmi v sestrin obraz. Saša je vstala, oprla se z roko ob mizo in ponosno dvignivša glavo, je pevaje zagovorila s krepkim, skoro moškim glasom:

„Ah, tistemu je svet krasan,
ki bridka skrb ga ne mori
in v srečo mu ljubezni žar
s plamenom divjim ne gori!“

Njena sestra je zazibala glavo ter zaječala zategnjeno, žalobno, z visokim altom:

„Oj, me-eni, kraso-oti-ici je..“

Oziraje se v sestro z iskrečim pogledom, je Saša nizko zaklicala:

„Sreče kot bi-ilka ovene-elo!“

Oba glasa sta se objela in poplavala nad vodo s krasnim, polnim zvokom, tresočim se od preobilja moči. Eden je žaloval o nestrpljivi srčni boli, opajal se s strupom svoje žalobe, ihtel v zamolki, onemogli bolesti, — ihtel, zalivaje s solzami ogenj svojih muk. Drugi, bolj nizki in moški, je mogočno tekkel po zraku, poln čustva krvave žalitve

in volje, maščevati se. Jasno izgovarjaje besede, se je izvijal iz grudi v gostem toku in vsaka beseda je dišala po kipeči krvi, razburjeni od krivice, otrovani od razžaljenja in silno zahtevajoči osvete.

„A povrnila mu bom to...“

je žalobno pela Vana, zaprivši oči:

„Srcá mu razpalila bom,
izpila mu-u bom kri...“

je obetala Saša z grozečo gotovostjo, metaje v zrak krepke, silne zvoke, podobne udarcem ... In naenkrat je izpremenila tempo pesmi, zvišala in zapela ravnotako zahteglo, kakor sestra, sladostrastno in radostno grožnjo:

„Kot veter zre èrez bujno plan
in travo košeno suši...“

Foma se je oprl z laktom ob mizo, sklonil glavo, načemeril obrvi ter se zazrl v obraz ženske in v njene črne, polzaprte oči. Vprte kdovekam v daljavo, so se iskriale tako škodoželjno in svetlo, da se mu je dozdeval od njihovega bleska tudi žametni glas, ki je kipel iz prs, črn in svetel, kakor njene oči. Spomnil se je njene ljubezni in pomislil:

»Odkod je le takšna? Človek bi se kar bal, biti ž njo.«

Uhtiščev se je stiskal k svoji dami in z blaženim licem poslušal pesem, ves sijoč od zadovoljnosti. Gospod z zalisci in Zvancev sta pila vino in se sklanjala drug k drugemu, tiho šepetaje o nečem. Rudečelaska je zamišljeno ogledovala dlan Uhtiščeve roke, držeča jo v svojih rokah, a vesela deklica je postala otožna; nizko je sklonila glavo in poslušala pesem, ne da bi se ganila, kakor da je očarana od nje. Od ognja se je približal kmet. Oprezno je stopal po

deskah, dvigaje se na prste, njegovi roki ste se križali na hrbtu, a široki, bradati obraz se je ves preobrazil v nasmeš začudenja in nekakega naivnega veselja.

„Tako... boš čutil, fantič moj...“

je žalobno pela Vana in zibala glavo. A njena sestra je zaključila pesem z mogočnimi, zmagovitimi glasi, izpe- njaje prsi naprej in dvigaje glavo še više:

„Kako-o ljubezen boli-i!“

Ko je nehala peti, se je ponosno ozrla naokrog, vsedla se tik Fome in ga objela okrog vrata z močno in krepko roko.

»No, ali je bila pesem lepa?«

»Krasna!« je vzdihnil Foma in se ji nasmehnil.

Pesem mu je bila vtila v srce žejo ljubezni in njegovo srce je vzdrhtevalo, polno še krasnih zvokov, a od dotike njene roke mu je postalo neprijetno in sramoval se je pred ljudmi.

»Bravo! Bravo, Aleksandra Saveljevna!« je kričal Uhtiščev, a vsi ostali so ploskali z rokami. A ona se ni zmenila zanje in, oblastno objemaje Fomo, mu je govorila:

»Podari mi torej nekaj za pesem!«

»Dobro, podarim ti ...« je privolil Foma.

»Kaj?«

»Ti sama povej ...«

»Ti bom že v mestu povedala ... In če mi podariš, če- sar želim, a, kako te bom potem ljubila!«

»Za dar?« je vprašal Foma, neverno se smehljaje. Morala bi me tudi tako ...«

»Tudi tako? To bi bilo prezgodaj ... Lagala ne bom. Čemu bi ti lagala! ... Jaz govorim naravnost: ljubim za denar, za darila ... zato, ker moški nimajo ničesar, razven denarjev ... Ničesar ne morejo dati boljšega, nego denar ... ničesar stalnega ... Jaz že vem ... Tudi tako se da ljubiti ... a ti počakaj, da te spoznam in morebiti te bom kedaj še ljubila brezplačno ... A do tedaj brez zamere ... Jaz, pri svojem življenju, potrebujem mnogo denarja.

Foma jo je poslušal, smehljal se in vzdrhteval od bližine njenega krepkega, vitkega telesa. V ušesa mu je silil kisli, brezzvočni in dolgočasni glas Zvanceva:

»Jaz ne ljubim ... ne morem umevati krasote te sloveče ruske pesmi ... Kaj zveni v nji? a? Volčje tuljenje, nekaj gladnega, divjega ... Ej, to je pasja bolest, ... sploh nekaj živinskega ... Ni veselja v nji ... ni šika ... ni živih in oživiljajočih glasov ... Le poslušajte, kako poje francoski kmet ... ah! Ali Italijan ...«

»Dovolite, Ivan Nikolajevič ...« je ogorčen vzkliknil Uhtiščev.

»Pritrditi moram ... ruska pesem je enolična in motna ... v nji ni, veste, tistega bleska kulture ...« je nevoljno govoril mož z zalisci, srebaje vino iz kozarca.

»A zato je v nji vedno živo srce ...« je pripomnila rudečelična dama, ki je lupila pomarančo.

Solnce je zahajalo. Spuščaje se daleč tam nekje za lesom nizdoli, je zavijalo ves gozd v škrlatno barvo in metalo na temno, hladno vodo rožaste in zlate pege. Foma je gledal tja, na to igro solnčnih žarkov, zasledoval, kako so se s trepetom prelivali po tihi in puščobni ravnini vod in, loveč na uho odlomke razgovora, si je predstavljal

besede, kot roj temnih metuljev, ki se brzo nosijo po zraku ... Saša mu je položila glavo na ramo ter mu tiho šepetala v uho nekaj, od česar je rdel in prihajal v zadrego, ker je čutil, da vzbuja v njem željo, da bi krepko objel to žensko in jo poljubljaj brez konca in kraja. Razven nje ga ni nikdo zanimal izmed ljudi, ki so se bili tukaj zbrali. Zvancev in gospod z zalisci sta mu bila naravnost zoprna.

»Čemu tako zijaš, ti ha?« je slišal vzklikniti Uhtiščeva s šaljivo-strogim glasom.

Uhtiščev je zakričal nad kmetom. Ta je potegnil čepico z glave, udaril se ž njo po kolenu in odgovoril z nasmehom:

»Prišel sem gospodično poslušat ...«

»No, ali poje lepo?«

»Pa še kako!« je dejal kmet, ogleduje Sašo z zadivljenimi očmi.

»Mislim, da!« je vzkliknil Uhtiščev.

»Gospodična ima jako močen glas v prsih ...« je rekel kmet, zibaje z glavo ...

Njegove besede so vzbudile med damami smeh, a med gospodi dvoumne besede na Sašin račun.

Mirno jih poslušaje in ne da bi jim odgovorila besedico, je ona vprašala kmeta:

»Ali ti poješ?«

»Kakor pač mi pojemo!« je zamahnil ta z roko.

»Kakšne pesmi pa znaš? ...«

»I, vsake vrste ... rad prepevam ...«

In nasmehnil se je, kakor bi se zavedal krivde.

»Daj, zapojva midva skupaj!«

»Kako bi neki! Ali ste vi par za mene?«

»No, le zapoj!«

»Ali smem sestiti?«

»Pojdi sem, k mizi...«

»Vedno lepše!« je vzkliknil Zvancev in načemiril obraz.

»Skočite v vodo, ako vam je dolgčas...« mu je rekla Saša in ga pogledala z jezo se blestečimi očmi.

»Ne, voda mi je premrzla!« je odgovoril Zvancev, ki se je ježil pod njenim pogledom.

»Kakor vam je drago...« je zmignila ženska z ramami. »A za vas bi bilo že čas... in mnogo vode je zdaj... bi vsaj vse ne pokvaril s svojim gnjilim telesom.«

»Fej, kako bistrummo!« je siknil mladenič, obrnivši se od nje in dejal prezirljivo: »Na Ruskem so tudi kokotke surove...«

Obrnil se je k svojemu sosеду, toda ta mu je odgovoril le s pijanim nasmehom. Tudi Uhtiščev je bil že pijan. Z neumnimi očmi je gledal v lice svoje dame, brbljal nekaj in ni slišal ničesar. Dama s ptičjim licem je zobala bonbončke, držeč si škatljico čisto pod nos. Pavljinka je bila stopila na rob splava in je metala v vodo pomarančne lupine.

»Nikdar se še nisem udeležil tako dolgočasnega izprehoda in... družbe«, je žalostno govoril Zvancev svojemu sosеду.

A Foma ga je opazoval z nasmehom in bil zadovoljen, da se ta razdrti, grdi človek dolgočasi in da ga je Saša razžalila. Laskavo in z odobravanjem je pogledoval svojo podругo; — ugajalo mu je, da govori z vsemi tako naravnost in se drži tako ponosno, kakor prava gospa. Kmet je

sedel na deske pri njenih nogah, objel si kolena z rokami, dvignil obraz k nji in resno poslušal njeno govorjenje.

»Ti poj z višjim glasom, kedar bom pela jaz nižje ... ali si razumel?«

»Razumel ... toda ... gospodična! Dala bi mi malo piti, zaradi poguma!«

»Foma, daj mu ga kozarec!«

In ko si je kmet, izpivši, zadovoljno odkašljaj, obliznil ustnice in rekel: »Zdaj pa že pojde!« je ona privzdignila obrvi in ukazala:

»Začni! ...«

Kmet je potegnil usta na stran, dvignil oči in začel z visokim tenorjem:

„Piti-i ne morem in sr-kati ve-eč..“

Vztrepetavša na vsem telesu, je ženska zaihtela, kakor bi drhtela od groznega hrepenenja:

„In duša ne zmore več vi-i-na..“

Kmet se je sladko nasmehnil, pomajal z glavó in zaprši oči, je izlil v zrak tresočo se strujo visokih glasov:

„Ah pri-išel je ča-as in treba-a je pre-eč..“

In ženska, drhté in zviijaje se, je zastokala in zaplakala:

„Zdravstvujta mi, drug, domovi-i-na..“

Znižujé glas in zibaje se je kmet pevaje govoril s čudovito silo izraza:

„V deželo neznano veleva mi pot..“

Ko sta se oba glasa, ihté in hrepené, zlila v tišino in svežost večera, je postalo vsenaokrog nekako topleje in prijetneje; kakor bi se vse žalostno in sočutno nasmihalo

gorju človeka, katerega trga temna sila iz rodnega gnezda, da ga pahne v tujino, kjer ga čaka težki trud in poniževanje. Zdelo se je, kakor bi ne bili glasi, ne bila pesem, marveč kakor bi vroče solze človeškega srca, ki so se izlivale v to tožbo, polnile ves zrak. Brezumno hrepenenje in boleost dušnih in telesnih ran, izmučenih v boju z neusmiljenim življenjem, globoko trpljenje vsled ran, ki jih je prejel človek od železne roke neizogibnosti, — vse to je donelo v teh priprostih, neobtesanih besedah ter se predajalo v neizrekljivo hrepenečih zvokih daljnemu pustemu nebu, ki se nikomur in ničemur ne odlikuje.

Foma je vstopil v stran od pevcev in jih gledal s čustvom, ki je bilo sorodno preplašenosti, a pesem se mu je vlivala v prsi kakor kipeč val in besna sila hrepenenja, ki je ležala v nji, mu je stiskala srce od boli. Čutil je, da se mu vsak čas udero solze iz grudi, v grlu ga je ščipalo in obraz mu je drhtel. Nerazločno je videl Sašine oči, nepremične in mračno se bliščeče; zdele so se mu ogromne in vedno večje so postajale. In zdelo se mu je, da ne pojeta dva, da poje in ihti vse naokrog, drhti in trepeče v mukah žalosti, da drvi brezumno kdovekam, izliva se v gorečih solzah in da se je vse živo objelo v krepkem objemu obupa. On sam da poje z vsemi drugimi vred, — z ljudmi, z reko in z daljnim bregom, odkoder dohitevajo težki vzdihni in se zlivajo s pesmijo.

Zdaj je kmet pokleknil in, zroč v Sašo, koleba z rokami, a ona se nagiba k njemu in ziblje glavo k vzmahom njegovih rok. Oba pojeta brez besed, le z glasovi in Foma še vse ne more verjeti, da le dvojje prsi lije v zrak s tako mogočno silo te jeke in to ihtenje.

Ko sta nehala peti, ju je gledal Foma, drhteč od razburjenosti, z licem, mokrim od solz in se turobno nasmihal.

»No, kaj — te je prijelo?« je vprašala Saša, Bleda od utrujenosti, je dihala težko in naglo. Foma je pogledal kmeta. Ta si je otiral potno čelo ter se oziral okrog sebe s tako izgubljenimi očmi, kakor bi ne vedel, kaj da se je pripetilo.

Tiho je bilo. Vsi so sedeli nepredvižno in molčali.

»Oh, Gospod!« je vzdihnil Foma, dvigaje se na noge. »Ej, Saša! Kmet! Kdo si?« je skoro zakričal.

»Stjepan sem ...« je odgovoril kmet, zmedeno se nasmihaje ter tudi vstal. »Stjepan sem ... kaj pa!«

»Kako ti poješ! a!« je vzkliknil Foma zadivljeno, nemirno teptaje po istem mestu.

»E-ej, vaše visokorodje!« je vzdihnil kmet ter dejal tiho, prepričevalno: »Če ga sili gorje, bo bik zapel kakor slavec ... A kako da poje gospodična tako, to zna sam Bog ... z vsemi žilami poje ... to se pravi, kakor bi se hotela vleči in umreti od bolesi! Da, gospodična ...«

»Prav dobro se je pelo!« je rekel Uhtiščev s pijanim glasom.

»Ne, vrag znaj, kaj je to!« je razdražen in skoro s solzami zakričal Zvancev, skočivši izza mize: »Prišel sem se izprehajati ... veseliti se hočem, pa mi začno prepevati! ... Kakšna neumnost! Nočem več, jaz grem!«

»Žan! Tudi jaz grem ... meni je tudi dolgčas ...« je izjavil gospod z zalisci.

»Vassa!« je kričal Zvancev svoji dami. »Obleci se!«

»Da, čas bo, da gremo!« je mirno dejala Uhtiščevu njegova rudečelasa dama. »Hladno je ... in že kmalu bode tema ...«

»Stjepan, poberi vse!« je velevala Vassa.

Vsi so oživali, vsi so zagovorili o čemurkoli. Foma jih je gledal z brezrazumnimi očmi in venomer vzdrhteval. Ljudje, zibaje se na nogah, so hodili po splavu in govorili drug drugemu nekaj nelepega, brezzveznega. Brez ceremonij jih je suvala Saša, pobiraje svoje reči.

»Stjepan! Zakličí vozove! ...«

»A j-ja-az popijem še malo konjaka ... kedo še hoče piti konjak z menoj?« je zategoval z blažečim glasom gospod z zalisci, držeč steklenico v rokah.

Vassa je zavijala vrat Zvanceva v šal. On je stal pred njo, silno izpenjaje ustnice, čemerén, nezadovoljen in njegove meče so se stresale. Foma je postalo zoperno, gledati ju in odšel je na drugi splav. Čudno se mu je zdelo, kako da se vedejo vsi ljudje tako, kakor bi ne bili slišali pesmi. V njegovih prsih je živela in budila v njih življenju nemirno željo, da bi nekaj storil ali govoril o čemurkoli. A ni imel s kom govoriti.

Že je bilo solnce zašlo in daljšava se je zavila v sinjo meglo. Foma je pogledal tja in se obrnil stran. Ni se mu hotelo, peljati se v mesto s temi ljudmi, a tudi tukaj ni maral ostati ž njimi. Oni pa so hodili po splavu, z negotovimi koraki, zibaje se semtertje in brbraje nerazumljive besede. Ženske so bile treznejše, nego moški, le rudečelaska se dolgo ni mogla dvigniti s klopi in slednjič, ko je vstala, je rekla:

»No pijana sem ...«

Foma je sedel na drevesni štor, vzal sekíro, s katero je bil kmet cepil drva za ogenj in se pričel igrati ž njo, s tem, da jo je metal kvišku in lovil.

»Ah, Bože moj ... kako dolgočasno je to!« se je razlegal silni vzklik Zvanceva.

Foma je začutil, da ga sovraži ... i njega, i vse druge, razven Saše, ki je bila vzbudila v njem nekako nejasno čustvo, v katerem je bilo i začudenje nad njo, i strah, da ne bi napravila česa nepričakovanega in strašnega.

»Ži-vina!« je cvilil zakričal Zvancev in Foma je videl, da je sunil v prsi kmeta, na kar je kmet skesano snel čepico in odšel vstran ... »Be-dak!« je kričal Zvancev, korakaje za njim in vzmahuje z roko.

Foma je skočil na noge in mu rekel glasno in grozeče:

»Ti! Kar ne pritakni se ga!«

»Ka-aj?« se je obrnil Zvancev k njemu.

»Stjepan, pojdi sem!« je poklical Foma.

»Kmet!« je prezirljivo bruhnil Zvancev, zroč na Fomo.

Foma je dvignil rami in šel proti njemu ... In hipoma mu je jasno zasvetila neka misel v glavi. Škodoželjno se je nasmehnil in tiho vprašal Stjepana:

»Je-li obroč privezan na treh straneh?«

»Na treh, seveda!«

»Prereži vrvi! ...«

»A kaj potem?«

»Molči! Prereži jih! ...«

»Toda ...«

»Prereži! Bolj tiho ... da ne zapazijo.«

Kmet je prijel v roke sekiro in šel počasi k mestu, kjer je bil en obroč trdno zvezan z drugim, zamáhnul parkrat s sekiro in se vrnil k Fomi.

»Jaz nisem odgovoren, vaše visokorodje ... «

»Ne boj se ...

»Že plovejo ...« je zašepetal kmet s strahom in se urno prekrižal. A Foma je gledal, posmehovaje se tiho in začutil v srcu tajnostno čustvo, ki ga je ostro in žgoče ščegetalo ob srcu, z nekako neznanu prijetno in sladko bojaznijo.

Ljudje na splavu so hodili še vedno semtertja, gibaje se počasi, suvaje drug drugega, pomagaje damam pri oblačenju, smeje se in razgovarjaje se, a splav se je tiho in neodločno sukaj na vodi.

»Ako jih zanese proti karavani«, je šepetal kmet, »se zadenejo ob čela ladij in razbije jih na kose ...«

»Tiho bodi ...«

»Utonejo ...«

»Čoln jim pošlješ, pa jih rešiš ...«

»Tako, da! ... Hvala lepa ... Kaj pa drugega. Saj so vseeno ljudje ... In treba je zanje odgovarjati ...« Zadovoljen, veselo se smeje, je skočil kmet po splavih proti bregu. A Foma je stal nad vodo in obhajala ga je strastna želja, da bi kaj zakričal; toda vzdrževal se je, želeč, da bi splav odplaval še dalje proč in da bi ljudje ne mogli poskakati raz njega na bližnje kolobarje. Zavedal se je prijetnega, laskavega čustva, ko je gledal, kako splav tiho koleba na vodi in se z vsako sekundo bolj oddaljuje od njega. Kakor bi obenem z ljudmi na splavu plulo tudi iz njegovih prs vse tisto težko in temno, kar jih je polnilo tačas. Mirno je vsopeval sveži zrak in obenem ž njim nekaj zdravega, kar mu je treznilo glavo. Prav ob robu odplulega splava je stala Saša, obrjena s hrbtom proti njemu: gledal je njeno lepo postavo in se nehoté spominjal Medinske. Ta je bila manjše rasti ... Spomin na njo ga je zadel, kot pik in z glasnim, porogljivim glasom je zaklical:

»Hej, vi! Srečno ... ha-ha-ha! ...«

Temne postave ljudi so se naenkrat in vse hkratu pognale proti njemu ter se grmadile v gručo, na sredo splava. A že se je svetil med njimi in Fomo s hladnim bleiskom skoro seženj širok pas vode. Molk je trajal nekaj sekund ...

In hipoma je priletel k Fomi cel orkan cvilečih, živalskega strahu polnih glasov, zoprno žalostnih, a višji nego vsi drugi in najbolj zoprno izmed vseh je zapiščal tenki tresoči krik Zvanceva:

»Po-omagajte!«

Nekdo, najbrže solidni gospod z zalisci, je rjul v basu:

»Topé ... ljudi topé ...«

»Kaj ste vi ljudje?!« je zlobno kriknil Foma, razdražen od krikov, ki so ga skoro da grizli.

A ljudje so v brezumju strahu begali po splavu; kolebal je pod njihovimi nogami, od tega je plaval hitreje in slišati je bilo, kako pljuska vznemirjena voda vanj in ploska pod njim. Kriki so trgali zrak, ljudje so skakali, mahali z rokami in le vitka postava Saše je stala nepremično in mirno ob robu splava.

»Pozdravite mi rake!« je kričal Foma. In vse lažje in veseleje mu je postajalo, čim bolj se je splav oddaljeval.

»Foma Ignatjevič!« je zagovoril Uhtiščev z negotovim, toda treznim glasom: »glejte, to je opasna šala ... Tožil vas bom ...

»Ko uţoneš? Le toži me!« je veselo odvrnil Foma.

»Ti ubijalec!« je ihtel zakričal Zvancev.

Tačas se je razlegal glasen pljusk vode, kakor da je vzkliknila od strahu ali začudenja. Foma je vzdrtel in

otrpnil. Potem se je razlegal omamljajoči, divji krik žensk, prestrašeni vzkliki možkih in vse postave na splavu so odrvenele, kakor je kdo stal. In Foma, zroč na vodo, je čutil, da kameni. A po vodi je plavalo proti njemu nekaj črnega, obdajaje se s penami.

Bolj iz nagona, kakor zavedoma se je vrgel Foma s prsi na bruna splava ter iztegnil roki naprej, povesevši glavo nad vodo. Preteklo je nekaj neverjetno dolgih sekund... Hladne, mokre roke so objele njegov vrat in temne oči so se zasvetile pred njim... Tedaj je razumel, — to je bila Saša.

Topi strah, ki ga je bil hipoma obvladal, je izginil, zamenjavši se z divjim, bojevitim veseljem. Prijel je žensko krog pasu, dvignil jo iz vode, pritisnil k svojim prsim in ji gledal začudeno v oči, ne da bi ji vedel kaj reči. Ona se mu je laskavo nasmejala...

»Hladno mi je...« je rekla Saša tiho in vzdrgetala po vsem telesu.

Foma se je srečno zasmel pri zvoku njenega glasu, dvignil jo na roke ter pohitel naglo, kakor da beži, po splavih proti bregu. Ona je bila mokra in hladna, kakor riba, a njeno dihanje je bilo toplo; žgalo je Fomin vrat in napolnjevalo njegove prsi z bujnim veseljem.

»Utopiti si me hotel?« je govorila ona, krepko se stiskaje k njemu. »Prezgodaj je še ... počakaj raje ...«

»Kako si to dobro napravila«, je govoril Foma med tekom. »Dekle, kakor fant!«

»No, tudi ti si nisi preslabo izmislil ... čeravno si na videz tako ... miren ...«

»A ti še vedno tulijo, ha-ha!«

»Vrag ž njimi. Če utonejo, greva skupaj v Sibirijo«, je dejala ženska, kakor bi ga hotela s temi besedami potolažiti in obodriti. Začela se je tresti in trepetanje njenega telesa, katero je Foma zapazil, mu je bilo povod, da je tekel še hitreje.

Z reke so se nesli za njima kriki in klici na pomoč. Tam je po mirni vodi, oddaljujé se od brega k struji glavnega toka reke, plaval v somraku majhen otok in na njem so se metale človeške postave semtertje.

Noč se je spuščala nanje.

Osmo poglavje.

Neko nedeljo popoldne je pil Jakov Tarasovič Maja-kin na domačem vrtu čaj in se razgovarjal s hčerjo. Odpenši zavratnik srajce in omotavši si vrat z robcem, je sedel na klopi pod streho višnjevega listja, mahal z rokami po zraku, otiraje si pot z obraza ter takorekoč razsipal v zraku svojo naglo govorico.

»Bedak in podlec je takšen človek, ki dovoljuje trebuhu, da gospoduje nad njim! Ali ni ničesar boljšega na svetu, nego pitje in žrenje? S čem se moreš ponašati pred ljudmi, ako se vedeš, kakor svinja?«

Starčeve oči so se blestele razdraženo in zlobno, njegove ustnice so se prezirljivo krivile in gube na njegovem temnem obrazu so vztrepetale.

»Da je Fomka moj rodni sin, jaz bi ga bil že izučil!«

Igraje se z akacijino vejico, je Ljuba molče poslušala očetovo govorjenje in se ozirala radovedno in z zanimanjem v njegov ogorčeni, tresoči se obraz. Čim starejša je

postajala, tem bolj se je izpreminjalo, ne da bi čutila sama, njeno neverno in hladno razmerje do starca. V njegovih besedah se je slišal vse češče isti smisel, ki je bil tudi v knjigah in to jo je podkupovalo za očeta, ker je nehote sililo deklico, ceniti njegovo živo besedo višje, nego hladne črke knjig. Vedno vglobljen v opravila, vedno spreten in umen, je šel samotno svojo pot, a ona je videla njegovo samotnost, znala je, kako težavna da mu mora biti in njeni odnošaji k očetu so postajali toplejši. Že se je včasih prerekala z očetom; vedno se je zadrževal zaničljivo in porogljivo napram njenim ugovorom, a bil je vsakokrat pozornejši in mehkejši.

»Ko bi mogel rajnki Ignat čitati v časopisih o razuzdanem življenju svojega sinu, — on bi Fomko ubil!« je govoril Majakin, udarjaje s pestjo ob mizo. »Kako so vse opisali? Sramota!«

»Zaslužil si je!« je dejala Ljubovj.

»Ne rečem, da je brez vzroka. Oblajali so ga, kakor je bilo treba . . . Kedo se je tako razvnel?«

»Ali vam ni vseeno?« ga je vprašala deklica.

»Zanima me . . . Spretno je dotičnik opisal Fomkino vedenje . . . Najbrže je sam ž njim veseljačil in bil svedok vsi njegovi razuzdanosti . . .«

»N-no, on bi pač ne veseljačil s Fomo!« je dejala Ljubovj s prepričanjem in gosto zardela pod vprašujočim očetovim pogledom.

»Glej no! Le-epa znanja imaš, Ljubka!« je dejal Majakin s strupenim humorjem. »No, kedo je to pisal?«

»Čemu vam je treba vedeti, papa?«

»No, povej!«

Ona ni marala govoriti, a oče je vedno bolj zahteval in njegov glas je postajal vedno bolj suh in srdit. Tedaj ga je nemirno vprašala:

»Ali mu ne boste ničesar storili?«

»Jaz? Jaz mu bom ... glavo odgriznil! Ne-umnica! Kaj mu morem storiti? Oni, namreč ti pisatelji, so prebrisani ljudje in zato so tudi sila, ... sila so, ti vragi! A jaz nisem guverner in tudi on ne more niti roke izviti, niti jezika zavezati ... Kakor miši so in nas grizejo pomalem in strupiti jih je treba — ne z žveplenkami, marveč z rublji ... da, da! No, kedo je torej?«

»Ali se še spominjate, ko sem hodila v šolo, je zahajal k nam gimnazijec, Ježov, tak črnkast ...«

»Mhm ... Videl sem ga, seveda! Vem ... On je torej?«

»On ...«

»Takšna miš! Že tedaj se je videlo, da postane iz njega nepridiprav ... Že tedaj je bil vsem na poti ... Prebrisan deček ... Da sem se takrat pobrigal zanj, morda bi bilo kaj postalo iz njega ...«

Neprijazno se je nasmehnila Ljubovj, ozrla se v očeta in vprašala izzivalno:

»Ali tisti, ki piše v časopise, ni človek?«

Starec dolgo ni odgovoril hčeri, zamišljeno bobnaje s prsti po mizi in ogleduje svoj obraz, ki se je zrcalil v svetlozlikani medi samovara. Potem je dvignil glavo, zamižal z očmi in dejal prepričevalno in z vnemo:

»To niso ljudje, ampak tvori! Rusom se je zmešala in pokvarila kri in od slabe krvi so prišli k nam vsi ti slovstveniki-novinarji, ljuti farizeji ... Vsepovsodi so se izpustili in vedno več se jih izpušča ... Odkod da je po-

kvarjena kri? Od prepočasnega gibanja ... Odkod so n. pr. komarji? Od mlake ... V stoječi vodi se zaplodi vsakovrstna nesnaga ... In v neurejenem življenju je ravnatako ...»

»Vi ne govorite prav, očka!« je mehko dejala Ljubovj.

»Kako, da ne?«

»Pisatelji so najnesebičnejši ljudje ... Plemeniti značaji so to! Ničesar ne potrebujejo, le do pravičnosti jim je ... do resnice! ... Niso komarji ...«

Ljubovj se je razvnela, ko je hvalila priljubljene ljudi; njen obraz se je pokrnil z rudečico in njene oči so zrle v očeta s takšnim čustvom, kakor bi ga prosila, naj ji veruje, ker ga ne more prepričati.

»Eh ti!« ji je segel stavec v besedo in vzdihnil. »Načitata si se! Otrovala si se! Povej mi: kedo so? Ne da si povedati! Ježov n. pr. ... kaj je on? Jagnje božje! Le do resnice da jim je?! Kolika skromnost od njih! In če je resnica najdražja stvar? ... Ako jo morda vsakdo molče išče? Veruj mi, človek ne more biti nesebičen ... za tujo stvar se ne bode boril ... a če se bori, mu je bedak ime in njegov trud ne bode nikomur koristil! Treba bi bilo, da bi človek znal nastopiti zase ... za svojo kri in last ... tedaj bo prišel do česa! Ta-ko je! To je res! Skoro že štirideset let čitam eden in isti časopis in dobro vidim ... glej tukaj pred teboj je moj obraz, a pred menoj, na samovarju, je tudi moj obraz, le, da je drugačen ... Vsi ti časopisi nadevajo rečem samovarsko krinko, pravega lica pa ne vidijo ... In ti jim veruješ ... A jaz vem, da je moj obraz v samovarju pokvarjen ... Prave resnice ni mogoče

povedati nikomur: človek ima zato pretanko grlo ... in tudi ne pozna je nikdo, prave resnice!«

»Očka!« je žalostno vzkliknila Ljubovj. »A vendar se branijo v knjigah in časopisih obči interesi vseh ljudi.«

»In v katerem časopisu je pisano o tem, da ti je dolgčas v življenju in da je za-te že davno čas, da se omožiš? Tvoji interesi se torej ne branijo! Ah ti! Tudi moji interesi se ne zastopajo! ... Kdo ve, kaj jaz hočem? Kdo, razven mene, razume sploh moje interese?«

»Ne, očka, to vse ni tako, ni tako! Ne iznam vam izraziti, a čutim, da ni tako!« je govorila Ljubovj skoro obupno.

»In vendar je tako!« je dejal starec trdno. »Rusija se je zmešala in ničesar čilega ni več v nji: vse omahuje! Vsi živé narobe, vse gre po strani; nobenega soglasja ni več v življenju ... Vsi tulijo, z različnimi glasovi. A česa je komu treba, tega nikdo ne ve. Megla je na vsem ... vse diši po megli. Zato je tudi kri ljudem zaduhnila, odtod so i njihovi tvori ... Ljudem je dana velika svoboda v mišljenju, a delati jim ni dvovoljeno. Od tega človek ne živi, marveč gnije in smirdi ...«

»A kaj je treba delati?« je vprašala Ljubovj, naslonivša se s komolcem ob mizo in sklanjaje se k očetu.

»Vse!« je z vnemo kriknil starec. »Delaj vse! ... Vsak naj stori, kar največ more. A zato je treba dati ljudem voljo ... polno svobodo! Če je že prišel takšen čas, da vsak fantič misli, da more vse in da je ustvarjen k polnemu razpolaganju z življenjem, naj dobi, nepridiprav, prostost! Le živi, para preklicana! No, le živi! A-a! Tedaj bi sledila takšna komedijska: čutivši, da mu je uzda sneta, bi se zaletel človek nad svoja ušesa in zletel kakor peresce

semtertja ... Misлил bode, da je čudotvorec in začel se bode napihovati ...»

Starec je napravil presledek in z zlobnim nasmehom, ponižavši glas, je nadaljeval:

A tvornega duha je zares prav malo v njem! Ponašal se bode par dni, postavljal se bode na vse strani, a kmalu bode oslabel, siromak! Zakaj krog srca je gniloba v njem... he-he-he-! Tedaj ga bodo ... he-he-he! ... golobčka, ujeli tisti pravi, dostojni ljudje, ki morejo biti pravi gospodje in gospodarji nad življenjem ... ki življenja ne bodo vladali s palico in ne s peresom, marveč s prstom in razumom. Kaj, poreko, ali ste se utrudili, gospoda? No, poreko, vaša slezenica pač ne trpi prave žerjavice? Ta-a-koo ...» In, povišavši glas, je starec v oblastnem tonu završil svoje besedovanje: »No, torej, vi druhal, molčite in da nikdo ne pisne! Če ne, vas stresemo z zemlje, kakor črve z dnevesa! St, golobčki! He-he-he! Tako pojde to, Ljubavka! He-he-he!«

Starcu je bilo veselo. Njegove gube so igrale in opajaje se s svojim govorom, je ves vzdrhteval, zapiral oči in cmokal z ustnicami, kakor da pokuša svojo modrost ...

»No in potem bodo vsi tisti, ki bodo prišli v tem vrvežu na vrh, po svojem mnenju modro uredili življenje ... Stvar ne bode šla kar tjavendan, marveč kakor po notah! Škoda, da tega ne doživiš!

Na Ljubovj so padale očetove besede ena za drugo, kakor petlje velike, krepke mreže, padale, ovijaje jo in deklica, ki se jih ni znala osvoboditi, je molčala, omotena od očetovih besed. Gledaje mu z napetim pogledom v obraz, si je iskala opore v njegovih besedah in slišala v njih nekaj istovetnega s tem, kar je bila čitala v knjigah

in kar se ji je zdelo prava resnica. A škodoželjni, zmago-slavni očetov nasmeh ji je trgal srce in te gube, ki so begale po njegovem obrazu, kakor male, temne kačice, so vzbujale v nji nekak strah pred njim za sebe samo. Čutila je, da jo vodi nekam v daljo, proč od tega, kar se ji je dozdevalo v njenih sanjah tako svobodno in jasno ...

»Papa!« je hipoma vprašala starca, udavša se hipoma vznikli misli in želji. »Papa! A kdo ... kdo je po vašem mnenju Taras?«

Majakin je vzdrgetal. Njegove obrvi so se srdito zganile, ostro je uprl svoje srepe oči v hčerin obraz in jo vprašal suho:

»Kakšno govorjenje je to?«

»Ali se ne sme govoriti o njem?« je vprašala Ljubov tiho in v zadregi.

»Jaz ne maram o njem govoriti ... In tudi tebi ne svetujem!« Starec je zapretil hčeri s prstom in surovo se načemerivši, je povetil glavo. A ko je rekel, da ne mara govoriti o sinu, gotovo ni bil prav razumel sam sebe, zakaj čez minuto molčanja je mračno in jezno zagovoril:

»Taraska je tudi tvor ... Življenje diha v vas, mlečno-bradec, a vi ne morete razbrati njegovih pravih duhov in zato vam je motno v glavah ... In od tega niste sposobni za nič in nesrečni ste od svoje nesposobnosti ... Taraska... da-a! Blizo štirideset let ima sedaj ... a za mene ne živi več ... Kaznjenc! ... ali je to moj sin? toporilčasti prašiček ... ki ni hotel govoriti z očetom in so ga dobili ...«

»Kaj je storil?« je vprašala Ljuba, žejno prisluškuje k očetovim besedam.

»E, kdo to ve? Beži, saj še sam sebe najbrže ne razume ... če je že moder postal. A najbrže se je izpame-

toval, saj ni bedakov sin ... in ni ravno malo poizkusil ... Razvajajo jih, nihiliste! .. Meni bi jih izročili, jaz bi jih že naučil ... V pustinje! Marš ž njimi v zapuščena mesta! ... No, zdaj pa si le napravite tukaj življenje po vašem vzorcu! Vi modrijani! No, no! A za poglavarje bi jim dal krepkih kmetov ... No, torej, gospoda slavna, pojili so vas, krmili in učili; česa ste se pa naučili? Poplačajte dolg ... M-da, jaz bi zanje ne tratil niti počenega groša, nego ves sok bi izžel iz njih ... le daj ga sem! Nikogar se ne sme puščati v nemar ... treba ga je posaditi v ječo! Zakon si prestopil in živiš kakor gospod? Ne, delat mi pojdeš ... Od enega zrna vzklije celi klas, a da bi človek propadel brez koristi, tega se ne sme dopuščati! ... Varčen mizar najde pri svojem delu mesto za vsako trščico, tako je tudi treba koristno uporabiti vsakega človeka za delo vsega, do poslednje žilice. Vsakoršna nesnaga ima mesto v življenju, a človek ni nikdar nesnaga. Eh! slabo je, ako živi sila brez uma, a slabo tudi, če je um brez sile. Če pomislimo, Fomko ... A poglej, kdo prihaja ...»

Obrnivša se, je Ljubov zagledala, da gre po vrtni stezici, spoštljivo snevši čepico in klanjaje se ji, Jefim, kapitan »Jermaka«. Njegov obraz je bil brezupen in skesan in on ves je nekako potrč. Jakov Tarasovič je to zapažil in, ker se ga je mahoma polastil nemir, je kriknil:

»Odkod? Kaj se je pripetilo:

»K vam prihajam!« je dejal Jefim ter obstal z nizkim poklonom pri mizi.

»No, vidim, da prideš k meni ... kaj je torej? Kje je parobrod?«

»Parobrod, tam!« Jefim je sunil z roko nekam v zrak in težko prestopil z noge na nogo.

»Kje, hudiča? Govori zvezno, kaj se je pripetilo!« je srdito zakričal starec.

»Tako, no, nesreča je bila, Jakov ...«

»Ali ste se razbili?«

»Ne, Bog nas je otel! ...«

»Ste-li pogoreli? No, hitro povej ...«

Jefim je nabral mnogo zraka v prsi in počasi odgovoril:

»Barka štev. 9 se je potopila, razbila. Enemu delavcu je zlomilo hrbet ... a enega sploh ni, najbrže je utonil ... Še pet ljudi se je pobilo, no, pa ne tako, da bi zelo ... a vseeno jih je nekaj nesposobnih za delo ...«

»Ta-ko!« je zategnil Majakin in pomeril kapitana z zloveščimi očmi. »No, Jefimuška, a zdaj ti oderem kožo...«

»Saj ni moja krivda!« je naglo dejal Jefim.

»Ni tvoja? Čegava pa je?« je kriknil starec, tresoč se na vsem životu.

»Gospodarja samega ...«

»Fomka?! A ti ... kaj si delal ti?«

»Jaz ... v luki sem ležal ...«

»A-a! Ti si le-žal?«

»Bil sem zvezan ...«

»Ka-aj?« je zavriščal starec s tankim glasom.

»Dovolite, da pripovedujem po vrsti ... Bili so torej pijani in zakričijo: »Hodi proč! Jaz sam bom poveljeval!« Jaz pravim: »Ne morem! Kako bom šel, ko sem kapitan?« »Zvežite ga«, pravijo, »zvežite ga!« In ko so me zvezali, so me spustili v luko k matrozom ... A ker so bili pijani, so se hoteli pošaliti ... Nam nasproti je plula karavana ... šest praznih bark pod »Črnogorcem«, ki jih je vlekel. A

Foma Ignatjič so jim zaprli pot ... Oni so žvižgali ... večkrat ... treba je povedati resnico, ... žvižgali so! ...»

»N-no?«

»In niso se mogli več izogniti ... Dve sprednji ste navalili na nas ... Ko ste udarili ob krov naše devete ... pa smo šli na drobne kosce ... tudi onidve ste se potokli... a nam se je zgodilo še vse hujše ...«

Majakin je vstal izza mize in se zasmeljal s tresočim se zlobnim smehom. A Jefim je zavzdihnil, skomizgnil z ramami in dejal:

»So pač jako naglega značaja ... Ako so trezni, navadno molče in hodijo zamišljeni okrog, a kedar namočijo svoje prožine z vinom, potem so hitro pokonci ... tako da tedaj nisem gospodar niti sebi, niti delu, marveč ljut sovražnik ... oprostite! In jaz bi rad šel proč, Jakov Tarasovič! Nisem navajen, da bi bil brez gospodarja, ... brez gospodarja ne morem živeti ...«

»Molči!« je dejal Majakin strogo. »Kje je Foma?«

»Tam na mestu ... Takoj po tem dogodku so se zavedeli in poslali kar po delavce ... Dvignili bodo barko ... menda so že začeli ...«

»Ali je sam tamkaj?« je vprašal Majakin ter povetil glavo.

»Ne ... popolnoma ...« je tiho odgovoril Jefim, s postranskim pogledom na Ljubo.

»No?«

»Gospodična je pri njih ... taka črna ...«

»Tako ...«

»Zdi se, kakor bi ta ženska ne bila popolnoma pri pravi pameti ...« je rekel Jefim in vzdihnil. »Vedno poje ... jako lepo poje ... Jako zapeljiva je.«

»Ne vprašujem te o nji!« je zlobno zakričal Majakin. Bolestno so se skrivile gube na njegovem obrazu in Ljubovji se je zazdelo, da more oče vsak hip plakati ...«

»Pomirite se, očka!« ga je laskavo poprosila. »Morebiti škoda ni velika ...«

»Ni velika?« je zvonko kriknil Jakob Tarasovič. »Kaj umeš, ti neumnica! Ali se je barka razbila!« Ah, ti! Človek se je razbil! To je tisto! A jaz ga potrebujem! Potrebujem ga, vi hudiči, neumni!«

Stari je jezno stresel glavo in odšel hitrih korakov po vrtni stezi proti hiši.

... A Foma je bil ob tem času štiristo vrst daleč od kuma v vaški izbici, na bregu Volge. Ravnokar se vznemirjen, je ležal na tleh sredi izbe in gledal mračnih oči skozi okno na nebo, pokrito s sivimi, puhastimi oblaki.

Veter jih je trgjal in jih nekam podil; težki in dolgotrasni, so se nesli po nebu v ogromni čredi, preganjali eden drugega, zlivali se v splošno maso, trgali se iznova na kosce, spuščali se v brezglasni zmešnjavi nizko k zemlji in se zopet dvigali kvišku, požiraje drug drugega.

Foma jih je dolgo gledal, ne da bi dvignil glavo, težko od pijače, in nazadnje je začel čutiti, da se pode tudi po njegovih prsih nekaki brezglasni oblaki, vejo na srce z vlažnim hladom in ga tesnijo. V gibanju oblakov na nebu je bilo nekaj brezsilnega in bojazljivega ... in ravno to je čutil sam v sebi ... Ne da bi razmišljal, si je predstavljal vse, kar je bil preživel v poslednjih mesecih.

Zdelo se mu je, da je padel v kalen, vroč potok, kjer so ga objeli temni valovi, podobni tem oblakom na nebu; objeli so ga in zdaj ga neso nekam, kakor veter oblake ... V temi in šumu, ki ga je obdajal, je nejasno

videl, da se neso zajedno ž njim še drugi ljudje, danes ne več isti, nego včeraj, vsak dan novi, a vsi enaki in enako revni in zoprni. Pijani, šumni, revni, so se vrteli okrog njega, kakor v vihni, lumpali za njegov denar, rogali se mu, bili drug drugega, kričali in večkrat celo plakali. In on jih je bil. Spominja se, da je udaril nekoga dne nekoga s pestjo v obraz, da je potegnil komu sukno z života in jo vrgel v vodo in da mu je nekdo poljubljaval roke z mokrimi, hladnimi ustnicami, gnjusnimi kot žabe... poljubljaval jih in plakače prosil, naj ga ne ubijete... Nekaki obrazi so se mešali v njegovem spominu, zvoki in besede so zvenele v njem... Ženska v žoltem svilenem jopiču, kji je bil odpet na prsih, je pela z glasnim, ihtočim glasom:

... Vsi ti ljudje, kakor tudi on, so objeti od tistega temnega vala in se neso ž njim, kakor smeti, podivjani, pozverinjeni od nečesa... Njih vseh je strah, kakor: njega, da bi pogledali naprej, tja, kamor jim nese ta besnosilni val. In, zalivaje z vinom svoj strah, se pehajo naprej po toku, otepajo, rjové, delajo nekaj grdega, uganjajo burke, šume in nikdar niso dobre volje. Tudi on je delal vse to, vrteč se sredi njih... In zdaj se mu je zdelo, da je delal vse to iz strahu pred seboj, da bi imel ta del življenja čimpreje za seboj, ali, da bi ne razmišljal o tem, kaj da bode pozneje?...

Sredi kipečega vrveža orgij, v tolpi ljudi, kji se jih je polastila razuzdanost, razrušenih od divjih strasti, polubrezumnih od stremljenja, pozabiti sebe samega, le Saša edina je bila vsikdar mirna in ravnodušna. Ni se opivala, govorila je z ljudmi vedno s trdim, poveljniškim glasom in vse njene kretnje so bile enako gotove, kakor

bi je ta potok ne imel v oblasti, nego ona sama bi velevala njegovemu burnemu toku. Zdela se je Fomi najumnejša izmed vseh, ki so ga obdajali in obenem najbolj žejna šuma in orgij; vsem je poveljevala in neprenehoma si je izmišljevala kaj novega, a govorila je z vsemi enako: izvoščkom, lakajem in matrozom v istem tonu, kakor s svojimi prijateljicami in s Fomo. Bila je lepša in mlajša, nego Pelagija, toda njena ljubezen je bila nekako molčeča, hladna... Fomi se je zdelo, da skriva globoko v svojem srcu pred vsemi nekaj strašnega, da ne bode nikdar nikogar ljubila in da se nikoli vsa ne odkrije. Ta tajnost v ženski ga je vlekla k njej s čustvom bojzljive radovednosti, ogromnega, napetega zanimanja do njene mirne in hladne duše, temne, kakor njene oči.

Nekoč ji je rekel Foma:

»Pravzaprav sva midva posejala že mnogo denarja!«
Pogledala ga je in vprašala:

»A zakaj bi jih hranil?«

»Zakaj, res je?« je pomislil Foma, začuden nad tem, ker je sodila tako preprosto.

»Kedo pa si?« jo je vprašal drugokrat.

»Ali si pozabil, kako me imenujejo?«

»No, kako neki!...«

»Kaj ti je torej še treba vedeti?«

»Glede pokoljenja sem te vprašal...«

»Ah! No, Jaroslavljanska sem... iz Ugliča, meščanska... Harfistka... Ali ti bom slajša, zdaj ko veš, kedo da sem?«

»Kaj misliš, da vem?« je vprašal Foma, nasmehuje se.

»Ti-li še vedno ni dovolj! A več ti ne povem... Čemu?«

Vsi smo istega pokoljenja, ljudje in živina... In kaj se da

reči o sebi... čemu? Neumnosti so vsi takšni-le razgovori... Raje pomisliva, kako zabijeva današnji dan?»

Tisti dan sta se peljala na parobrodu z glasbenim orkestrom na izprehod, pila šampanjca in vsi so se strašno opili. Saša je pela neko posebno, čudovito žalostno pesem in Foma, ganjen od petja, je plakal, kakor dete. Potem je plesal z njo »rusko« in naposled je skočil poten in utrujen, kakoršen je bil, oblečen v vodo in jedva da mi utonil.

Zdaj spominjaje se vsega tega (in mnogočesa drugega, je čutil v sebi sram in nezadovoljnost s Sašo. Gledal je njen vitki stas, poslušal njeno enakomerno dihanje in čutil, da ne ljubi te ženske in da mu ni potrebna. V njegovih pijani glavi so se počasi porajale nekake sive, zategle misli. Kakor da se je vse, kar je preživel v tem času, zamotalo v težek, vlažen klopčič in zdaj se ta klopčič preobrača v njegovih prsih, razmotava se počasi in njega samega ovijajo tenki, sivi motvozi...

»Kaj se pač godi iz menoj?« je mislil zdaj. »Zdaj sem začel lumpati... zakaj neki? Živeti ne znam, samega sebe ne razumem... kakšen človek sem pravzaprav?«

To vprašanje ga je porazilo in obstal je pri njem ter se skušal domisliti, kako da ne more živeti trdno in sigurno, kakor drugi ljudje. Še bolj se je zasramoval in nemirno mu je postalo od te misli in razdražen je sunil Sašo s komolcem.

»Počasi! ...« je dejala ona.

»No, že dobro... saj nisi velika gospa!« je zagodel Foma.

»Kaj hočeš?«

»Ničesar...«

Obrnila mu je hrbet, zazehala sladko in zagovorila z lenim glasom:

»V sanjah se mi je zdelo, da sem zopet postala harfistka. Pojem, če se prav spominjam, solo, a meni nasproti stoji velikanski, blaten pes, oskalil je zobe in čaka, kedaj da končam ... In jaz se ga tako bojim in vem, da me požre, kakor hitro neham peti ... In zato vse pojem, pojem, a kar na enkrat mi zmanjka glasu ... Strašno! On pa škriplje z zobmi ... Bog pomagaj! ... Kaj to pomeni?«

»Nehaj klepetati!« ji seže Foma mračno v besedo. »Rajše povej, kaj veš o meni?«

»O tebi vem, da si se vzbudil«, mu je odgovorila, ne da bi se obrnila k njemu.

»Vzbudil sem se? Pa res — vzbudil sem se«, je rekel Foma zamišljeno in, vtaknivši roki pod glavo, je nadaljeval: »Zato te tudi vprašam, kakšen človek sem po tvojem mnenju?«

»Človek, ki ima mačka«, je zehaje odgovorila Saša.

»Aleksandra!« je proseče vzkliknil Foma, »ne šali se tako neumno! Povej mi resno, kaj misliš o meni?«

»Ničesar ne mislim!« je suho odgovorila. »Kaj tiščiš v mene z neumnostmi?«

»So-li to neumnosti?« je rekel Foma žalostno. »Oh vi ... vragi! To je ravno korenina ... to je, česar najbolj potrebujem.«

Težko je vzdihnil in zamolčal. Čez minuto je Saša zagovorila s svojim navadnim, ravnodušnim glasom:

»Povej mi, kdo da je in zakaj da je takšen? Saj pravim! ... Ali se nas eno vpraša o čem takšnem? In kako pridem jaz do tega, da razmišljam o vsakomur? Še sama

nimam časa ... da bi razmišljala o sebi ... a morda se mi tudi ne ljubi ...

Foma se je suho zasmejal in rekel:

»Ko bi še jaz to znal, ničesar ne hoteti ...«

Tedaj je ženska dvignila glavo, pogledala Fomi v obraz in zagovorila iznova:

»Ti modruješ ... Le glej, kaj dobrega ne bodeš imel od tega ... Ničesar ne morem reči o tebi ... Ničesar zanesljivega ni mogoče reči o človeku. Kedo ga more razumeti? On sam se ne pozna ... No, čakaj, pa ti povem: Boljši si, nego drugi ... A kaj sledi iz tega?«

»Zakaj pa sem boljši?« je vprašal Foma, pomišljujé.

»Tako ... no. Ako pojo lepo pesem, plakaš; ako napravi kedo kaj podlega, ga nabiješ! z ženskami si priprost in nisi nesramnež ž njimi; a lahko postaneš tudi smel ...«

Vse to Fome ni zadovoljilo.

»Ti ne govoriš pravega!« je rekel tiho.

»No, jaz pač ne vem, česa potrebuješ ... A veš kaj; kedar dvignejo barko, kaj bova storila potem?«

»Kaj moreva storiti?« je vprašal Foma.

»Ali se peljeva v Nižnij ali v Kazanj?«

»Zakaj?«

»Lumpala bova ...«

»Nič več nočem lumpati ...«

»Kaj pa boš delal?«

»Kaj? Nič ...«

»Tako ...«

In oba sta dolgo molčala, ne da bi se ozrla drug v drugega.

»Težak značaj imaš«, je izpregovorila Saša. »Dolgočasen značaj ...«

»A vseeno ne bom več pijančeval!« je dejal Foma trdo in uverjeno.

»Lažeš«, mu je mirno odgovorila Saša.

»Boš videla! Kaj misliš, da je dobro tako živeti?«

»Bom videla.«

»Ne; povej, ali je dobro?«

»A kaj je boljše od tega?«

Foma jo je pogledal po strani in rekel razdražen:

»Kakšne ... izoprne besede imaš ...«

»No, tudi s tem ti nisem ustregla!« je govorila Saša, smehljaje se.

»To so ljudje!« je govoril Foma in bolestno raztegnil obraz. »Kakor drvo ... Živijo tudi ... a kako? Nikdo ne more tega razumeti ... Plazijo se nekam ... in ne morejo reči ničesar, niti sebi samim, niti drugim ... Če leze ščurek po tleh, saj ve, kam leze in zakaj da leze ... in ti? Kam hočeš ti?«

»Počakaj!« mu je segla Saša v besedo in ga vprašala mirno: »Kaj imaš ti z menoj opraviti? Vse dobiš od mene, kar hočeš, a v dušo mi ne sili!«

»V du-šo!« je prezirljivo zategnil Foma. »V kakšno dušo? M-he!«

Začela je hoditi po sobi. Foma je gledal za njo in bil nezadovoljen, ker se ni razsrdila ob njegovih besedah o duši. Njen obraz je bil ravnodušen in miren, kakor vedno, a on bi jo bil rad videl srdito ali užaljeno, rad bi bil videl kaj človeškega na ti ženski ...

»Duša!« je vzkliknil, ostavši pri svojem. »Ali more človek, ki ima dušo, živeti tako, kakor ti živiš? V duši gori ogenj ... sram je v nji ...«

Ona je sedela tedaj na klopi, a pri njegovih besedah je dvignila glavo ter uprla svoje stroge oči v njegovo lice.

»Kaj me gledaš?« je vprašal Foma.

»Zakaj tako govoriš?« je odgovorila ona, ne da bi obrnila oči od njega.

»Tako ... moram ...

»Le pomisli, če res moraš?«

V njenem vprašanju je bilo nekaj pretečega. Foma je čutil plahost pred njo in vprašal, sedaj že ne več s prepirljivim glasom:

»Zakaj bi ne govoril o tem?«

»Ah ti!« je vzdihnila Saša.

»Kaj sem torej jaz?«

»A tako ... kakor da si dveh očetov sin ... Veš, kaj sem opazila pri ljudeh?«

»No?«

»Kdor ne more odgovarjati sam o sebi, se sebe samega boji in še groša ni vreden!«

»Ali velja to meni?« je vprašal Foma, pomolčavši.

»Tudi tebi ...«

Ogrnila si je široko rožnato obleko, obstala sredi sobe, iztegnila roko proti Fomi, ki je ležal pri njenih nogah ter mu govorila z nizkim, gluhim glasom:

»O moji duši ne smeš govoriti ... Ona ti ni nič mar! In zato molči! Jaz morem govoriti! O, ko bi jaz hotela, bi povedala vam vsem ... pa kako! A kedo bo imel pogum, da me posluša, ako zagovorim na ves glas? In jaz imam za vas besede, kakor kladivo! Tako bi vas natrkala po glavah ... iz uma bi prišli ... A čeravno ste lumpi, vsi skupaj, vas vendar ni ozdraviti iz besedami ... Treba bi

vas bilo peči na ognju ... kakor delajo na velikonočni pondeljek s ponvicami.«

Dvignivši roki h glavi, je sunkoma razpustila lase in ko so se razsuli v težkih črnih pramenih po njenih plečah, je ženska ponosno zmajala z glavo in rekla zaničljivo:

»Ne glej na to, da sem vlačuga. Včasih živi tudi v blatu človek, čistejši od tistega, ki se izprehaja v svilnati obleki ... Ko bi ti znal, kaj da jaz mislim o vas psih, kako vas črtim! Od črta tudi molčim ... ker se mi zdi, da bi mi bila duša pusta, ako bi vam zapela o njem ... da bi ne imela več ob času živeti ... «

Foma jo je gledal in sedaj mu je vgajala. V njenih besedah je bilo nekaj sorodnega njegovemu razpoloženju. Nasmehnivši se, je rekel z zadovoljnostjo v glasu in na obrazu:

»Tudi jaz čutim, da mi nekaj raste v duši ... Oh, tudi jaz bom povedal svoje besede ... bo že prišel tisti čas.«

»In proti komu?« je vprašala Saša malomarno.

»Proti vsem!« je vzkljknil Foma, skočivši na noge.

»Proti hlimbi ... Vprašal bodem ...«

»Vprašaj, če je samovar že pripravljen?« mu je ravnodušno velela Saša.

Foma jo je pogledal in srdito vzkljknil:

»Hodi k vragu! Vprašaj sama!« ...

»No, bom pa ... Čemu lajaš?«

In odšla je iz izbe ...

Z rezkimi sunki je letel veter čez reko, butal v njene prsi in, pokrita z burnimi rjavimi valovi, je bučala reka s šumnim pljuskom in vsa v jeznih penah, krčevito vetru nasproti. Tresoči grmi obrežnih vrb so se nizko sklanjali k zemlji; zdaj so se hoteli vleči na tla, zdaj so se prepla-

šeni trgali proč od njih, kakor jih je gonil silni veter. Po zraku se je nosil pisk, krik in gost, otožen zvok, ki se je trgal iz prsi mnogih ljudi:

»Gre ..., že gre ... gre!«

Ta vzklik, kratek, kot udarec in težak, kakor vzdih ogromnih grudi, dušečih se od napora, se je nosil nad reko, padal na valove, kakor bi vzpodbujal njihovo bujno igro z vetrom in s silo so se metali ob bregove.

Ob hribovitem bregu ste bili zasidrani dve barki in njihovi visoki jadreniki, ki so se dvigali v nebo, so se nemirno zibali semtertje, kakor da rišejo v zraku neviden vzorec. Palubi obeh bark ste bili naloženi z lesom, nako-pičenim v debelih rujavih hlodih; povsod so visele ogromne navijalnice; verige in vrvi so se spuščale od njih, zibaje se v zraku; členki verig so potihoma rožljali ... Tolpa kmetov v modrih in rudečih srajcah je vlekla po palubi veliko bruno, in težko teptaje z nogami, je stokala na vse prsi:

»Pojde ..., gre ..., že gre! ...«

Povsod so se držale lesu velike modre in rudeče gruče človeških teles; veter je razpihoval srajce in hlače in dajal ljudem čudne oblike, delaje jih zdaj grbaste, zdaj okrogle in napuhnjene, kakor mehurje. Ljudje na lesu in na krovih bark so nekaj vezali, pribijali, pilili, zabijali žebelje in povsod so se gibale velike roke z do laktov zasukanimi rokavi srajc. Veter je raznašal po zraku trščice in raznolik, živahen, boder šum; pila je glodala les in kakor bi ji zmanjkovalo sape od zle radosti; suho so ječala in pokala bruna, ranjena od sekir; bolešno so prasketale deske, cepé se pod udarci; stružec je zoprno sviščal. Železno rožljanje verig in stokajoče škripanje navijalnic se je zlivalo

s srditim šumom valov, a veter je glasno zavijal, raznašaje nad reko šum dela in gonil oblake po nebu.

»Miška-a! Da bi te zlo-omek ...« je nekdo zvonko zakričal vrh lesenih kupov. A s palub je odgovarjal velik kmet, nagibaje glavo nazaj:

»Ka-aj?« in veter, igraje se z njegovo dolgo, ruso brado, mu jo je metal v obraz.

»Po-odaj mi kone-ec ...«

Doneč bas je grmel, kakor v govorilo:

»Ti, hudič slepi, kako pa si zavezal trto?! Ali ne vidiš? Mar ti naj podrgnem oči?«

»Otro-o-ci, zdaj po-otegne-mo ... da-ajmo!«

»Pa še-e enkrat!« je zaklical nekdo proseče z visokim glasom ...

Foma, krasen in vitek, v kratki suknjeni jopici in visokih škornjih, je stal, prislonivši se s hrbtom k jadreniku in ščipaje si bradico s tresočo roko, ter se divil spretnemu delu kmetov. Šum, ki se je nosil okrog njega, je vzbujal v njem živo željo, da bi zakričal, delal s kmeti vred, sekal les, nosil bremena, veleval — vzbudil pri vseh zanimanje za-se in pokazal vsem svojo silo, svojo spretnost in živo dušo, ki je bila v njem. A vzdrževal se je in stal molče, ne da bi se ganil; sram in strah ga je bilo vsled neznanega uzroka. Tesnilo ga je to, da je bil gospodar ta nad vsemi in da, če prime sam za delo, mu ne bode nikdo veroval, da dela le iz veselja, a ne, da bi vzpodbujal ljudi in jim dajal dober vzgled. In morebiti bi se mu kmetje še smejali ...

Rumenolas in kodrast mladenič z odpetim zavratnikom je venomer tekal mino njega z desko na rami, ali s sekiro v roki; skakal je, kakor razposajen kozel, razsipal

naokrog svoj veseli, zvonki smeh, šale, krepko zmerjanje in delal neprenehoma, pomagaje zdaj temu, zdaj onemu, hitro in spretno tekaje po palubi, ki je bila pokrita s trskami in lesom. Foma ga je neprenehoma zasledoval z očmi in čutil zavist do tega veselega mladeniča, od katerega je vejal nekaj zdravega in oživiljajočega ...

»Srečen je pač«, si je mislil Foma in ta misel je vzbujala v njem ostro, bodočo željo, da bi kakorkoli nahrulil fanta in ga spravil v zadrego. Vsinaokrog so bili navdani z gorečnostjo brzega dela, vsi so složno in urno utrjevali odre, pritrjevali navijalnice in se pripravljali, da bi dvignili potopljeno barko iz rečnega dna. Vsi so bili sveži, veseli in so — živeli. On pa je stal pri njih, ne da bi vedel, kaj naj stori, ne da bi kaj razumeval in čutil se je nepotrebnega pri tem velikem delu. Peklo ga je, da se je moral čutiti odveč sredi ljudi in čimdalje jih je gledal, tem bolestneje mu je postajalo pri srcu. In bolj nego vse drugo ga je bolela misel, da se vendar dela vse to za njega, a on da vkljub temu ni na svojem mestu ...

»Kje je pač moje mesto?« je mračno mislil sam pri sebi. »Kje je moje delo? ... Ali sem hromec? Nič manj sile ni v meni, kakor v komurkoli ... A čemu mi je ta moč?«

Verige so zvenele, navijalnice so stokale, glasno so se razlegali nad reko udarci sekir in barke so se zibale ob udarcih valov ... a Fomi se je zdelo, da se ne ziblje zato, ker se mu ziblje krov pod nogami, marveč zato, ker ne zna stati trdno nikjer — to mu pač ni usojeno ...

Podjetnik, majhen kmetič z ostro, sivo brado in ozkimi očmi na sivem, nagubanem obrazu, je pristopil k

njemu in rekel bolj tiho, a z nekako posebno jasnostjo v besedah:

»Vse smo dovršili, Foma Ignatjič, vse je sedaj, kakor mora biti ... Zdaj bi začeli, z božjo pomočjo? ...

»No, pa začni!« je kratko rekel Foma ter se obrnil vstran pred prodirajočim pogledom kmetovih oči.

»Torej slava Ti, o Gospod!« je rekel podjetnik, počasi si zapenja je jopič in da jaje svojemu licu resen izraz. Potem si je pogledal, počasi obračaje glavo, oder na barkah, ki ju je ločil pet sežnjev širok pas vode, in naenkrat je zaklical zvonko:

»Na-a svoja mesta, otroci!«

Kmetje so se razsuli po barkah, nakopičili se urno v posamezne tesne gruče pri navijalnicah in po krovih in njihov razgovor je umolknil. Nekateri so bili splezali spretno na odre in gledali molče raz nje, držé se za vrvice.

»Poglejte, otroci!« se je razlegal zvonki in mirni glas podjetnika. »Ali je vse, kakor mora biti? Kedar je čas, da bi ženska rodila, je že prepozno, da bi srajco sešila ... No ... pomolite zdaj!«

Podjetnik je vrgel čepico na palubo, dvignil obraz k nebu in se začel z vnemo križati. In vsi kmetje, dvignivši glave k oblakom, so tudi začeli široko razmahovati z rokami, zaznamujé si prsi z znamenjem križa. Nekateri so molili na glas in gluhi, pridušen šepet se je družil z žuborenjem valov:

»Gospod, blagoslovi nas! ... Presveta Bogorodica ... sveti Nikolaj ...«

Foma je poslušal te vzdihé in legali so mu na dušo, kakor teža. Vsi so bili odkriti, le on je bil pozabil sneti

čepico in podjetnik, končavši svojo molitev, mu je svetoval prepričevalno:

»Tudi vi bi poprosili Gospoda ...«

»Glej na svoje delo in ne uči me!« mu je odgovoril Foma s srditim pogledom.

Čimbolj je šlo delo od rok, tem težje in mučneje mu je postajalo, ko je videl sebe samega nepotrebneega v sredi teh ljudi, mirno zaverovanih v svojo silo, pripravljenih, da dvignejo zanj nekoliko desettisoč pudov z dna reke. Želel je, da bi se jim pripetila nezgoda, da bi prišli vsi pred njim v zadrego in po njegovi glavi je švigala zla mišcl:

»Morda se jim še potrgajo verige ...«

»Otroci! Pozor!« je kričal podjetnik. »Začnite vsi nankrat! Bog nam blagoslovi delo!«

In hipoma je plosknil z rokami v zraku in zakričal s presunljivim glasom:

»Zda-a-aj!«

Delavci so ulovili njegov krik in enoglasno, z vnemo in naporom so zakričali:

»Ho-o-o-ho-op! Gre-e!«

Navijalnice so cvilile in škripale, verige so rožljale od napora pri dviganju teže, ki se je hipoma obesila nanje in delavci, uprši se s prsi ob navijala, so rjuli in težko tep-tali po krovu. Med barkama je šumno pljuskala voda, kakor bi le nerada odstopala ljudem svoj plen. Povsod okrog Fome so se napejali motvozi, verige in vrvi in se tresle od napora, lezle po palubi mimo njegovih nog, kot ogromni sivi črvi, verige so se dvigale člen za členom kvišku in padale rožljaje nazaj, a oglušujoči krik delavcev je požiral vse druge glasove.

»Že gre-e, že gre, že gre-e ...« so peli vsi zajedno in zmagoslavno. A v gosti val njihovih glasov je prodiral in ga rezal, kakor nož hleb kruha, zvonki glas podjetnika:

»Otro-oci! Prizadevajte si ... vsi hkratu, ... hkra-atu ...«

Fome se je polastila čudna razburjenost; strastno se mu je zahotelo, zlit se s tem glasnim rjoventjem delavcev, širokim in mogočnim, kakor reka, s tem razdražujočim škripanjem, cviljenjem, žvenketom železa in divjim pljuskom valov. Od silne želje mu je stopil znoj na obraz in hipoma, odtrgavši se od jadrenika, se je vrgel v velikan-skih skokih k navija'lu, bled od razburjenja.

»Hkra-atu! hkra-atu ...« je zakričal z divjim glasom. Prihitevši do ročnika navijalnice, se je zaletel vanj s celimi prsi in začel, ne da bi čutil bolečino, rjoveč hoditi okrog navijalnice, močno se upiraje z nogami ob palubo. Nekaj mogočnega, gorečega se mu je vlivalo v prsi, stopaje na mesto napora, ki ga je porabljal, ko je sukal ročnik. Neizrekljivo veselje je plalo v njem in si dajalo duška v razburjenem kričanju. Zdelo se mu je, da suče sam, edino s svojo silo, navijalo in dviga breme, a ta njegova sila da vse raste in raste. Sklonivši se in nagnivši glavo naprej je šel, kakor bik, sili teže nasproti, ki ga je odbijala nazaj, a se mu vkljub temu umikala. Vsak korak naprej ga je čimdaljebolj vzpodbujal, vsaka porabljena sila se je takoj nadomeščala v njem z naplavom žgočega, bujnega ponosa. V glavi se mu je vrtelo, oči so se mu zalivale s krvjo, ničesar ni videl in komaj je čutil, da se mu breme udaja, da zmaga in da bode vsak hip porušil in premagal s svojo silo nekaj ogromnega, kar mu je na poti in da vzdihne tedaj lahko in svobodno, poln ponosnega veselja. Prvo-

krat v življenju je občutil tako silno, navdušujoče čustvo in ga pil z vso silo svoje žejne in gladne duše, opajal se ž njim in izlival svojo radost v glasnih, radostnih krikih z delavci vred:

»Že gre-e . . . , že gre, že gre . . .«

»Stoj! Zdaj z močjo! Sto-ojte, otroci!«

Foma je butilo v prsi in opotekel se je nazaj.

»Čestitam vam na srečnem uspehu, Foma Ignatjič!« ga je pozdravil podjetnik in gube na njegovem obrazu so drhtele v radostnem sijaju. »Hvala Bogu! Utrudili ste se, kaj ne?«

Hladen veter je pihal Fomi v obraz; zadovoljen šum se je nosil krog njega; šaljivo se prerekujé, veseli, z nasmehom na potnih obrazih, so prihajali kmetje k njemu in ga tesno obstopali. On se je raztreseno nasmehoval: njegova razburjenost se še ni bila ohladila in ni mu dala razumeti, kaj da se je zgodilo in zakaj da so vsinaokrog tako veseli in zadovoljni.

»Stoisedemdesettisoč pudov smo potegnili, kakor redkev iz grede!« je govoril nekdo.

»Ko bi nam dali gospod za vedro vodke . . .«

Foma je stal na kupu vrvi in gledal preko glav svojih delavcev; videl je vsredi bark, krov ob krovu ž njima, tretjo, črno, polzko, pobito, ovito z verigami. Vsa se je bila potolkla in kakor da se je napihnila od kakšne strašne bolezni; slabostna in neokretna je visela nad vodo med svojima tovarišicama, opiraje se ob njiju. Zlomljeni jadrenik je tičal žalostno sredi nje; po palubi, posejani s pegami od rje, so tekle rdečkaste struje vode, kakor kri. Povsodi na krovu so ležale grude železa, črni, mokri kosi lesa in vrvi . . .

»Ali ste jo dvignili?« je vprašal Foma, ki ni vedel, kaj mu je reči ob pogledu na to brezobrazno, težko maso in zopet se je čutil žaljenega, ko je pomislil, da je le zato, da se dvigne iz vode ta blatni, razbiti nestvor, tako vzki-pel v svoji duši in se tako razveselil ... »Kako je ž njo?« je rekel Foma podjetniku z negotovim glasom.

»Nič me dé! Izprazniti jo je treba takoj ko mogoče in potem se pošlje kakih dvajset tesarjev nanjo ... popravili bodo, kakor bi trenil!« mu je odgovoril podjetnik s tola-žečim glasom.

A rusi mladenič, nasmihaje se Fomi široko in veselo v obraz, je izpraševal:

»Ali bomo dobili malo vodke?«

»Boš že počakal!« ga je strogo zavrnil podjetnik.

»Vidiš ... gospod so utrujeni ...«

Tedaj so vzklikali kmetje:

»Kako bi ne bili?«

»Saj ni lahko delo!«

»Kdor ni navajen, se že utruji!«

»Nisem truden ...« je rekel Foma mračno in zopet so se zaslišali spoštljivi vzkliki kmetov, ki so ga še tesneje obkolili:

»Delo je nekaj prijetnega za tistega, ki ga veseli ...«

»Kakor igra ...«

»Kakor bi se človek z žensko pozabaval ...«

Le rusi fant je vztrajal trdno pri svoji zahtevi.

»Vaše visokorodje! Ali bi nam dali za vedrce, a?« je govoril smehljaje se in vzdihujé!

Foma je gledal te bradate obraze pred seboj in obha-jala ga je želja, da bi jim rekel nekaj žaljivega. A v nje-govi glavi je bilo vse nekako zmešano, nikakih misli ni

našel v nji in nazadnje je rekel jezno, ne da bi se tega zavedal:

»Vi bi le pijančevali! Vseeno vam je, kaj delate! A pomislili bi, čemu? Zakaj? Oh vi!«

Na licih ljudi, ki so ga obdajali, se je izražala osuplost; modre in rudeče bradate postave so začele vzdihovati, praskati se po glavi in stopicati z noge na nogo. Nekateri so pogledali Fomo z brezupnimi očmi in se obrnili vstran.

»M-da!« je dejal podjetnik, vzdihnivši. »To ... nič ne de! Pomislili bi ... to se pravi ... čemu in zakaj in kako je vsaka stvar ... To so ... umne besede ...

Rumenolasi fant je ostal pri svojem mnenju; nasmehljal se je dobrodušno, mahnil z roko in rekel:

»O delu razmišljati, — to ni naša stvar! Če je delo ... loti se ga! Naša stvar je le ta: če si zaslužil rubelj ... pa Boga zahvali! Mi lahko storimo vse ...«

»Kaj ti veš, kaj je treba storiti?« ga je vprašal Foma, razdražen vsled ugovarjanja.

»Vse je treba ... to in ono ...«

»In kakšen smisel je v tem?«

»Za naš stan je smisel povsodi enak: da si zaslužimo za kruh in za davke ... potem se že živi! A če je celo še kaj piti ...«

»Eh ti!« je prezirljivo vzkliknil Foma. »Ti tudi govoriš! ... Kaj razumeš?«

»Ali je ... razumevati ... naša stvar?« je vprašal rumenolasec in stresel z glavo. Pogovor s Fomo ga je jel že dolgočasiti; sumil je, da ne misli dati za vodko in bil je nekoliko jezen.

»No, torej!« ga je poučil Foma, zadovoljen s tem, da se mu je fant udal in ne da bi zapazil postranskih, porogljivih pogledov. »A kdor razume... ta tudi čuti, kaj da je treba... delati za večnost...«

»To se pravi, za Boga!« je razložil podjetnik, ozi-
raje se v kmete in, pobožno vzdihnivši, je dostavil: »To
je res... oh, res je to!«

A Foma se je navduševal ob želji, da bi povedal ne-
kaj istinitega in važnega, da bi se vsi ti ljudje obnašali
proti njemu kakorkoli drugače, ker mu ni ugajalo, da
vsi, razven rumenolasca, molče in ga gledajo sovražno
in od strani s tako dolgočasnimi, mrklimi očmi.

»Takšno delo mora biti,« je govoril, privzdiguje obrvi,
»takšno... da še čez tisoč let poreko: to so napravili
bogorodski kmetje... da!«

Rumenolasec je začuden pogledal Fomo in vprašal:

»Ali naj Volgo izpijemo?« In nato se je zakrohotal,
zmajal z glavo in rekel: »Tega ne moremo... vsi bi prej
popokali!...«

Ob njegovih besedah je prišel Foma v zadrego in
ozrl se je naokoli: kmetje so se smejali mračno, zanič-
ljivo in zlobno. In ta nasmeh ga je bodel, kakor igle.

Kmet z resnim obrazom in veliko sivo brado, ki
dotlej še ni bil odprl svojih ust, je storil to sedaj, pristopil
k Fomi in rekel počasi:

»In če bi tudi Volgo izpili do suhega in pojedli ta-le
hrīb za prigrizek, bi se tudi to pozabilo, Vaše visokorodje.
Vse se pozabi... Saj je življenje dolgo... Ni nam mo-
goče delati del, ki bi se visoko dvigala nad vse. A takšen
oder lahko postavimo...«

To rekši, si je skeptiški pljunil pred noge, obrnil se ravnodušno od Fome vstran in zginil v množici, kakor klin v lesu. Njegove besede so Fomo popolnoma pobile; čutil je, da se zdi kmetom neumen in smešen. In, da ne bi izgubil v njihovih očeh svojega ugleda kot gospodar, da bi si zopet pridobil utrujeno pozornost kmetov, je napravil važen obraz, smešno napihnil lica in bruhtil s presunljivim glasom:

»Dam vam ... za tri vedra vodke!«

Kratki govori imajo vedno več vsebine in vedno je njihov učinek močan. Kmetje so se spoštljivo razstopili pred Fomo ter ga zahvalili za njegovo darežljivost s hvaležnimi nasmehi in z veselim, odobrujočim mrmranjem.

»Spravite me na breg!« je rekel Foma, ki je čutil, da navdušenje, ki je vzplamtelo v njem, ne bo trajalo dolgo. Nekak črv je sesal njegovo srce in žalosten je bil.

»Hudo mi je!« je rekel Foma, stopivši v izbo, kjer je stopala Saša v elegantni rožnati obleki okrog mize, razstavlja je po nji vino in prigrizke. »Hudo mi je, Aleksandra! Ko bi vsaj ti znala kaj napraviti z menoj, kaj, a?«

Pozorno ga je pogledala, sedla k njemu na klop, pri-tisnila se z ramo k njemu in rekla:

»Kedar je komu hudo, si pač česa želi ... Česa je tebi treba?«

»Ne vem!« je odgovoril Foma in žalostno odkimal z glavo.

»Pa pomisli ... poišči ...«

»Ne morem misliti ... Razmišljanje je brezus-pešno ...«

»Oh ti ... detetce!« je rekla Saša tiho in prezirljivo ter se odmaknila od njega. »Tvoja glava ti je čisto odveč...«

Foma ni zapazil njenega tona in njene kretnje. Oprl se je z rokami ob klop, nagnil se naprej, zazrl se v pod in govoril, zibaje se s celim telesom:

»Včasih misliš in misliš... in misli ti oblepijo vso dušo, kakor s smolo... In kar naenkrat izgine vse iz tebe, kakor bi se kam pogreznilo... Potem je v duši temno in vlažno in tako pusto... prav ničesar ni v nji! Strašno je, ... kakor da nisi človek, marveč prepad brez dna... Česa da mi je treba?«

Saša ga je gledala po strani in pela polglasno in zamisljeno:

»Ah, kedar bo veter zavel, izginejo megle z morja...«

»Nočem več tako razuzdano živeti... to je gnjusno! Vedno isto: ljudje, zabave in vino... Jezen postajam... kar pretepel bi jih, vse... Ljudje mi ne ugajajo... Kaj so? Ne razumeš jih, nikakor ne;... zakaj pravzaprav živijo? In kedaj govore resnico?... Koga je treba torej poslušati? Eden govori tako, drugi drugače... Jaz pa ne morem reči ničesar.«

»Ah ljubček, kako je brez tebe pusto! ...« je pela Saša, gledaje v steno pred seboj.

Foma pa se je še vedno zibal in govoril:

»Včasih se čutim tudi krivega pred ljudmi... Vsi živé, šumé, in le jaz se bojim ter zijam tjevendan... In kakor bi ne čutil tal pod seboj... Menda mi je mati zapustila to brezčutnost v dedščino? Kum pravi, da je bila kakor led... In vedno jo je nekam vleklo... Tudi mene vleče... k ljudem me vleče. Šel bi in jim rekel: bratci,

pomagajte, naučite me, ko ne morem živeti, a če sem kriv, oprostite! A če pogledam okrog sebe, ni nikogar, da bi mu povedal ... Nikogar tega ne potrebuje .. vsi so falotje! In zdi se celo ,da so še slabši, nego sem jaz ... jaz se naj sramujem, da tako živim ... oni pa ne! Kar naprej žive ...»

Foma je izustil nekaj krepkih, nespodobnih psovkih in umolknil. Saša je nehala piti ter se odmaknila še dalje proč od njega. Za oknom je bučal veter in metal prah ob šipe. Na peči so škrabljali ščurki, ki so lazili po svežnju treščic. Nekje na dvorišču je žalobno mukalo tele. Saša se je z nasmehom ozrla v Fomo in rekla:

»Tam muka še en tak nesrečnik ... Šel bi k njemu; morebiti se bosta razumela ... In položivša roko na njegovo kodrasto glavo, jo je šaljivo sunila stran ... »Veš o čem bi moral pomisliti; čemu je treba takšnih ljudi, kakor si ti? Zakaj ječiš? Če ti je veseljačenje presedlo, se poprimi dela ...«

»O Bog«, je odmikal Foma z glavo, »kako težko je govoriti tako, da bi ljudje razumeli ... Kako težko!« In razdražen je skoro zakričal: »Kakšno delo? Mene ne vleče k delu! Kaj je to, delo? Zgolj beseda, a če pogledaš na dno, v korenino ... je neumnost! Mar ne razumem tega? Vse razumem, vse vidim, vse čutim! ... Le moj jezik je ... nem ... Kakšna korist je v delu? Denar? Mnogo ga imam! ... Lahko te ž njim zadušim, da umrješ; čez glavo ti ga nasujem ... Sama prevara je vse to delo... Saj vidim kupce, ki se pečajo s svojim delom ... no, in kako je ž njimi? Jako lakomni so ... a vseeno se mečejo nalašč v delo in v opravke, da bi sebe samih ne videli ... Skrivajo se vragi ... No, pa jih reši tega vrveža; semter-

tje ... vso pamet izgubé ... in nori bodo postali! Vem to. A ti misliš, da delo prinaša človeku srečo? Ne, lažeš se ... Treba je še nečesa ... to še ni vse! Reka teče, da bi se po nji vozili, drevo raste, da bi koristilo, pes straži hišo ... za vsako stvar na svetu se najde vzrok, da biva! A ljudje ... so kakor ščurki ... popolnoma odveč so na svetu ... Vse je zaradi njih, oni pa, zaradi česa so? Aha?! V čem imajo svoje opravičenje? Ha-ha!»

Foma je zmagoslavil. Zdelo se mu je, da je našel nekaj nepremagljivega za ljudi in nekaj dobrega za-se. In ker ga je to močno radostilo, se je glasno smejal.

»Ali te ne boli glava?« ga je skrbno vprašala Saša ter ga pogledala v obraz z vprašujočimi očmi.

»Duša me boli!« je razvneto vzkliknil Foma. »In boli me zato, ker je ... iskrena ... in ker z malim ni zadovoljna. Odgovori ji, kako treba živeti in zakaj? Kum n. pr., ta je moder! On pravi: Naredi si življenje! ... On edini je tak ... No, jaz ga bom vprašal, le počakaj! A vsi govore: Življenje nas je uničilo, ... življenje nas je zadušilo ... Tudi nje bom vprašal ... Kako pa si naj človek upravlja življenje? Zato ga je treba držati v rokah in obvladati. Saj niti lonca ne napraviš, če ne vzameš glin v roko ...«

»Poslušaj«, je resno dejala Saša, »po mojem mnenju se moraš oženiti. To je vse!«

»Zakaj?« je vprašal Foma in mignil s pleči.

»Uzde potrebuješ ...«

»Dobro! Saj živim s teboj ... Menda ste pač vse enake? Ena ni slajša, kakor druga ... Pred tabo sem že imel eno ... takšno, kakor si ti ... Ne, tista je iz ljubezni .. ugajal sem ji, pa .. je bila pri volji .. Dobra je

bila ... a sicer je bilo vse isto, kakor s teboj, čeravno si ti lepša, nego je bila ona ... A neka dama mi je ugajala ... prava pravcata dama, plemkinja! Govorili so, da je malopridna .. No, jaz je nisem dosegel! .. M-da-a .. Umana, izobražena ... Imela je krasno stanovanje ... Včasih sem si mislil: tukaj bom našel pravo! Nisem je dosegel ... a morebiti, če bi se mi bilo posrečilo .. bi se obrnilo vse drugače ... Vleklo me je k nji ... mislil sem: ne morem se odtrgati .. A zdaj, — g!ej .. sem jo zapil z vinom .. zapil sem jo .. in jo pozabljam .. In tudi to ni lepo .. Ah, ti človek! Lump si pravzaprav ...

Foma je pomolčal in se zamislil. A Saša je vstala s klopi in šla po sobi, grizoč si ustnice, potem pa je obstala pred njim, prekrižala roki za glavo in rekla:

»Veš kaj? Proč pojdem od tebe ...«

»Kam?« je vprašal Foma, ne da bi vzdignil glavo.

»Ne vem ... vseeno je ...«

»Zakaj pa?«

»Toliko nepotrebne govoriš ... Dolgčas je pri tebi ... človek postane žalosten ...«

Foma je dvignil glavo, pogledal jo in se otožno nasmehnil:

»No-o? Ali je mogoče?«

»Res da! Veš, če pomislim, tedaj razumem, kaj govoriš in zakaj ... Tudi jaz sem takšne vrste ... pride moj čas, pa se zamislim ... A tedaj, ko se to zgodi, me bo konec ... Zdaj pa mi je še prezgodaj ... Ne, poživim še ... potem pa bodi, kar hoče!«

»Ali bo tudi mene konec? ... je ravnodušno vprašal Foma, ki je bil že utrujen od svojega besedovanja.

»Kako pa!« je dejala Saša mirno in gotovo. »Vsi takšni ljudje propadejo ... Kedor ima trd značaj, a nič pameti, kakšno mu je življenje? In to sva midva ...«

»Jaz sploh nimam nikakoršnega značaja ...« je dejal Foma, iztegaje se ... Potem je pomolčal in dostavil: »Tudi pameti nimam ...«

Molčala sta nekaj časa in zrla drug drugemu v oči.

»Kaj hočeva storiti?« je vprašal Foma.

»Obedovati treba.«

»Ne, sploh? Potem?«

»Potem? ... N-ne vem ...«

»Torej pojdeš zares?«

»Pojdem ... Pozabavajva se še za slovo! V Kazanj se peljeva in tam bo veselo, da bo kaj. Tako se posloviva ...«

»Dobro!« je privolil Foma. »V slovo ... se to spodobi. Oh ti si ... vrag! To je veselo življenje! ... A slušaj, Saška, o vas razuzdankah govoré, da ste lakomne denarja in da celo kradete ...«

»Naj govore ...« je mirno rekla Saša.

»Ali te to nič ne žali?« je radovedno vprašal Foma.

»A ti si nisi lakomna ... ugodno ti je živeti z menoj ... bogat sem, a ti odhajaš ... torej nisi lakomna ...«

»Jaz?« Saša je preudarila in rekla, mahnivša z roko: »Morda nisem. Kaj je na tem? Saj še nisem povsem propala ... nisem še izmed tistih, ki hodijo po ulicah ... Na koga pa bi se naj jezila? Naj govoré, kar hočejo ... Kar človek reče, ni, kakor bi bik zamukal ... a jaz dobro poznam svetost in poštenost ljudi ... o-oh, kako jo poznam! Da mene izbero za sodnika, bi oprostila kvečjemu mrli-

ča!« In nelepo se je zasmejala ter rekla: »No, dovolj neumnosti sva že povedala ... Sedi za mizo! ...«

... Drugi dan zjutraj sta stala Foma in Saša drug poleg drugega na stopnicah parobroda, ki se je bližal pristanu. Ogromni črni klobuk Saše je vzbujal obče zanimanje s svojimi smelo zavijnenimi kraji in belimi peresi in Fomi je bilo neprijetno, stati poleg nje in čutiti, kako švigajo radovedni pogledi takorekoč semtertje po njegovem obrazu, ki kaže mučno zadrego. Parobrod je sikal in se stresal, približuje se s krovom mostičku, ki ga je polnila množica ljudi v svetlih poletnih oblekah, ki so čakali na ladijo, in Fomi se je zdelo, da vidi med različnimi lici in ljudmi nekoga, ki se venomer skriva za hrbtom drugih, a ga ne pusti iz oči.

»Pojdiva v kajuto!« je dejal nemirno svoji spremjevalki.

»Le ne vadi se skrivati svoje grehe pred drugimi ljudmi,« mu je odgovorila Saša in se nasmehnila. »Ali si ugledal kakšnega znanca?«

»Mhm ... da-a ... Nekdo preži tu okrog ...«

»Dojilja s sesalom? Ha, ha, ha!«

»No ... zdaj pa še rezgečeš!« je dejal Foma in jezno poškilil nanjo. »Ali misliš, da se bojim?«

»Že vidim tvojo hrabrost ...«

»Boš videla! Z vsakomur se upam poskusiti ...« je dejal jezni Foma, a zagledavši se v množico na pristanu, je zopet izpremenil obraz in rekel tiho: »To je pa kum ...«

Čisto na kraju pristana, stisnjen med dve ženski je stal Jakov Tarasovič Majakin ter mahal s porogljivo uljudnostjo s čepico po zraku, dvigaje kvišku svoj obraz, podoben svetniški sliki. Njegova bradica se je tresla, pleša

se mu je svetila in oči so prodirale v Fomo, kakor mali svedrci ...

»To je jastreb!« je pomrmral Foma, snel čepico in pokimal kumu.

Njegov poklon je moral napraviti Majakinu veliko veselje. Starec se je kar krivil, teptal z nogami in njegovo lice se je svetilo v strupenem smehljaju.

»Fantiček jih bode najbrže dobil!« je dražila Saša Fomo.

Njene besede in kumov smehljaj so pekle Fomo v prsih, kakor žerjavica.

»Bomo videli, kaj bode ...« je rekel skozi zobe in hipoma odrvenel v srditem miru.

Parnik je pristal in kakor val so se vsuli ljudje na pristan. Majakina je porinila množica nazaj, tako da se je za trenotek skrnil očem svojega krščenca; a nato se je zopet pojavil, smehljaje se ostro in z nekakim zlobnim zmagoslavjem. Foma je privzdignil obrvi ter se mu približal, korakaje po deskah. Pehali so ga v hrbet in rinili in vse to je še bolj netilo njegovo jezo. Zdaj se je zadel s prsi ob starca, ki ga je pozdravil z uljudnim poklonom in z vprašanjem:

»Kam izvolite potovati, Foma Ignatjič?«

»Po svojih opravkih«, mu je trdno odgovoril Foma, ne da bi se pozdravil s kumom.

»Vse hvale vredno, gospod!« je rekel Jakov Tarasovič in ves zasijal od nasmeha. »A v kakšnem razmerju ste s to-le damico s peresi?«

»Moja ljubica je«, je glasno rekel Foma, ne da bi povesil oči pred ostrim kumovim pogledom.

Saša je stala za njim ter si izza njegove rame mirno ogledovala malega starca, katerega glava ni segala Fomi do podbradka. Občinstvo, opozorjeno po Fomi in glasni besedi, jih je gledalo in slutilo škandal. In tudi Majakin, ko je začutil možnost škandala, je takoj in pravilno opredelil bojevito razpoloženje svojega krstnika. Poigral se je s svojimi gubami, ugriznil se v ustnice in mirno rekel Fomi:

»Govoriti imam s teboj ... Ali greš z menoj v gostilnico? ...«

»Lahko ... če ne bode trajalo predolgo ...«

»Menda nimaš časa? Stvar je naravna: mudi se ti pač razbiti še eno barko?« je rekel starec, ki se že ni mogel več obvladati.

»Zakaj bi jih ne razbijal, če se pa dado razbiti?« je vprašal Foma izzivalno, a trdno.

»Seveda! ... Saj jih nisi sam pridobil ... ali naj ti jih bode žal? No, pojdiva ... Ti, ali bi se ne dala ta-le damica za nekaj časa v vodo vreči?« je tiho rekel Majakin.

»Pelji se v mesto Saša in najmi sobo v Sibirskem dvoru ... jaz pridem kmalu!« je rekel Foma in, obrnivši se k Majakinu, je dejal samozavestno:

»Gotov sem! ... Pojdiva ...«

Do gostilne ta šla oba molče. Foma, ki je videl, da kum skače med hojo, da bi ne zaostal za njim, je delal nalašč daljše korake in to, da starec ni mogel vzdržati koraka z njim, je hranilo in krepilo čustvo burnega protesta, katero je že sedaj zadrževal v sebi.

»Natakar!« je rekel Majakin prijazno, ko je stopil v gostilnico, ter se spravil v oddaljen ogel. »Daj mi steklenico jagodnega kvasa!«

»A meni ... konjaka!« je velel Foma.

»Tako-o. Kedar ima slabe karte, mora z zadnjim asom na dan!« mu je porogljivo nasvetoval Majakin.

»Vi ne poznate moje igre!« je rekel Foma in sedel za mizo.

»Tako? Menda vendar! Saj jih mnogo tako igra ...

»Kako?«

»Tako, kakor ti ... hrabro, a nespametno ...«

»Jaz igram tako, da se mora ali glava razbiti, ali stena porušiti!« je dejal Foma razvnet in udaril s pestjo ob mizo ...

»Ali danes še nisi pil?« ga je vprašal Majakin z nasmehom.

Foma se je vsedel na stolu zložneje in z licem, izkaženim od zlega razburjenja, je zagovoril:

»Botrček! ... Umen človek ste in zaradi Vaše razsodnosti vas spoštujem ...«

»Hvala, sinko!« se je poklonil Majakin, vstavši in oprši se z rokami ob mizo.

»Nimate zakaj ... Reči hočem, da nisem več dvajset let star ... Nisem več mladič.

»Seveda nisi!« mu je pritrdil Majakin. »Dovolj časa si že preživel, temu se ne da oporekati. Ko bi čaka! komar tako dolgo, bi nazadnje zrastel do kokoške velikosti ...«

»Počakajte s svojimi šalami! ... ga je posvaril Foma in sicer tako mirno, da je Majakin zdrgetal in da so nemirno vzdrrhtele gube na njegovem obrazu. »Čemu ste prišli sem?« ga je vprašal Foma.

»Mnogo škode si napravil tukaj ... in jaz sem prišel pogledat, koliko? Vidiš, tvoj sorodnik sem ... in samo mene imaš ...«

»Zaman se vznemirjate ... Veste kaj, očka: dajte mi popolno svobodo, ali pa prevzemite vso mojo kupčijo ... vzemite vse, vse do poslednjega rublja.«

Ta predlog je prišel Fomi čisto nepričakovano na um; nikdar poprej še ni bil mislil o čem podobnem. A sedaj, ko je bil rekel kumu te besede, je umel, da bi bil popolnoma svoboden človek, ako bi mu kum odvzel vse premoženje; potem bi lahko šel, kamor bi hotel in storil, kar bi mu bilo drago ... Do te minute je bil z nečem zvezan in zadržan, a ni poznal svojih vezi in ni jih znal strgati raz sebe; zdaj pa so padle same tako lahko in priprosto od njega. V njegovih prsih je vzplamtela nemirna in radostna nada, videl je takorekoč, da se je vlila od nekod svetloba v njegovo kalno življenje in kakor bi se odprla pred njim široka prostrana cesta ... Nekake slike so se jele porajati v njegovih možganih in on je začuden sledil njihovim izpremenam ter govoril brezzvezno:

»Glejte ... to bi bilo sploh najboljšo! Vzemite vse in — amen! Jaz pa ... pojdem v širni svet! Jaz ne morem živeti tako ... Kakor bi bil ves povezan ... Niti tega, niti onega ne smem ... Svobodno hočem živeti, da bom sam vedel vse ... in sam si hočem urediti življenje ... Kaj sem sedaj? Jetnik ... Vzemite, prosim, vse to, vrag naj vzame vse! Osvobodite me, prosim vas! Kakšen trgovec sem? Do ničesar mi ni ... A tako bi ušel ljudem .. in vsemu ... našel bi si mesto ... in kakšno delo in delal bi ... bogme, da! Očka, izpustite me! ... Saj vidite, popivam ... in z ženskami se pečam ...

Majakin ga je gledal, poslušal z zanimanjem njegovo govorjenje in njegov obraz je bil strog, nepremičen, kakor okamenel. Med njima se je nosil glasni gostilniški

šum; različni ljudje so prihajali mimo, pozdravljali so Majakina, toda on ni videl ničesar, ker je pozorno ogledoval razburjeno lice svojega krščenca, ki se je razmišljeno, radostno in obenem žalobno nasmihalo ...

»Eh, ti, kislja jagoda!« je vzdihnil in segel Fomi v besedo. »Zab!odil si, kakor vidim ... In zdaj blebetaš neumnosti ... Radoveden sem le, ali prihaja to od konjaka, ali od neumnosti?«

»Očka!« je vzkliknil Foma. »Saj je vendar mogoče! Dogodilo se je vendar že ... da so ljudje zavrgli vse imetje in so se s tem rešili ...«

»To ni bilo za mojih dni ... in to niso bili ljudje, ki so mi mar!« je rekel Majakin strogo. »Jaz bi jim bil že pokazal!«

»Mnogi so postali blaženi, ker so ušli ... «

»Mhm ... meni bi ne ušli! ... To je priprosta stvar! Ali znaš igrati šah? Hodi z mesta na mesto, dokler te ne snedo; če te pa snedo, si dobil ... In potem ti je vse odprto. Ali me razumeš? A zakaj se sploh resno razgovarjam s teboj? Fej! ... «

»Očka! Zakaj nočete?« je jezno vzkliknil Foma.

»Le poslušaj! Če si dimnikar, lezi na streho! ... Če si ognjegasec, stoj na razgledniku! In vsaka vrsta ljudi mora imeti svoj red v življenju ... Teleta ne morejo rjuti, kakor medvedje! Živi svoje lastno življenje, pa je! In ne blebetaj in ne lazi, kamor ti treba ni ... Delaj svoje življenje ... po svojem načinu!« In iz temnih ustnic starca so se vlile liki bistra, svetla reka Fomi že znane, škripajoče, a samozavestne in spretne besede. On jih ni poslušal, udavši se misli o svobodi, ki se mu je dozdevala tako lahko dostopna. Ta misel se mu je vlila v možgane in v

njegovih prsih je bolj in bolj kipela želja, raztrgati svojo zvezo s tem motnim, dolgočasnim življenjem, s kumom, z borzo in z orgijami, z vsem tem, v čigar sredi je bilo tako dušeče in tesno živeti.

Starčeva govorica je doletavala do njega, kakor iz daljave; zlivala se je z žvenkom posode, z drsanjem natakarjevih nog po tleh in z vpitjem pijancev. Blizo njiju so sedeli trije kupci pri mizi in se prepirali na glas:

»Dve in en četrt ... Boga zahvali!«

Luka Mitrič! Ali je to mogoče!«

»Daj mu dve in pol!«

»Prav ima! To mu moraš dati ... Lep parnik je in hitro vozi ...«

»Bratci! Ne morem ... Dve in en četrt! ...«

»In vsa ta neumnost v tvoji glavi se je zaplodila od tvoje divjosti!« je rekel Majakin s povdarkom in potrkal z roko na mizo. »Tvoj pogum ... je zgolj neumnost; vse tvoje besede ... so prazne marne ... Ali hočeš morebiti v samostan? Ali k veliki cesti, kakor razbojnik?«

Foma je poslušal in molčal. Šum, ki je kipel okrog njega, se je oddaljeval vedno bolj. Zdelo se mu je, da se nahaja vsredi ogromne, delavne tolpe ljudi, ki se mučijo kdovezakaj in lezejo drug na drugega; njihove oči so žejno izbuljene, vsi rjové, zmerjajo, padajo, tiščijo drug drugega in teptajo vsi po istem prostoru. Slabo se počuti med njimi, ker ne razume, kaj da hočejo, ne veruje njihovim besedam in čuti, da si sami ne verujejo in ne razumejo ničesar. In če se more kdo iztrgati iz njihove sredine, v svobodo, na kraj življenja in če pogleda nanje odtod, — potem lahko vse razume. Razume to, kar jim je treba in vidi, kje med njimi da je njegovo mesto.

»Saj razumem«, je govoril Majakin že mehkeje, ko je videl, da se je Foma zamislil in da razmišlja o njegovih besedah, »ti bi bil rad srečen ... No, prijatelj, to pa ni tako lahka stvar ... Srečo je treba iskati, kakor glive v gozdu; hrbet moraš pripogniti nad njo ... in če si jo našel, poglej, če ni strupena.«

»Ali me boste torej osvobodili?« je vprašal Foma, nagloma vzdignivši glavo in Majakin je obrnil oči pred njegovim razvnetim pogledom vstran. »Očka! Če tudi le za nekaj časa! Dajte mi, da si oddahnem ... da odidem nekoliko proč od vsega!« je prosil Foma. »Pogledal bom, kako se vse vrši .. in potem ... Če ne, se zapijem ...

»Ne govori neumnosti! Kaj se delaš bedaka!« je jezno vzkliknil Majakin.

»No, dobro!« je mirno odgovoril Foma. »Dobro! Ali nočete tega! Potem ... ne bode iz mene nič! Vse bom pustil! In ničesar več si nimava povedati ... Z Bogom! Zdaj se bode začelo ... boste že videli! Radovali se boste ... kar razkadilo se bo vse! ...«

Foma je bil miren in govoril uverjeno; zdelo se mu je, da ga kum ne more ovirati, ako se je on tako odločil. Toda Majakin se je vzravnaval na sto'lu in rekel ravnotako priprosto in mirno:

»A veš li, kaj lahko napravim s teboj?«

»Kakor hočete!« je rekel Foma in mahnil z roko.

»To-le torej hočem; vrnem se domov in napravim, da te razglasé za blaznega in zapro v norišnico.«

»Ali se to da?« je vprašal Foma, že s preplašenim glasom.

»Vse se da pri nas, moj dragi.«

»Tako ...«

Foma je povetil glavo, mračno pogledal kuma v obraz, vzdrhtel in pomislil :

»Zapreti me da ... ne bode se usmilil ...«

Če se ti resno ustavljaš, moram tudi jaz resno postopati s teboj ... Dal sem tvojemu očetu besedo, da te postavim na lastne noge ... In postavil te bom ... Če pa ne boš stal, te zakujem v železo ... Potem boš stal ... pa saj vem, da so vse te tvoje svete besede slaba volja od pijanosti ... A če tega ne opustiš, če nadaljuješ svoje pohujšljivo vedenje in če misliš prešerno razsipati imetje, ki ga je oče nabral, potem te zakrijem čez glavo, zvon bom zvil nad teboj ... Šaliti se z menoj je jako neudobno...«

Majakin je govoril prijazno. Vse gube na njegovih licih so se bile dvignile navzgor in porogljivo in hladno so se smehljale njegove oči iz svojih temnih kotičkov. Na čelu pa so tvorile brazde čuden vzorec, ki se je širil gori do pleše. Njegov obraz je bil neupogljiv in neusmiljen in nekaj plahega in hladnega je dahnilo od njega v Fomino dušo ...

»Torej ne morem nikamor?« je vprašal Foma mračno. »Zapirate mi vsa pota?«

»Pot ti je odprta ... Le hodi po nji! A jaz te bom vodil ... ne boj se ... varno bode! Ko boš prišel enkrat na svoje mesto ...

Ta samozavest, ta neomajana bahatost ste razjarili Fomo. Vtaknil je roki v žep, da bi ne udaril starca, vzravnal se na stolu, ter mu rekel, stisnivši zobe, v obraz:

»Kaj se vse hvalite? S čim se moreš hvaliti? Kje je tvoj sin? ... Kaj je tvoja hči? Oh ti ... urejevalec življenja! No, umen si, ... vse veš ... Povej mi torej, čemu živiš? Čemu si pridobivaš denar? Ali ne misliš umreti?

No, kaj torej? Upleniš si me ... ujel, premagal ... Počakaj še; morebiti se še odtrgam! Ni še vse pri kraju! Ah ti! Kaj si napravil v svojem življenju? Kaj bodo pomnili o tebi? Oče je saj postavil hišo, a ti, kaj si napravil?»

Majakinove gube so drhtele in se povečale vse, kar je dajalo njegovemu licu bolesten, plačoč izraz. Odprl je usta, a ni rekel ničesar, zroč v krščenca z začudenjem in skoro prestrašen.

»Kaj navajaš v svojo opravičbo?« je vprašal Foma tiho, ne da bi obrnil oči od njega.

»Molči, mladenič!« je rekel starec in se ozrl po dvorani z nemirnim pogledom.

»Povedal sem vse! A sedaj ... pojdem! Ali me zadržiš?«

Foma je vstal s stola, dal čepico na glavo in sovražno pogledal starca.

»Le pojdi ... a jaz te ... ulovim! Po mojem bode!« je rekel Jakov Tarasovič s tresočim se glasom.

»A jaz ... jaz bom pijančeval! Vse bom zapravil! ...«

»Dobro ... videli bomo! ...«

»Srečno! Junak ...« se je nasmehnil Foma.

»Na bližnje svidenje! Jaz ne bom odstopil od svojega ... To jaz ljubim ... Tudi tebe ljubim ... nič ne de, dober dečko si!« je govoril Majakin tiho in kakor bi se dušil.

»Ne ljubi me ... marveč nauči me ... A ti sploh ne moreš učiti ... ničesar pravega!« je rekel Foma, obrnivši starcu hrbet in odšel iz dvorane.

Jakov Tarasovič Majakin je ostal sam v gostilni. Sedel je za mizo in, sklanjaje se nad njo, je risal po podstavku vzorce, pomakaje tresoči se prst v razliti kvas. Njegova

ostra glava se je prigibala vedno globlje nad mizo, kakor bi ne mogel razbrati in razumeti potez, ki jih je risal njegov izsušeni kazalec na deski. Na njegovi pleši so se svetile potne kaplje in pogosto in nemirno so podrhtevale njegove gube, kakor po navadi ...

A gostilnico je polnil glasen šum, od katerega so se tresla stekla v oknih. Z Volge so se donašali žvižgi parobrodov, zamolkli udarci koles po vodi, klici nalagalicev — življenje je šlo naprej brez utrujenosti in dvoma.

Jakov Tarasovič je pomignil z glavo natararju ter ga vprašal nekam posebno pozorno napeto:

»Koliko dolgujem za vse to?«

Deveto poglavje.

Do svojega razpora z Majakinom je Foma veseljačil, ker mu je bilo dolgčas živeti, iz radovednosti in polravnodušno; zdaj je začel delati to iz zlobe, skoro z obupom poln maščevalnega čustva in nekake drznosti napram ljudem, — drznosti, ki se je včasih njemu samemu dozdevala čudna. Videl je, da so ljudje, ki so ga obdajali, brez opore in smotra, a da tega ne umejo, ali pa tudi nalašč nočejo umeti, da bi si ne branili, živeti slepo in udajati se brezmišlno razuzdanemu življenju. Ničesar trdnega in vztrajnega ni nahajal v njih; trezni so se mu dozdevali nesrečni in bedasti, pijani — pa so bili zoprni in še bolj bedasti. Nikdo izmed njih ni vzbujal v njem spoštovanja in globokega, iskrenega zanimanja; niti vprašal ni po njihovih imenih, pozabljal je, kedaj in kje da se je ž njimi seznanil in ker je občeval ž njimi s takšno žaljivo

radovednostjo, je vedno čutil željo, reči ali storiti jim kaj žaljivega. Preživeval je ž njimi dneve in noči v različnih razveseljevalnih zavodih in njegova znanstva so bila vedno odvisna od stopinje dotičnega zavoda. V dragih in elegantnih restoranih so ga obkroževali različni pustolovci iz »boljše družbe«, igralci, kupletni pevci, čarovniki, gledališni igralci in vsled zapravljenosti obubožani veleposestniki. Vsi ti ljudje so se obnašali proti njemu početkoma nekako pokroviteljski ter se bahali pred njim s svojim finim okusom in poznavanjem vrlin vseh vin in jedil, a potem so se mu začeli prilizovati, dvoriti mu in izposojati si od njega denar, katerega je razsipal, ne da bi štel; zajemal ga je iz bank in izposojal si ga je že na menjice. V cenejših gostilnah so hodili okrog njega, kakor jastrebi, lasuljarji, markerji, trgovski pomočniki, uradniki in pevci in vsredi teh ljudi se mu je zdelo vedno prijetnejše in svobodnejše. V njih je videl priproste ljudi, ki niso tako izkaženi in skrivljeni, kakor vsa tista boljša družba elegantnih restoranolov in bolj jih je razumeval; včasih so odkrivali zdrava, silna čustva in vedno je bilo več nečesa človeškega v njih. Toda, kakor »boljša družba«, so bili tudi ti lakomni denarja ter so ga brezobzirno izkoriščali; on pa je videl to ter se jim rogal na oduren način.

Seveda so bile tudi ženske vmes. Foma, ki je bil fiziški zdrav, a ne čutne nravi, jih je kupoval, drage in cene, lepe in grde. daroval jim je mnogo denarja, menjal jih skoro vsak teden in vobče obnašal proti njim prijazno, kakor proti moškim. Smejal se jim je, govoril jim žaljive in psovalne besede, a nikoli, tudi v polupijanosti, se ni mogel iznebiti nikake tesnobe pred njimi. One vse, —

tudi najnesramnejše, najzdravejše in najpredrznejše med njimi, so se mu dozdevale slabotne in brez zaščite, kakor mali otroci. Vedno pripravljen, da pretepe kateregakoli možkega, se ni nikdar dotaknil žensk, dasiravno jih je včasih psoval brez vsake meje, ako je bil razdražen. Čutil se je neizmerno silnejšega, nego vsaka ženska in vsaka ženska se mu je dozdevala neizmerno nesrečnejša, nego on sam. Tiste, ki so veseljačile pogumno in brez pomislov ter se ponašale s svojo razuzdanostjo, so izzivale v Fomi nekako sramežljivo čustvo, od katerega je postajal vedno boječ in neroden. Nekoč ga je udarila neka takšna ženska, pijana in predrzna, pri večerji z dinjino lupino po licu. Foma je bil polupijan. Pobleдел je od razžaljenja, vstal s stola in, vtaknivši roke v žep, je rekel z divjim glasom, ki se je tresel od srda:

»Ti, gnoj! Poberi se ven ... proč! Kdo drugi bi ti za to glavo razklal ... A ti veš, da sem popustljiv proti vam in da ne vzdignem roke proti takšni, kakor si ti! ... Naženite jo k vragu!«

Saša je postala nekaj dni po prihodu v Kazanj vzdrževanka sinu nekega lastnika tovarne za žganje, ki je veseljačil skupaj s Fomo. Ko je odhajala z novim gospodarjem nekam h Kami, je rekla Fomi:

»Zdravstvuj, dragi človek! Morebiti se še srečava kedaj ... Isto pot imava! A srcu ne dajaj proste volje, to ti svetujem ... Zabavaj se, ne da bi se ozrl ... a potem ... »ko kaže več ni, še skledo razbij ...« Zdravstvuj!«

In krepko ga je poljubila na ustnice, pri čemur so ji potemnele oči.

Foma je bil vesel, da odhaja od njega: naveličal se je je bil in njeno hladno ravnodušje ga je plašilo. A tedaj

se je nekaj streslo v njem, obrnil se je stran od nje in tiho je govoril:

»Morebiti se tam ne vživiš ... potem pridi pa zopet k meni ...«

»Hvala«, mu je odgovorila in se zasmejala kdovezakaj s hripavim smehom, kakor ni bila njena navada ...

Tako je živel Foma dan za dnevom, obračaje se vse na istem mestu in sredi enoličnih ljudi, ki niso vzbujali v njem nikakoršnih dobrih čustev. Zato se je dozdeval tudi samemu sebi boljši, nego oni, ker se je v njegovi glavi vedno trdneje vraščala misel o možnosti rešitve od tega življenja: hrepenenje po svobodi ga je objemalo vedno bolj in vedno živeje si je predstavljal samega sebe, kakor da se je rešil iz tega vrveža in viharja. Večkrat, kedar je bil ponoči sam, je trdno zapiral oči in si predstavljal temno tolpo ljudi, neštevilno veliko in strašno po svoji ogromnosti. Nabravša se nekje v dolini, obdani z griči in polni prašne megle, se je gnetla ta tolpa v glavnem nemiru na istem mestu semtertje, podobna zrnju v mlinu. Kakor da jo melje neviden mlinski kamen, skrit pod njenimi nogami, a ljudje se valovito gibljejo nad njimi in hočejo deloma doli, da bi bili tam hitro zmleti in izginili, deloma se trudijo kvišku, prizadevaje si, da bi ušli neusmiljenemu mlinskemu kamenu. Ti ljudje so bili tudi podobni rakom, ravnokar ujetim in vrženim v veliko košaro; obešali so se drug na drugega — obračali se s težavo, lezli nekam, ovirali drug drugega in ničesar niso mogli storiti takega, da bi ušli iz jetništva.

Vsredi tolpe je videl Foma znane mu obraze: tam hiti oče kdovekam ter z močjo suva vstran in prevrača vse, ki so mu na poti; on dela s širokimi rokami, odriva

vse s prsi in se smeji gromo-glasno — in izginja ter pade nekam v globino, pod noge ljudi. Tu je kum, ki se zvija, kakor slepič, skače na rame drugih, plazi skozi med nogami ljudi in dela z vsem svojim suhim, a gibčnim in žilavim telesom ... Ljubovj kriči in caplja, sledé očeta sunkoma, a s slabotnimi kretnjami; zdaj zaostaja za njim, zdaj se mu zopet približa. Z lahкими koraki in z dobrodušnim nasmehom na obrazu, umikaje se vsem in vsem prepuščaje pot, se ziblje počasi teta Anfisa. Njena slika se ziblje v temi pred Fomo, kakor ponižni plamen voščence in v temi ugasne in izgine tudi ona. Hitro in naravnost hodi Pelageja proti daljavi ... Tu stoji Sofja Pavlovna Medinskaja z onemoglo povešenimi rokami, kakor tedaj pri njenem poslednjem sestanku v salonu ... Njene oči so velike in velik strah se bere v njih. Tudi Saša je tukaj. Ravnodušno, ne da bi se menila za sunke, gre trdnih korakov naravnost v največjo goščo življenja in poje glasno svoje pesmi, ko gleda s svojimi temnimi očmi mirno in brez strahu naprej ... Foma sliši šum, tuljenje, smeh, pijani krik, strastno prepiranje za kopejke; petje in plač se nosi nad tem ogromnim, vrvečim kupom živih, človeških teles, stisnjenih v to luknjo; oni skačejo, padajo, lezejo, tiščijo se, plazijo drug drugemu na rame, tipajo povsodi, kakor slepci, povsodi se zadevajo ob svoje vrstnike, boré se, padajo in izginjajo očesu. Denar šumi, kakor netopirji se nosi po zraku nad glavami ljudi in ljudje iztezajo k njemu svoje lakomne roke; zlato in srebro žvenketa, steklenice zvené, zamaški pokajo, nekdo ihti in otožen ženski glas poje:

„Le živimo, živimo, dokler se da,
a potem, — če prav trava ne raste!“

Ta blazna slika se je vkoreninila v Fomini glavi in vsakokrat je vznikala pred njim živejša, ogromnejša in bolj kričeča, vzbujaje v njegovih prsih nekaj kaotičkega, eno samo veliko, neopredeljivo čustvo, v katerega se je izlival, kakor potok v reko, i strah, i ogorčenost, i žalost, i zloba in še mnogokaj. Vse to je vzkipevalo v prsih do burne želje, ki jih je razganjala, — do želje, katere sila ga je dušila; v oči so mu prihajale solze in hotelo se mu je kričati, zatuliti kakor zver, prestrašiti vse ljudi, ustaviti njihovo brezmiselno dirko, vlti v njihov šum in vrvež nekaj novega, povedati jim nekakih glasnih, trdnih besed, obrniti jih vse v isto smer, a ne drugega proti drugemu. Rad bi jih bil zgrabil z rokami za lase, odriival drugega od drugega, pretepel nekatere, polaskal se drugim, pokaral vse in jih razsvetlil z ognjem ...

Ničesar ni bilo v njem, — niti potrebnih besed, niti ognja; v njem je bila želja, katero je umeval, a je bila neizvršljiva ... Predstavljal si je sebe samega nad življenjem, zunaj te doline, v kateri kipi človeštvo; videl se je stati trdno na nogah in — nemega. Mogel bi zakričati ljudem:

»Kako živite? Ali vas ni sram?«

Mogel bi jih tudi opsovati. A če ga oni, zaslišavši njegov glas, povprašajo:

»A kako je treba živeti?«

Prav dobro je vedel, da bi se moral po takem vprašanju strmoglaviti v nižino, tja pod noge ljudi, k mlinskemu kamenu. In s smehom bi spremljali njegov pogin.

Blodil je včasih pod pritiskom te more. Iz njegovih ust so se trgale besede brez zveze in smisla; celo potil se je od težkega napora v svoji duši. Včasih se mu je zdelo,

da blazni od vpitja in da mu zaraditega vse to strašno in mračno razgraja po glavi. S silnim naporom volje je preganjal vse te podobe in stremljenja iz sebe, a kakor hitro je bil sam in trezen, so ga zopet napolnile njegove izmišljotine in pešal je pod njihovo težo. In vse bolj je rastlo v njen hrepenenje po svobodi, postajalo je krepkejše in mučilo ga je s svojo močjo. A ni se mogel osvoboditi verig svojega bogastva. Majakin, ki je imel od njega pooblastilo za vodstvo trgovine, je sedaj gledal, da je Foma skoro vsak dan občutil težo naloženih mu dolžnosti. Neprenehoma so prihajali k njemu s plačili, predlagali mu zveze za prevažanje tovorov in uslužbenci so se obračali k njemu pismeno ali ustmeno v malenkostih, ki mu jih poprej ni bilo mar in ki so jih smeli reševati na lastno odgovornost. Iskali so ga po gostilnicah in ga izpraševali, kaj da se naj zgodi in kako; odgovarjal je na vse to, včasih, ne da bi vedel, se li mora zgoditi, na ta ali oni način, opažal je prikrito zaničevanje svoje osebe in skoro vedno je videl, da se vse ne izvršuje tako, kakor je bil velel, marveč drugače in boljše. Čutil je v tem spretno kumovo roko in umeval, da ga starec tesni, zato da bi ga vodil po svoji volji. In istočasno je opažal, da ni gospodar svoje trgovine, marveč le del njegov in še celo malovažen del. To ga je dražilo, odbijalo ga od starca še bolj in netilo še bolj njegovo stremljenje, da bi se iztrgal opravičilo, četudi za ceno svojega pogina. Srdito je razsipal denar po gostilnah in beznicah, a to ni trajalo dolgo — Jakov Tarasovič je pretrgal zveze z bankami in dvignil vse vtiloge. Kmalu je čutil Foma, da mu tudi na menjice ne posojujejo več tako radi, kakor prej. To je žalilo njegovo samoljubje; celo ogorčen in prestrašen pa je bil, ko je izvedel, da širi kum

med trgovci vesti, da Foma ni čisto pri pravi pameti in da ga bode morda treba dati pod varuštvo. Foma ni poznal mej za kumovo moč in se ni upal, da bi se s kom posvetoval o tem; bil je prepričan, da je starec v trgovskem svetu nepremagljiv in lahko dela vse, kar si izmisli. Najprej se je zbal tega, da bo začutil Majakinovo roko nad seboj, a potem se je sprijaznil s to mislijo, postal je udan in nadaljeval svoje divje, pijano življenje, v katerem ga je tolažilo le nekaj, namreč ljudje! Z vsakim dnevom se je bolj prepričeval o tem, da so nespametnejši in v vsakem oziru slabši, nego on, da niso gospodarji življenja, marveč njegovi služabniki in da jih življenje suče, krivi in lomi, kakor se mu ravno zazdi, dočim se oni udajajo brezčutno in brez mrmranja in nikdo izmed njih ne zahteva svobode za-se. On pa jo je hotel imeti in bahato se je povzdigoval zaradi tega nad svoje sopijance, v katerih ni hotel videti ničesar, razven zlega ...

Nekoč mu je tožil v gostilnici polupijan človek o svojem življenju. Bil je majhen, suh možiček, s plahimi, kalnimi očmi, neobrit, v kratki suknji in s kričečo kravato. Žalostno je mežikal, njegova ušesa so plaho podhrtevala in tudi tihi glas se mu je tresel.

»Na razne načine sem se že trudil, da bi kaj dosegel... Vse mogoče sem začental in delal, kakor vol. A življenje me je sunilo v pogubo, uničilo me je in potrló ... In zmanjkalo je potrpežljivosti ... Ah! In glej ... začel sem piti ... Čutim, da ... poginjam ... No, saj to je moja pot!«

»Bedak!« je rekel Foma prezirljivo. »Čemu si hotel kaj doseči? Pustil bi bil vse ... Obstal bi na strani, po-

gledal, kje med ljudmi da je tvoje mesto in potem bi bil šel naravnost na svojo točko!»

»Ne razujem vaših besed!« je odmajal človeček s svojo oglato, gladkoostrizeno glavo.

Foma se je samovoljno nasmehnil.

»Ali moreš ti sploh to razumeti?«

»Ne, veste, jaz tako mislim, kar je komu Bog namenil ...«

»Življenja ne dela Bog, marveč ljudje! ...« je buhnil Foma in se začudil celo sam svojim drznim besedam. In možiček ga je pogledal od strani ter se plaho skrčil.

»Ali ti je dal Bog razum? ...« je vprašal Foma, ko se je bil otresel zadrege.

»Seveda ... to se pravi, toliko, kolikor ga pristoja majhnemu človeku ...« je negotovo rekel Fomin sobesednik.

»No in ti ga ne smeš prositi niti zrna več! Delaj si življenje s svojim razumom ... Bog te bode sodil ... Mi vsi smo v njegovi službi ... in vsi imamo enako ceno pred njim ... Si-li razumel?«

Prav pogosto se je dogajalo, da je Foma naenkrat izustil kaj takšnega, kar se je njemu samemu dozdevalo drzno in kar ga je istočasno dvigalo v njegovih očeh. Bile so to nekake nepričakovane, smele misli in besede, ki so se pojavljale naglo, kakor iskre — kakor da jih vtiski klešejo iz Fominih možganov. In on sam je večkrat opazoval, da to, kar si on izmisli, izgovarja slabše in brezbarvneje, nego se poraja v njegovem srcu.

Foma je živel, kakor da hodi po močvirju v nevarnosti, da se z vsakim korakom pogrezne v nesnago in blato, dočim se je vil kum kakor kakor kača na suhem,

trdnem kraju in iz daljave ostro opazoval krščencevo življenje.

Po razporu s Fomo se je bil vrnil Jakov Tarasovič mračno zamišljen domov. Njegovi očesci ste se svetili s suhim bleskom in ves se je vzravnal, kakor trdo napeta struna. Njegove gube so se bolešno zježile, njegov obraz je postajal navidezno še manjši in temnejši in ko ga je Ljuba zagledala takega, se ji je zazdelo, da je res bolan, da se skuša le premagati in da se sili pri tem. Molčeči starec je tekal nervozno po sobi, metal hčeri v odgovor na njena vprašanja suhe, kratke besede in ji zakričal slednjič naravnost:

»Pusti me pri miru! Saj vidiš, da mi ni do tebe ..«.

Zasmilil se ji je, ko je videla, kako žalostno in otožno so gledale njegove ostre zelene oči; zdelo se ji je dolžnost, vprašati ga, kaj da se ž njim godi in ko se je vsedel k obedu, je vstopila mahoma k njemu, položila mu roke na rame in ga vprašala prijazno in nemirno, gledaje mu v obraz:

»Očka! Bolni ste, kaj ne?«

Njena prijaznost je bila skrajno redka; zato je vedno omehčala samotnega starca in čeravno je ni vračal, jo je znal ceniti. In zdaj je stresel rame, da se je iznebil njenih rok ter ji rekel:

»Pojdi, pojdi na svoje mesto ... Glej, kako se te loteva Evina srbečica ...«

A Ljubovj ni šla; še vedno mu zroča v oči, ga je vprašala z užaljenim glasom:

»Papa, zakaj vedno tako govorite z menoj ... kakor bi bila majhna ali prav neumna?«

»Zato, ker si velika in malo pametna ... M-da! To je vse, kar ti rečem! Pojdi, sedi in jej ...«

Odšla je in se vsedla molče očetu nasproti ter razžaljena stisnila ustnice. Majakin je jedel proti svoji navadi počasi, mešal dolgo z žlico po zeljni juhi in jo pozorno ogledoval.

»Ko bi tvoj zamašeni razum mogel umeti očetove misli!« je dejal nenadoma in vzdihnil z nekakim piskom.

Ljubovj je vrgla žlico na stran in zagovorila s solzami v glasu:

»Zakaj me žalite, očka? Saj vidite ... sama sem! vedno sama! Razumete vendar, kako težko mi je živeti ... in nikoli mi ne rečete prijazne besede ... nikoli ne govorite o ničemur! In saj ste tudi vi sami ... tudi vam je težko ... Vidim to ... Vam je jako težavno živeti ... a ... vi ste tega krivi sami! Vi sami ...«

»Zdaj je pričela Balaamova oslica govoriti!« je rekel starec, nasmehnjivi se. »U-no? Kaj pride še?«

»Jako ponosni ste na svoj um, očka ...«

»In še kaj?«

»To ni prav ... to me močno boli ... zakaj me pehate proč? Saj nimam nikogar razven vas ...«

V njenih očeh so se zasvetile solze; ko jih je oče zapazil, mu je vzdrhtel obraz

»Ko bi ne bila punica!« je vzkliknil. »Ko bi imela razum, kakor Marija Porodnica n. pr. ... ah Ljubovj! Tedaj bi pljunil na vse ... tudi na Fomko ... No, ne deri se!«

Ona si je obrisala oči in vprašala:

»Kaj počenja Fomka?«

»Upira se ... Ha-ha! Pravi: vzemite vse moje imetje in pustite mi prostost ... Rešiti se hoče ... v krčmah ... To si je izmislil naš Foma ...«

»Kaj ... je to?« je dejala Ljuba negotovo. Rada bi bila rekla, da je Fomina želja dobra, da je plemenita želja, če je resna, a bala se je, da ne bi razdražila očeta s svojimi besedami in le pogledovala ga je z vprašujočimi očmi.

»Kaj je to?« je pričel Majakin, tresoč se od ogorčenosti. »To ima ali od pijanosti, ali ... Bog tega ne daj!... od matere ... staroverke ... In če vre v njem ta meniški vpljiv, bom imel mnogo dela ž njim! Velika borba se bode začela med njim in med menoj ... Predrznost se je vzdignil proti meni ... kar hipoma je pokazal veliko predrznost ... Mlad je ... ni še prebrisanosti v njem ... Vse, pravi, bom zapil, vse pojde v nič ... Jaz ti bom pokazal!«

Majakin je mahnil z roko nad glavo, jezno stisnil pest in srdito pogrozil ž njo.

»Kako smeš? Kedo je pridobil premoženje, kedo ga je uredil? Ti? Tvoj oče! ... Štirideset let truda leži v njem, a ti ga hočeš razrušiti? Mi vsi moramo zdaj stati skupaj, kakor stena, zdaj iti previdno, drug za drugim, kakor gosi vsak na svoje mesto ... Mi, kupci in trgovci smo skozi stoletja nosili Rusijo na svojih plečih in jo nosimo še sedaj ... Peter Veliki je bil car božanskega uma... on je poznal našo vrednost ... Kako nas je podpiral! Knjige je tiskal, nalašč zato, da bi nas učil našega dela ... Jaz imam knjigo Polidora Virgilija Urbinskega o izumiteljih, tiskano l. 1720. na njegovo povelje ... da! To je treba razumeti ... On je tudi razumeval ... ter nam dal moči ... A zdaj stojimo na svojih nogah ... in čuvamo svoje mesto ... Dajte nam prostora! Mi smo gradili podlago življenja, sami smo legali v zemljo mesto opeke ... zdaj moramo zidati nadstropja ... dajte nam svobodo

gibanja! To mora biti naša smer ... Tu je naša naloga ... A Fomka tega ne razume ... Mora pa razumeti in nadaljevati ... Saj ima očetova sredstva. Kedar umrem jaz, pridejo še moja v njegove roke: delaj, pšiček! On pa uganja neumnosti. Ne, le počakaj! Jaz te bom že spravil na svoje mesto!»

Starec se je dušil ob svojem razburjenju in njegove oči so zrle hčer s tako divjim bleskom, kakor bi sedel Foma na njenem mestu. Ljubovj je strašilo njegovo razburjenje, toda ni se osmelila, da bi zadržala očeta in molče je zrla v njegov ljuti in mračni obraz.

»Pot je zgrajena od očetov in ti moraš hoditi po nji. Petdeset let sem delal in zakaj? Da moji otroci dokončajo moje delo ... Moji otroci? ... Kje imam svoje otroke?»

Starec je otožno povetil glavo, glas mu je zastal in tako zamolklo, kakor bi govoril nekam notri, va-se, je rekel:

»Eden je kaznjenec ... izgubljen človek ... drugi ... pijanec in malo upanja imam vanj ... Hči ... Komu naj izročim svoj trud pred smrtjo? ... Ko bi imel zeta ... Mislil sem: Foma se bode izpametoval, obrusil se bode in dam mu tebe za ženo ter vse svoje imetje v doto ... ne! Foma pa je zanič ... Drugega, ki bi sodil na njegovo mesto ... pa ne vidim ... Kakšni so dandanašnji ljudje! ... Včasih so bili kakor iz železa, sedaj pa ... sam kavčuk ... Vsi se prigibajo in ničesar trdnega nimajo v sebi... Kaj je to? Odkod?»

Nemirno je gledal Majakin svojo hčer, ki je molčala.

»Povej«, jo je vprašal, »česa ti je treba? Kako je treba po tvojem mnenju živeti? Česa hočeš? Ti si se učila, čitla si, — česa torej potrebuješ?»

Vprašanja so se vsipala Ljubovi tako nepričakovano na glavo, da je prišla v zadrego. Bila je zadovoljna, da jo oče vprašuje o tem, obenem pa se je bala odgovoriti, da bi si ne vzela ugleda v njegovih očeh. In nato je dejala, kakor bi se pripravljala, da skoči čez mizo, z negotovim in drhtečim glasom:

»Da bi bili vsi srečni ... in zadovoljni ... vsi ljudje ... In vsi imajo enako pravico do življenja ... do ugodnosti življenja ... Svoboda je potrebna vsem ... tako kakor zrak ... in enakost v vsem!«

V začetku njenega razburjenega govora ji je gledal oče z nemirno radovednostjo v obraz, a čim mu je naglo metala svoje besede, se je počasi izpreminjal izraz njegovih oči in z mirnim preziranjem ji je rekel nazadnje:

»Saj sem vedel, ti neumnica!«

Ona je povescila glavo, a tako jo je zopet dvignila in vzkliknila bolešno:

»Saj pravite vi sami: svoboda ... «

»Molči vendar!« je starec surovo zakričal nad njo. »Ti še tega ne vidiš, kar nosi vsak človek očitno, na zunanaj ... Kako morejo biti vsi srečni in enaki, ako hoče biti eden višji nego drugi? Še berač ima svoj ponos in se baha pred drugimi s čemurkoli ... Tudi mali fantiček že hoče prekositi svoje tovariše ... In nikdar se ne bode človek umaknil človeku ... le bedaki mislijo to ... Vsak ima svojo dušo ... in svoj obraz ... Le tisti, ki svoje duše ne ljubijo in ne varujejo svojega lica, se dajo obte-sati po isti meri! ... Oh ti! ... Načitala in nažrla si se neumnih stvari ... «

Bridek ukor in strupeno preziranje sta se izražala na starčevem obrazu. S šumom se je odmaknil od mize,

skočil pokonci, po'ožil roki na hrbet in začel z malimi koraki, majaje z glavo, tekati po sobi, pri čemur je zlobno in piskaje nekaj šepetal. Ljubovj, bleda od razburjenosti in vžaljenosti, je poslušala ta šepet in njeno srce je nemirno utripalo.

»Sam sem ostal ... sam ... kakor Job ... O Gospod! ... Kaj naj storim? O ... sam! Ali nisem umen? Ali nisem lokav? A vendar me je prekanilo življenje ... Koga ljubi? Komu prizanaša? Dobre bije in zlim ne odpušča ... In nikomu ni umljiva njegova pravičnost ...«

Deklico je obšlo bolešno usmišljenje do starca; objela jo je goreča želja, pomagati mu; rada bi mu s čem koristila. Sledila mu je z gorečimi očmi in mu dejala nenadoma s tihim glasom:

»Očka ... dragi! Ne žalujte ... Saj Taras še živi ... morebiti bi on ...«

Majakin je hipoma obstal, kakor vkopan in počasi dvignil glavo:

»Drevo, ki se je že za mlada skrivilo, da ni vzdržalo ničesar, se bode že celo zlomilo v starosti ... A vseeno ... tudi Taras mi je sedaj slamnata bilka, čeravno je težko da vreden več nego Foma ... Gordjejev ima značaj ... on ima očetov pogum ... On bi lahko mnogo napravil iz sebe ... A Taraska ... nanj si se spomnila ob pravem času ... m-da!«

In starec, ki je bil še pred minuto tako pobit, da je tarnal in tekal od žalosti po sobi, kakor miš v pasti, je stopil sedaj z zamišljenim obrazom zopet k mizi, pri-maknil premišljeno svoj stol in sedel, rekši:

»Treba bode pogledati, kaj je s Tarasko ... V neki tovarni v Usolju živi ... Slišal sem to od trgovcev. Sodo

baje izdelujejo tam ... Poizvedel bom natanko ... Pisal mu bom ...»

»Ali dovolite, očka, da mu pišem jaz?« je tiho poprosila Ljubovj, tresoč se radosti in vsa rudeča ...

»Ti?« je vprašal Majakin, pogledal jo naglo, pomolčal, premislil nato njen predlog in rekel: »Mogoče! To je celo boljše. Piši mu ... Vprašaj ga, če je oženjen? Kako da živi? Kaj da misli? ... Sicer pa ti bom že jaz povedal, kaj treba, da mu pišeš, kedar bode čas za to ...«

»Storite to kmalu, očka!« je rekla deklica.

»Kmalu te bode treba omožiti ... Zdaj si tu ogledujem enega, rudečelasega ... Videti je, da ni neumen fant ... Ima tudi inozemsko izobrazbo ...«

»Je-li to Smolin, papa?« je vprašala Ljubovj nemirno in radovedno.

»In če bi bil on ... kaj potem?« je vprašal Jakov Tarasovič v kupčijskem tonu.

»Nič ... Ne poznam ga ...« je neodločno odgovorila Ljubovj.

»Seznanim te ž njim ... Čas je, Ljubovj, čas! Nada v Fomo je slaba ... čeravno je popolnoma ne opuščam ...«

»Na Fomo nisem računala ... Kaj mi je on?«

»To ni bilo prav! Ko bi bila ti pametnejša, bi se morda ne bil pokvaril! ... Ko sem vaju videl skupaj, sem včasih mislil; moje dekle bo fanta že privezalo na-se ... Lep parček bo! A ... motil sem se ... Mislil sem, da boš brez migljajev razumeła svojo korist ... Tako je, dekle, da veš!« jo je podučil oče.

Ona se je zamislila, poslušaje njegove prepričevalne besede. V zadnjem času je prihajala nji, ki je bila zdrava in krepka, vedno češče misel na možiteve, ker ni videla

druge poti iz svoje samote. Želja, da bi zapustila očeta in potovala kamorkoli, da bi delala in se mučila, jo je bila minila že davno, kakor je bila premagača v samoti, sama pri sebi že mnogo drugih, ravnotako ostrih, a plitvih in nejasnih želja. Od raznih knjig, ki jih je čitala, je ostal v nji kalen sesedek, nekaj živega sicer, a tako približno, kakor je živ protoplazma. Iz tega sesedka se je razvijalo v deklici čustvo nezadovoljnosti z življenjem, stremljenje po osebni neodvisnosti in želja, da bi se osvobodila iz težkega varstva svojega očeta; a manjkalo ji je i moči, da bi uresničila svoje želje, i jasnega pojma o tem, kako da bi se dale uresničiti. Vrh tega je tudi narava vplivala po svojem in že več nego enkrat je bila deklica začutila mučno, bolešno hrepenenje, kedar je videla mlade matere z deteti v naročju. Včasih, kedar je obstala pred ogledalom, je žalostna opazovala svoj polni, sveži obraz, s temnimi obroči okrog oči in smilila se je sebi sami; čutila je, da jo življenje pozablja in odriva.

Zdaj, ko je poslušala očetove besede, si je predstavljala Smolina, kakošen bi neki bil. Poznala ga je še kot gimnazijca; tačas je bil ves poln mozolcev, toponos, vedno snažno omit, soliden in dolgočasen. Plesal je težko in okorno in govoril dolgočasno.

Od tistih dob je bilo poteklo mnogo časa: živel je bil v inozemstvu in se tam učil, — kakšen je neki sedaj? Od Smolina so pohitevale njene misli k bratu in srce ji je bilo, ko je ugibala, kaj da ji odgovori na njeno pismo. Kakšen je pač? Podoba brata, kakoršnega si je predočevala, je zakrila pred njo i očeta, i Smolina in že je bila sklenila, da pred Tarasovim prihodom za ves svet ne privoli v možitev, ko jo je nenadoma zaklical oče:

»Hej, Ljuba! O čem razmišljaš?

»Tako ... hitro gre vse ...« je odgovorila Ljuba, namsehnivša se.

»Kaj gre hitro?«

»Vse ... pred tednom dni se ni smelo govoriti pred vami o Tarasu, a sedaj ...«

»Sila, dekle! Sila ... Potreba je sila, ki dela iz jekla prožino in jeklo je uporno ... Taras ... poglejmo! Človek ima ceno po svojem odporu proti sili življenja ... Če ne obrača življenje njega, marveč on življenje po svoji volji ... potem mu ne odrekam spoštovanja! Dovolite, da vam stisnem roko in potem bova skupaj vodila kupčijo ... Ah, star sem! In življenje je postalo sedaj tako bujno! Vsako leto zanimivejše postaja ... čim daje več okusa je v njem! Živel bi še rad in deloval ...«

Starec je cmokal z ustnicami, kakor da pokuša nekaj dobrega, drgnil si roke in željno ste se svetili njegovi očesci.

»A vi ... vi ste redkokrvni človečki! Nisti še odrastli, a vendar ste že prezreli in oveli ste, kakor stara redkev ... In ne razumete, da postaja življenje vedno lepše ... Sedeminšestdeset let živim na tem svetu in stojim že ob svojem grobu, a vidim, da poprej, ko sem bil še mlad, na svetu, ni bilo toliko in tako krasnega cvetja ... Vse postaja lepše! Kakšna poslopja se vidijo sedaj! Razni pripomočki za trgovino ... Veliki parobrodi! Človek bi si ne mislil, koliko uma je v vsem! Gledaš in misliš: ti ljudje so nekaj vredni! Vsa čast! Spretno so napravili življenje. Vse je dobro in prijetno ... le vi, naši nasledniki, ste brez vsakega živega čustva! Kakoršenkoli šarlatanček izmed meščanov je celo spretnejši, nego vi ... Ta ...

ta-le Ježov, kaj pa je on? A dela se sodnika nad vami ... in celo nad vsem življenjem ... pogum ima v sebi ... A vi ... Fej! Živite, kakor berači ... V veselju ste živina, v nesreči pa ... golazen! Gnili ljudje ste ... trebalo bi vam spustiti ognja v žile ... odreti vas na meh in posuti s soljo po živem mesu, potem bi že skakali!»

Jakov Tarasovič, majhen, gubast in koščen, s črnimi konci zobov v ustih, s plešo in temno poltjo, ki se je zdela opaljena in prekajena v vročini življenja, se je tresel od strastnega razburjenja in metal svoji mladi, veliki in krepki hčeri glasne, zaničljive besede v obraz. Gledala ga je, kakor da se zaveda krivde, smehljala se v zadregi in v njenem srcu je rastlo spoštovanje pred tem živahnim starcem, ki je bil tako vztrajen v svojih željah ...

A Foma je vedno blodil in kolovratil, prebijal dneve in noči v gostilnicah in beznicah in čimdalje bolj ga je navdajalo zaničljivo in sovražno čustvo proti ljudem, ki so bili okrog njega. Včasih so vzbujali v njem bolešno željo, da bi našel med njimi kakoršenkoli odpor svojemu zlomu čustvu, srečal dostojnega in pogumnega človeka, ki bi ga osramotil z vneto, očitujočo besedo. Ta želja se je oglašala v njem vedno jasneje, — bilo je hrepenenje po pomoči v duši človeka, ki je čutil, da je zablodil s poti in da poginja ...

»Bratci!« je kriknil nekoč, ko je sedel za mizo v gostilnici, polupijan in obdan od neznanih požrešnih ljudi, ki so jedli in pili toliko, kakor bi pred že dolgo dni ne bili imeli grižljaja v ustih. »Bratci! Mučno in ... dolgčas mi je pri vas! ... Bijte me ... spodite me! ... Lumpi ste sicer, a bližje ste drug drugemu, nego meni ... Kako to?

Saj sem tudi jaz pijanec in lump ... a vendar sem vam tuj! Vidim ... da sem tuj ... Iz mene pijete in va-me pljuvate na tihem ... čutim to! Zakaj?»

Umevno je, da se niso mogli obnašati drugače proti njemu: morebiti se niti eden izmed njih v globini svoje duše ni imel za nižjega nego on, toda on je bil bogat in to jih je oviralo, da se niso obnašali proti njemu bolj prijateljski in to, da je govoril vedno nekake porogljivo-srdite besede, ki so vzbujale vest, jim je bilo nerodno. Vrh tega je bil močan in kmalu razjarjen, — niti besede si niso upali reči proti njemu. A njemu se je hotelo ravno tega; želel je vedno silneje, da bi vstal kedo izmed njih, ki ga on prezira, proti njemu ter mu povedal iz obraza v obraz nekaj silnega, kar bi ga obrnilo s te polzke poti, katere opasnost je čutil in videl njeno bl'ato, — poln brezsilne mržnje do nje.

In Foma je našel, česar je bil iskal.

Nekega dne je kriknil svojim sopivcem, razdražen, da se ne brigajo zanj:

»Vi mrčesi! Molčite vsi! ... Kedo vas poji in krmi? Ali ste pozabili? Jaz vas naučim reda! Vi jetniki! Kedar jaz govorim ... molčite vsi!«

Umolknili so zares; bali so se pač, da morebiti izgubé njegovo blagohotnost ali pa so mislili, da jih pretepe on, ki je bil podoben zdravi, močni živali. Molčali so nekaj časa in kuha'li v sebi svoj srd proti njemu, sklanjaje se nad krožnike, so skušali skriti svojo jezo in svojo zadržego. Samozadovoljno jih je pogledal Foma in se pobahal iz zadovoljnosti nad njihovo suženjsko pokorščino:

»Aha! Zdaj ste tiho ... Tako, že prav! Pri meni je strogo! Jaz ...«

»Tepec!« se je zaslišal miren in glasen vzklik.

»Ka-aj?« je zarjul Foma in skočil pokonci. »Kedo pravi to?«

Zdaj je vstal na koncu mize čuden, velik človek, v dolgi suknji, s celim gozdom poluosivelih las na velikanski glavi. Njegovi lasje so bili ščetinasti in stali v gostih pramenih na vse strani; obraz je bil rumenkast, obrit in okrašen z velikim grbastim nosom. Fomi se je zdel podoben metli, s katero omivajo parobrodne palube in to je razveselilo polupijanega mladeniča ...

»Lep si!« se je nasmehnil. »Zakaj pa lajaš, a? Ali veš, kdo sem jaz?«

S kretnjo trageda je iztegnil človek proti Fomi roko, katere prsti so bili dolgi in gibčni, kakor čarovnikovi in rekel z gostim, hripavim basom:

»Ti si ... gnila bolezen svojega očeta, kateri je bil, čeravno grabež, a vendarle ... dostojen človek v primeri s teboj ...«

Od presenečenja in jeze je Fomi zastala sapa v prsih; srepo je izbulil oči in molčal, ker ni našel primernih besed, s katerimi bi odgovoril na to predrznost. A človek, ki je stal na koncu mize, je oduševljeno hripel, obračaje svoje velike, a brezbarvne in otekle oči, kakor žival:

»Ti zalitevaš, naj te mi spoštujemo ... be-dak! ... S čem si zaslužil spoštovanje? Kedo si? Pijanec, ki zapiva očetove glavnice ... Divjak! Ti bi smel biti ponosen na to, da pijem jaz, znameniti umetnik, nesebični in zvesti služabnik umetnosti, iz iste steklenice, kakor ti! V ti steklenici je sandeljevina in sirup, a ti misliš, da je portsko vino. Ona je tvoj patent na priimek divjaka in osla!«

»Ah ti, ar-restant!« je zarjovel Foma zopet in se vrgel proti umetniku. A prijeli so ga in zadržali. Otepaje se v rokah ljudi, ki so se bili obesili nanj, je bil primoran, poslušati brez odgovora, kako je človek, ki je bil podoben metli, grmel nad njim s svojim debelim in težkim glasom:

»Vrgel si ljudem par kopejk od ukradenega rublja in misliš, da si junak! Dvojen tat si: najprej si ukradel rubelj, zdaj kradeš pa zahvalo za tistih par kopejk! ... No, od mene je ne dobiš! Jaz, ki sem posvetil vse svoje življenje razkrinkanju podlosti, stojim pred teboj in govorim smelo: ti ... si bedak in berač, ker si preveč bogat. To je vsa modrost: vsi bogatini so berači ... Tako služi resnici znamenit kupletist Rimskij-Kaniba'skij!«

Že je stal Foma mirno sredi ljudi, ki so ga bili tesno obstopili in poslušal željno gromovite besede kupletista; zdaj so vzbujale v njem čustvo, kakor bi mu praskale bolno mesto in lajšale na ta način pekočo bolečino. Navzoči so se razvnemali: nekateri so hoteli ustaviti potok kupletistovega krasnorečja, drugi pa so hoteli odvesti Fomo. On jih je pehal molče od sebe in poslušal, vedno bolj se udajaje ostri nasladi ponižanja, ki ga je čutil pred temi ljudmi. Vedno topleje se je taskala njegovi duši bol, ki so jo v nji budile kupletistove besede, a ta je grmel, opajaje se ob nekaznovanosti svojih očitanih:

»Ali misliš, da si gospodar življenja? Ti si ... nizek suženj rublja ...«

Nekomu izmed navzočih se je rigalo na glas in ker je bil nezadovoljen zaraditega, je vsakokrat po takšnem dogodku zarentačil:

»O ... hudič!«

A v nekem neobritem človeku z mastnim obrazom se je bilo vzbudilo sočutje s Fomo, ali pa se mu je zazdelo dolgočasno, prisostvovati temu prizoru; mahaje z rokami je proseče zategoval:

»Go-ospoda! Pu-ustite to! Ni le-lepo! Saj smo mi vsi grešniki! Vsi, brez izjeme ... verujte mi!«

»Le govori!« je zamrmral Foma. »Ne dotaknem se te! Le govori!«

Zrcala med okni so obsevala vso to zmešanico in v zrcalih so se zdeli ljudje še bolj zoprni in gnjusni, nego so bili v resnici.

»Nočem govoriti!« je zakričal kupletist, »nočem metati biserov svoje resnice in jeze svoje pred tebe ...«

Stresnil se je, veličastno divgnil glavo in odšel tragičnih korakov proti vratom.

»Lažeš!« je rekel Foma in hotel za njim. »Počakaj! Vznemiril si me, zdaj me še pomiri!«

Prijeli in obkolili so ga in mu kričali nekaj, on pa se je zadeval na svoji poti ob dosežne zapreke — ga je pomirjevala borba z njimi in vsa njegova nejasna čustva so se družila v stremljenje, da bi odpahnil vse, kar ga ovira. In zdaj, ko je bil vse porinil proč in dospel na ulico, je bil že manj razvnet. Stal je na trotoarju, ogledoval ulico in si mislil osramočen; kako je vendar mogel dovoliti ti metli, da ga je zasmehovala in zmerjala njegovega očeta s tatom?

Tema in tišina je bila naokrog; jasno je svetila luna in lahek, osvežujoč veter je pihal. Nastavivši lice njegovemu hladnemu dihu, je šel Foma z naglimi koraki proti vetru, plaho se oziraje in želeč, da bi pač ne prišel za njim kedo izmed gostilniške družbe; čutil je, da se je

ponižal v očeh vseh teh ljudi. Hodil je in razmišljal o tem, kako daleč da je prišlo ž njim: potepuh ga javno opsuje in on, sin odličnega kupca, mu ni mogel z ničemur poplačati njegovega roganja.

»Prav se mi godi!« je mislil Foma škodoželjno in žalostno obenem. »Prav se mi godi! Ne izgublaj se ... razumevaj! ... In potem ... saj sem hotel sam, sam sem se zadiral nad vsemi ... Zdaj moram vtakniti v nedrije! ...« Bolesno sočutje s samim seboj ga je navdalo ob teh mislih. Pečaje se ž njimi in že iztreznjen je šel naprej po ulicah in iskal v sebi venomer nekaj krepkega in trdnega ... A vse je bilo nejasno v njem in le srce mu je tesnilo, ne da bi se kazalo v razločnih oblikah. Kakor v težki dremoti je dospel do reke, sel na bruna ob njenem bregu in začel zreti na njeno tiho, temno vodo, pokrito z lahnimi valčki. Mirno in skoro brezšumno je tekla široka, mogočna reka in nesla ogromna bremena na svojih prsih. Vsa je bila pokrita s črnimi ladijami; signalni ognji in zvezde so se zrcalile v njeni vodi; majhni, lahki valovi so prihitevali laskavo in s tihim glasom na breg, Fomi ravno pod noge ... Žalost je dihala z neba; čustvo osamljenosti je davilo Fomo ...

»Gospod Jezus!« je mislil in pogledal žalostno v nebo. »Kako nesrečen sem ... Ničesar ni v meni ... Bog mi ni dal ničesar ... Zakaj moram biti takšen? O moj Bog!«

Ob spominu na Boga je postal Fomi nekako lažje, njegova osamljenost se mu ni dozdevala več tako huda in vzdihnivši iz vseh grudi, je začel brezglasno govoriti Bogu:

»Gospod Jezus! ... Nekateri ljudje ne razumejo ničesar, toda mislijo, da vedo vse in zato jim je lahko žive-

ti ... A zame ni opravičenja ... Zdaj je noč ... a jaz sem sam in nimam kam iti ... Nikomur ne morem reči besede ... nikogar ne ljubim ... Le kuma imam, a on je brez duše ... Ko bi ga ti kako kaznoval ... On misli, da sploh ni nikogar umnejšega in boljšega na svetu, nego je on sam ... in ti to trpiš ... In tudi jaz ... Da bi me doletela vsaj kakšna nesreča ... da bi zbolel ... A glej, zdrav sem, kakor železo ... Pijem, živim razuzdano in v blatu ... a telo niti ne zarujavi ... le duša me boli ... O Gospod! Zakaj je življenje takšno?»

Zaporedoma so vznikale v glavi osamljenega, zablodelega človeka plaho se upirajoče misli, a tišina okrog njega je postajala vedno gostejša in noč vedno temnejša. Nedaleč od brega je bil zasidran čoln; zibal se je semtertja in nekaj na njem je škripalo, tako da se je slišalo, kakor ječanje ...

»Kako se naj osvobodim takega življenja?« je preudarjal Foma, gledaje na čoln. »Kakšno delo mi je namenjeno! Vsi delajo ...«

In nenadoma ga je presenetila misel, ki se mu je dozdevala velika.

»In težko delo je cenejše nego lahko! Eden se uda za rubelj delu z dušo in telesom, drugi pa pobere tisoč rubljev z enim prstom ...«

Ta misel ga je prijetno vspešbujala: zdelo se mu je, da je našel v človeškem življenju še nekaj lažnjivega, še neko prevaro, katera je bila skrita ... Domislil se je enega izmed svojih kurjačev, starega Ilije, ki je prevzel za deset kopejk kurjenje razven svojega postavnega časa in delal mesto tovariša osem ur v dušeči vročini. Ko je nekoč zbolel od preobilnega dela in se valjal po zadnjem koncu

ladije, ga je vprašal Foma, čemu da se tako ubija, in dobil od Ilije odurni in mračni odgovor:

»Zato, ker je meni vsaka kopejka bolj potrebna, nego tebi sto rubljev ... zato !...«

In ko je bil to rekel, je stavec s težavo obrnil Fomi hrbet svojega telesa, razpaljenega od bolezni.

Obstavša pri kurjaču, je njegova misel nagloma in brez napora objela vse te male ljudi, ki so se pečali s težkim delom. Čudno je bilo, — zakaj žive? Kakšno veselje imajo od življenja na zemlji? Venomer delajo le svoje umazano, trudapolno delo, jedo slabo, oblečeni so slabo in pijančujejo ... Marsikateri ima že šestdeset let, a še vedno se ubija skupaj s krepko mladino ... In vsi so se zazdeli Fomi velik kup črvov, ki le zato lazijo po svetu, da bi jedli. Zaporedoma so vstala v njegovem spominu njegova srečanja s temi ljudmi, zdaj porogljivimi in žalostnimi, zdaj brezupno mračnimi in njihove ječeče pesmi... In takoj se je domislil, kaj je bil nekoč rekel Jefim v kon-torju uslužbencu, ki je najemal matroze:

»Lopuhinski kmetje tam-le so se prišli ponujati, pa ne daj jim več, nego deset rubljev na mesec. Letos so pogoreli do tal in velika revščina je zdaj pri njih ... tudi za deset pojdejo ...«

Foma je sedel na brunu in se zibal z vsem telesom in iz teme na reki so vstajale pred njim molče raznolike človeške postave. Matrozi, kurjači, trgovski pomočniki, natakariji iz gostilnic, polupijane ženske in redni gostilniški gostje. Kakor senca so plavali po zraku, nekaj vlažnega in slanega je vejal od njih in njihova gosta, temna tolpa se je gibala tako tiho, brezšumno in brez določene smeri, kakor se neso jesenski oblaki. Tihi pljuski

vode se je vlival v dušo, kakor otožno vzdihujoča glasba. Daleč, nekje na drugi strani reke, je gorel ogenj; od vseh strani ga je obdajala tema in ga včasih čisto požirala in v mrakovih je trepetala tedaj rudečkasta lisa, komaj vidna očesu. A nagloma je ogenj zopet vzplamtel, tema se je umaknila pred njim in videlo se je, kako se vije kvišku. Potem pa je zopet ugašal ...

»Gospod, Gospod!« je mislil Foma z bridko težavo, ko je čutil, kako mu grize žalost vedno silneje njegovo srce. »Tudi jaz sem čisto sam, kakor ta-le ogenj ... A jaz ne dajem luči, marveč le puh in dim. Ko bi vendar mogel kje dobiti modrega človeka! Popolnoma nemogoče mi je, da bi živel tako sam ... Ničesar ne morem ... Ko bi srečal človeka ...

V daljavi, nad reko ste se pojavili dve veliki jasno-rudeči luči in visoko nad njima — tretja. Tam se je zaslišal zamolkel šum in nekaj črnega je prihajalo proti Fomi.

»Parobrod prihaja od zdolaj ...« si je mislil. »Gotovo je več nego sto ljudi na njem ... in jaz ne zanimam nikogar izmed njih ... Vsi vedo, kam se peljejo ... Vsak ima nekaj svojega ... vsak pač umè, kaj potrebuje ... in česa je treba meni? In kdo mi more to povedati? Kje je takšen človek?«

Luči parobroda so se zrcalile v reki in se tresle na nji, razsvetljena voda se mu je umikala z zamolklim mrmranjem in ladija se mu je dozdevala ogromna črna riba z ognjenimi plavutami ...

Po ti težki noči je preteklo nekaj dni in Foma je začel zopet pijačevati. To je prišlo slučajno in proti njegovi volji. Bil je že sklenil, da ne bode več popival in šel je v enega izmed dragih hotelov v mestu obedovat, nadejaje

se, da tam ne dobi nikogar izmed znanih mu sopivcev, ki so zbirali za svoje pijanščine vedno cenejše in manj spodobne kraje. A motil se je: padel je naenkrat v prijateljsko-radostni objem sinu lastnika tovarne za žganje, ki je bil vzel Sašo za ljubico.

Ta je pritekel k Fomi, objel ga in se veselo zasmeljal.

»To je srečanje! In jaz jem tukaj že tretji dan in se dolgočasim v svoji samoti ... Ni ga spodobnega človeka v mestu, tako da sem se včeraj seznanil celo s časnikarji... Veseli ljudje so in čeravno so igrali od začetka aristokrate in pihali va-me, a potem so se napili vsi, kakor ... Pri glavnici svojega očeta se zaklinjam ... danes bode ravnotako! Seznanim vas z njimi ... Eden izmed njih je feljtonist, tisti, veste, ki vas je tedaj poveličeval ... kako se že piše? Vesel majhen človek je ... vrag ga vzemi! Veste, človek bi si najel takšnega za lastno rabo?! Nekaj bi mu plačal in ga vzel v svojo službo — zabavaj me! Dobro bi bilo, kaj ne? Jaz sem imel v službi nekega kupletista, veselo je bilo pri njem ... Včasih sem ukazal: »Rimskij, zapoj nam kupletov!« Začel je in, da povem po pravici, trebul je bolel človeka od smeha. Škoda, da je nekam zbežal ... Ali ste že obedovali?»

»Še ne ... In kaj je z Aleksandro?« je vprašal Foma, oglušen od glasnega besedovanja tega visokega, razbrzdanega fanta v pestri obleki.

»U-no, veste«, se je ta načemeril, »vaša Aleksandra je ničvredna ženska! Nekako temna je ... dolgčas je biti ž njo ... vrag naj jo vzame! Hladna je, kakor žaba, brr! Ne, dal ji bom slovo ...«

»Hladna je, to je res«, je rekel Foma in se zamislil.

»Vsak človek mora kar najbolje opravljati svoje de-
lo«, je učil sin tovarnarja, »in če greš za ljubico, moraš
gledati, da v polni meri izpolnjuješ svoje dolžnosti ... če
si poštena ženska ... No, ali si naročiva vodke?«

Pila sta. In se seveda opila.

Pod večer se je zbrala v gostilni velika in šumna
družba in Foma, pijan, a žalosten in tih, ji je govoril z za-
pletajočim se jezikom:

»Jaz si mislim tako-le: nekateri ljudje ... so črvi,
drugi so ... vrabci ... Vrabci, to so kupci ... Oni kluvajo
črve ... To jim je že tako namenjeno ... Potrebni so ...
A jaz ... in vi vsi ... mi smo brez smotra ... živimo
tako, da nam ni nikjer primere ... in nikjer opravičenja ...
Čisto nepotrebni smo ... A zakaj živé tudi drugi ... sploh
vsi? To je treba umeti ... Bratci! ... Mi vsi bomo popo-
kali ... bogme da! Od česa bomo popokali? Zato, ker ...
so v nas same nepotrebne reči ... naša duša je zanič ...
in vse naše življenje je zanič! Bratci! jočem se ... čemu
me je treba na svetu? Ni me treba ... oh, da bi umrl ...
Umr! bi rad ...«

In plakal je z obilnimi, pijanimi solzami. K njemu je
sedel pijan in majhen črn možiček, spominjal ga nečesa,
poljubljjal ga in kričal, razbijaje z nožem ob mizo:

»Res je! Molčite! Dajte si reči krepko besedo! Dajte
besedo slonom in mamutom neurejenega življenja! Gola
ruska vest govori svete besede! 'Le tuli, Gordjejev; tuli,
kar se da! ...« In zopet se je jel obešati Fomi na rame,
lezal mu na prsi in dvigal k njegovemu obrazu svojo
okroglo, črno, gladko-ostriženo glavo, ki se je nepre-
nehoma obračala na njegovih plečih na vse strani, tako
da Foma ni mogel dobro videti njegovega obraza in se

je zato jezil nad njim ter ga vedno odbijal od sebe, kričoč z razdraženim glasom:

»Ne lazi, no! Kje je tvoj obraz! Proč!«

Okrog njiju je donel glušeč, pijan smeh in sin lastnika tovarne z žganjem je lovil sapo in hripavo kričal nekому:

»Pridi k meni! Sto rubljev na mesec, hrano in stanovanje! Častna beseda. Pojdi! Častna beseda. Pljuni na časopis ... jaz te plačam boljše!«

In vse se je zibalo v plavnem, valovitem gibanju semtertja. Ljudje so se zdaj oddaljevali od Fome, zdaj so se mu približevali, strup se je spuščal nizdoli, a pod se je dvigal kvišku in Fomi se je zdelo, da ga zdajpazdaj stisne in razdrobi. Potem se mu je zazdelo, da plove nekam, po neizmerno široki in burni reki in, zibaje se na nogah, je začel kričati v svojem strahu?«

»Kam plovemo? Kje je kapitan?«

Odgovarjal mu je gromki, brezmiselni smeh pijane družbe in rezki, zoprni krik črnega možička:

»Re-es! Vsi smo brez krmila in brez jader ... Kje je kapitan? Ka-aj? Ha-ha-ha! ...

Od te more se je prebudil Foma v majhni sobici z dvema oknom in prvo, kar so zagledale njegove oči, je bilo suho drevo. Stalo je pred oknom; njegovo debelo deblo s preperelo skorjo in strohnelim strženom je branilo luči vhod v sobo, krive, črne, brezlistne veje so se žalostno in brez moči iztezale v zrak, zibale se in škripale tiho in otožno. Deževalo je; v potokih je tekla voda preko šip in slišati je bilo, kako se vliva s strehe na zemljo in ihti. S tem plačočim zvokom se je mešal drugi, tanko,

tuintam prenehujoče, hitro škripanje peresa po papirju in nekakšno pretrgano mrmranje.

S trudom je obrnil Foma na blazini svojo bolno in težko glavo in zagledal malega, črnega človečka, ki je sedel za mizo, čečkal s peresom po papirju, odobrovalno kimal s svojo okroglo glavo, sukal jo na vse strani, migal z rameni in neprestano premikal semtertje po stolu vse svoje malo telo, ki je bilo oblečeno le v spodnje hlače in ponočno srajco, kakor da sedi na čem gorkem in vendar iz kakoršnegakoli vzroka ne more vstati. Njegova suha in tenka levica si je zdaj krepko dvignila čelo, zdaj je delala neznana znamenja po zraku; gole noge so brskale po podu, na vratu mu je utripala žila in celo ušesa so se mu gibala. Kadar se je njegov obraz obrnil k Fomi, je videl ta njegove tenke ustnice, ki so nekaj šepetale, ostrinos, ki se je povešal nad redke brčice in te brčice, ki so vedno skočile kvišku, kedar se je možiček nasmehnil. Njegov obraz je bil rumen, zatekel in gubast in zdelo se je, kakor bi njegove živahne, svetle črne oči ne spadale k njemu.

Ko se je bil Foma naveličal gledati ga, je začel počasi obračati oči po sobi naokrog. Na velike žeblje, ki so bili zabiti v steno, so bili obešeni svežnji časnikov, tako, da so se zdele stene pokrite z oteklinami. Strop je bil polepljen z belim papirjem, ki je tvoril mehurje, bil že tuintam razpokan in visel v umazanih cunjah proti tlom; po tleh so ležala oblačila, škornji, knjige in raztrgan papir. Vsa soba je napravljala takšen vtis, kakor bi bila poparjena s kropom.

Človeče je virgel pero proč, sklonil se čez mizo, zabobnal s prsti po njenem robu in zapel tiho, s slabotnim glaskom:

„Bobnár, le zabobnaj, ne boj se,
glasneje poljublaj deklé;
to vede najgloblje je smisel,
to jedro modrosti je vse!“

Foma je težko vzdihnil in rekel:

»Ah ... malo zelterske vode bi pil ... ali se tó ne
dá?«

»Aha!« je naglo vzkliknil človeček in, skočivši s stola,
je prihitel k širokemu divanu, obitemu s ponošenim plat-
nom, kjer je ležal Foma. »Zdravo, tovariš! Zeltersko?
Imam jo! S konjakom ali kar tako?«

»Raje s konjakom ...« je rekel Foma, stiskaje ponu-
jano mu suho in gorko roko in gledaje možičku pozorno
v obraz.

»Jegorovna!« je zavpil ta skozi vrata in vprašal,
obrnivši se k Fomi: »Kaj me ne spoznaš, Foma Ignatjič?«

»Spominjam se ... da ... sva se nekje videla ...«

»Štiri leta sva se videla tistikrat ... a to je že dav-
no ... Ježov ...

»O Gospod!« je začudeno vzkliknil Foma in vstal na
divanu. »To si torej ... ti?«

»Veš, bratec, včasih tega sam ne verujem; toda re-
alno dejstvo, to je nekaj, od česar se odbija dvom, kakor
žoga iz kavčuka od železa ...«

Smešno se je raztegnil Ježovu obraz in njegove roke
so začele kdovezakaj tipati po prsih.

»N-no-o!« je zategnil Foma. »A postaral si se! A-
ja-jaj! Koliko si sedaj star?«

»Trideset let ...«

»In videti ti je, da jih imaš petdeset ... Suh si in ru-
men ... Gotovo ne živiš preveč sladko? In piješ tudi ...«

Fomi je bilo žal, ko je videl veselega, bistroumnega tovariša tako izžitega in bivajočega v tem brlogu, ki se je zdel zatekel od opeklin. Gledal ga je, mežikal žalostno z očmi in videl, da obraz Ježova vedno drgeta in da se njegove oči razdraženo bliščijo. Ježov je začel odmaševati steklenico z zeltersko; molčal je pri tem delu, stiskal steklenico med kolena in se trudil brezuspešno, da bi izdrl zamašek. Tudi njegova onemoglost je ganila Fomo.

»M-da, življenje te je izsesalo ... Pa ti si vendar študiral ... Vidi se pač, da tudi veda človeku malo pomaga«, je zamišljeno govoril Gordjejev.

»Pij!« je rekel Ježov, ves bled od utrujenosti in mu podal kupico. Potem si je podrgnil čelo, sedel k Fomi na divan in rekel:

»Pusti vedo v miru! Veda je božanska pijača ... a dosedaj še ni izvrela in ni še godna za rabo, ravno tako, kakor žganje, ki še ni očiščeno drož. Veda še ni godna, da bi osrečevala, dragi moj ... in ljudi, ki jo okušajo, le glava boli po nji ... kakor zdajle naju oba ... Zakaj piješ tako neprevidno?«

»Jaz? ... A kaj hočem delati?« je vprašal Foma in se nasmehnil.

Radovedno, s pozornimi očmi je pogledal Ježov Fomo in dejal:

»Če položimo to tvoje vprašanje k vsemu temu, kar si včeraj blebetal, čutim s svojo izmučeno dušo, da se tudi ti, prijatelj, ne raduješ od veselega življenja ...

»Eh!« je težko vzdihnil Foma in vstal z divana. »Kakšno je moje življenje? Nekaj popolnoma ... neumnega je ... Sam živim ... ničesar ne razumem ... in vendar se mi hoče nečesa ... pljunil bi na vse in se nekam pogreznil! Bežal bi proč od vsega ... Težko mi je!«

»To je zanimivo!« je rekel Ježov, ki si je mel roke in se sukal na vse strani. »To je zanimivo, če je resnično in globoko, ker dokazuje, da je sveti duh nezadovoljnosti z življenjem pronikel že v trgovske spalnice ... v mrtvašnice duš, utopljenih v mastni zeljni juhi, v jezerih čaja in v drugih tekočinah ... Razloži mi vse po vrsti ... Potem, bratec, napišem roman ...«

»Pravili so mi, da si že napisal nekaj o meni?« je radovedno vprašal Foma in še enkrat z zanimanjem pogledal starega tovariša, ne da bi mogel razumeti, kaj bi mogel takšen revež napisati.

»Napisal sem! Si-li čital?«

»Ne, nisem imel priložnosti ...«

»A kaj so ti pravili?«

»Da si me dobro ozmerjal.«

»Hm! Ali te ne zanima, da bi čital sam?« je vprašal Ježov, ki je neprenehoma gledal Gordjejeva.

»Prečital bom«, mu je dejal Foma, ki je čutil, kako neprijetno mu je pred Ježovim in da mora Ježova žaliti takšno zanemarjanje njegovih pisarij. »Pravzaprav je res zanimivo, če si napisal o meni ...« je dostavil, dobrodušno se nasmihaje tovarišu.

A ko je to govoril, ni čutil nikakoršnega zanimanja; govoril je tako le iz sočutja z Ježovim. Baval se je sedaj z nečem drugim: hotel je vedeti, kakšen človek da je Ježov in od česa da je postal tako potrč?

To srečanje je rodilo v njem tiho in dobro čustvo, obudilo je v njem otroške spomine, ki so se sedaj menjavali v njegovem duhu, svetlikaje se, kakor skromni, majhni ognjički in mu plaho svetili iz daljne preteklosti.

Ježov je stopil k mizi, na kateri je že stal kipeči samovar, nalil molče dve čaši kakor katran gostega čaja in rekel Fomi:

»Pojdi čaj pit ... In pripoveduj mi o sebi ...«

»Nimam ti česa pripovedovati ... Ničesar nisem videl v življenju ... Ah, pusto je moje življenje! Raje mi ti povej kaj o sebi ... ti veš gotovo več, nego jaz.«

Ježov se je zamislil, ne da bi nehal vrteti se z vsem telesom in obračati glavo. V zamišljenosti je postal le njegov obraz nepremičen, vse gubice na njem so se zbrale okrog oči in jih obkrožile kakor z žarki, oči pa so stopile od tega globlje pod čelo ...

»M-da, bratec, nekaj sem videl in vem ...« je zagovoril, stresaje glavo. I, veš, morda znam več, nego bi mi trebalo vedeti; več vedeti, nego je treba, pa je človeku ravno tako škodljivo, kakor če tega ne ve, kar je meizogibno potrebno ... Povem ti naj, kako sem živel? Lahho ... to se pravi, poskusil bom. Nikoli in nikomur nisem pripovedoval o sebi, ker v nikomur nisem vzbujal zanimanja ... Preveč žaljivo je, živeti na svetu, ako človek ne vzbuja zanimanja za-se!«

»Saj se ti vidi že na obrazu in po vsem, da nisi dobro živel!« je rekel Foma, ki je občutil zadovoljnost nad tem, da tudi tovarišu ni sijala sreča, kakor se kaže.

Ježov je v dušku izpil svoj čaj, postavil čašo na podstavek, uprl noge ob kraj stola in objemški kolena z rokami, je položil vanje podbradek. V ti pozi, majhen in gibčen kakor kavčuk, je začel govoriti:

»Dijak Sačkov, moj bivši učitelj, a sedaj doktor zdravilstva, kvartalec in hlapec, mi je včasih pravil, kedar sem dobro znal svoje naloge: »Kolja je fant! Ti si nadar-

jen deček. Mi proletarci, priprosti in revni ljudje iz zadnjega dvorišča življenja, se moramo učiti in učiti, da prekosimo vse ... Rusija potrebuje umnih in poštenih ljudi; prizadevaj se, biti takšen, in postal bodeš gospodar svoje osode in koristen ud človeške družbe. Na nas proletarce se opirajo sedaj najboljše nade domovine, mi smo poklicani, da zanesemo vanjo luč in resnico ...» itd. Veroval sem mu, govedu. In od tistih dob je prešlo okoli deset let ... mi proletarci smo se povzdignili, a razuma si nismo pridobili in nismo prinesli luči v življenje. Rusija boleha kakor prej za svojo zastarelo boleznijo, — preobilico lumpov in mi proletarci z veseljem izpopolnjujemo njihove goste tolpe. Moj učitelj, — še enkrat rečem, — je lakaj, breznačajno in mutasto bitje, kateremu veleva župan ... a jaz sem ... tudi sluga občinstva. Mene, bratce, preganja slava tukaj po mestu ... Če grem po ulici, slišim, kako govori izvozček svojemu tovarišu: »Ježov gre tam-le! Ta zna lajati, da bi ga muhe pojedle!« M-da! Tudi to je treba šele doseči ...»

Obraz Ježova se je raztegnil v rezko grimaso in brezglasno, le z ustnicami se je zasmel. Fomi je bilo njegovo govorjenje nerazumljivo in le, da bi nekaj rekel, je dejal tjevendan:

»Torej nisi prišel tja, kamor si mislil ...»

»Da- mislil sem, da pridem višje ... In prišel bi bil! Prišel bi bil, ti rečem!«

Skočil je s stola in začel tekati po sobi, vzklikaje naglo in cvileče:

»No, da se človek ohrani celega v življenju in da je svoboden v njem, je treba ogromnih sil! In jaz sem jih imel ... a vse to sem porabil, da bi se naučil stvari ... ki

jih sedaj sploh ne potrebujem in vsega sem se izrabil zato, da bi ohranil nekaj v sebi ... O, hudič! Jaz sam in mnogi drugi z menoj vred smo se vse oplenili, da bi si prihranili nekaj za življenje ... Pomisli: iz želje, da bi napravil iz sebe človeka, ki bi bil nekaj vreden, sem si jemal vrednost na vse mogoče načine ... Da bi se mogel učiti in da bi ne poginil gladu, sem učil bogatine skozi šest let čitanja in pisanja in prestal sem neštete podlosti od strani raznih papa in mama, ki so me brezobzirno poniževali ... Če sem zaslužil za kruh in čaj, že nisem več mogel, nisem imel časa, da bi si zaslužil za čevlje in moral sem se obračati na dobrodelna društva z najudanejšimi prošnjami ... za milostinjo zavoljo moje revščine ... Ko bi oni dobrotniki le mogli preračunati, koliko duha ubijajo v človeku, ko vzdržujejo življenje telesu! Ko bi vedeli, da je v vsakem rublju, ki ga dado za kruh, za devetindevetdeset kopejk strupa za dušo! Ko bi jih vendar razgnalo izobilje dobrote in ponosa, ki ga zajemajo iz svojega posvečenega delovanja! Ni na svetu gnjusnejšega in zoprnejšega človeka, kakor je tisti, ki daja miloščino, kakor ni najsrečnejšega, kot je tisti, ki jo sprejema!«

Ježov je omahoval po sobi kakor pijanec, ki se ga je lotila blaznost in papir je šumel pod njegovimi nogami, trgal se in letel v cunjah naokrog. Škripal je z zobmi in sukal glavo, njegove roke so visele v zraku kakor polomljena krila ptice in zdelo se je, da se kuha v kotlu kropa. Foma ga je opazoval od strani z dvojnim čustvom: kakor je obžaloval Ježova, tako mu je bilo tudi prijetno videti, kako se muči.

»Nisem sam ... tudi njemu je hudo ...« je mislil Foma, dočim je on govoril. A v grlu Ježova je nekaj rožljalo, kakor razbito steklo in cvililo, kakor nenamazan tečaj.

»Zastrupljen od dobrete ljudi, sem poginil vsled osodpolne sposobnosti vsakega reveža, ki hoče kaj doseči, od sposobnosti, zadovoljiti se z malim, ko pričakuje velikega ... O! Ali več? Zavoljo pomanjkanja samozavesti poginja več ljudi, nego jih umira za jetiko in zato služijo ljudje, ki bi bili morda lahko voditelji mas, kot policijski nadzorniki!«

»Pusti jih, policijske nadzornike!« je rekel Foma.
»Pripoveduj o sebi ...«

»O sebi ... Saj sem ves tukaj! je vzkliknil Ježov in obstal sredi sobe ter se udaril z rokami po prsih. Vse, kar sem mogel, sem že storil ... dosegel sem čast razveljevalca občinstva in ... več ne morem! Vedeti, da je treba delati in ne moči, ne imeti dovolj sil za svoje delo... to se imenuje muka!«

»Glej! Čakaj malo!« se je oživil Foma. »Povej no, a: kaj je treba delati, da človek mirno živi ... to se pravi, da je zadovoljen s seboj?«

»V to svrhu je treba živeti nemirno in bežati pred samo možnostjo, biti s seboj zadovoljen, kakor pred zlo boleznijo!«

Za Fomo so izzvenele te besede glasno, a prazno in njihovi zvoki so zamrli, ne da bi vzbudili v njegovem srcu kakšno čustvo, ne da bi zarodili sploh kakšno misel v njegovi glavi.

Človek mora biti vedno zaljubljen v nekaj, kar mu je nedostopno ... Človek postaja višji in raste, ker se izteza navzgor ...«

Zdaj, ko je nehal govoriti o sebi, je besedoval Ježov v drugem tonu in mirneje. Krepko in uverjeno je donel

njegov glas, a njegovo lice je postalo važno in strogo. Stal je sredi sobe, dvigal roko z iztegnjenim prstom in govoril, kakor bi čital:

»Ljudje so nizki, ker stremijo k sitosti ... Sit človek je žival, ker je sitost samozadovoljstvo telesa ... In tudi samozadovoljstvo duha dela iz človeka žival ...«

Zopet ga je nekaj streslo, kakor bi se hipoma napele vse njegove žile in mišice in iznova je začel tekati po sobi v kipeči razburjenosti.

»Samozadovoljen človek je otrpnjena oteklina na prsih človeške družbe ... to je moj zakleti sovražnik! Baše se z resnicami, ki niso vredne groša in oglodanimi koščki modrosti; podoben je shrambi, kamor meče gospodinja raznotero šaro, ki ji je popolnoma nepotrebna in ki ni več porabna za ničesar ... Ako se dotakneš takšnega človeka, ako odpreš vrata, ki vodijo vanj, ti puhne nasproti duh trohnobe in v zrak, ki ga dihaš, se vlije nekaj, kakor struja zaduhle nesnage ... Ti nesrečni ljudje se imenujejo ljudje, ki so trdni na duhu, ljudje načel in prepričanj ... in nikdo noče zapaziti, da ni prepričanja v njih ... samo hlače, s katerimi zakrivajo beraško nagoto svojih duš. Na ozkih čelih takšnih ljudi sije vedno občeznani napis: »Mir in varnost!« Goljuživ napis! Razbij jim čela s tndo roko in videl bodeš pravi izvesek; na njem je naslikana omejenost in topodušje! ...«

Foma je gledal, kako bega Ježov po sobi in z žalostjo si je mislil:

»Koga zmerja? Neumevno ... A razžalili so ga hudo, to se vidi ...«

»Koliko sem že videl takšnih ljudi!« je zakričal Ježov z jezo in grozo. »Koliko takšnih branjarij se je odprlo v

življenju! V njih dobiš platno za mrtvaške srajce, katran, ledenice in baroko za zatiranje ščurkov — toda ničesar svežega, toplega in zdravega ne najdeš tam! Z bolno dušo, truden od družbe prideš k njim in hrepeniš, da bi zaslišal nekaj živega ... Oni ti dajo mlačno čvekanje, misli knjig, ki so jih že prežvečili sami, prekisane od starosti... In vedno so te suhe in krute misli tako revne, da je treba velike množice glasnih in praznih besed, da se izrazijo. Če govori takšen človek, se mi dozdeva kakor sita kobilica, navešena s kraguljčki, ki pelje voz gnoja iz mesta in je — nesrečnica! — zadovoljna s svojo osodo ...»

»Torej so na svetu tudi nepotrebni ljudje ...« je rekel Foma.

Ježov je obstal pred njim in rekel z rezkim smehljajem na ustnicah:

»Ne, niso nepotrebni, o ne! Žive kot primere, ki naj kažejo ljudem, kakšni ne smejo biti. Pravzaprav je njihovo mesto v anatomskih muzejih, tam, kjer se hranijo razni izrodki in stvari, ki niso normalne ... V življenju, bratec, mi ničesar nepotrebnega, v njem sem potreben celo jaz! Le tisti ljudje, v dušah katerih se je naselila suženjska strahopetnost pred življenjem, ki nosijo v prsih mesto umrlega srca ... ogromno oteklino najgnjusnejšega samooboževanja, le tisti so nepotrebni ... a tudi oni so potrebni, četudi le zato, da izlijem jaz svoj srd na nje...«

Ves dan, prav do večera, je kipel Ježov in bljuval grajo na ljudi, ki jih je sovražil in njegove besede — dasi ravno je bila njihova vsebina temna — so se lotevale Fome s svojo srdito vneto in budilo v njem neko bojovito čustvo. Včasih je vzplamtevala v njem nezaupnost do

Ježova in v nekem takšnem trenutku ga je vprašal naravnost:

»No ... in to vse govoriš ljudem tudi v obraz?«

»Ob vsaki priliki, ki se mi ponudi ... In vsako medeljo v časopisu ... Ali hočeš, da ti preberem?«

Ne da bi čakal Fominega odgovora, je strgal raz ste-no nekoliko časniških listov, ter mu začel čitati iz njih in tekati zopet po sobi. Rjul je, cvilil, smejal se, skalil zobe in bil je podoben hudemu psu, ki trga v onemoglem srdu svojo verigo. Foma ni razumeval misli v sestavkih svojega tovariša, toda čutil je njihovo drzno smelost, strupeni zasmeh — in strastno jezo in bilo mu je tako prijetno, kakor bi ga parili v topli parni kopeli.

»Dobro!« je vzklikaval, kedar je ujel katerikoli posamezni stavek. »To si vrlo povedal!«

Neprenehoma so mrgolela pred njim znana imena kupcev in imenitnih meščanov, katere je napadal Ježov tako smelo in rezko, a drugič zopet spoštljivo in jim zadel rano z železom, tankim, kakor igla.

Fomino odobravanje, njegove radostno se iskreče oči in njegov razvneti obraz je še bolj vzpodbujal Ježova in vedno glasneje je tulil in rjul; zdaj se je vsedel ves spehan na divan, zdaj je skočil zopet pokonci in pritekkel k Fomi.

»No, beri kaj o meni!« je zaklical Foma, ki je bil od veselja že ves razigran.

Ježov je pobrskal po kupu časopisov, potegnil iz nje-ga list in prijemši ga v obe roki, se je postavil pred Fomo s široko razstavljenimi nogami; ta pa se je naslonil na stol, katerega sedalo je bilo od dolge rabe že predrto in nasmeha je se, ga je poslušal.

Članek o Fomi se je začel s popisom veselice na splavih in ko je Foma poslušal, je čutil, da ga zbadajo posamezne besede, kakor komarji. Njegov obraz je postajal resnejši, povešal je glavo in resno molčal. A komarjev je bilo vedno več ...

»Čisto si se že razbrzdal!« je dejal slednjič v zadregi in nezadovoljno. »S tem, da obrekuješ ljudi, ne delaš Bogu usluge ...«

»Molči! Počakaj!« mu je kratko velel Ježov in čital dalje.

Dognavši v svojem članku, da kupec v napravljanju podlosti in škandalov nedvomno nadkriljuje zastopnike drugih stanov, je vprašal Ježov: odkod to? — in odgovarjal sam:

»Zdi se mi, da izvira ta nagon k divjim izgredom ravnotako iz nedostatka omike, kakor tudi iz preobilja energije in iz brezdelice. Ni pač dvoma, da je naše trgovstvo — z malimi izjemami — najzdravejši, a obenem tudi najbrezdelnejši stan ...«

»To je re-es!« je vzkliknil Foma in udaril s pestjo ob mizo. »Tako je! Moči imam, kakor bik, dela pa kakor vrabec ...«

»Kam naj deva trgovec svojo energijo.« Na borzi je ne porabi mnogo in zato zapravlja prebitek svoje mišične glavnice po krčmah s pijančevanjem, ne da bi si mogel predstavljati kakšno drugo, plodovitejšo in za življenje bolj dragoceno porabo svojih sil. Žival je še, življenje mu je že postalo kletka in pri njegovem zdravju in njegovi razbrzdanosti mu je pretesno v nji. Stiskan od kulture, si včasih ne da ubraniti, da ne bi prekoračil mej ... Kupčevska razuzdanost je vedno upor užete živali. To je

seveda hudo. Toda ah! še hujše bode, kedar dodene ta žival k svoji moči še nekoliko uma in jo vkloni pod disciplino! Verjemite mi, tudi potem ne bode nehal delati škandalov, ki pa bodo že zgodovinski dogodki. Bog nas varuj takšnih dogodkov! Zakaj izvirali bodo iz stremljenja trgovčevega po mogočnosti, njihov smoter bode vsemo-gočnost tega stanu in trgovec bode brezobziren, ko bo izbiral sredstva v dosego tega smotra ...»

»No, kaj praviš, ali je to res?« je vprašal Ježov, ko je prebral časopis in ga vrgel stran.

»Konca ne razumem«, je odgovoril Foma. »A tisto o moči je ... dobro! Kako naj uporabim svojo moč, če nihče ne vpraša zanjo! Boril bi se ... z razbojniki ... ali bil bi sam razbojnik ... sploh nekaj tacega, velikega bi delal ... in to me z glavo, ampak z rokami, s prsi. Tako pa— hodi na borzo in glej, da si kak rubelj pridobiš! A čemu ga je treba? In kako je pravzaprav? Ali ostane življenje za vse čase takšno? Kakšno življenje je to, če vsi stokajo in je vsem tesno? Življenje bi moralo biti vendar tako, kakor bi ljudje radi ... Če mi je tesno, ga moram raztegniti ... da si napravim prostora ... Treba ga je torej podirati in preustrojati ... A kako? To je ravno, česar ne vem! ... Kaj je treba storiti, da bi se živelo svobodneje? Tega ne razumem in ... s tem sem pri kraju!«

»Ma-da-a!« je zategnil Ježov. »Do tega si torej prišel! ... To je nekaj dobrega, bratec! Ah, ti bi se moral nekoliko učiti! Kako je s teboj glede knjig? Ali čitaš kedaj?«

»Ne, tega nimam rad ... nisem še čital ...«

»Zato ravno ti ne ugaja, ko še nisi čital ...«

»Bojim se celo čitati ... Videl sem ... tu je ena ... in bolj ji škoduje to, nego popivanje! In čemu je knjiga? Kdorkoli si nekaj izmisli in da to v tisek, a drugi bero ... Če je le zanimivo, pa je dobro ... Da pa bi se človek iz knjig učil, kako mu je živeti, to je že nekaj popolnoma brezumnega. Saj jih je napisal človek, ne Bog; in kakšne zakone in primere more določiti človek sam za sebe?«

»A evangelije? Tudi to so napisali ljudje!«

»Bili so apostoli ... Zda pa jih ni ...«

»Ha-ha, dobro si povedal! Res, brat, apostolov ni več ... Le Judeži so ostali in še ti so siromašni.«

Foma se je počutil vr'lo dobro, ko je videl, da ga Ježov pozorno posluša in tehta takorekoč vsako besedo, ki jo on izgovori. Ker se je s Fomo prvikrat v življenju ravnalo tako, je prosto izražal tovarišu svoje misli, ne da bi iskal besed, zakaj čutil je, da ga bode razumel, ker ga hoče razumeti.

»Zanimiv dečko si, zares!« mu je rekel Ježov dva dni po njunem prvem svidenju. »In čeravno govoriš s težavo, se vendar čuti v tebi mnogokaj ... in velika drznost srca. Ko bi imel nekoliko znanja o naredbah življenja! Potem ... mislim, bi zagovoril dovolj na glas ... da-a!«

»A vendar se z besedami ne očistiš ... in ne osvobodiš«, je rekel Foma in vzdihnil. »Nekoč si govoril o ljudeh, ki se delajo, kakor bi vse znali in mogli ... Tudi jaz poznam več takih ... Moj kum, n. pr.! Proti njim bi se bilo treba dvigniti ... in jih razkrinkati ... Prav škodljivi ljudje so to!«

»Ne morem si predstavljati, Foma, kako bodeš ti živel, ako si ohraniš to, kar nosiš v sebi sedaj ...« je zamišljeno dejal Ježov.

»Teško živim ... Vztrajnosti nimam v sebi ... Hipno bi že lahko kaj storil ... Prav dobro vem, da je vsem težko in tesno ... in da si je tudi kum v svesti tega ... vem! A on se okorišča s to tesnobo ... Njemu je dobro v nji. On je oster, kakor igla in prodere povsodi, kamor hoče ... A jaz sem velik in težak ... od tega se tudi dušim! Zato tudi živim, kakor bi bil zvezan ... In mogel bi se popolnoma razvezati, z enim samim prijemom: lepo z vsem telesom bi se dvignil ... pa bi popokale vse vezi!«

»In kaj potem?« je vprašal Ježov.

»Potem?« Foma se je zamislil in mahnil nato z roko. »Ne vem, kaj pride potem ... to bom že videl!«

»Videli bomo!« mu je pritrdil Ježov.

Popival je, ta mali možiček, ki ga je bilo ranilo življenje. Njegov dan se je začel tako-le: Zjutraj po čaju je pregledoval mestne časopise in crpal iz njih snov za svoj podlistek, katerega je spisal kar tam, na oglu mize. Potem je tekel v uredništvo in rezal tuje časopise, iz katerih je sestavljal »Provincijalne sličice«. V petek je moral pisati nedeljski podlistek. Za vse to so mu dajali stopetindvajset rubljev na mesec. Delal je naglo in posvečeval ves svobodni čas »ogledovanju in proučevanju dobrodelnih naprav«. Zajedno s Fomo je pohajal globoko v noč po klubih, gostilnicah in krčmah in crpal povsodi snov za svoje spiske, katerel je nazival »krtače za snaženje družbine vesti«. Cenzorja je imenoval »nadzorovatelja širjenja resnice in pravice v življenju«, časopis je imenoval zvodnico, ki posreduje seznanjanje bralca s škodljivimi idejami«, a svoje delo pri njem — »podrobno razprodajo duše« in »upiranje proti božjim napravam«.

Foma je slabo razločeval, kedaj da se Ježov šali in kedaj govori resno. O vsem je govoril goreče in strastno, vse je rezko obsojal in to je Fomi ugajalo. A često, začeni govornik s strastjo, je začel ravnotako strastno pobijati svoje lastne besede, ali pa je končal na smešen način. Tedaj se je Fomi dozdevalo, da ta človek nima ničesar, kar bi ljubil, kar bi krepko sedelo v njem in ga obvladalo. Le o sebi samem je govoril z nekim posebnim glasom in čim gorečneje je govoril o sebi, tem neusmiljeneje in zlobneje je zasmehoval vse drugo. In njegovi odnošaji k Fomi so bili dvojni. Enkrat ga je bodril in mu govoril ognjevitost in tresoč se na vsem telesu:

»Le naprej! Podiraj in prevračaj vse, kar moreš! Zaganjaj se z vsemi prsi naprej. Vedi, da ni ničesar dragocenejšega, nego je človek! Kriči na vso moč: »Svobode, svobode! ...«

A kedar je začel Foma, vzplamteva je od vročih isker njegovega govora, sanjati o tem, kako bode začel podirati in prevračati ljudi, ki zaradi svoje ugodnosti nočejo razširiti življenja, mu je segal Ježov pogostoma v besedo:

»Nehaj! Ti ne moreš ničesar! Taki, kakoršen si ti, so nepotrebni ... Vaša doba, doba silnih, a ne pametnih, je minula, brat! Zakasnil si se ... Ni li mesta v življenju ...«

»Ni? ... Lažeš!« je kričal Foma, razjarjen vsled njegovega ugovora.

»No, kaj moreš storiti?«

»Jaz?«

»Ti!«

»Ubijem te ... n. pr.!« je zlobno govoril Foma in stiskal pest.

»Eh, neumnež!« Ježov je izgovoril ti besedi s prepričanjem in pomilovanjem ter skomignil z ramami. »Ali je to kaj pravega? Saj sem itak že na pol mrtev od ran...«

In hipoma, razvnet od boleštne zlobe, se je stresel in dejal:

»Moja usoda mi je bila krivična! Zakaj sem se poniževal in sprejemal od družbe milostinjo, zakaj sem delal dvanajst let zaporedoma, kakor stroj? Da bi se učil ... Zakaj sem požiral na gimnaziji in na univerzi dvanajst let brez oddiha suho in dolgočasno, zame popolnoma nepotrebno gnjusobo in protislovno neumnost? Da bi postal feljtonist igral dan za dnevom komedijo, zabaval občinstvo in prepričeval samega sebe, da je to potrebno in koristno ... Kje je smodnik moje mladosti? Ves naboj duše sem razstreljal, strel po tri kopejke ... Kakšno vero sem si pridobil? Edino'e vero v to, da je treba vse uničiti in razdejati ... Kaj ljubim? Sebe ... in čutim, da predmet moje ljubezni ni vreden moje ljubezni ... Kaj mi je storiti?«

Jokal je skoro in si tipal prsi in vrat s svojimi tenkimi, slabotnimi rokami.

»Jaz? No in vendar moja pesem še ni izpeta! Mnogo so vsesale moje prsi in zažvižgal bom, kakor bič! Le počakaj, pustil bom časopis, lotil se bom resnega dela in napisal bom majhno knjižico ... Nazval jo bom: »Popotnica«; saj veš, da je takšna molitva, ki jo čitajo nad umirajočimi. In ta družba, prokleta od kletve notranje onemoglosti, bo vsprejela, predno izdahne, mojo knjigo, kakor kadilo.«

Foma je željno poslušal vsako besedo, opazoval ga, primerjal njegove govore in razvidel, da je Ježov ravno

takšen slab in zabloden človek, kakor on sam. A razpoloženje Ježova se je začelo lotevati Fome, njegove besede so mu bogatile jezik in včasih je zapazil z radostnim presenečenjem, kako spretno in silno je pravkar izrekel to ali ono misel.

Večkrat je srečaval pri Ježovu nekake posebne ljudi, o katerih se mu je dozdevalo, da vse vedo, vse umejo in nasprotujejo vsemu, ker vidijo v vsem prevaro in goljufijo. Molče jih je opazoval in poslušal njihove besede; njihova drznost mu je ugajala, a tesnilo in odbijalo od njih ga je nekaj gosposkega in ponosnega v njihovem obnašanju proti njemu. In razven tega je vzbujalo njegovo pozornost, da so v sobi Ježova vsi umnejši in boljši, nego na ulici in v gostilnah. Imeli so posebne pogovore in kretnje za sobo, in vse to se je nadomeščalo zunaj sobe z najnavadnejšim in najbolj človeškim. Včasih so se v sobi vsi razgorevali, kakor velika grmada in Ježov je bil med njimi najsvetlejši plamen, toda luč tega plamena je le slabotno razsvetljevala temo v duši Gordjejeva.

Nekoč mu je rekel Ježov:

»Danes ... bomo lumpali! Naši stavci so napravili družbo in dobijo od založnika celo delo na akord. Zato se pije in jaz sem povabljen ... jaz sem jim to nasvetoval ... Ali pojdeš? Dobro jih pogostiš in ...«

»Dobro!« je rekel Foma, kateremu je bilo vseeno, s kom prebije čas, ki mu je bil nadležno breme.

Na večer tega dneva sta sedela Foma in Ježov v družbi ljudi z navadnimi obrazi, kraj loga za mestom. Stavcev je bilo dvanajst: spodobno oblečeni, so občevali z Ježovim prosto, kakor tovariši in to se je zdelo Fomi nekoliko čudno in sitno, zakaj Ježov je bil v njegovih očeh nekaj

kakor gospodar ali načelnik proti njim, oni pa vsi le njegovi služabniki. Zdelo se je, kakor da ne vidijo Gordjejeva, dasiravno so mu stiskali roko, ko ga je Ježov seznanjal ž njimi in mu pravili, da jih veseli, da ga vidijo ... Legel je pod leskov grm v bližini in vse opazoval, ker se je čutil tujega v ti družbi in ker mu ni ostalo prikrito, da se je Ježov kakor nalašč oddaljil od njega in se ne zanima zanj. Nekaj čudnega je zapazil na Ježovu: kakor bi hotel mali feljtonist posnemati ton in besede stavcev. Sukal se je zajedno okrog ognja, odmaševal steklenice s pivom, zmerjal, smejal se na glas in se trudil na vse načine, da bi jim bil podoben. Bil je tudi priprostejše oblečen, kakor po navadi.

»Ej, bratci!« je vzkliknil navdušeno. »Prijetno mi je pri vas! Saj tudi jaz nisem velika ptica ... sin sem sodnijskega sluge in podčastnika Matveja Ježova!«

»Čemu pripoveduješ to?« si je mislil Foma. »Ali se gre za to, čegav sin je kedo ... saj se ne daje čast po očetu, ampak po umu ...«

Solnce je zahajalo in tudi na nebu je plamtela velika ognjena grmada, barvaje oblake z zlatokrvavo barvo. Iz lesa je dišalo vlažno in dihala tišina, a ob njegovem robu so se šumno gibale temne postavé ljudi. Eden izmed njih, majhen in suh človek, s širokim slamnikom, je poigraval na harmoniko, drugi, s črnimi brki in z glavo v zatilniku, mu je poluglasno pripeval. Zopet dva sta vlekla za palico in poskušala moč. Nekoliko oseb je bilo pri jerbasu s pivom in zalogo; visok človek s sivonamešano brado je metal na grmado dračje, obdan s težkim belkastim dimom. Vlažne veje, ki so padale v ogenj, so žalobno piščale in prasketale, a harmonika je izzivalno igrala veselo me-

dijo in visoki glas pevca je krepil in izpopolnjeval njeno glasno igranje.

Vstran od oseb, ob vznožju majhnega nasipa, je ležalo troje mladih fantov, pred njimi pa je stal Ježov in govoril:

»Vi nosite sveto zastavo dela ... in jaz sem, kakor vi, vojak iste armade; mi vsi služimo Njegovemu Veličanstvu — tisku ... in moramo živeti v zvestem in složnem prijateljstvu ...«

»Res je to, Nikolaj Matvejič!« mu je prebil besedo neki debel glas. In mi bi vas radi prosili ... delujte na izdajatelja ... Vplivajte nanj! Bolezen in pijanost se ne daste zamenjati ... Po njegovem sistemu pa se godi takole: če se tovariši napijejo, mu za kazen odtegnemo dnevni zaslužek; če zboli, pa prav tako ... V slučaju bolezni bi lahko pokazali potrdilo od zdravnika, on pa bi naj plačal namestniku bolnika že zaradi pravičnosti saj polovico zaslužka ... Če ne, nam je res težko ... N. pr., če trije ob istem času zbolijo? ...«

»M-da ... to se razume, res je ...« jim je pritrdil Ježov. »Toda, prijatelji, načelo kooperacije ...«

Foma je prestal poslušati tovariševe besede, ker je drug razgovor vzbujal njegovo zanimanje. Govorila sta dva: eden visok, sušičen, slabo oblečen in zroč srdito v svet, drugi pa še mlad, z rumenimi lasi in bradico.

»Po mojem mnenju«, je mračno in pokašljuje govoril visoki, »je to neumno! Kako se more nas eden ženiti? Otroci pridejo ... ali zadostuje zanje? Ženo treba oblačiti ... pa še to, kakšno dobiš ...«

»Vrlo dekle je,« je rekel rumenolasec tiho.

»No, seveda, zdaj je pridna ... Nevesta je nekaj drugega, kakor žena ... To tudi ni glavna stvar, saj se da poizkusiti ... Morebiti bo zares dobra. Samo da primanjkuje sredstev ... sam pogineš od dela in še njo boš presilil ... Ženitev je za nas nekaj popolnoma nemogočega ... Ali moremo vzdrževati družino ob takšnem zaslužku? Le poglej ... jaz sem oženjen šele štiri leta — in vendar me bode kmalu konec. In nikakoršne radosti nisem videl, razven nemira in skrbi ...«

Kašelj ga je napadel in kašljal je dolgo, s tulečim glasom in ko je nehal, je rekel tovarišu, dušeč se:

»Pusti ... to ni nič ...«

Ta je žalostno povetil glavo, a Foma si je mislil:

»Stvarno govori ... vidi se, da je razumen ...«

Nezanimanje zanj ga je nekoliko žalilo in vzbujalo obenem v njem spoštovanje do teh ljudi s temnimi, s svinčenim prahom prepojenimi obrazi. Skoro vsi so se razgovarjali moško in resno in v njihovih pogovorih so se svetlikale posebne besede. Nikdo izmed njih se mu ni laškjal in ga nadlegoval s tisto vsiljivostjo, ki je bila lastna njegovim znancem v gostilnicah in njegovim sopivcem. To mu je ugajalo.

»Kakšni so«, si je mislil in se smehljajal sam pri sebi, »svoj ponos imajo ...«

»A vi, Nikolaj Matvejič«, se je razlegel karajoč glas, »bi ne smeli soditi po knjigah, ampak po živi resnici ... Saj se za košček kruha ne borijo po knjigi, ampak po neizogibnosti in kakor Bog malega duši, ne pa, kakor je napisano v naših pravilih ...«

»Do-ovolite, prijatelji moji! Česa nas uči izkušnja naših sobratov ...«

Foma je obrnil glavo tja, kjer je govoril Ježov; ta je bil snel klobuk in si je mahal ž njim nad glavo. A v istem hipu so mu rekli:

»Izvolite bližje k nam, gospod Gordjejev!«

Pred njim je stal majhen, debel fant v jopiču in visokih škornjih in mu zrl z dobrodušnim nasmehom v obraz. Foma je ugajalo njegovo okroglo, široko lice z debelim nosom in tudi on se je nasmehnil, ko mu je odgovoril:

»Lahko grem tudi bližje ... Kaj pa, ali s konjakom še ne začnemo? Za vsak slučaj sem vzel s seboj ... deset steklenic ...«

»Oho! Vidi se, da ste resen kupec ... Takoj naznanim družbi vašo diplomatsko noto! ...

In sam se je zasmel svojim besedam z veselim in glasnim smehom. Tudi Foma se je zasmel, ker je čutil, da je dahnilo vanj od ognja ali od fanta veselje in toplota.

Tiho je ugašala večerna zarja. Kakor bi se tam na zapadu spuščala na zemljo ogromna škrlatasta zavesa in odkrivala brezdanjo globino neba in veseli sijaj zvezd, ki so migljale na njem. V daljavi, v temni masi mesta, je sejala nevidna roka luči, a tukaj je stal les v molčečem pokoju, dvigaje se do neba, kakor črna stena ... Luna še ni bila vzišla in topel somrak je ležal nad poljem ...

Vsa družba se je vsedla v velikem krogu okrog ognja; Foma je sedel poleg Ježova, obrnjen s hrbtom proti ognju in videl je pred seboj vrsto žarko razsvetljenih, veselih in priprostitih obrazov. Vsi so bili že dobre volje od pijače, vendar še ne pijani; smejali so se, šalili, poskušali peti, pili, ter jedli kruh, kumare in klobase. Vse to je imelo za Fomo nekak posebno prijeten okus: postaja! je predrz-

nejši, čim se ga je pollaščalo obče veselo razpoloženje in čutil je v sebi željo, da bi povedal ljudem nekaj lepega, da bi se z nečim njim vsem prilaskal. Ježov, ki je sedel poleg njega, se je pomikal na tleh semtertje, suval ga z ramo in nerazločno mrmral nekaj skozi nos ter stresal z glavo ...

»Bratci!« je kriknil tolsti fant. »Dajte, zapojmo študentovsko ... No, ena, dve!«

„Hitri, kot va-li...“

Nekdo je zagodel v basu:

„Dne-vi be-žé...“

»Tovariši!« je rekel Ježov in vstal, s kupico v roki. Omahoval je in se opiral z drugo roko na Fomino glavo. Začeta pesem se je pretrgala in vsi so obrnili glave k njemu ...

»Delavci! Dovolite, da vam izpregovorim nekoliko besed ... besed, ki prihajajo od srca ... Srečen sem pri vas! Dobro mi je v sredi vas ... To prihaja od tega, ker ste ... ljudje dela, ljudje, o katerih pravici do sreče ni dvoma, dasiravno se vam ne priznava ... V vaši zdravi, dušo blažeči sredini, pošteni ljudje, diha samotni, od življenja zastrupljen človek tako prosto in svobodno ...«

Glas Ježova je drhtel in zastajal in njegova glava se je stresala. Foma je čutil, da mu je kanilo nekaj toplega na roko in pogledal je v nagubani obraz Ježova, dočim je ta, trepetaje na celem telesu, nadaljeval:

»Nisem sam ... mnogo nas je takih, preganjanih od osode, razbitih in bolnih ljudi ... Mi smo nesrečnejši nego vi, ker smo slabejši na telesu in na duhu, a mi smo tudi močnejši nego vi, ker smo oboroženi z znanjem ... ka-

terega nimamo kje porabiti ... Z veseljem smo vsi pripravljeni, priti k vam in dati se vam, pomagati vam živeti ... drugega nam ni mogoče storiti! Brez vas smo ... kakor brez tal, a vi brez nas ... ste, kakor brez luči! Tovariši! Od osode same smo ustvarjeni zato, da izpopolnujemo drug drugega.

»Česa jih prosi?« si je mislil Foma, ki je začuden poslušal Ježova. In ko se je ozrl v obraze stavcev, je videl, da gledajo tudi oni govornika z vprašujočimi in osupnjenimi očmi in da se dolgočasijo.

»Bodočnost ... je vaša, prijatelji moji!« je govoril Ježov, netrdno in žalostno majaje z glavo, kakor bi mu bilo žal za bodočnost in bi jo proti svoji volji odstopal tem ljudem ... »Bodočnost je last ljudi poštenega dela ... Vzvišeno delo je pred vami! Vi morate ustvariti novo kulturo ... vse, kar je svobodno, živo in žarko! Jaz, ki sem vaš z dušo in telesom, sin vojaka, vas pozivljam: Pijmo na vašo bodočnost! Ur-ra-a!«

Ježov je izpil svojo kupico in se težko spustil na zemljo. Stavci so se pridružili njegovemu pretrganemu vzkliku in grmeč, silen krik je presunil zrak, da se je streslo listje na drevesih.

»Zdaj pa pesem«, je iznova predlagal debeli fant.

»Dajmo!« In dva ali tri glasovi so vzdržali njegov predlog. Začel se je glasen prepir o tem, kaj naj se zapoje. Ježov jih je poslušal in, sukaje glavo semtertje, jih je vse opazoval.

»Bratci!« je kriknil zopet. »Odgovorite mi ... odgovorite mi s par besedami na moj pozdrav ...«

Zopet so vsi zamolčali, dasiravno ne naenkrat in se ozrli vanj, nekateri vsi radovedni, drugi, skrivaje nasmeh,

nekateri z jasno izraženim nezadovoljstvom na obrazih. On pa je zopet vstal in govoril z vnemo:

»Tukaj nas je dvoje ... zavrženih od življenja: jaz in ta-le tukaj ... Midva hočeva oba .. eno in isto ...zanimanje za človeka v naju ... in, da postaneva deležna sreče, čutiti se potrebnega ljudem ... Tovariši! In ta veliki, neumni človek ...«

»Ne žalite gosta, Nikolaj Matvejič!« se je oglasil nizek, nezadovoljen glas.

»Da, to je odveč«, je potrdil tolsti fant, ki je bil povabil Fomo k ognju. »Čemu takšne žaljive besede?«

Tretji glas je rekel glasno in raz'očno:

»Zbrali smo se, da bi se zabavali in odpočili ...«

»Glupci!« se je hripavo zasmel Ježov. »Dobri glupci! ... Ali vam ga je žal? No, ali veste, kedo je on? To je eden izmed tistih, ki vam sesajo kri ...«

»Dovolj, Nikolaj Matvejič!« so kriknili Ježovu. In vsi so začeli govoriti, ne da bi se dalje brigali zanj. Fomi se je tako zelo smilil tovariš, da se ni niti čutil razžaljenega. Videl je, da se vsi ti ljudje, ki so ga branili prijateljevih napadov, nalašč sedaj ne zmenijo več za feljtonista in čutil je, da bi bil Ježov močno razžaljen, ako bi to zapazil. In da bi odvrnil tovariša od preteče neprijetnosti, ga je dregnul v bok in mu rekel z dobrodušnim nasmehom:

»No, ti zmerjalec ... hočeva li piti? Ali je morebiti že čas, da se vrneva domov?«

»Domov? Kje je dom človeka, ki nima mesta sredi ljudi?« je vprašal Ježov in zakričal zopet: »Tovariši!«

Brez odgovora je utonil njegov vzklik v splošnem pogovoru. Tedaj je pokimal z glavò in rekel Fomi:

»Pojdiva odtod!«

»No, pojdiva ... dasiravno bi še posedel ... Zanimivo je ... Spodobno se obnašajo, ti vragi ... bogme da!«

»Ne morem več: mraz mi je ... duši me ...«

»Torej hajdiva! ...«

Foma je vstal, snel čepico in, poklonivši se stavcem, je rekel glasno in veselo:

»Hvala, gospoda, za pogoščenje! Zdravstvujte!«

Naenkrat so ga obkolili in mu začeli prigovarjati:

»Počakajte! Kam greste? Zapeli bi skupaj, a?«

»Ne, treba je iti ... tudi tovarišu ni prijetno, hoditi sam ... spremil ga bodem ... Veselo pirujte!«

»Ah, počakali bi! ... je vzkliknil tolsti fant in mu šepnil tiho: »Saj gre lahko nekdo ž njim ...«

Tudi sušični je rekel potihoma:

»Ostanite ... A mi ga spremimo do mesta, tam dobimo izvoščka in — stvar je gotova!«

Foma se je hotelo ostati in obenem se je nečesa bal. A Ježov se je dvignil na noge, zaskalil se z nohti v rokav Fominega površnika, in zamrmral:

»Pojva-a ... vrag z njimi!«

»Do svidenja? gospoda! Pojdem!« je rekel Foma in odšel proč od njih, spremljan od izrazov vljudnega obžalovanja.

»Ha-ha-ha!« se je zasmel Ježov, ko je bil že kakih dvajset korakov oddaljen od ognja. »Spremljajo naju z obžalovanjem in so vendar veseli, da sem odšel ... Branil sem jim, poživiniti se ...«

»Res je, da si jim branil ...« je rekel Foma. »Čemu pa jim tako govoriš? Zbrali so se tukaj, da bi se zabavali, a ti se vsiljuješ ljudem. To jih dolgočasi.«

»Molči! Ti ne razumeš ničesar!« je jezno vzkliknil Ježov. »Ali meniš, da sem pijan? Moje telo je pijano ... toda moja duša je trezna ... vedno je trezna in čuti vse ... O, koliko podlega, neumnega in revnega je na svetu! In ljudje ... ti neumni, nesrečni ljudje ...«

Ježov se je prijel za glavo in omahuje je obstal za minuto.

»Da-a!« je rekel Foma. »Vsi niso prav nič podobni drugim. Takšni so. Uljudni niso, kakor gospoda in sodijo pravilno ... z razumom. In pri tem so priprosti delavci...«

V temi za njima so glasno zapeli neko silno pesem v zboru. Od začetka neritniška, je naraščala potem in se vlila v širokem, bodrem valu po svežem močnem zraku čez samotno polje.

»O Bože moj!« je tiho vzdihnil Ježov. »Kako naj živimo? Česa naj se oprinemo s svojo dušo? Kedo bode utešil njeno žejo prijateljstva, bratstva, ljubezni in čiste-ga in svetega dela?«

»Ti razni priprosti ljudje«, je dejal Foma počasi in zamišljeno, ne da bi poslušal besede tovariša in zaglobljen v svoje lastne misli, ... »mi prav ugajajo. Jako zanimivi so celo. Kmetje in delavci so ... če se jih vzame kar tako ... prav, kakor konji. Vleko in hropejo ...«

»Vse naše življenje nosijo na svojih hrbtih!« je zaklical Ježov razdražen. »Vlačijo ga kakor konji, pokorno in topo ... In ta njihova pokornost ... je naša nesreča, naše prokletstvo ...«

Foma pa se je udajal svojim mislim in razmotrival:

»Vlečejo in delajo vse svoje življenje za nič in zopet nič ... In hkratu ... povedo nekaj takšnega ... da bi si

človek ne mislil svoje žive dni ... To kaže, da čustvu-
jejo ... M-da-a, zanimivo je bivati med njimi ...

Ježov je šel dolgo časa molče in začel naenkrat z
zamolklim, zahlepajočim se glasom, ki mu je prihajal ka-
kor iz trebuha, mahaje z roko po zraku, predavati:

„Okaniło me je življenje,
prežil sem toliko gorjâ...“

»To, bratec, so moji stihî«, je rekel, obstavši in ža-
lostno kimaje z glavo. »Kako gre naprej? Pozabil sem ...
Tam se govori o idejah ... o svetih in čistih željah ...
sopar življenja jih je zadušil v mojih prsih ... A-ah!

pomrle so zlate mi sanje
in legle v grobove brezdanje
v turobni puščobi sreća...“

Brat, ti si srečnejši, nego jaz, ker si ... glup ... A
jaz ...«

»Ne raztezaj ust«, je rekel Foma razdražen. »Poslu-
šaj raje, kako pojo ...«

»Nočem poslušati tujih pesmi ...« je odrekel Ježov
in odmajal z glavo. »Jaz imam sam svojo pesem ... pe-
sem duše, raztrgane od življenja ...«

In zavil je z divjim glasom:

„pomrle so zla-te mi sa-anje
in l-legle v gro-bove brezdanje
v turobni puš-ščobi sreća!“

»Imel sem cel vrtec živih in žarkih sanj in nad ...
Pomrle ... ovenele so in pomrle ... Smrt je v mojem
srcu ... Trupla mojih sanj trohnijo tam ... o! o!«

Ježov je zaplakal in zaihtel, kakor ženska. Fomi je
bilo žal prijatelja in smilil se mu je. Nestrpno ga je stresal
za ramo in rekel:

»Nehaj! Pojdiva ... Kako slaboten si brat ...«

Prijemši se z rokama za glavo, je Ježov vzravnal svoje sklonjeno telo in začel z naporom zopet peti, žafostno in ljuto:

„V turobni puščobi srca!
Njih grob je mračan in je tesen,
in jaz sem jih v stihe odel
in mnogo nad njimi sem pesen
otožno in žalno zapel!“

»O Gospod!« je obupno vzdihnil Foma. »Dovolj naj ti bode ... Za Kriščevo voljo! To je prežalostno, bogme...«

Iz dalje je plavala k njima skozi temo in tišino glasna zborna pesem. Nekdo je prižvižgoval po taktu opeva in ta ostri žvižg, ki je rezal ušesa, je prehiteval val silnih glasov. Foma je gledal tja in videl visoko in črno steno gozda, žarko liso ognja, ki je igrala na nji in meglene postave okrog njega. Gozdna stena je bila podobna prsim, a ogenj — krvavi rani na njih. Zdelo se je, da prsi trepečejo, ko jim izteka kri, ki jih obliva s toplimi strujami. Od vseh strani obdani z gosto temo, so se zdeli ljudje na ozadju ognja majhni kakor otroci in kakor bi goreli tudi oni, oblitni s plamenom ognja, mahali z rokami in peli svojo pesem glasno in silno.

A Ježov, ki je stal v isti vrsti s Fomo, mu je govoril ogorčeno:

»Ti brezbožni hlod! Čemu me odbijaš? Poslušati moraš pesem umirajoče duše ... in plakati nad njo ... zakaj do smrti je ranjena in umira! Pojdi proč od mene ... proč! Ti misliš, ... da sem pijan? Zastrupljen sem ... Poberi se proč!«

Foma ni mogel obrniti oči od grmade, ki je bila tako krasna v temi; stopil je nekoliko korakov vstran od Ježova in mu rekel tiho:

»Ne nori! ... Zakaj zmerjaš brez povoda!«

»Ostati hočem sam in peti svojo pesem do kraja ...«

Tudi on je stopil z negotovimi koraki proč od Fome in čez nekaj sekund je iznova zakričal z ihtočim glasom:

„Izpeta zdaj pesem je moja
budil jih ne bom več iz sna ...

A ti, Bog, daj duši pokoja,
ki je tak brezupno bolná ...

A ti, Bog, daj duši pokoja! ...“

Foma je vzdrtel ob glasih tega mračnega tuljenja in stopil naglih stopinj za Ježovim; a predno ga je dohitel, je mali feljtonist bolešno zacvilil, vrgel se naravnost, s prsi na zemljo in zaihtel tam tako žalobno in tiho, kakor plačejo majhni otroci ...

»Nikolaj!« mu je prigovarjal Foma, dvigaje ga za rame. »Nehaj ... kaj je to? O Gospod! ... Nikolaj! Dovolj je ... Ali te ni sram?«

A tega ni bilo sram; bil se je po zemlji, kakor riba, šele jedva potegnjena iz vode, a ko ga je Foma postavil na noge — se je krepko privil k njegovim prsim, objel njegove boke s tenkimi rokami in še vedno plakal ...

»No, bodi miren!« je govoril Foma skozi krepkostišnjene zobe. »Dovolj je, dragi!«

In ogorčen nad trpljenjem tega človeka, izmučenega od tesnobe življenja, ves razžaljen zaradi njega, je v navalu zle žalosti z nizkim in silnim glasom zarjul, obrnivši lice tje, kjer so se svetile v temi luči mesta:

»Pro-okle-ete! Počakajte ... tudi vi se zadušite! Bodite proklete!«

Deseto poglavje.

»Ljubavka!« je rekel Majakin nekega dne, ko se je vračal z borze, »drevi se pripravi ... ženina pripeljem! Pripravi nama prav solidno večerjico ... Mnogo starega srebra postavi na mizo ... vzemi tudi nastavke za sadje ven ... Da ga dirne naša miza v nos! Naj vidi, da je pri nas vsaka reč kaka redkost!«

Ljuba je sedela pri oknu, popravljala očetove nogavice in njena glava je bila sklonjena nad delom.

»Čemu vse to, očka?« je vprašala nezadovoljna in razžaljena.

»Da bode polivka okusnejša ... In zavoljo reda ... Zakaj dekle ni konj in brez vprege se ga ne iznebiš ...«

Ljubov je nervozno vrgla glavo nazaj, vrgla delo proč od sebe, pogledala očeta, vsa rudeča od razžaljenja... in vzela nato zopet nogavice v roko in še nižje povescila glavo nad njimi. Starec je hodil semtertje po sobi, vtopljen v skrbi in si podrgaval z roko svojo ognjeno-rdečo bradico; njegove oči so gledale nekam v daljavo in vidno je bilo, da se je ves zaglobil v kakšno veliko in težavno misel. Deklica je videla, da je ne bode poslušal in da ne bode hotel razumeti tega, kako poniževalne so zanjo njegove besede. Njene romantiške sanje o možu-prijatelju, izobraženem človeku, ki bi čital z njo skupaj umne knjižice ter bi ji pomagal do zaključka v njenih nejasnih željah, — so bile zadušene v nji vsled neupogljivega sklepa očetovega, da jo da Smolinu za ženo, ubite so bile, trohnele so in tvorile na dnu njene duše grenek sesedek. Bila je že navajena, imeti se za nekaj boljšega in višjega,

nego navadna deklica njenega stanu, ki mislijo le na obleko in se može vedno po špekulacijah svojih starišev, a le redkokedaj po prosti volji svojega srca. In zdaj se naj ona sama omoži le zato, ker je že čas in tudi zato, ker oče potrebuje zeta in sodruga v kupčiji. A oče očitno misli, da je sama na sebi pač komaj zmožna vzbuditi možko zanimanje in jo kiti s srebrom. Ogorčeno je delala z nervozno naglico, zbadala se v prste, lomila šivanke, a molčala je, ker je dobro vedela, da — naj reče, kakoli hoče, — očetovo srce je ne usliši.

A starec se je izprehtajal po sobi in zdaj poluglasno napeval psalme, zdaj prepričevalno poučeval hčer, kako se mora vesti proti ženinu. In pri tem je nekaj računal na prste, nabirala gube na čelu in se smehljaj ...

»Mhm ... tako! ... Sodi me, o Bóg in razsodi mojo borbo ... varuj me krivičnika in hinavca ... M-da-a ... Materine smaragde daj potem nase, Ljubovj ...«

»Dovolj, papa!« je bolešno vzkliknilo dekle. »Pustite to, prosim vas ...«

»Ne ugovarjaj mi! Poslušaj, česa te učim ...«

In zopet se je zaglobil v svoje račune, mežikaje z zelenimi očmi in igraje s prsti pred obrazom.

»To je petintrideset odstotkov ... mhm ... pameten dečko ... Pošlji mi svojo luč in svojo resnico ...«

»Očka!« je žalostno in s strahom vzkliknila Ljubovj.

»A?«

»Ali vi ... ali vam ugaja?«

»Kdo?«

»Smolin ...«

»Smolin? M-da ... premeten je ... vrl fant ... dober trgovec! No ... zdaj pa jaz grem ... Torej, ti se pa oboroži ...«

Ostavša sama, je vrgla Ljubovj delo vstran, naslonila se na stolu nazaj in tesno zaprla oči. Njene krepko stisnjene roke so ležale na kolenih in njihovi prsti so pokali. Polna ogorčenosti razžaljenega samoljubja je čutila bolesten strah pred bodočnostjo in brezglasno je molila:

»O Bože moj! O Gospod ... Da bi bil človek, kakor se spodobi! ... Daj, da bi bil spodoben, da bi imel srce ... O Bože! Tuj možki pride, da me ogleda ... in da me vzame za dolga leta, ako mu ugajam! Kako podlo ... kako strašno je to! ... Bože moj, Bože! Ko bi mogla zbežati ... Ko bi se mogla s kom posvetovati, ... kaj mi je storiti! Kedo je on? Kako naj ga spoznam? Ničesar ne morem! In premišljevala sem ... toliko sem mislila! Čitala sem ... Zakaj sem čitala? Zakaj moram vedeti, da se da živeti drugače, ... tako, kakor jaz ne morem? A morebiti ... bi živela lažje, prosteje ... da ni knjig ... Kako je to vse mučno! Kako nesrečna, kako obžalovanja vredna sem! Sama sem ... ko bi bil vsaj Taras tu ...«

Pri spominu na brata ji je postalo še težje in še bolj žal same sebe. Napisala je bila Tarasu dolgo, radosti polno pismo, v katerem je govorila o svoji ljubezni do njega in o svojih nadah nanj; prosila je brata, naj pride prejkoprej k očetu in mu risala načrte skupnega življenja; prepričevala je Tarasa o tem, da je oče razumen človek in da vse ume, pripovedala mu o njegovi osamelosti, navduševala se o njegovi življenski zmožnosti in se pritoževala obenem nad njegovim obnašanjem proti nji.

Dva tedna je s trepetom čakala odgovora in ko ga je prejela in prečitala — se je krčevito razjokala od radosti in razočaranja. Odgovor je bil suh in kratek; v njem je Taras poročal, da pride čez en mesec po kupčiji k Volgi

in da se bode gotovo oglasil pri očetu, če stari temu zares nima ničesar oporekati. Pismo je bilo hladno kakor led: s solzami ga je nekolikokrat prečitala, mečkala ga in stiskala, toda od tega ni postalo bolj toplo, marveč mokro. Kakor bi gledal nanjo z listka hrapavega pisemskega papirja, popisaneega z veliko, trdno pisavo, naguban in nevarno načemerjen obraz, suh in oglat, kakoršen je očetov.

Na Jakova Tarasoviča pa je napravilo sinovo pismo drugačen vtis. Slišavši, da je Taras pisal, je starec ves vzdrgetal in se živahno, z nekim posebnim nasmehom, naglo obrnil k hčeri:

»No, pa daj sem! Pokaži mi! He! Bomo videli, kako pišejo učeni ljudje ... Kje so naočniki? Mhm ... »Draga sestra!« M-da! ...«

Starec je umolknil, prečital zase sinovo pismo, položil ga na mizo in, visoko privzdignivši obrvi, je šel po sobi semtertje, ne da bi govoril. Potem je zopet prečital pismo, zamišljeno potrkal s prsti po mizi in dejal:

»Čisto dobro ... pismo ni slabo ... brez nepotrebnih besedi je ... kaj se hoče? Morebiti se je človek zares ojačil tam v tistem mrazu ... Tam je ljut mraz ... Naj pride, bomo videli ... Radoveden sem ... No da ... No, mirno se bova pogovarjala ...

Starec si je prizadeval, da bi govoril mirno in z brezbriznim smehljajem, toda smehljaj se mu ni hotel posrečiti, gube so mu živahno trepetale in njegovi očesci ste se iskriili nekako posebno jasno.

»Le piši mu, Ljuba ... kar napiši mu ... reci, da naj le pride ...«

Ljubav je zopet pisala Tarasu, a sedaj že bolj kratko in mirno; zdaj je pričakovala dan za dnevom njegovega odgovora in si je poskušala predstavljati, kakšen pač mora biti ta skrivnostni brat? Prej ji je utripalo srce, ko je mislila nanj s tiho pobožnostjo, s katero se spominjajo verniki mučenikov in pravičnikov; — zdaj se ga je začela bati, ker si je pridobil za ceno težkega trpljenja, za ceno svoje mladosti, izgubljene v prisilnem delu, pravico, soditi nad življenjem in ljudmi... Prišel bo in jo bode vprašal:

»Ali se možiš svobodno, iz ljubezni?«

Kaj mu poreče? Ali ji bode odpustil njeno malodušje? In zakaj se pravzaprav moži? Ali je res to edino, kar more storiti, da si izpremeni življenje?

Eno za drugo so se porajale v dekličini glavi otožne misli in jo vznemirjale in mučile, ona pa jim ni mogla postaviti jasne želje nasproti, ki bi premagala vse drugo. Lotevalo se je nemirno in nervozno razpoloženje; skoro obupana in komaj zadržujoča solze, je vendarle, dasiravno le na pol pri zavesti, natanko izpolnila očetove odredbe: okitila je mizo s starinskim srebrom in redkimi kristalnimi posodami, oblekla svilnato obleko jeklene barve in, sedeča pred zrcalom, si je začela vtikati v ušesa ogromne smaragdne uhane — rodbinsko dragocenost knezov Gruzinskih, ki je bila ostala Majakinu v zastavi, z množico drugih redkih stvari vred.

Ko je ogledovala v zrcalu svoj razburjeni obraz, na katerem so se dozdevale polne in sočne ustnice vsled bledote lic še bolj rudeče, ko je pogledala na svoje bujne prsi, tesno odete v svilo, je čutila, da je krasna in vredna zanimanja moža, kakoršenkoli bi tudi bil. Zeleni kameni,

ki so se bliščali v njenih ušesih, so jo žalili, kakor nekaj nepotrebne in razven tega se ji je zdelo, da se vlega njihova igra v tenki rumenkasti senci po njenih licih. Vzela je smaragde iz ušes, zamenjala jih z majhnimi rubini in se zamislila obenem v Smolina, kakšen človek da je pač? Kakšen je njegov značaj? Česa želi? Ali čita knjige? ...

Potem ji niso ugajali temni krogi pod očmi in začela jih je previdno pokrivati s pudrom in pri tem je pre-mišljala, da je nesreča, biti ženska, in očitala si je svojo brezvoljnost. Ko so se obroči okrog oči skrili pod belilom in pudrom, se je Ljubovi zazdelo, da so od tega njene oči izgubile sijaj in obrisala si je puder... Poslednji pogled v ogledalo jo je prepričal, da je impozantno-krasna, — kakor je krasna smolnata smreka v dobri, trpežni lepoti. Ta prijetna zavest je nekoliko pomirila njeno nemirno voljo in odšla je v obednico s solidno hojo bogate ne-veste, ki pozna svojo ceno.

Oče in Smolin sta bila že prišla.

Za sekundo je postala Ljubovj pri vratih, dražestno povešaje oči in s ponosno stisnjenimi ustnicami. Smolin je vstal s stola, stopil ji nasproti in se ji spoštljivo poklonil. Ugajal ji je ta poklon — nizek in spreten, ugajala ji je tudi draga suknja, ki je elegantno sedela na gibčnem Smolinovem telesu... Malo se je bil izpremenil; bil je še vedno takšen — rudečelas, gladkoostrizen in ves v mozolcih; le brke so mu bile zrastle dolge in bujne in njegove oči so bile postale dozdevno nekoliko večje.

»Kakšen je postal?« je kriknil Majakin hčeri, kažoč ji ženina.

A Smolin ji je stiskal roko, smehljal se in govoril v zvočnem baritonu:

»Ali se smem nadejati, da niste pozabili starega tovariša?«

»Dobro!... Pozneje se pogovorita...« je rekel starec in meril hčer z očmi. »Ti, Ljuba, pripravi vse, kar je treba, midva pa hočeva dokončati najin razgovor. No, Afrikan Mitrič, razloži mi torej...«

»Saj oprostite, Ljubovj Jakovljevna?« je prijazno vprašal Smolin.

»Prosim, ne dajte se motiti,« je rekla Ljubovj.

»Dvorljiv in spreten je!« je mislila sama pri sebi in, ko je hodila po sobi od mize do kredence, je začela z zanimanjem poslušati Smolinove besede. Govoril je mehko, s prepričanjem in s priprostostjo, v kateri se je lahko občutil do sobesednika.

»Tako sem torej blizo štiri leta temeljito proučeval vlogo, ki jo igra rusko usnje na inozemskih trgih. Žalostna in slaba vloga je to! Pred tridesetimi leti je veljalo tam naše usnje kot vzorno, a zdaj se vse manj povprašuje za njim, obenem pa pada tudi cena. In to je popolnoma naravno. Saj vsled pomanjkanja kapitala vsem tem malim proizvajalcem ni mogoče, vzdrževati svoj proizvod na potrebni stopinji dovršenosti in dajati ga zajedno po nižji ceni... Njihovo blago je neverjetno slabo in drago... In vsi so krivi pred Rusijo, da so oškodovali njen ugled kot dežela, ki izgotavlja najboljše usnje. Sploh pa je mali delavec, ki nima tehniškega znanja in kapitala in torej ne more izboljševati svojih izdelkov razmerno z razvojem tehnike, — takšen delavec je nesreča za deželo in parazit njene trgovine...«

»Mhm,« je dejal starec, gledaje z enim očesom gošta, z drugim pa opazuje svojo hčer. »Torej nameravaš sedaj zgraditi takšno ogromno tovarno, da uničiš vse druge?«

»O ne!« je vzkliknil Smolin in zanikal starčeve besede tudi s tem, da je elegantno zamahnil z roko. »Čemu bi delal drugim krivico? Kakšno pravo imam do tega? Moj namen je... dvigniti pomen in ceno ruskega usnja v inozemstvu in zato gradim sedaj, obrožen s strokovnim znanjem, moderno tovarno, da bom lahko pošiljal na trg dovolj vzornega izdelka... Trgovska čast dežele...«

»Koliko glavnice misliš, da bode treba za to?« je zamišljeno vprašal Majakin.

»Okolo tristotisoč...«

Toliko dote mi oče ne bode dal,« si je mislila Ljubovj.

»Moja tovarna bode izdelovala tudi obdelano usnje, namreč kovčege, obutev, naprego, jermene itd.«

»In na koliko procentov upaš?« je vprašal starec.

»Ničesar ne upam; jaz računim z vso natančnostjo, ki je mogoča v naših ruskih razmerah,« je rekel Smolin prepričevalno. »Proizvajatelj mora biti strogo trezen, kakor mehanik, ki gradi stroj... Treba je jemati v račun drgnjenje vsakega najmanjšega vijaka, ako se hoče resno delo resno dokončati. Lahko Vam dam v pregled zapisek, ki sem ga sestavil na podlagi osebnega proučevanja živinoreje in porabe mesa v Rusiji...«

»Glejte no!« se je nasmehnil Majakin. »Prinesi mi tisti zapisek... stvar je zanimiva! Videti je, da nisi zaman bival v zapadni Evropi... le zdaj hočemo malo jesti, po ruskem običaju...«

»Kako Vam gre, Ljubovj Jakovljevna?« je vprašal Smolin, oborožuje se z nožem in vilicami.

»Dolgčas ji je pri meni...« je odgovoril Majakin mesto hčere. »Moja gospodinja je... cela hiša je na njenih ramah, tako da nima časa, zabavati se...«

»Treba bi tudi dostaviti, da mi manjka priložnosti,« je rekla Ljuba. »Trgovskih plesov in večerov nimam rada...«

»A gledišče?« je vprašal Smolin.

»Tudi tja grem redkokedaj... nimam s kom...«

»Gledišče!« je vzkliknil starec. »No, prosim vas, povejte mi, kje je nastala ta moda, da predstavljajo kupca kot divjega bedaka? To je sicer jako smešno, a neumevno, zato, ker je — neresnica! Kakšen bedak sem, ako sem v mestnem zboru — gospodar, v trgovini — gospodar in tudi tisto gledišče je moje? ... Ako gledaš kupca na gledališkem odru, zapaziš takoj, da se ne vjema z življenjem! Konečno, če predstavljajo kaj zgodovinskega, n. pr. »Življenje za carja« s plesom in petjem, ali »Hamleta«, ali »Čarodejko«, »Vasiliso« ali kaj 'akšnega... tam ni treba resnice, ker je prošla stvar in te nas ne dotika... Res ali ne res... da te ugaja... A če predstavljaš sedanjost, potem se ne laži! In kaži človeka tako, kakor se spodobi...«

Smolin je poslušal starčevo besedovanje z dvorljivim nasmehom na ustnicah in pogledoval Ljubo, kakor bi jo pozivljaj, naj očetu nekaj odgovori. Nekako v zadregi je dejala:

»A vseeno, očka, je trgovski stan neizobražen in podivjan...«

»M — da,« je rekel Smolin z obžalovanjem in pokimal z glavo, »to je žalostna resnica...«

»Recimo, Foma...« je nadaljevala deklica.

»O?« je vzkliknil Majakin. »No seveda, vi mladi ljudje, vi ste študirani...«

»A društev se ne vdeležujete nobenih?« je vprašal Majakin Ljubo. »Saj imamo mnogo društev pri nas...«

»Da,« je vzkliknila Ljubovj, »a jaz živim čisto osamljena...«

»Gospodinjstvo!« ji je vstavil oče. »Toliko razne šare imamo... in vse to je treba vzdržavati polnoštevilno, snažno in v redu...«

Samozadovoljno je namignil z glavo proti mizi, ki je bila obložena z bliščečim kristalom in srebrom in proti kredenci, katere police so se lomile pod težo stvari in spominjale na izložbo v oknu prodajalnice. Smolin se je ozrl po vsem tem in čez njegove ustnice je pohitel ironiški smehljaj. Potem je pogledal Ljubi v obraz; v tem njegovem pogledu je zapazila ona nekaj prijateljskega in sočutnega. Lahna rudečica ji je pokrila lici in sama pri sebi je dejala s plaho radostjo:

»Hvala Bogu!«

Kakor bi se ogenj težke bronaste svetilke jasneje zasvetil v brušenih kristalnih vazah in kakor bi postalo svetleje po vsi sobi...

»Meni pa ugaja naše staroslavno mesto!« je rekel Smolin, gledaje deklico z laskavim nasmehom, »tako krasno in živahno je... Nekaj bodrega je v njem, kar vzpodbuja k delu... Že sama njegova slikovitost vspodbuja človeka... Človek bi živel tu prešerno, hoče se mu delati mnogo in resno... In pri tem je mesto izobraženo... Le pogledjte, kako stvaren časopis se tukaj izdaja... da ne pozabim, nameravamo ga kupiti...«

»Kateri?« je vprašal Majakin.

»No, jaz ... in Urvancov in Ščukin.«

»To je pohvalno!« je rekel starec in udaril z roko ob mizo. »To je prav pametno! Čas je, da se jim zamašijo usta, davno je že čas! Posebno Ježov je tam ... ta je, kakor ostra pila ... Tistemu stopite na prste, a dobro!...«

Zopet je poslal Smolin Ljubi smehljajoč pogled in njeno srce je radostno vzdrhtelo. Z jasnorudečim licem je dejala očetu, obračaje se v duši k Smolinu:

»Kolikor razumemo Afrikana Dmitrijeviča, pač ne kupuje časopisa zato, da bi mu ... zamašil usta, kakor se Vi izražate ...

»Kaj pa hoče ž njim?« je vprašal starec in zmignil z ramami. »Prazne marne in zdražbo dela, a drugega nič... Seveda, če bodo vanj pisali pametni ljudje, kupci sami ...«

»Izdajanje časopisa,« je poučevalno zagovoril Smolin, segši starcu v besedo, »je lahko, ako se postavimo le na trgovsko stališče, jako ugodno podjetje. Razven tega pa ima časopis še drug, važnejši smoter: brambo osebnih pravic in interesov obrti in kupčije ...«

»Saj pravim, da bode časopis dober, ako ga začno voditi kupci sami ...«

»Dovolite, papa,« je rekla Ljubovj.

Začela je čutiti potrebo, izgovoriti se pred Smolinom, hotela ga je prepričati, da razume smisel njegovih besed in da ni navadna trgovska hči, ki se zanima le za obleko in plese. Smolin ji je ugajal. Prvókrat je videla kupca, ki je dolgo živel v inozemstvu, govoril tako prepričevalno, obnašal se tako dostojno in govoril z njenim očetom, — najrazumnejšim človekom v mestu v prezirljivo dobro-

hotnem tonu, ki ga rabi odraščeni človek proti mladoletnemu.

»Po svatbi ga naprosim, da me vzame v inozemstvo s seboj,« se je hipoma domislila; ta misel jo je pripravila v zadrego in pozabila je, kaj da mu je hotela povedati. Globoko zardevša, je molčala nekaj sekund; a bala se je, da ne bi si razlagal Smolin tega molčanja v njeno škodo.

»Med razgovorom ste čisto pozabili, ponuditi gostu vina,« je dejala konečno čez par sekund mučnega molčanja.

»To je tvoje delo ... ti si gospodinja ...« ji je odgovoril oče.

»O, prosim, ne trudite se!« je živahno vzkliknil Smolin. »Saj skoro nič ne pijem ...«

»Je-li to res?« je vprašal Majakin.

»Zatrjujem Vam! Le včasih eno kupico ali dve, ako sem truden ali bolan ... A pitje za zabavo mi je neznano. Saj so tudi še druge zabave, ki so dostojnejše kulturnega človeka ...«

»Damice, kaj ne?« je vprašal starec in pomežiknil.

Smolinu je kri zalila lica in vrat. Opravičujé se z očmi je pogledal Ljubo in suho odgovoril njenemu očetu:

»Gledališče, knjiga in glasba ...«

Ljuba se je vzradostila ob njegovih besedah. Starec pa je potuhnjeno pogledal dostojnega mladega moža, ostro se nasmehnil in bruhtil hipoma:

»Eh, življenje gre naprej! Včasih je žrl pes vsako skorjo, sedaj pa je mopsu smetana preredka ... Oprostite, cenjena gospoda, to kislo besedo ... a bila je tako na mestu! Ne velja ravno o vas, nego vobče! ...«

Ljuba je obleдела in preplašena pogledala Smolina. Sedel je mirno, ogleduje si starinsko, emaljirano solnico, ki je bila podobna ladiji, sukal si brke in zdelo se je, da ni slišal starčevih besed... A njegove oči so potemnele in njegove ustnice so bile nekako tesno stisnjene, vsled česar je stopil obriti podbradek samoglavno naprej.

»Torej, gospod bodoči prvi tvorničar,« je rekel Majakin, kakor bi se nič ne bilo zgodilo, »tristotisoč rubljev in tvoje podjetje bo zaigralo, kakor požar?«

»In čez poldrugo leto izpustim prvo izdajo blaga, ki mi ga bodo iztrgali iz rok,« je rekel Smolin trdno in z neomajeno uverjenostjo in se ozrl v starca s trdnim, mrzlim pogledom.

»Torej: tvrdka Smolin in Majakin... to je vse? Tako... Toda zdi se mi, da je zame že prepozno, da bi začel novo reč, a? Treba je pomisliti, da je zame že davno grob pripravljen... kako misliš ti o tem?«

Mesto odgovora se je Smolin nekoliko sekund smejal z zvočnim, a ravnodušnim in hladnim smehom, potem pa je rekel:

»Eh, kaj govorite o tem...«

Starec je vzdrltel ob njegovem smehu in omahnil s komaj vidno kretnjo telesa prestrašen nazaj. Po Smolinovih besedah so vsi trije pomolčali.

»M-da-a...« je dejal Majakin, ne da bi dvignil nizko povešeno glavo. »Treba je to premisliti... preudariti si moram...« Potem je dvignil glavo, pogledal pozorno hčer in snubača, vstal in dejal mračno in odurno: »Za minutico vaju zapuščam, grem v svoj kabinet... Saj se menda ne bosta dolgočasila brez mene...«

In odšel je, težko drsaje z nogami, s sklonjenim hrbtom in povešeno glavo ...

Ko sta ostala mlada dva sama, sta izmenjala nekoliko praznih fraz, in ker sta oba čutila, da ju to drugega drugemu le odtujaže, sta oba zamolčala težek in mučen, pričakujoč molk. Ljubovj je vzela pomarančo in jo začela lupiti s pretirano pazljivostjo; Smolin pa je povetil oči in ogledoval svoje brke, gladil jih skrbno z levico, poigral se z nožem in vprašal deklico naenkrat z nižjim glasom:

»Oprostite mi ... to neskromnost! ... Gotovo vam ni lahko, živeti z očetom, Ljubovj Jakovljevena ... Tako staroverske nazore ima in — oprostite — nekako trdosrčen je!«

Ljubovj je nekaj pretreslo; hvaležno je pogledala Smolina in mu odgovorila:

»Ni lahko, a privadila sem se ... Tudi svoje vrline ima ...«

»O, saj o tem ne dvomim ... Toda vi, ki ste tako mlada, krasna in izobrazena, vi s svojimi nazori! ... Saj sem že večkrat kaj slišal o vas!«

Smehljaj se je tako laskavo in sočutno in njegov glas je bil tako mehak! ... Po sobi je dahnilo nekaj toplega, ki je ogrevalo dušo. In v srcu dekleta se je vedno svetleje razgorevala plaha nada, da ji je blizu srečna rešitev iz jetništva njene osamelosti ...

Enajsto poglavje.

Gosta sivkasta megla je ležala nad reko, po kateri je z zamolklim stokom plaval parnik, vodi nasproti. Vlažni in hladni, enobarvno mrtvi oblaki so stiskali parnik od

vseh strani in požirali vse glasove, raztapljuje jih v svoji kalni mokroti. Bronasto rjojenje signalov je donelo zamolklo otožno in čudno kratko, trgaje se iz piščalke, kakor bi si zvok ne našel mesta v zraku, prepojenem z gosto vlago in padal moker in zadušen nizdoli. In šum parobrodovih koles je donel tako fantastičsko gluho, kakor bi se ne porajal tu blizo, ob ladijinem krovu, marveč nekje globoko na temnem rečnem dnu. S parobrodov se ni videla niti voda, niti bregovi, niti nebo; od vseh strani ga je objemalo nekaj svinčenosivega in neprozornega; to nekaj je bilo brez barvnih tonov, pritiskalo je na parobrod z neizmerno težo in kakor bi ga hotelo vsesati vase, kot je vsesavalo glasove. Vkljub gluhim udarcem lopatic po vodi in enakomernemu stresanju ladijinega trupa se je dozdevalo, da se težko bije na istem mestu, duši se v smrtnem boju, sika, kakor umirajoč pravljichen nestvor in tuli od predsmrtne bolečine, tuli od strahu in bolesti.

Brez življenja so bile parobrodove luči ... Okrog svetilnice na jamboru se je risala rumena, nepremična lisa; stala je v megli nad parobrodom, brez bleska in ne razsvetljuje ničesar drugzega, nego sivo meglo. Rudeča palubna luč je bila podobna ogromnemu očesu, ki ga je iztrgala kruta roka in je sedaj slepo in zalito s krvjo. Blede svetlobne lise so padale v meglo skozi parobrodova okna, toda povzdigovala so le njegovo mrzlo, neveselo zmagoslavje nad ladijo, stisnjeno v nepremični masi dušeče vlage.

Dim je padal iz dimnika k tlom in silil zajedno s kosci megle v vse špranje na palubi, kjer so se potniki tretjega razreda molčé zavijali v svoje cape, stiskaje se v gruče, kakor ovce. Iz stroja so se donašali težki, naporni vzdih,

trepetajoč žvenket, zamolki glasovi povelj in pretrgane besede mašinista.

»Da ... počasi! ... Da ... srednja hitrost! ...«

Na krmi, v kotu, ki je bil poln sodov s soljeno ribo, se je razpoložila skupina ljudi, razsvetljena od električne svetilke. Bili so to zastavni, toplo in snažno oblečeni kmetje; eden izmed njih je ležal na klopi, obrnjen s hrbtom navzgor, drugi je sedel pri njegovih nogah, tretji je stal in se naslanjal nad sod, a dva sta sedela kar na tleh. Njihovi zamišljeni in pozorni obrazi so bili obrnjeni k zgrbljenemu človeku v obledelem duhovnem plašču in raztrgani kožuhovinasti kučmi. Ta mož je sedel s skrivljenim hrbtom na mehkem zaboju, gledal si pod noge in govoril s tihim, uverjenim glasom:

»Konec Gospodove potrpežljivosti bode prišel in Njegov srd se bode razlil nad človeštvom ... Vsi smo kakor črvi pred Njim in kako naj odvrnemo tedaj od sebe Njegovo jezo, s kakšnimi klici naj vzbujamo Njegovo usmiljenje?«

Preganjan od svoje slabe volje, je bil šel Foma iz svoje kajute na palubo in že dolgo časa je poslušal opominjajoči in krotki glas propovednika. Izprehajaje se po krovu, je bil zadel ob to skupino in obstal blizu nje v senci kupa blaga, pokritega z jadvovino, ker je božjepotnikova postava vzbujala njegovo zanimanje. Nekaj se mu je zdelo znano v tem velikem, krepkem telesu s strogim, temnim obrazom in velikimi, mirnimi očmi. Kodrasti polusivi lasje, ki so mu gledali izpod kučme, nepočesana in gosta brada, ki se je delila v tolste pramene, ta dolgi in grbasti nos, ostra ušesa in tolste ustnice — vse to je

bil Foma že nekje videl, a ni se mogel spomniti, kedaj in kje.

»M-da ... mnogo krivde imamo na sebi pred Gospodom!« je rekel eden izmed kmetov in težko zavzdihnil.

»Treba je moliti ...« je komaj slišno zašepetal kmet, ki je ležal na klopi.

»Ali moreš oprati z molitveno besedo grešno propalost raz svojo dušo?« je vzdihnil nekdo ob strani, glasno in skoro obupno.

Nikdo izmed vseh, ki so tvorili skupino, se ni obrnil ob tem glasu, le glave vseh so se povesele še nižje in dolgo časa so sedeli ti ljudje nepremično in molčali.

Božjepotnik je pomeril vse poslušalce z resnim in zamišljenim pogledom svojih modrih oči in zagovoril tiho:

»Jefrem Sirin pravi: »Tvori si dušo s sredotočjem svojih misli in krepčaj svojo voljo s tem, da se osvobodiš od greha ...«

In zopet je povесil glavo in začel počasi v prstih prebirati molek ...

»Treba je torej razmišljati ...« je rekel nekdo izmed kmetov. »A kedaj naj človek misli, ko živi v vrvenju sveta?«

»Treba je pobegniti v puščavo ...« je rekel ležeči kmet.

»To ni vsakomur mogoče ...«

Po teh opazkah so kmetje zopet umolknili. Piščal je zatulila in v strojišču je zapel zvonec. Odnekod se je zaslišalo glasno povelje:

»Ivan! K nametki!«^{*)}

^{*)} Nametka = merilo za globočine.

»O gospod in Kraljica nebeška!« je nekdo težko vzdihnil.

A zamolkel, polzadušen glas je naznanjal:

»De-ve-et ... de-e-vet ...«

Kosci megle so prodrli na krov in poplavalii po njem, liki hladen, siv dim ...

»Zdaj, ljudje božji, poslušajte besede kralja Davida ...« je rekel božjepotnik in majaje z glavo, je začel razločno čitati:

»Gospod, nauči me v svoji pravičnosti; zaradi mojih sovražnikov naravnaj mojo pot pred Teboj! Zakaj v njihovih ustih ni resnica, njihovo srce je nemirno, odprt grob so njihova usta in hlinijo se s svojimi jeziki ... Sodi jih, o Bog, da odpadejo od svojih misli ...«

»O-sem ... Sedem ...« je donelo iz daljave v težkih vzdihih.

Jezno je siknil parobrod in plul naprej. Burno sikanje pare je glušilo božjepotnikove besede in Foma je videl le gibanje njegovih ustnic.

»Ali greš doli!« se je razlegal jezen in glasen krik.

»To je moje mesto!«

»Tvo-je?«

»Kaj pa, da je moje!«

»Po gobcu te bodem ... potem si že najdeš mesto ...

Takšen gospod!«

Marš!«

Začel se je pretep. Kmetje, ki so poslušali tujca, so obrnili glave tja, kjer so se topli, a tujec je vzdihnil in molčal. Okrog stroja se je razvil živahen in glasen razgovor, kakor se dvigne plamen iz suhih vej, ki jih vržeš na ugašajoč ogenj.

»Jaz vam bom dal, vragi! Poberita se oba ...«
»Peljite ju h kapitanu ...«
»Ha-ha-ha! To je bilo kratko storjeno!«
»Dobro mu je dal po tilniku!«
»Matrozi so spretni ljudje ...«
»O-sem ... De-evet ...« je kriknil merilec globine.
»Da ... več pare!« ... se je razlegel glasni klic ma-
šinista.

Omahujé od parnikovega zibanja, se je Foma naslonil na jadvovino in poslušal vse, kar je zvenelo okrog njega in vse se je zlivalo zanj v eno samo, znano mu sliko.

V megli in negotovosti, obdano od vseh strani s temo, katere oko ne prodré, plove človeško življenje s težavo in počasi kdovekam. In ljudje se kesajo zaradi svojih grehov, vzdihujejo težko in takoj nato se pretepajo za toplo mesto in, ko so se bili med seboj za lastninsko pravico, — so tepeni še od tistih, ki nadzorujejo red v življenju. Počasi iščejo svobodne poti k svojim ciljem.

»De-evet ... Ose-em ...«

Tiho se razlega nad ladijo ječeči krik in sveta molitev božjepotnika tone v šumu življenja. In za tistega, ki se zamisli v osodo, ni rešitve od bolesti, zanj ni veselja ...

Fomi se je hotelo govoriti s tem božjepotnikom, v katerega tihih besedah se je oglašal odkritosrčen strah pred Gospodom in bojazen za ljudi pred Njegovim obrazom. Krotki, opominjajoči glas božjepotnika je imel neko posebno moč in Foma je nehote moral poslušati njegov globoki, iz prs se dvigajoči zvok.

»Tega bi trebalo vprašati, kako živi ...« si je mislil Foma in ogledoval s pozornostjo njegovo veliko, sklo-

njeno postavo. »In kje sem ga videl? Ali je morda podoben komu, ki ga poznam?«

Kdovezakaj se je hkratu Foma domislil s čudovito jasnostjo, da ta krotki propovednik ni nihče drugi, nego sin starega Ananija Ščurova. Presenečen od te misli, je stopil k božjepotniku, sedel k njemu in ga vprašal:

»Ali prihajaš od Irgiza, oče?«

Ta je dvignil glavo, obrnil počasi in s težavo obraz proti Fomi, pogledal ga pozorno in dejal z mirnim, krotkim glasom:

»Bil sem tudi ob Irgizu...«

»Si-li tam doma?«

»Ne...«

»Odkod pa prihajaš sedaj?«

»Od svetega Štefana...«

Razgovor je zaostal; — Foma si namreč ni upal vprašati božjepotnika, če je Ščurov.

»Zakasnili se bomo pri ti megli,« je rekel nekdo.

»Kako bi se ne zakasnili!...«

Vsi so molčali in zrli na Fomo. Mlad, lep, čisto in bogato oblečen, je vzbujal radovednost vseh navzočih, ker se je bil tako nagloma prikazal med njimi; čutil je to radovednost in umeval, da vsi čakajo njegovih besed, ker bi radi vedeli, zakaj je prišel k njim in vse to ga je motilo in jezilo.

»Zdi se mi, oče, da sem te že nekje videl...« je rekel slednjič.

»Ne da bi ga pogledal, je odgovoril božjepotnik:

»Lahko, da...«

»Nekaj bi rad govoril s teboj...« je boječe in potihoma rekel Foma.

»Kaj pa? Kar govori...«

»Pojdi z menoj...«

»Kam?«

»V mojo kajuto...«

Božjepotnik je pogledal Fomi v obraz in privolil po kratkem molku:

»Pa pojdiva...«

Ko je odhajal, je čutil Foma poglede kmetov na svojem hrbtu in zdaj mu je bila prijetna zavest, da jih zanima.

V kajuti je vprašal prijazno:

»Ali hočeš morebiti kaj jesti? Kar povej, pa naročim...«

»Bog varuj ... Česa želiš?«

Ta umazani, razcapani človek v duhovnem plašču, ki je bil od starosti obledel in ves zakrpan, se je nezaupno ozrl po kajuti in ko se je vsedel na baržunasti divan, si je podrgnil kos svojega plašča, kakor bi se bal, da se umaže od baržuna.

»Kako ti pravijo, oče?« je vprašal Foma, ki je zapazil ta nezadovoljni izraz na njegovem licu.

»Miron...«

»Ali ne Mihael?«

»Zakaj ravno Mihael?« je vprašal božjepotnik.

»I ... v našem mestu ... je imel kupec Ščurov sina ... ki je šel tudi k Irgizu ... in temu je bilo ime Mihael...«

Foma je govoril in pozorno gledal očeta Mirona, a ta je bil miren, kakor da je gluhonem.

»Nisem ga srečal ... ne spominjam se, da bi ga bil srečal...« je rekel zamišljeno. »Zanj si torej hotel vprašati?«

»Da ...«

»Nisem srečal Ščurova ... No, zdravstvuj, v Kriščevem imenu!« — in božjepotnik je vstal z divana, poklonil se Fomi in odšel proti vratom.

»Počakaj ... posedi še ... da se kaj pomeniva!« je vzkliknil Foma in stopil naglo za njim! Ta ga je pogledal z vprašujočimi očmi in sedel zopet na divan.

Odnekod iz dalje se je zaslišal zamolkel zvok, podoben težkemu vzdihljaju in takoj nato je nad glavama Fome in njegovega gosta zategnjeno in preplašeno zatulila parobrodna piščal. Že razločneje so ji odgovarjali iz daljave in zopet je zarjovela v pretrganih, plašnih krikih. Foma je odprl okno; v megli, ne daleč od njihovega parobroda, se je dvigalo nekaj s težkim šumom, lise pošastne svetlobe so plavale mimo, megla je zaplala in otrpnila nato zopet v mrtvaški nepremičnosti ...

»Grozno!« je vzkliknil Foma, zapiraje okno. Nič se ne vidi ... kar tako plovemo nekam ... in blodimo po reki ...«

»Imej v sebi ogenj, notranjo luč imej v duši ... in vse boš videl ...« je dejal božjepotnik s poučujočim in strogim glasom.

Foma je začutil nezadovoljnost s temi hladnimi besedami in pogledal božjepotnika po strani. Ta je sedel nepremično, s sklonjeno glavo, kakor da je otrpnil v svojih mislih in v molitvi. Tiho je šumel molek v njegovih rokah.

»Povej, oče Miron, ali je dobro tako živeti, v popolni svobodi, brez dela, brez sorodnikov ... in romati tako, kakor ti? ...«

Miron je dvignil glavo in se tiho zasmel z nekakim prijaznim, otroškim nasmehom. Ves njegov obraz, zarjavel od vetra in solnca, se je zasvetil v luči notranjega veselja. To je bil drug človek, — to ni bil več propovednik pravičnega življenja in strahu božjega, marveč dober in priprost kmet, katerega smeh je storil, da se je tudi Foma dobrodušno nasmehnil. A zasmejavši se in pogledavši Fomo, je Miron le globoko vzdahnil in rekel kratko:

»Je-li to kaj slabega? ...«

»Torej si zadovoljen s svojim življenjem?«

»Jaz ne nadlegujem Gospoda z mrmranjem. Že gre, saj živim! Beraško življenje je v resnici božansko ... edino svobodno od posvetnih vezi ...«

»In jaz ...« je hotel Foma pričeti, toda nehal je in umolknil. V njegovih ušesih je še vedno zvenel zavida-nja vredni, radostni smeh ...

»Zakaj si zapustil svet?« je vprašal, ko sta nekaj časa molčala.

»Tuj sem bil svojim bratom ...« je mirno odgovoril Miron in, ozrši se po kajuti s pozornim, opazujočim pogledom, je dejal z zaničljivim pomilovanjem: »Kako so to napravili! Vse lepšajo in lepšajo — zunaj, a znotraj je sama podrtija ...«

»Da-da ...« je zategnil Foma, gledaje skozi okno. »Torej je prijetno tvoje romanje? In človek je prost, ako živi sam?«

»Eh, brat moj!« je tiho vzkliknil božjepotnik, obrnil se k Fomi in mu pogledal prijazno in otožno v obraz. »Čutim ... da je tvoja duša zmedena ... Ni-li res?«

Molče je Foma pokimal z glavo in se ozrl v svojega sobesednika s pogledom, ki je bil poln pričakovanja. Mi-

ronovo lice je sijalo v tihi radosti; dotaknil se je z roko Fominega kolena in začel govoriti z iskrenim glasom:

»Vrzi proč od sebe vse posvetno, zakaj sladkosti ni v njem. Resnično besedo ti govorim: obrni se od zlega proč! Ali veš, da je pisano: Blažen mož, ki ne hodi v zbor brezbožnikov in ne stopa na pot grešnikov? Obrni se proč, osveži svojo dušo s samoto in napolni se z mislijo o Gospodu ... Zakaj le z mislijo na Njega se more človek rešiti onečiščenja ...«

»To ni pravo!« je rekel Foma. »Ni se mi treba reševati ... ali sem toliko grešil? Kaj pa bodo potemtakem drugi ... Jaz bi rad le vse razumel ...:

»Vse boš razumel, ako se oddaljiš od sveta ... Pojdi na prosto cesto, na polja, na ravnine, na gore ... pojdi in poglej si, kakšen je svet, v svobodi in iz daljave ...«

»To je!« je vzkliknil Foma. »To se zdi tudi meni ... Iz daljave se vidi bolje!«

A Miron se ni brigal za njegove besede; govoril je tako tiho, kakor bi se šlo za veliko skrivnost, ki jo pozna le on, božjepotnik:

»Speči lesovi zašumé okrog tebe s sladkimi glasovi o modrosti Gospoda; ptičke božje ti zapoje o sveti Njegovi slavi, a stepna trava bo kadila presveti devi Bogorodici ...«

Božjepotnikov glas se je zdaj vzviševal in trepetal od izobilja čustva, zdaj se je zopet spuščal do skrivnostnega šepetanja, kakor da se je pomladil: njegove oči so sijale prepričano in jasno in ves obraz se je svetil od srečnega smehljaja človeka, ki je našel izhod čustvu svoje radosti in se veseli, ko jo izliva.

»V vsaki travici bije srce Gospoda; vsaka žuželka, zračna in pozemeljska diha Njegov sveti dih; povsod je živ Gospod, Bog Jezus Kristus! Kakšna krasota je na zemlji, na poljih in v gozdovih! Ali si bil na Keržencu? Tam je tišina, ki se ne da primerjati z ničemur, drevje in trava, kakor v raju ...«

Foma je poslušal in njegova domišljija, prevladana od te tihe, očarujoče pripovedi, mu je slikala ta široka polja in gluhe lesove, polne krasote in tišine, ki napolnjujejo dušo z mirom ...

»Tam ležiš kje pod grmičkom in gledaš v nebo, nebo pa se spušča k tebi, kakor bi te hotelo objeti ... Duši je toplo in tihoradostno, ničesar si ne želiš, nikomur ne zavidaš ... In zdi se ti, da si le ti sam na celi zemlji in Bog nad teboj ...«

Božjepotnik je govoril, a njegov glas in njegove pojoče besede so spominjale Fomo čudovitih pripovedek stare tetke Anfise. Čutil se je, kakor bi pil nekega vročega dne čisto in hladno mokroto gozdnega potoka, mokroto, prepojeno z vonjem trav in cvetlic, ki jih je omivala ... Vedno širje so se razvijale pred njim jasne podobe: tu je stezica v lesu; skozi veje dreves so prodrli tanki solnčni žarki in trepečejo v zraku in pod nogami popotnika ... Okusno diši po glivah in preperelem listju; medeni vonj cvetlic in močni duh po smoli se nevidno dviga v zrak in pronika v prsi v toplem, sitem toku ... Tišina vsenaokrog: le ptice pojo in ta tišina je tako čudezna, da se ti zdi, kakor bi prepevale te ptice v tvojih prsih... Ti hodiš, ne da bi se ti mudilo in življenje ti mineva, kot sen ...«

»Tukaj pa je vse obdano s sivo, mrtvo meglo in brez potov blodimo mi po nji, hrepeneči: po svobodi in luči ... Zdaj pojo spodaj s komaj slišnimi glasovi, pol pesem, pol molitvo. Zdaj zopet nekdo kriči in zmerja. In vedno iščejo pot:

»Sedem in po-ol ... Se-dem!«

»In za ničesar ti ni treba skrbeti,« je govoril božjepotnik in njegov glas je žuborel, kakor potok; »kos kruha ti dado povsod — in česa še potrebuješ v svoji prostosti? V svetu pa se ulegajo skrbi na dušo, kakor spone ...«

»Dobro govoriš!« je rekel Foma in vzdihnil.

»Bratec moj mili!« je tiho vzkliknil božjepotnik in se primaknil še bližje k njemu. »Kedar se je vzbudila duša in te prosi za svobodo, ne uspavaj je siloma, poslušaj njen glas ... Na svetu in v njegovi prelesti ni nikakoršne krasote in svetosti; zakaj bi se torej uklanjal njegovim zakonom? V Ivanu Zlatoustu je pisano: Resničen šekinah je človek! »Šekinah«, to pa je hebrejska beseda, ki pomeni »Najsvetejše«. Torej ...«

Zateglo tuljenje piščali je zaglušilo njegov glas. Posluhnil je, vstal naglo in rekel:

Bližamo se pristanišču ... ma suho moram tukaj! No, srečno, bratec! Bog ti daj kreposti in moči, da izpolniš željo svoje duše! Zdravstvuj, dragi moj!«

Nizko se je poklonil Fomi. Nekaj žensko-laskavega in mehkega je bilo v besedah, s katerimi se je poslovil in v njegovem poklonu. Tudi Foma se mu je nizko priklonil in obstal kakor okamenel, s povešeno glavo, opiraje se z roko ob mizo.

»Pridi k meni, kadar boš hodil skozi mesto ...« je poprosil božjepotnika, ki je naglo sukal kljuko kajutinih vrat.

»Prišel bom! Pridem ... Zdravstvuj! Krist te obvaruj ...«

Ko se je zadel bok ladije ob pristan, je stopil Foma na galerijo in začel gledati doli v meglo. Mnogo ljudi je šlo s parnika po brvih, a med temnimi postavami, obdanimi z meglo, ni mogel zagledati božjepotnika. Vsi, ki so odhajali s parnika, so bili enako nerazločni in vsi so naglo izginjali izpred oči, kakor bi se topili v sivi vlagi ... Videti ni bilo niti brega, niti česa družega trdnega, pristaniški most se je zibal ob sunkih parobroda, nad njim se je risala svetilka, kot rumena lisa in gluhi je bil šum korakov in ljudskega vrvenja ...

Parobrod se je začel premikati in počasi je zopet odplaval v meglo. Božjepotnik, pristan, šum ljudskih glasov, — vse je hipoma izginilo, kakor sanje in zopet je ostalo le tisto gosto in kalno in parobrod, ki se je s težavo gibal v njem. Foma je gledal pred sebe v mrtvo morje megle in mislil o modrem, brezoblačnem in prijaznem nebu, — kje je zdaj?

Drugi dan okrog poldneva je sedel v sobici Ježova in poslušal mestne novice iz ust svojega tovariša. Ježov se je bil vsedel na mizo, obloženo s časopisi in, mahaje z nogami, je pripovedoval:

»Začel se je volilni boj ... Trgovci predlagajo tvojega kuma, starega vruga, za župana! On je res neumrljiv, kakor hudič ... dasiravno ima menda že poldrugisto let za sabo. Svojo hčer bode omožil s Smolinom ... veš s tistim rudečim! O njem govore, da je spodoben človek... a dandanašnji imenujejo tudi umne lumpe spodobne ljudi... zato ker ljudi sploh ni! Afrikaska se zdaj kaže kot izobraženega človeka; posrečilo se mu je že, vriniti se v družbo

razumnikov. Nekaj je nekje daroval in takoj je vstopil v ospredje. Ako bi ga človek sodil po obrazu, bi rekel, da je prekanjenec prve vrste, a vkljub temu bode igral vlogo, ker se zna držati v zmernih mejah. M-da, brat, Afrikaška je ... liberallec ... A liberalen kupec, to je mešani potomec volka in svinje z žabo in kačo ...»

Vrag jih vzemi vse skupaj!« je rekel Foma in ravno-dušno mahnil z roko. »Kaj mi je do njih? Kaj pa ti, ali še vedno piješ?«

»Pijem! Zakaj bi ne pil?«

Poloblečeni in razcapani Ježov je bil podoben opuljeni ptici, ki se je ravnokar trgala z drugimi in v kateri se še ni poleglo bojevito razburjenje.

»Pijem, ker moram od časa do časa krotiti plamen svojega ranjenega srca ... A ti, trhli štor, tliš še vedno počasi naprej?«

»Iti moram k starcu ...« je rekel Foma, načemerivši obraz.

»Predrzni se!«

»Ne ljubi se mi ... Začel mi bode pridigovati ...«

»Zato pa ne hodi! ...«

»A moram ...«

»Potem pa pojdi !...«

»Kakšne neumnosti počenjaš!« je nevoljno rekel Foma. »Kakor bi bil v resnici dobre volje ...«

»Bogme, da sem dobre volje!« je vzkliknil Ježov in skočil z mize. Kako sem zdelal včeraj nekega gospoda v časopisu! In razven tega sem slišal bistroumno anekdoto: Družba sedi ob morskem bregu in obširno modruje o življenju. Žid pa jim pravi: »Gošpoda! In ža-akaj pa toliko

ražnih bešed! Jaz vam povem vse naenkrat: Naše življenje ni vredno niti kopejke, kakor to-le bučeče morje!...«

»No, je že dobro!« je dejal Foma. »Zdravstvuj ... jaz grem ...«

»Le pojdi! Jaz sem danes izvrstne volje in ne morem s teboj stokati ... tembolj, ker ti itak ne stokaš, marveč kruliš ...«

Foma je odšel in ostavil Ježova, pojočega na vse grlo.

»Bobnar, le zabobnaj — ne boj se ...«

»Bobnaj, bobnaj ... ti sam bobnaš ...« je razdraženo mislil Foma, ko je stopal počasi na ulico.

Pri Majakinu ga je sprejela Ljuba. Razburjena in vesela se je naenkrat pojavila pred njim in dejala:

»Ti si? Bože moj! Kako si bled ... in suh si postal ... Vidi se, da živiš lepo življenje! ...«

Nato se je njen obraz izkazil od vznemirjenja in skoro šepetaje je vzkliknila:

»Ah, Foma! Saj še res ne veš ... Čuj! Slišiš? Zvoni! Morda je to on ...«

In dekle je steklo iz sobe in pustilo za seboj šeest svilnate obleke ter osupnjenega Fomo, ki niti ni imel časa, vprašati jo po očetu. Jakov Tarasovič je bil doma. V paradni obleki, v dolgi suknji z medaljami na prsih, je stal pri vratih in se držal z iztegnjenimi rokami za podboje. Njegovi zeleni očesci ste motrili Fomo, ki je čutil na sebi ta pogled, dvignil glavo in se srečal z njimi.

»Zdravstvujste, dragi gospod!« je dejal starec, ter očitaje pomajal z glavo. »Odkod ste izvolili dospeti? Kedo vam je izsesal mast? Je-li res, da išče svinja luže, a Foma kraja, kjer bi se mu prav slabo godilo?«

»Ali nimate za-me drugih besed?« je mračno vprašal Foma in vprl oči v starca.

In naenkrat je zapazil, da se je kum ves stresel, njegove noge so se zašibile, njegove oči so začele pogosto mežikati in roke so naporno zgrabile podboje. Foma je priskočil k njemu, misleč, da je starcu slabo, a Jakov Tarasovič je rekel z zamolklim, srditim glasom:

»Stopi vstran ... napravi prostor ...«

In njegov obraz je dobil običajen izraz ...

Foma je stopil nazaj in se začutil poleg okroglastega človeka srednje rasti, ki je klanjaje se Majakinu, zagovoril s hripavim glasom:

»Zdravstvujte, očka!«

»Zdravstvuj, Taras Jakovljevič, zdravstvuj ...« je govoril starec in se klanjal, ne da bi izpustil podboje, z zmedenim nasmehom.

Razmišljen e stopil Foma vstran, sedel na stol in kakor bi okamnel od zanimanja, je začel opazovati svidenje med očetom in sinom s širokoodprtimi očmi.

Oče je stal med vrati in zibal svoje onemoglo telo, upiraje se z rokami v podboje, nagnivši glavo na stran in gledal sina molče in s poluzaprtimi očmi. Sin je stal tri korake pred njim, držal svojo že posivelo glavo pokonci, ter gledal očeta s svojimi velikimi temnimi očmi — izpod nagubanih obrvi. Črna škiljasta bradica in majhne brčiče so trepetale na njegovem suhem obrazu s hrustančastim nosom, kakor je bil očetov. Izza njegove rame je videl Foma preplašeno in radostno lice Ljube; proseče je gledala očeta in zdelo se je, da zdajpazdaj zakriči. Nekaj sekund so molčali in nobeden se ni ganil; ogromnost tega, kar so

občutili, je tesnila vse. Molčanje je pretrgal tihi, čudno brezglasni glas Jakova Majakina:

»Postaral si se, Taras ...«

Molče se je sin nasmehnil očetu v obraz in ga pomeril z naglim pogledom od nog do glave. Oče je odtrgal roke od podbojev in obstal ter se nenadoma načemeril. Tedaj je vstopil Taras Majakin z enim samim velikim korakom k očetu ter mu ponudil roko.

»No ... poljubiva se ...« je tiho predlagal oče.

Dva starca sta krčevito objela drug drugega z rokami, krepko se poljubila in odstopila drug od drugega. Starčeve gube so trepetale, a suhi obraz mladega je bil nepremičen, skoro strog. Poljub ni izpremenil ničesar v zunanosti tega prizora, le Ljubovj je radostno zaihtela in Foma se je nerodno premikal na svojem stolu, ker je čutil, da mu zastaja dih.

»Eh ... vi otroci ... ste rane srca, a ne njegova radost ...« je rekel Jakov Tarasovič z zvenečim glasom in takoj po njih je zasijal, obodril se in rekel hčeri s povzdignjenim glasom:

»No, ti si se čisto razstopila od veselja! Torej, pripravi nam hitro nekaj ... čaja in kar je treba ... da pogostimo izgubljenega sina. Menda si že pozabil stari, kakšnega očeta imaš?«

Taras Majakin je zamišljeno ogledoval očeta s svojimi velikimi očmi in se nasmihal, molčeč, črnooblečen, vsled česar so se še bolj videli sivi lasje na njegovi glavi in v bradi ...

»No, sedi! Govori, kako si živel, kaj si delal? ... Kam gledaš? Ah! To je moj krščenec ... sin Ignata Gordjejeva, Foma ... Ali še pomniš Ignata?«

»Spominjam se ga še«, je rekel Taras.

»O! To je dobro, ako se me hvališ ... No, ali si oženjen?«

»Vdovec ...«

»Imaš-li otroke?«

»Pomrli so mi ... dva sta bila ...«

»Ško-oda ... Sicer bi imel jaz vnuke ...«

»Ali smem kaditi?« je vprašal Taras očeta.

»Le kadi! ... Oho, smotke kadiš ...

»Ali jih vi ne marate?«

»Jaz? Kar kadi, meni je vseeno ... Menim le, da se to tako gosposko vidi, ako smotko ...

»Čemu pa se naj cenimo manj, nego gospodo?« je vprašal Taras in se nasmehnil.

»Ali nas cenim nižje?« je vzkliknil starec. »Jaz sem rekel le tako ... ker se mi zdi smešno ... Tak soliden starec z brado po inozemski šegi in smotko v zobeh ... Kdo je to? Moj sin, he-he-he!« Starec je udaril Tarasa po rami in odskočil od njega, kakor da se je prestrašil, ako se ne raduje prerano in ako ravna prav s tem polosivelim človekom? In zvedavo ter nezaupno je pogledal v velike sinove oči, obdane z rumenkastimi izpuhlinami.

Taras se je prijazno in toplo nasmehnil očetu v obraz in mu rekel zamišljeno:

»Takšni ste ostali v mojem spominu ... veseli in živahni ... Kakor da se niste prav nič izpremenili v teh letih ...«

Starec se je ponosno vzravnaval, udaril se s pestjo po prsih in rekel:

»Jaz ... se nikdar ne izpremenim! Zakaj ... življenje nima moči nad človekom, ki pozna svojo vrednost! Ali ni tako?«

»Oho? Kako ste ponosni!«

»Po sinu sem se menda vrgel!« je dejal starec z zvito grimaso. »Moj sin, bratec, je molčal iz ponosa sedemnajst let ...«

»To je bilo zato, ker ga oče ni hotel slišati ...« je pripomnil Taras.

»Je že dobro! Pozabimo, kar je bilo ... Bogu samemu je znano, kedo je kriv in pred kom da je kriv ... On, ki je pravičen, ti bode že povedal, le počakaj! A jaz bom molčal ... Zdaj nimava časa, govoriti o tem ... Zdaj mi povej to: s čim si se pečal ta leta? Kako si prišel v sodovo tovarno? Kako si se preril na svoje mesto?«

»To je dolga povest!« je rekel Taras in vzdihnil; nato puhnil v zrak ogromen oblak dima in začel počasi pripovedovati: »Ko sem dobil dovoljenje, živeti svobodno, sem vstopil v kontor oskrbnika Remezovskih zlatih rudnikov ...«

»Poznam jih, to so bogatini! Trije bratje ... vse poznam. Eden je pohabljenec, drugi tepec in tretji skupuh ... Pripoveduj dalje! ...«

»Dve leti sem služil pri njem, potem pa sem se oženil z njegovo hčerjo ...« je s hripavim glasom pripovedoval Taras.

»Z oskrbnikovo? To ni bilo neumno ...«

Taras se je zamislil in pomolčal. Starec se je ozrl v njegov žalostni obraz in uganil sinove misli.

»Srečno si torej živel z ženo ...« je rekel. »No, kaj hočeš? Mrtvemu raj, a živi dalje igray ... Saj še nisi tako star ... Si-li že dolgo vdovec?«

»Tretje leto ...«

»Tako ... A kako si prišel k sodi?«

»To je tastova tovarna ...«

»Aha-a! Koliko dobivaš?«

»Okroglo pettisoč ...«

»Mhm ... to ni suh grižljaj! M-da-a ... Glejte ga no, jetnika!«

Taras je trdno pogledal očeta in ga vprašal suho:

»Slišite, iz česa sklepate, da sem bil pri prisilnem delu?«

Z začudenjem je starec pogledal sina; to začudenje pa se je naglo izpremenilo v radost:

»A ... kako pa? Ali nisi bil? O, da bi vas! Kako pa je bilo torej! No, ne bodi razžaljen! Ali si je mogoče stvar raztolmačiti? Reklo se je, v Sibirijo! No, a tam so prisilna dela! ...«

»Da to enkrat za vselej opravim«, je rekel Taras resno in s povdarkom in se potolkel z roko po kolenu, — »vam bom sedaj takoj povedal, kako je bilo vse to. Poslali so me v Sibirijo kot naselnika za šest let, in ves ta čas sem preživel v Lenskem pogorskem okraju ... V Moskvi sem predsedel v ječi blizu devet mesecev ... To je vse!«

»Ta-ako! Zakaj so potem drugače govorili!« je mrmral Jakov Tarasovič vesel in zmeden.

»Tukaj pa so razširili to neumno vest.«

»Res, da je bila neumna!« je pritrdil starec z obžalovanjem.

»In s tem so mi ob neki priliki močno škodovali ...«

»No-o? Ali je mogoče?«

»Da ... Hotel sem začeti svojo lastno kupčijo ... in na ta način sem zgubil kredit.«

»Fej!« je jezno pljunil Jakov Majakin. »Ah vrag! Saj pravim!«

Foma je sedel v svojem kotu, ves čas pozorno poslušal razgovor Majakinih, neprenehoma opazoval novodošleca in osupnjeno mežikal z očmi. Ker se je spominjal Ljubinih odnošajev k bratu in ker so njene povesti o Tarasu nekoliko učinkovale nanj, je mislil, da najde na njem kaj nenavadnega, kar drugim ljudem ni podobno. Mislil je, da Taras govori na svoj poseben način in da se oblači po svoje ter da sploh ni podoben ljudem. A pred njim je sedel soliden, rejen človek, skrbno oblečen, s strogimi očmi in jako podoben očetu, od katerega ga je razlikovala le smotka in črna bradica. Govori kratko, stvarno in o čisto navadnih rečeh. Kje je torej tiso posebno na njem? Zdaj je začel pripovedovati očetu o ugodnostih izdelovanja sode ... Pri prisilnem delu ni bil; to si je Ljuba izmislila! In Fomi je postalo prijetno, ko je pomislil, kako bode govoril z Ljubo o njenem bratu ...

Med očetovim razgovorom z bratom se je večkrat pojavljala med vrati. Njen obraz je sijal sreče in s ponosom so ogledovale njene oči črno Tarasovo postavo, oblečeno v tako čudno, debelo suktnjo z žepi ob bokih in z velikimi gumbi. Hodila je po prstih in venomer iztegovala vrat proti bratu. Foma jo je vprašujé pogledoval, a ona ga ni zapazila in neprenehoma je begala mimo vrat s krožniki in steklenicami v rokah.

Primerilo se je, da je pogledala v sobo ravno tedaj, ko je brat govoril očetu o Sibiriji. Kar okamenela je na mestu, držala podstavek v iztegnjenih rokah in poslušala vse, kar je pripovedoval brat o prestani kazni, — poslušala in odšla počasi proč, ne da bi ulovila Fomin začuden in porogljiv pogled. Zaglobljen v svoje misli o Tarasu in nekoliko razžaljen, da se nikdo ne zmeni zanj in da ga

Taras niti več ne pogleda, odkar mu je pri prvem seznanju stisnil roko, je za nekaj časa nehal zasledovati razgovore Majakinih, a naenkrat je začutil, da ga je nekdo zgrabil za ramo. Zdrznil se je in skočil pokonci, tako, da bi bil skoro podri kuma, ki je stal pred njim z razvnetim obrazom:

»Le poglej! To je mož! To je Majakin! V sedmih dugih so ga varili, olje so iztiskali iz njega, a on ... je živ! In bogat! Ali si razumel? Brez vsake pomoči ... sam se je preril do svojega mesta in zdaj je lahko ponosen! To se pravi Majakin! Majakin, to je toliko, kakor človek, ki drži svojo usodo v svojih rokah ... Ali si slišal? Uči se od njega! Njega glej! ... Med sto ljudmi ni takega, išči ga med tisoči ... Ka-aj? Vedi torej: Majakina iz človeka ne prekuješ niti v angelja, niti v hudobca ...«

Osupnjen od tega burnega nagovora je postal Foma zmeden in ničesar ni vedel odgovoriti starcu na njegov slavospev. Videl je, da Taras mirno kadj svojo smotko in gleda očeta, pri čemur trepečejo kosti njegovih ustnic od nasmeha. Njegov obraz je bil prezirljivo prijazen in zadovoljen in vsa njegova postava je imela v sebi nekaj gospoškega in ponosnega. Kakor da ga zabava starčevo veselje ...

Jakov Tarasovič je dregal Fomo s prstom v prsi in govoril:

»Jaz ga poznam, dasiravno je moj rodni sin ... ni mi odkril svoje duše ... Morebiti se je odprl med nama takšen prepad, da ga niti orel ne more preleteti, niti yrag ne preleze ... Morebiti je njegova kri tako prevrela, da ni niti duha več v nji po očetu, toda ... on je Majakin! In

jaz čutim to takoj ... Čutim in govorim: Zdaj odpusti svojega hlapca v miru, o Gospod ...»

»No, pomirite se, očka!« je rekel Taras, ki je vstal počasi s stola in pristopil k očetu.

»Zakaj bi spravljali mladega moža v zmešnjavo? Pojdite sem in sedite ...«

Mimogrede se je nasmehnil Fomi, prijel očeta pod pazduho in ga povedel k mizi.

»Jaz verujem v kri!« je rekel Jakov Tarasovič. »V rodno kri ..., v nji je vsa moč! Moj oče — spominjam se še — mi je pravil: Jaška! ti si moja pristna kri! Glejte ... Majakini imajo gosto kri ... ta se preлива od očeta k sinu in nobena ženska na svetu je ne more zredčiti ... Šampanjca bomo pili! Ga-li hočemo? Dobro torej! Pripoveduj mi še ... pripoveduj o sebi ... kako je bilo v Sibiriji?«

In zopet je uprl starec svoje oči v sinovo lice, kakor da ga je prestrašila in iztreznila kakšna misel. Čez par minut pa so vzbudili sinovi temeljiti, a kratki odgovori zopet šumno veselje v njem. Foma je še vedno poslušal in opazoval, mirno sedeč v svojem kotu.

»Iskanje zlata, to se razume«, je dejal Taras mirno in z važnim obrazom, »je seveda solidno delo, je pa tudi opasno podjetje in zahteva velikega kapitala ... Zemlja ne črhne besedice o tem, kaj da skriva v sebi ... Trgovina s prebivalci Sibiriije pa je jako podjetna. Celó v neugodnih razmerah nese podjetniku ogromne obresti. To pa je že zares podjetje, ki se ne more ponesrečiti ... a dolgočasno je, to moram priznati. Velikega uma ne zahteva in odličen človek z veliko podjetnostjo nima priložnosti, razviti na tem torišču svoje duševne moči.«

Ljubovj je prišla v sobo in povabila vse v jedilnico. Ko sta bila šla Majakina naprej, je Foma rahlo potegnil Ljubo za rokav in ostala je sama ž njim ter ga vprašala naglo:

»Kaj hočeš?«

»Ničesar ...« je rekel Foma z masmehom. »Vprašati sem te hotel le, če si kaj vesela?«

»Zakaj pa?«

»Kako misliš to, zakaj?«

»Tako ... Čemu?«

»Ti čudni človek!« je rekla Ljuba in ga pogledala z začudenjem. »Ali ne vidiš?«

»Česa?« je porogljivo vprašal Foma.

»Uh! Kaj je le s teboj?« je dejala Ljuba, gledaje ga nemirno.

»E-eh ti!« je glasno zategnil Foma s prezirljivim pomilovanjem. »Ali pa se more od tvojega očeta, ali se more v našem trgovskem stanu sploh roditi kaj dobrega? Le čakaj malin od repe! ... A ti si mi lagala: Taras je takšen in takšen ... Kaj je na njem? Kupec je kupcu podoben ... Tudi trebuh ima, kakor vsi kupci ... Ha-ha!« Bil je zadovoljen, ko je videl, da si dekle, zmedeno od njegovih besed, grize ustnice in zdaj zardeva, zdaj blede.

»Ti ... ti Foma ...« je začela, težko sopé in mu kriknila hipoma in udarila z nogo ob tla: »Ne predrzni se, govoriti z menoj!«

Na pragu sobe je obrnila k njemu svoj jezni obraz in mu dejala polglasno, a z močjo:

»Uh, ti hudobnež!«

Foma se je zasmel. Ni se mu hotelo, iti tja, k mizi, kjer je sedelo troje srečnih ljudi, živahno se razgovarjaje

drug z drugim. Slišal je njihove vesele glasove, njih zadovoljni smeh, žvenket posode in zavedal se je, da njemu, ki nosi v srcu boleost, ni mesta poleg njih. In nikjer mu ni mesta. Mislil si je, da bi se počutil bolje med ljudmi, ako bi ga vsi sovražili, kakor ga sedaj sovraži Ljuba. Potem bi vedel, kako se ima vesti proti njim in našel bi kaj, da bi jim povedal. Zdaj pa si ni mogel razložiti, ali ga pomilujejo, ali se mu smejejo, ker je bil zablodil in ker se nikjer med njimi ni čutil doma. Ko je stal Foma nekaj časa sam sredi sobe, je sklenil, ne da bi sam znal za to, da odide kamorkoli iz te hiše, kjer se ljudje radujejo in kjer je on odveč. Ko je stopil na ulico, se je čutil razžaljenega od Majakinih: saj so bili navzlic vsemu edini bližnji mu pod solncem. Zdelo se mu je, da vidi kumov obraz, na katerem so razburjeno drhteče gube, razsvetljene z radostnim bleiskom njegovih zelenih oči, takorekoč sijale v fosforiški luči.

»V temi se sveti tudi gnjilo drvo«, si je mislil zlobno. Potem se je spomnil mirnega in resnega lica Tarasovega in poleg njega, stremeče k njemu, Ljubino postavo. To je vzbudilo v njem zavist in žalost.

»Kedo bode mene tako pogledal? ... Ni take duše...«

Vzdramil se je iz svojih misli ob prstanih, kjer ga je prebudil šum dela. Povsod so nosili in vozili ljudje, jezno so priganjali konje, kričali nekaj drug drugemu in polnili ulico z zmedenim vrvenjem in glušečim ropotom naglega dela. Vsi so se trudili na ozkem pasu zemlje, tlakovane s kamenjem, ki je bila na eni strani obzidana z visokimi hišami in padala na drugi k reki v strmem pobočju, in njihova kipeča zmešnjava je vzbudila v Fomi vtis, kakor da so vsi pripravljene, zbežati kam od tega dela v blatu.

tesnosti in šumu, pripravljeni zbežati in da hitijo, da bi tem preje dokončali, kar še ni dodelano in jih ne pusti od sebe. Že so jih čakali ogromni parobrodi, ki so stali ob bregu in spuščali oblake dima iz svojih dimnikov. Kalna voda reke, tesno pokrite z ladijami, je pljuskala otožno in tiho ob breg, kakor bi prosila, naj privoščijo še nji trenotek pokoja in oddiha...

»Milostni gospod!« se je oglasil tik Fominega ušesa hripav klic. »Podarite nekaj za zgradbo svetniške škrinjice!«

Ravnodušno je Foma pogledal prosilca: ta je bil velik, bradat dedec v razcapani srajci in z razbitim, oteklim obrazom.

»Glej, da se pobereš!« je zamrmral Foma in se obrnil proč od njega.

»Ti, kupec! Kedar umreš, ne boš vzel denarja seboj; daj mi nekaj za žganje! Ali si preben, da bi vtaknil roko v žep?«

Foma je zopet pogledal svojega prosilca: stal je pred njim, pokrit bolj z blatom, nego z obleko, tresoč se od pijanosti in čakal vztrajno in zrl Fomi s svojimi oteklimi, s krvjo zalitimi očmi v obraz.

»Ali se tako prosi?« mu je rekel Foma.

»Ali — misliš, da bom za deset kopejk pokleknil pred tebe?« je smelo vprašal bosjak.

»Na!« mu je stisnil Foma denar v roko.

»Hvala!... Petnajst kopejk... Hvala! Ako mi daš še enkrat toliko, ti lezem tja do one-le krčme po vseh štirih, ali hočeš?!« je predlagal bosjak.

»No, le pojdi!« je rekel Foma in mu mahnil z roko.

»Hotel sem te počastiti, če pa nočeš, ni moja škoda,«
je rekel bosjak in odšel vstran.

Foma je gledal za njim in mislil:

»Glejte, to je izgubljen človek, a kako je smel ...
Milostinje prosi, kakor bi tirjal za dolg ... Odkod imajo
takšni ljudje toliko poguma? ...«

Globoko je vzdihnil in si odgovoril sam:

»Od svobode ... Nič jih ne veže ... Za čem naj tak-
šen človek žaluje, česa se naj boji? In česa se bojim jaz?
Kaj morem izgubiti?«

Fomi je bilo, kakor bi ga bili ti dve vprašanji sunili
v srce in vzbudili v njem topo nedoumje. Gledal je gi-
banje pehajočih se ljudi in mislil neprestano: česa mi je
žal? česa se mi je bati? ...

»Sam z lastno silo pač ne bom našel izhoda ... po-
tikal se bom tako-le med ljudmi, kakor bedak ... in vsi se
bodo norčevali iz mene in me goljufali ... Ko bi me pahnil
proč ... ko bi me sovražili ... potem, potem bi šel tja v
širni svet ... Naj bi hotel ali ne, moral bi iti!«

Od nekega pristana je že davno plavala po zraku
vesela pesem. Težaki so delali neko delo, ki je potrebovalo
naglega gibanja in so mu prilagodili pesem.

„V krēmo, h krēmarju šel kupec bogat
z dobro žganjico je dušo krepčat...“

je pripovedoval v veselem recitativu prvopevec. Vsi
hkratu so odgovorili delavci. In basi so metali trde zvoke
v zrak, tenorji pa so jim pripevali.

Foma je poslušal pesem in šel k pristanu. Tam je
videl, da so se postavili težaki v dve četi in vlačijo iz
ladije po vrveh ogromne sode z nasoljeno ribo, Umazani,

v rudečih srajcah z odpetimi zavratniki, z rokavicami na rokah in do laktov zavilhanimi rokavi so stali nad shrambo in vlekli za vrvi z veselimi šalami, po taktu pesmi. Iz shrambe pa se je slišal visoki, smejoči se glas nevidnega prvopevca:

„A za goltance nas kmetskih ljudi
še tistega slabega dosti ni...“

In glasno in hkratu so odgovorili delavci, kakor ene same, velike prsi.

Fomi je bilo prijetno in zavidno je gledal to delo, ki je bilo ritmiško, kakor glasba. Zarujaveli obrazi težakov so se svetili od smeha, delo je bilo lahko, šlo je naglo naprej, prvopevec pa se je nahajal v svojem umetniškem razpoloženju. Foma si je mislil, kako lepo bi bilo, delati tako složno z dobrimi tovariši ob veseli pesmi, utruditi se od dela, izpiti kupico žganja in jesti mastne juhe, pripravljene od krepke in vesele delavske gospodinje...

»Naglo, otroci, naglo,« se je razlegel poleg njega neprijetno hripav glas. Foma se je obrnil. Tolst človek z ogromnim trebuhom je trkal s palico ob deske pristana, gledal s svojimi majhnimi očmi težake in govoril ...«

»Ne kričite toliko in delajte hitreje...«

Lice in vrat sta mu bila oblita z znojem; vsak hip ju je otiral in dihal je težko, kakor bi hodil navkreber.

Foma je sovražno pogledal tega človeka in si mislil:

»Ljudje delajo, on pa se poti... A jaz sem še slabši, nego on, kakor vrana na plotu... Prav zanič...«

Iz vsakega vtiska se je v Fomi takoj izločila bridka misel na njegovo nesposobnost k življenju. Vse, ob čemur se je ustavljalo njegovo zanimanje, je imelo v sebi nekaj

žaljivega zanj in to mu je legalo na prsi, kakor kamen. Tik njega, pri tehtnici, sta stala dva matroza in eden izmed njiju, korenjaški fant z rudečim obrazom, je pripovedoval svojemu tovarišu:

»Kako so se vrgli na-me! Tedaj, bratec moj, se je pa za — čelo! Oni so bili štirje, jaz pa sam. A vseeno se jim nisem udal... saj sem videl, da bi me pretepli... do smrti! Tudi oven bo brcal, ako ga bodeš hotel živega odreti... Kako sem se jim iztrgal... In naenkrat so se zvalili na vse strani...«

»A nekoliko so ti jih le priložili?« je vprašal drugi matroz.

»Ka-ako pa bi mi jih ne! Padlo jih je par... kakšnih pet sem jih nesel... A kaj to dé? Niso me ubili... hvala Bogu!...«

»To je res...«

»Na krmo, hudiči, ali ne slišite!« je zarjovel z divjim glasom potni debeluh nad dvema težakoma, ki sta valila sod z ribami po palubi.

»Kaj se dereš?« se je strogo obrnil Foma k njemu; vzdrhtel je bil od njegovega krika.

»Kaj Vas to briga?« je vprašal ta in pogledal Fomo.

»Tako... Ljudje delajo, tebi pa se taja mast... in ti še misliš, da moraš kričati nad njimi.

»Vi... pazite...«

Potni človek se je hipoma kakor odtrgal z mesta in odšel v kontor. Foma je pogledal za njim in tudi zapustil pristan, poln želje, da bi se sprl z nekom in storil karkoli, da bi vsaj za nekaj časa obrnil svoje misli od samega sebe na drug predmet. A vedno bolj so ga premagovale:

»Matroz se je odtrgal ... in ostal cel! ... M-da-a ...
In jaz...«

Zvečer je zopet šel k Majakinim. Starca ni bilo doma in v obednici je sešla Ljuba z bratom pri čaju. Ko je stopil k vratom, je Foma slišal Tarasov hripav glas:

»Zakaj se oče sploh bavi ž njim?«

Ko je zagledal Fomo, je umolknil in uprl v njegovo lice resen in vprašujoč vpogled. Na Ljubinem obrazu se je razločno videla zadrega in nevoljno in kakor bi se opravičevala, je rekla Fomi:

»Ah! Ti si...«

»O meni se je govorilo«, si je mislil Foma in sedel za mizo.

Taras je obrnil oči od njega vstran in se vsedel zložneje na svojem stolu. Neprijeten molk je trajal nekaj hipov, a Fomi je bilo dobro od njega.

»Ali pojdeš na obed? je slednjič vprašala Ljubovj.

»Na kakšen?«

»Ali ne veš?« Kononov bo dal blagosloviti svoj novi parobrod ... Najprej bode cerkvena slavnost, potem pa se popeljejo po Volgi navzgor...«

»Mene niso povabili«, je rekel Foma.

»Nikogar niso povabili ... Rekel je le na borzi: Komurkoli je ugodno, da me počasti, vsak mi je dobrodošel!«

»Meni se ne ljubi ...«

»Tako? Glej, imenitno se bode pilo tam«, je rekla Ljuba in pogledala Fomo od strani.

»Za svoj denar se lahko napijem, ako hočem ...«

»Vem«, je dejala Ljubovj in izrazito pokimala z glavo.

Taras se je igral s čajevo žličico, vrteč jo med prsti in ju pogledoval od časa do časa.

»Kje pa je kum ...«

»V banko je šel ... Danes je seja upraviteljskega sveta ... Volitve bodo ...

»Zopet ga bodo izvolili ...«

»Gotovo ...«

»Gotovo ...«

In zopet je zastal razgovor. Foma je začel opazovati brata in sestro. Taras je bil položil žlico proč in pil je čaj počasi, v velikih požirkih; potem je molče pomolil čašo sestri in se ji nasmehnil. Tudi ona se je nasmehnila veselo in srečno, vzela čašo in jo začela naglo izpirati. Potem je stopil napet izraz na njeno lice, zdelo se je, da se k nečemu pripravlja in polglasno in skoro pobožno je vprašala brata:

»Ali se lahko zopet vrnem k prvotnemu razgovoru?«

»Prosim!« je kratko privolil Taras.

»Rekel si ... a jaz nisem razumela, kako misliš? Vprašala sem: Če so po tvojem mnenju vse to same utopije, ako je to nemogoče ... same sanje, kaj naj potem stori človek, katerega življenje ne zadovoljuje, takšno kakoršno je?«

Z vsem telesom se je deklica iztegovala proti bratu in njene oči so obstale na njegovem mirnem obrazu z napetim pričakovanjem. Trudno jo je pogledal, premaknil se na svojem sedežu in pričel mirno in prepričevalno, s povešeno glavo:

»Treba je pomisliti, iz česa da izvira nezadovoljnost z življenjem? ... Zdi se mi, da v prvi vrsti iz nesposobnosti za delo ... iz nedostatka spoštovanja do dela in potem tudi iz krivega mnenja o lastnih močeh ... Nesreča večine ljudi temelji v tem, da se smatrajo sposobne za več nego morejo ... Pri tem pa se od človeka ne zahteva mnogo: izbrati si mora delo, ki je prikladno njegovim silam in ga opravljati kolikor mogoče dobro, s kar največjim zanimanjem ... Ljubiti je treba to, kar človek dela in tedaj se tudi najnavadnejše delo povzdigne do umetnosti... Stol, ki si ga napravil z ljubeznijo, bode vsikdar dober, lep in trpežen stol ... In tako je povsod ... Beri Smiles-a. Ali ga nisi čitala? To je jako pametna knjiga ... Zdrava knjiga ... Beri tudi Lubbak-a ... Sploh si zapomni, da so Angleži tisti narod, ki je za delo najsposobnejši in da se dado le s tem razložiti njihovi čudoviti uspehi na polju obrti in trgovine ... Pri njih je delo nekak kult ... Višina omike je vedno odvisna naravnost od ljubezni do dela ... A čem višja je omika, tem bolj se ustreza potrebam ljudi, tem manj zaprek ovira njihov nadaljni razvoj ... Sreča pa je kolikor mogoče popolno izpolnjenje vseh želj ... Tako je torej ... In, kakor vidiš, je človekova sreča odvisna od njegovega razmerja k delu ...«

Taras Majakin je govoril tako počasi in zategnjeno, da je bilo njemu samemu neprijetno in dolčas govoriti. A Ljubovj ga je poslušala z nagubanimi obrvi in sklonjena k njemu, z željno pozornostjo v očeh, kakor bi bila pripravljena, sprejeti v svojo dušo vsako besedo in jo vsesati.

»No, če je pa človeku vse zoprno ...« je nenadoma zagovoril Foma z nizkim glasom in pogledal Tarasu v obraz.

»To se pravi, kaj je zoprno človeku?« je vprašal Taras, ne da bi se ozrl v Fomo.

Ta je povetil glavo, oprl se ob mizo in začel razlagati:

»Ako mu vse ni po duši ... opravila ... dela ... vsi ljudje ... in vsa dejanja ... Če, recimo, vidim, da je vse prevara ... Da je delo le navadna zabava ... Praznoto duše zakrivamo z njim ... Eden dela, drugi pa le ukaže in se poti pri tem ... a dobi za to več, nego oni ... Zakaj je temu tako, a?«

»Ne morem si predstaviti Vaše misli«, je izjavil Taras, ko je Foma umolknil, ker je začutil Ljubin prezirljivi in srditi pogled.

»Ne razumete me?« je vprašal Foma in smehljaje se pogledal Tarasa. »No ... povem vam drugače: človek se pelje v čolnu preko reke ... Čoln je morebiti trden, a vendar je globina pod njim. Čoln je varen ... a če čuti človek to temno globino pod seboj ... ga njegov čoln več ne otme.«

Ravnodušno in mirno je pogledal Taras Fomo. Molčal je pri tem in bobnal s prsti po robu mize. Ljubovj je nemirno presedala na svojem stolu. Nihalo ure z brezglasnim, vzdihajočim zvokom je bilo sekunde. A Fomino srce je utripalo počasi in težko, kakor bi čutilo, da nikdo tukaj nima tople besede za njegove težke dvome.

»Delo še ni vse za človeka ...« je govoril bolj sebi samemu, nego tema dvema, ki nista verovala v iskrenost njegovih besed. »To ni res, da bi bilo v delu opravičenje. Ljudem, ki celo svoje življenje ne delajo ničesar, se godi bolje, nego tistim, ki se trudijo ... kako je to? In tisti, ki delajo, niso nič drugega, nego nesrečni ... konji! Na njih

jezdijo, oni trpé ... in nič drugega. Toda pred Bogom imajo svoje opravičenje ... Vprašali jih bodo: Čemu ste živeli, a? Oni pa poreko: Nismo imeli časa, da bi mislili o tem ... delali smo celo svoje življenje. Kakšno opravičenje pa imam jaz? In vsi ljudje, ki ukazujejo, — s čim se bodo opravičili? Za kaj so živeli? A jaz mislim, da morajo vsi brez izjeme z gotovostjo vedeti, čemu da živijo!»

Pomolčal je; nato je vrgel glavo nazaj in brezglasno vzkliknil:

»Je-li mogoče, da se rodi človek le zato, da dela, da si prihrani denarja, zida hiše, rodi otroke in ... umrje? Ne, življenje nekaj pomeni. Človek se je rodil, živel je in umrl ... Zakaj? Treba je, bogme, da je treba, da si vsi razložijo, čemu da žive! Smisla ni v našem življenju, — nikakega smisla ni v njem! Razven tega je vse tako nenakoj, — to se vidi takoj. Nekateri so bogati, denarja imajo za tisoče ljudi ... in žive brez dela; drugi pripogibajo vse žive dni hrbet pri delu in nimajo groša ... Pri tem pa je razlika med temi ljudmi majhna ... Marsikdo živi brez hlač, a govori tako rabsodno, kakor bi bil v svilo oblečen ...«

Ves v svojih mislih, bi jih bil Foma še dolgo razlagal, — toda Taras je odrinil svoj stol od mize, vstal in rekel tiho, z vzdihljajem:

»Ne, hvala! Ni treba več ...«

Foma je naglo pretrgal svoj govor in zmignil z ramami ter se ozrl z nasmehom v Ljubovj.

»Kje si se nabral takšne ... filozofije?« je vprašala ona nezaupno in suho.

»To ni filozofija ... To je ... že tako ... muka je to!« je polglasno rekel Foma. »Odpri oči in ogledaj si vse, potem ti bo šlo samo od sebe v glavo.«

»Vidiš Ljuba, le pogledaj«, je izpregovoril Taras, obračaje mizi hrbet in ogleduje si uro, »pesimizem je popolnoma tuj anglosaskemu plemenu ... To, kar se imenuje pri Swift-u in Byron-u pesimizem, je le žgoč in rezek ugovor proti nepopolnosti življenja in človeka ... A hladnega, premišljenega in pasivnega pesimizma ne najdeš pri njih.«

Potem se je obrnil k Fomi, kakor da se ga je hipoma domislil, položil roki na hrbet ni rekel, zibaje nogo:

Jako važnih vprašanj se lotevate ... in če vas resno zanimajo ... potem morate čitati knjige ... V njih dobite mnogo jako dragocenih razmotrivanj o smislu življenja ... Ali čitate knjige?«

»Ne!« je kratko odgovoril Foma.

»Ah! ...«

»Ni mi do njih ...«

»Aha! ... A ravno knjige bi vam lahko mnogo pomagale«, je rekel Taras in smehljal mu je zaigral na ustnicah ...

»Knjige? Ako mi ljudje ne morejo pomagati pri mojih mislih, mi bodo knjige pač še manj ...« je dejal Foma mračno.

Postalo mu je dolgočasno in neprijetno v družbi tega ravnodušnega človeka. Rad bi bil odšel, a ravno takrat se mu je zahotelo, reči Ljubi kaj razžaljivega o njenem bratu in čakal je, da Taras odide iz sobe. Ljuba je omivala posodo; njen obraz je bil pozoren in zamišljen, roki pa sta se gibali počasi. Taras, izprehajaje se po sobi,

je obstajal pred policami s srebrom, žvižgal si, brusil s prstom po steklu in si ogledoval razne stvari ter mežikal z očmi. Nihalo ure je švigalo za steklom omarice, kakor širok, režeč se obraz in monotono odbijalo sekunde... Foma, ki je zapazil, da ga je pogledala Ljuba že parkrat vprašujoče, neprijazno in z nekakim pričakovanjem, se je zavedal, da ji je na poti in da komaj čaka, kedaj da odide.

»Prenočil bom pri vas...« je rekel in se ji nasmešnil. »Govoriti moram s kumom. Pa tudi dolgčas mi je samemu doma...«

»Potem pa pojdi in reci Marfuši, naj ti postelje v sobi na oglu« ... mu je naglo nasvetovala Ljubovj.

»Lahko...«

Vstal je in šel iz obednice ter slišal takoj, da je Taras tiho vprašal sestro o nečem.

»O meni govorita!« si je mislil. Naenkrat mu je švignila po glavi zlobna misel: »Dobro bi bilo poslušati, kaj bosta govorila ta dva pametna človeka...«

Tiho se je zasmel in, stopaje po prstih, je šel brez šuma v drugo sobo, ki je ležala tik obednice. Tu ni bilo luči in le ozek pramen svetlobe je ležal na temnih tleh, prodiraje iz obednice skozi s'abozaprta vrata.

Tiho, z utripajočim srcem in škodoželjno se smehlja je, je stopil Foma tesno k vratom in obstal...

»Neroden fant...« je rekel Taras.

Zaslišal se je Ljubin glas, ki je potihoma in naglo pripovedoval:

»On je tu ves čas razuzdano živel... Strašne škan-dale je delal! Kar naenkrat se je začelo to... Najprej je pretepel v klubu podguvernerjevega zeta. Oče se je mo-

ral jako truditi, da je zadušil škandal; dobro še, da se je pokazalo, da uživa človek, ki ga je Foma pretepel, jako slab ugled ... Goljufiv igralec je ... in sploh sumljiva eksistenca ... A vseeno je stala stvar očeta nad dvatisoč rubljev ... A dočim je imel oče skrbi zaradi tega škandala, bi bil Foma skoro celo družbo v Volgi potopil.«

»Ha — ha! To je čudna zverina! In on se še bavi z razmotrivanjem o smislu življenja ...«

»Drugikrat se je vozil na parobrodu v družbi ljudi, kakoršen je on sam in lumpal ž njimi; naenkrat pa jim reče: »Priporočite se Bogu! Takoj vas pomečem v vodo, kolikor vas je!« Strašno močan je ... Ti so začeli kričati ... On pa pravi: »Storiti hočem uslugo domovini in rešiti zemljo vas, ničvrednih ljudi ...«

»No, to je bistroumno!«

»Strašen človek je! Koliko divjosti je napravil v teku teh let! Koliko denarja je zapravil!«

»A ... povej mi, ali ne veš, pod kakšnimi pogoji upravlja oče njegovo imetje?«

»Ne vem! Popolno oblast ima ... Zakaj?«

»Tako ... So'ldno podjetje je! Seveda je urejeno prav po ruskem vzorcu, namreč strašno ... A navzlic temu je izvrstna trgovina! Ako bi se kdo pečal ž njo, kakor se spodobi ... lahko postane najizdatnejši vir zlata ...«

»Foma ne dela prav ničesar ... Vse je v očetovih rokah ...«

»Tako? To je izvrstno ...«

»Veš, meni se zdi včasih, da je to Fomino zamišljeno razpoloženje, da so te njegove besede ... odkritosrčne in da zna biti tudi jako spodoben. Toda njegovega škanda'oznega življenja ne morem spraviti v soglasje z

njegovimi besedami in sodbami ... To mi je nemogoče!«

»Ni vredno, da bi človek o tem razmišljal. Nepridiprav in lenuh je in skuša opravičiti svojo lenobo ...«

»Ne, vidiš, včasih je, kakor otrok ... Posebno poprej je bil takšen ...«

»Saj sem rekel, da je nepridiprav. Ali je vredno govoriti o nevednežu in divjaku, ki sam ne prikriva, da hoče biti nevednež in divjak? Saj vidiš, da sodi ravnotako, kakor medved v basni, ki lomi oje ...«

»Jažo strog si ...«

»Da, strog sem! Ljudje to zahtevajo ... Mi Rusi smo strašansko zanikrni ... K sreči teče življenje tako, da moramo najsi že hočemo ali nočemo, vedno bolj gledati nase ... Sanje so za mladeniče in dekletca, a za resne ljudi je resno delo ...«

»Včasih mi je Fome tako žal ... kaj bode ž njim?«

»To me nič ne briga ... Nemaren fantè je! Zapravil bode svoj denar in se ugonobil ... in kaj še več? Ah, pustiva to! Takšni ljudje, kakoršen je on, so šedaj že redki... Kupec zdaj umeva silo omike ... On pa, tvoj mlečni brat, bode poginil ...«

»Tako je, gospod!« je rekel Foma, ki je v tem trenutku odprl vrata in stopil na prag. Bled, z nagubanimi obrvi in izkrivljenimi ustnicami je srepo gledal Tarasa in govoril brezglasno: »Tako je! Poginil bom in ... amen! Da bi se le že kmažu zgodilo!«

S prestrašenim licem je skočila Ljubovj pokonci in stekla k Tarasu, ki je stal mirno sredi sobe in držal roke v žepih.

»Foma! Oh! Sram te bodi! Prisluškoval si ... Ah, Foma!« je govorila vsa zmedena.

»Le tiho bodi, ovčica ...« je rekel Foma.

»Da, da, pri vratih poslušati ni lepo-o!« je počasi rekel Taras, ne da bi umaknil pred Fomo svoj prezirljivi pogled.

»Čeprav ni lepo!« je rekel Foma in mahnil z roko. »Ali sem jaz kriv, da le tako slišim resnico?«

»Pojdi, Foma! Prosim te!« je rekla Ljuba, privijaje se k bratu.

»Ali mi imaste morebiti kaj povedati?« je vprašal Taras mirno.

»Jaz?« je vzkliknil Foma. »Kaj vam morem povedati? Ničesar ne morem! ... Saj vi sami vse znate ...«

»Torej se nimava pogovarjati o ničemur?« je vprašal Taras zopet.

»Ne!«

»To me veseli ...«

Obrnil se je proč od Fome in vprašal Ljubo:

»Kako misliš, ali se oče kmalu povrne?«

Foma ga je pogledal in ker je čutil nekaj, kakor spoštovanje pred tem človekom, je počasi odšel iz sobe. Ni se mu ljubilo iti domov, v tisto veliko prazno hišo, kjer je vsak korak vzbujal glasen odmev, in šel je po ulicah, zavitih v turobni, sivi somrak pozne jeseni. Mislil je na Tarasa Majakina.

»Kako trd je! Kakor oče ... le mirnejši je ... Gotovo je ravno takšen lokavec! Ljubka pa bi ga bila skoro imela za svetnika ... neumnica! Kako me je okregal! Kakor da je moj sodnik ... A ona ... mi je bila dobra ...«

Toda vse te misli niso vzbujale v njegovem srcu nikakih čustev, niti razžaljenja proti Tarasu, niti simpatije do Ljube. Nekaj težkega, nerazumljivega mu je nosil se-

boj. Zrastlo je bilo v njegovih prsih in dozdevalo se mu je, da mu je srce oteklo in ga boli, kakor od tvorov. Poslušal je to neizbežno in neukrotljivo bol, opazal, da raste z vsako uro in postaja silnejša in ker je ni vedel s čim ukrotiti, je topo čakal, kako se bode končala.

Tedaj je pridrdral mimo njega kumov voziček. Foma je videl v vozu malo postavo Jakova Majakina, a tudi ta pogled ni vzbudil ničesar v njegovi duši. Zažigalec svetilk je hitel mimo Fome, prehitel ga, prislonil svojo lestvico k svetilki in zlezal nanjo. A ta je hipoma zdrčala pod njegovo težo, on pa se je oprijel svetilkinega droga in začel glasno zmerjati. Neko dekle je sunilo Fomo s svojim svežnjem v bok in dejalo:

»A, oprostite ...«

Pogledal jo je in ni odgovoril ničesar. Potem se je vsula slana iz neba, — majhne, komaj vidne rosne kapljice so zastrle plamene svetilk in okna prodajalnic s sivkasto meglo. Ta megla je jemala sapo ...

»Ali bi šel k Ježovu prenočevati? In piti ž njim ...« si je rekel Foma in šel k Ježovu, ne da bi imel tudi le najmanjšo željo, videti feljtonista in piti ž njim.

Pri Ježovu je sedel na divanu kosmat človek, oblečen v bluzo in sive hlače. Njegov obraz je bil temen in kakor bi bil zakajen, oči velike, nepremične in srdite in nad debelimi ustnicami so štrlele kvišku ščetinaste vojaške brke. Sedel je z nogami na divanu, objemal jih s svojimi velikanskimi rokami in držal podbradek na kolenih. Na mizi je stala med knjigami in papirji steklenica žganja in po sobi je dišalo po nečem slanem.

»Kaj pa ti blodiš okrog?« je vprašal Ježov Fomo, mignil z glavo proti njemu in dejal možu, ki je sedel na divanu:

»Gordjejev!«

Ta se je ozrl v prišleca in odgovoril z rezkim, škripajočim glasom:

»Krasnoščokov ...«

Foma je sedel v kot divana in izjavil Ježovu:

»Prenočit sem prišel.«

»Kaj je to posebnega? Pripoveduj dalje, Vasilij ...«

Ta je postrani pogledal Fomo in zaškripal:

»Po mojem mnenju se preveč hudujete nad neumnimi ljudmi. Masaniello je bil norec, a kar je bilo treba, je storil tako, da se bolj ne da. In ta-le Winkelried je bil gotovo tudi bedak ... in vendar bi bili Švicarji pač tepeni, da se ni nataknil na cesarske sulice. Je-li malo takšnih tepcev? A vendar so junaki ... Modri ljudje pa so bojazljivi! ... Mesto, da bi udarili z vso silo po zapreki, premišljajo: A kaj pride iz tega? Ali ne bomo poginili zaman? In potem stojijo, kakor koli ... do zadnjega diha. A bedak je hraber! Vrže se naravnost s čelom v steno, tresk! Kaj dé, če si glavo razbije? Telečje glave niso drage ... In če napravi razpoko v zid ... bodo usmiljeni ljudje tam izdoblili vrata, potem pojdejo notri ... in si pripišejo čast ... Ne, Nikolaj Matvejič, pogum je dobra stvar tudi brez uma ...«

»Vasilij, ti govoriš neumnosti«, je dejal Ježov in iztegnil roko proti njemu ...«

»To je navsezadnje res!« je pritrdil Vasilij. »To ni za moj jezik ... A vseeno nisem slep ... Saj vidim: Uma je mnogo, a mesta ni. Dočim umni razmišljajo in preudarjajo, kako bi najpametneje delali, jih gonijo bedaki v kozji rog ... To je cela stvar!

»Počakaj!« je rekel Ježov.

»Ne morem! Danes imam službo ... Saj sem se že tako zakasnil ... Jutri pridem, če smem?«

»Le pridi! Te bom že oštel!«

»Saj to je vaše delo ...«

Vasilij se je počasi iztegnil, vstal z divana, prijel rumeno, suho, malo roko Ježova v svojo veliko, črno šapo in jo stisnil.

»Zdravstvujte!«

Nato je gost pokimal z glavo še Fomi in nerodno odšel iz sobe.

»Ali si ga videl?« je vprašal Ježov Fomo in pokazal z roko proti vratom, za katerimi so se še razlegali težki koraki.

»Kakšen človek je to?«

»Mašinstov pomočnik, Vasika Krasnoščakov ... Tega si vzemi za vzgled: s petnajstimi leti se je mož začel učiti čitati in pisati, a z osemindvajsetimi je prečital — vrag znaj koliko — dobrih knjig in se gladko naučil dveh jezikov. Zdaj pojde v inozemstvo.

»Čemu?« je vprašal Foma.

»Učit se ... pogledat, kako tam ljudje živijo ... Ti pa se tukaj kisaš — in zakaj?«

»Tisto o bedakih je dobro povedal!« je rekel Foma zamišljeno.

»Ne vem, ker nisem bedak ...«

»Dobro! Neumen človek mora delati hipoma ... Če se je navalil na kaj, je tudi podrl ...«

»Zdaj se začne! je vzkliknil Ježov. »Povej mi raje kaj drugega: ali je res, da je prišel Majakinov sin domov?«

»Res ...«

»Ta-ako! ...«

»Kaj pa je?«

»Nič!«

»A po tvojem obrazu bi sodil, da mora biti nekaj ...«

»Poznam tega sina, slišal sem o njem ...«

»A jaz sem ga videl ...«

»No? Kakšen je?«

»Vrag ga poznaj! Kaj me briga?«

»Ali se zdi podoben očetu?«

»Bolj debel ... bolj okrogel je ... več resnobe je v njem ... tako ... hladen je ...«

»To se pravi, da bude še hujši, nego Jaška ... No, ti, brat, sedaj se varuj obeh! Če ne, te bosta čisto izsesala ...«

»No, če me prav!«

»Oplenila te bosta ... in berač postaneš ... Ta Taras je svojega tasta v Jekaterinburgu tako spretno obdeloval ...«

»Naj obdeluje še mene, ako me hoče. Ne besede mu ne bom rekel, razven: hvala lepa! ...«

»Ali meriš še vedno na tisto staro stvar?«

»Da ...«

»Da bi se osvobodil?«

»No, seveda ...«

»Pusti to! Čemu ti bude svoboda? Kaj hočeš početi z njo? Saj nisi sposoben za ničesar, neolikan si ... saj še polena ne boš znal razklati?! Da, ako bi se mogel jaz osvoboditi od neizogibne potrebe, jesti kruh in piti vodko!«

Ježov je skočil na noge, stopil pred Fomo in mu začel govoriti z visokim glasom, kakor bi deklamoval:

»Zbral bi ostanke svoje raztrgane duše in jih pljunil s svojo srčno krvjo v obraze naši inteligenci, vrag naj jo vzame! Rekel bi jim: »Vi, golazen! Vi ste najboljši sok moje dežele! Dejstvo vašega bitja je plačano s krvjo in solzami tisočev ruskih ljudi. O, vi gnjide! Kako drago stanete svojo deželo! A kaj storite zanjo? Ali ste izpremenili solze prošlosti v bisere? Kaj ste dali življenju? Kaj ste storili? Pustili ste se premagati! Kaj delate? Puščate se zasmehovati...«

Srdito je teptal ob tla, stiskal zobe in gledal Fomo z gorečnim, zlobnim pogledom, podoben razdraženi zveri.

»Rekel bi jim: Vi! preveč modrujete, a malo ste pametni in čisto onemogli in vsi ste strahopetci! Vaše srce je polno morale in dobrih sklepov, a mehko in toplo je kakor pernica, mirno in trudno spi v njem stvarniški duh in ne bije vam, nego ziblje se počasi, kakor zibelka. Pomočil bi prst v svojo srčno kri in zaznamoval njihova čela s pečatom svojih očitanih in oni, berači po svojem duhu in nesrečniki po svoji samozadovoljnosti, bi trpeli... oh, tedaj bi že trpeli! Moj bič je oster in trdna je moja roka! In jaz ljubim preveč, da bi obžaloval! Trpel bi! Zdaj pa ne trpijo, zakaj preveč, prepogosto in preglasno govoré o svojem trpljenju. Lažejo se! Pravo trpljenje molči in prava strast ne pozna ovir! Strasti, da, strasti! Kedaj se bodo porodile v srcih ljudi! Mi vsi smo nesrečni vsled svojega brezstrastja...«

Ježovu je zmanjkala sapa; zakašljajal je in kašljajal dolgo, skakaje po sobi, kakor da je iz uma.. In zopet je obstal pred Fomo; njegov obraz je bil blede in njegove oči so se bile zalile s krvjo. Dihal je s težavo, ustnice so mu trepetale in kazale drobne in ostre zobe. Razmršen, s

kratkimi lasi na gavi, je bil podoben ostrizu, vrženemu iz vode... Foma ga ni videl prvokrat takšnega in kakor vedno, se je nalezal njegovega razburjenja. Molče je poslušal kipeči govor malega človeka, ne da bi si prizadeval, razumeti njegov smisel in ne da bi hotel vedeti, proti komu je naperjen; požiral je le njegovo silo. Besede Ježova so brizgale vanj, kakor krop in grele njegovo dušo.

»Porečem jim, tem nesrečnim brezdelnikom: »Poglejte! Življenje gre in vas pušča za sabo!«

»Ah! Izvrstno!« je vzkliknil Foma vzradoščen in se premaknil na divanu. »Junak si, Nikolaj! Le daj jih! Le! Vrzi jim naravnost v oči!«

A Ježov ni potreboval vspodbude; zdelo se je, da ni slišal Fominih vzklikov in govoril je dalje:

»Jaz vem, kolike so moje moči; vem, da mi zakriče: Molči! Poreko mi: Pst! Poreko mi umno, poreko mi mirno, zasmehujé me in z višine svoje veličine mi poreko. »Vem, da sem majhna ptička, o, jaz nisem slavec! Neuk sem v primeri z njimi, le feljtonist sem, ki zabava občinstvo... Naj le vpijejo nad mano in me silijo k molčanju! Zaušnica bode zadela lice, a srce bode vkljub temu bilo... In jaz jim porečem: »Da, neuk sem!« In moja največja prednost pred vami je ta, da ne poznam niti ene knjižne resnice, ki bi mi bila dražja od človeka... Človek je vesoljstvo in on, ki nosi ves svet v sebi, naj zdravstvuje na veke! A vi, jim porečem, ranite često drug drugega zaradi besede, katere vsebine morda niti vedno ne umete, zaradi besede bruhate v bližnjega žolč in ste nasilni proti duši! Verjemite mi, življenje vas bode zato strogo kaznovalo; burja bode zadivjala in vas bode po-

metla raz zemljo in oprala, kakor pomete in opere veter in dež prah z drevesa! V človeškem jeziku je le ena beseda, ki je jasna in draga vsem in če izgovoré to besedo, se glasi: »Svoboda!«

»Razbij!« je zárjul Foma, skočil iz divana in prijel Ježova za rame. Pogledal mu je s svetlimi očmi v obraz, sklonil se k njemu in z žalostjo in bolestjo malodane zaječal:

»A-ah! Nikolka... Mili moj, žal te mi je do smrti! Tako žal, da ti ne morem povedati!

»Kaj pa je? Kaj hočeš?« je kriknil Ježov in ga pahnil stran. Nepričakovani izbruh Fominih čustev in njegove čudne besede so ga spravile iz tira.

»Eh, brat,« je govoril Foma s ponižanim glasom, ki je postal tako prepričevalnejši in globokejši. »Živo dušo imaš... zakaj propadaš?«

»Kedo? Jaz? Jaz da propadam? Lažeš!«

»Mili moj! Nikomur ničesar ne rečeš! Nikomur! Kedo te bode slišal? Samo jaz...«

»Hodi k vragu!« je jezno kriknil Ježov in skočil proč od njega, kakor da se je opekел.

Foma pa je šel za njim in govoril s povdarkom in veliko žalostjo:

»Le govori! Govori mi! Jaz ponesem tvoje besede, kamor je treba... Jaz jih razumem... In ah, kako bom spekel ljudi! Le počakaj... Priložnost bo že prišla...«

»Proč!« je histeriški zakričal Ježov in se stisnil k steni pred Fomino vsiljivostjo. Stal je raztresen, ubit in razljuten in se branil pred Fominimi iztegnjenimi rokami. Tačas pa so se odprla sobina vrata in na pragu je obstala čisto črnooblečena ženska. Njen obraz je bil jezen

in ogorčen, lice pa je imela zavezano z robcem. Vrgla je glavo nazaj in spregovorila s sikanjem in piskom:

»Nikolaj Matvejevič! Oprostite... to je nemogoče! Zverinsko tuljenje... in rjojenje... Vsak dan gostje... Policija prihaja k meni... Ne, zdaj tega ne morem več trpeti!... Izvolite jutri izprazniti stanovanje... Živce imam... saj ne živite v puščavi... ljudje so v Vaši bližini... In Vi, izobražen človek, pisatelj! Vsi ljudje potrebujejo miru... Zobje me bolijo... Prosim torej, jutri... Nalepila bom listek... in naznanila policiji...«

Govorila je naglo in velik del njenih besed se je izgubljal v pisku in sikanju; razločevale so se le tiste besede, katere je vzkrikavala s svojim cvilečim, razdraženim glasom. Konci robca so ji štrleli vrh glave, kakor majhni rožički in se tresli ob gibanju njene čeljusti.

Foma se je začel počasi umikati proti divanu pred njeno razburjeno in smešno postavo, Ježov pa je stal, brisal si čelo, zrl naporno vanjo in poslušal njene besede...

»Torej znajte!« je zakričala, za vrati pa je rekla še enkrat: »Takoj jutri! Kakšna nezaslišanost!«

»Hu-dič!« je zašepetal Ježov, ki je topo gledal v vrata.

»M-da-a! Kakšna je! Stroga...« je rekel Foma, ozrl se začudeno vanj in sedel na divan.

Ježov je dvignil pleča, stopil k mizi, nalil si pol čajne čaše žganja, izpil ga in sedel za mizo ter nizko povetil glavo. Za minuto sta molčala oba. Potem je rekel Foma plašno in tiho:

»Kako je vse to prišlo... še z očesom ni bilo časa treniti, pa naenkrat takšna nevihta... a?«

»Ti!« je zagovoril Ježov polglasno in vzdignil glavo, razjarjeno in divje gledaše Fomo, »molči! Ti... vrag naj te vzame... Lezi in spi... Ti zverina, ... mora... uh!«

In zagrozil je Foma s pestjo. Potem si je še enkrat nalil vodke in izpil...

Čez nekaj minut je ležal Foma slečen na divanu in gledal Ježova s polzaprtimi očmi; ta je sedel nepremično, ves potrta za mizo. Gledal je v strop in tiho so se gibale njegove ustnice... Foma se je čudil: ni mu bilo umevno, kako se je mogel Ježov razjeziti nad njim? Menda ne zato, ker mu je gospodinja odpovedala stanovanje? Saj je kričal on sam...

»O, hudič...« je zašepetal Ježov in zaškripal z zobmi.

Foma je previdno dvignil glavo z blazine. Ježov je vzdihoval glasno in globoko in že zopet iztezal roko proti steklenici... Tedaj mu je dejal Foma s tihim glasom:

»Pojdiva raje kam v gostilnico.. Ni še pozno...«

Ježov ga je pogledal, zasmel se čudno in si drgnil glavo z rokami. Potem je vstal s stola in rekel Fomi kratko:

»Obleci se!...«

In ko je videl, kako počasi in neokretno se je Foma obračal na divanu, mu je kriknil nestrpno in jezno:

»No, glej, da bodeš enkrat gotov!... Ti vtelešena neumnost... oje, simboliško!«

»Ne zmerjaj me!« mu je rekel Foma z miroljubnim nasmehom. »Ali je vredno, da se jeziš zato, ker te je baba obregljala?«

Ježov ga je pogledal, pljunil in se rezko zasmel...

Trinajsto poglavje.

»Ali so vsi tukaj?« je vprašal Ilja Jefimovič Kononov, stoječ na nosu svojega novega parobroda in si ogledoval množico gostov z veselje sijočimi očmi. »Zdi se mi, da so vsi.«

Dvignil je svoj tolsti in rudeči, srečni obraz in kriknil kapitanu, ki je stal že na mostičku pri govorilu:

»Odpelji nas, Petruha!«

»Da! . . .«

Kapitan je odkril svojo ogromno, plešasto glavo, pokrižal se, pogledal v nebo, pogladil si z roko široko, črno brado, odkašljal se in ukazal:

»Nazaj!«

Z molčečim zanimanjem so zasledovali gostje vse, kar je delal kapitan, in po njegovem vzgledu so se tudi začeli križati, pri čemur so švignili njihovi klobuki in cilindri po zraku, kakor jata črnih ptic.

»Daj nam svoj bagoslov, o Gospod!« je ganjen vzkliknil Kononov.

»Ogni se s krmo! Naprej!« je veleval kapitan.

Ogromni »Ilja Muromec« je z mogočnim vzdihom izpustil proti pristanu gost oblak belega dima in splaval ponosno, kakor labod, proti toku.

»Kako je odrinil!« je ves radosten dejal komercijski svetnik Lup Grigorjev Rjeznikov, visok in suh človek spodobnega lica. »Ni se stresel! Kakor bi šla dama na ples!«

»Srednji hod! . . .«

»To ni ladija, marveč Levijatan,« je dejal kozavi in čakati Trofim Subov, cerkveni starešina in prvi oderuh v mestu.

Bil je siv dan; nebo, gosto pokričo z jesenskimi oblaki, se je zrcalilo v rečni vodi in ji dajalo mrzlo, svinčenosivo barvo. Bliščeča se v svežosti svojih barv, je plula ladija kot ogromna, kričeča lisa po enobarvnem ozadju reke in črni dim, — njegov dih, je stal v zraku, kakor črn oblak. Ves bel, z rožnatimi strehami nad kričečerudečimi kolesi, je z lahkoto rezala z nosom hladno vodo in jo razganjala proti bregovom, a stekla v okroglih oknih krovov in kajut so se živahno blestela, kakor bi se smehljala s samozadovoljnim, zmagoslavnim nasmehom.

»Slavna gospoda!« je dejal Kononov in snel klobuk z glave ter se nizko priklonil gostom. »Ker smo zdaj tako-rekoč dal Bogu, kar je božjega, dovolite, da dado godci cesarju, kar je cesarjevega!«

In ne da bi čakal odgovora gostov, je nastavil pest na usta in kriknil:

»Muzika! Igrajte »Slava ti!«

Vojaški orkester, ki je stal za strojem, je zagrmel koračnico.

Makar Bobrov pa, ravnatelj in ustanovitelj mestne trgovske banke, je začel prepevati s prijetnim basom, nabijaje si s prsti takt po svojem ogromnem trebuhu:

»Slava ti, slava ti, naš ruski car, tra-ta-ta! Bum!«

»K mizi, prosim, gospoda! Izvolite! Pogostim vas s tem, kar mi je Bog dal... he-he! Prosim lepo...« je vabil Kononov, prerivaje se po tesni gruči svojih gostov.

Bilo jih je trideset, samih solidnih ljudi, cvet mestnih trgovcev. Tisti izmed njih, ki so bili starejši, plešasti in sivolasi, so se bili oblekli v staromodne suknje in so imeli kučmo in visoke škornje. A takšnih je bilo malo; prevladovali so cilindri, čevlji in moderne promenadne

suknje. Vsi so se tiščali na nosu parobroda in počasi, udajaje se prošnjam Kononova, so šli na krmo, ki je bila preprežena z jadrovinasto streho, pod katero so stale mize z jedili. Lup Rjeznikov je šel roko v roki z Majakinom in, sklanjaje se k njegovemu ušesu, mu je nekaj šepetal, ta pa je poslušal in se tanko nasmihal. Foma, katerega je bil pripeljal kum na slavnost po dolgem prigovarjanju, ni našel med vsemi temi neprijetnimi ljudmi niti enega tovariša; bled in mračen je ostajal sam ter v ozadju. Zadnja dva dni je bil silno popival v družbi Ježova in zdaj ga je bolela glava. Neprijetno mu je bilo v ti solidni in veseli družbi; hrušč glasov, grom muzike in šum parobroda — vse ga je dražilo.

Čutil je nujno potrebo, da se napije in misel, zakaj da je neki bil kum danes z njim tako prijazen in zakaj da ga je privedel le-sem v družbo prvih kupcev v mestu, mu ni dala miru. Zakaj mu je neki tako vneto prigovarjal in ga celo prosil, naj gre h Kononovu na blagoslavljanje in obed?

»Ne delaj neumnosti in pojdi!« mu je bil govoril kum. »Zakaj se tako bojiš ljudi? Človek ima značaj od prirode, a po bogastvu te le malokedo prekaša... Treba se je držati v vrsti z vsemi... Pojdi!«

»A kedaj mislite z menoj resno govoriti, očka?« je vprašal Foma, zasleduje igro lica in zelenih oči Jakova Tarasoviča.

»To je zaradi tvojega osvobojenja od dela? He-he! Se že pogovoriva... pogovoriva, dragi moj! Ču-dak ti... Kako je? Ali hočeš vreči denar od sebe in iti v samostan? Po vzgledu svetnikov?... a?«

»Bom že... videl!« ... je odgovoril Foma.

»Tako... No, a za sedaj, dokler še nisi v samostanu, pojdeva tja! Naglo se napravi... Obriši si obraz s čim mokrim, ker ti je tako zabuhel. Pa z »Eau de Cologne« se poškropi — Ljuba naj ti ga da —, da ne boš dišal po krčmi... Alo!«

Foma je došel na parobrod med molitvijo, ostal na strani in opazoval goste ves čas cerkvenega opravila.

Stali so v pobožnem molčanju; njihovi obrazi so bili pobožno zamišljeni, molili so z vnemo in navidezno iskrenostjo, globoko vzdihujé, klanjaje se nizko in ganjeno obračaje oči v nebesa. Foma je pogledal zdaj enega, zdaj drugega in razmišljal o tem, kar je vedel o njih.

Bil je tam Lupo Rjeznikov; začel je bil svojo kariero kot lastnik prijetne hiše in nenadoma je obogatel. Govorili so, da je zadavil enega izmed svojih gostov, bogatega Sibirca... Lubov se je pečal v mladosti z nakupovanjem kmetske preje. Dvakrat je bil že bankroten... Kononov je bil pred dvajsetimi leti pred sodnijo zaradi požiga, zdaj pa se vrši tudi preiskava proti njemu zaradi posiljenja mladoletnega dekleta. Zajedno z njim in na podlagi iste obtožbe se je vršilo sodnijsko postopanje proti Zaharju Kirilovu Robustovu, tolstemu in majhnemu kupcu z okroglim obrazom in veselimi, modrimi očmi... Med temi ljudmi skoro ni bilo niti enega, o katerem bi Foma ne bil vedel česa podlega.

In vedel je, da vsi zavidajo uspehe Kononovu, ki je leto za letom povečal število svojih parobrodov. Mnogi izmed njih žive med seboj v razporu, nobeden ne priznaša drugemu v trgovskem boju in vsi vedo drug o drugem zla, brezčastna dejanja... A sedaj, zbravši se okrog zmagoslavnega in srečnega Kononova, so se zlili

v gosto, temno maso in stoje in dihajo, kakor eden mož, zamišljeno molčeči in obdani z nečim trdnim, četudi nevidnim, kar je odbijalo Fomo od njih in vzbujalo v njem strah pred njimi.

»Goljufi so,« si je mislil, da bi se obodril.

Oni pa so tiho pokašljevali, vzdihovali, križali se in klanjali in, obdavši duhovščino, kakor tesna stena, so stali neomajno in trdno, kakor veliki, črni kameni.

»Hlinijo se!« je vzkliknil Foma sam pri sebi. A grbasti in sloki Pavlin Gluščin, ki je stal ob njegovi strani, ki je bil pred kratkim časom pognal po svetu otroke svojega umobolnega brata, je goreče šepetal, oziraje se v žalostno nebo s svojim edinim očesom:

»Gospod! Ne razkrinkaj me v svoji jezi in v svojem srdu me ne kaznuj...«

In Foma je čutil, da kliče ta človek Boga z neomajno, globoko vero v Njegovo milost.

»Gospod Bog, oče naš, ki si zapovedal Noetu, svojemu hlapcu, naj zgradi barko v rešitev sveta...« je govoril z gostim basom svečenik, dvigaje oči k nebu in razprostiraje roke navzgor: »Varuj tudi to ladijo in ji daj blagega in mirnega angelja... in ohrani vse, ki hočejo pluti na nji...«

Enodušno so se pokrižali trgovci in se dotaknili prsi s širokim vzmahom rok in obrazi vseh so kazali edino čustvo vere v silo molitve.

Vse te slike so se vtisnile Fominemu spominu in vzbujale v njem čustvo osupljenosti napram tem ljudem, ki so bili tako kruti proti ljudem, dasiravno so znali tako trdno verovati v Boga. Pozorno jih je opazoval, hoteč

jih zalotiti ob njihovi hlimbi ter se prepričati o njihovi lažljivosti.

Jezila ga je njihova solidna vstrajnost, ta enodušna samozavest, njihovi slovesni obrazi, njihova glasna govorica in smeh. Bili so že sedli za mize, pokrite z jedili in željno so ljubkovali z ogromnim, skoro seženj dolgim strližem, lepo posutim z zelenjem in velikimi raki. Trofim Zubov si je zavezoval servijeto, gledal velikansko ribo s srečnimi, blaženo mogočnimi očmi in govoril sosedu, mlinarju Joni Juškovu:

»Jona Nikiforovič! Le poglej, to je kit! Popolnoma bi zadostovalo kot tulec za tvojo osebo... a? Ha-ha! Zdrknil bi vanj, kakor noga v čevelj, ali ne? He-he!«

Mali in okroglasti Jona je previdno iztezal roko k srebrnemu vedru s svežo iskro; željno cmokal z ustnicami in škilil z očmi k steklenicam pred seboj, boječ se, da ne bi jih prevrnil.

Kononovu nasproti je stal na podstavku polvederski sodček starega žganja, ki ga je bil naročil s Poljskega. V ogromni školjki, okovani s srebrom, so ležale ostrige in nad vsemi skledami se je dvigala nekaka raznobojna pašteta, ki je bila podobna stolpu.

»Gospoda! Prosim! Kedo kaj želi!« je kričal Kononov. »Vsak naj si vzame, kar mu ugaja... pri meni se vse dobi... Naše domače, ruske stvari in tuje, inozemske... vse obenem! Tako je najboljše... Česar kdo želi. Kdo hoče teh polžkov in školjčič, a? Pravijo, da so iz Indije...«

A Zubov je govoril svojemu sosedu, Majakinu:

»Molitev »K blagoslavljanju ladije« ne sodi za parobrod vlačilec, ki se vozi po reki, to se pravi, sodi že, a

ne zadostuje ... Rečni parobrod je vedno bivališče moštva in bi se moral primerjati s hišo ... Trebalo bi torej moliti razven molitve »K blagoslavljanju ladije« še molitev »K blagoslavljanju hiše ...« Kaj boš pa pil?«

»Jaz sem človek čiste vesti, zato mi kuminovca nalij ...« je odgovoril Jakov Tarasovič.

Foma, ki se je bil vsedel na konec mize med nekaj boječih in skromnih ljudi, ki jih ni poznal, je neprenehoma čutil ostre starčeve poglede na sebi.

»Boji se, da napravim kak škandal«, si je mislil Foma.

»Bratci!« je hreščal neznansko debeli parobrodničar Jaščurov. »Jaz brez slanika ne morem živeti! Na vsak način začnem s slanikom ... to je moja stara navada ...«

»Godba! Igraj »Perzijsko koračnico!«

»Stoj! Raje »Kako slaven!«

»Torej: »Kako slaven« ...«

Vzdihanje stroja in šum parobrodskih koles sta se družila z zvoki glasbe in tvorila v zraku nekaj, kar je bilo podobno divji pesmi zimske vihre. Žvižganje flavte, rezki glas klarinetov, mračno rjojenje basov, ropot malega bobna in grmenje udarcev po velikem, — vse to se je zlivalo z monotonim glasom koles, ki so bila po vodi, nosilo se je burno po zraku, požiralo šum človeških glasov in plavalo za parobrodom, kakor orkan, tako da so morali ljudje kričati še glasneje. Včasih se je v stroju razlegalo zlobno sičanje para in v tem zvoku, ki se je nepričakovano iztrgal v vrvež hrupa in krikov, je bilo nekaj razdraženega in zaničljivega ...

»A tega, da mi nisi hotel izplačati menjice«, je zakričal nekdo z divjim glasom, »tega ti do groba ne pozabim!«

»Dovolj! Ali je tukaj kraj za obračune?« se je razlegal bas Bobrova.

»Bratci! Treba je govoriti napitnice!«

»Godba, st!«

»Pridi k meni v banko, pa ti razložim, zakaj ti je nisem izplačal ...«

»Govor! Mirujte ...«

»Mu-uzika, neha-aj!«

»Na tratah« igranj!«

»Madamo Anglot!«

»Ni treba! Jakov Tarasič, prosimo!«

»To se imenuje »štrasburški kolač.«

»Prosimo! Prosimo!«

»Kolač? To r-ravno ne ... no, jedel bom pa vseeno...«

»Tarasič! Začni ...«

»V »Krasni Heleni« pa je stopila skoro čisto naga na oder ... se je naenkrat prerinil skozi šum tenki in ganjeni glas Robustova.

»Počakaj! Jakob je Ezava ... opeharil? Aha!«

»Ne morem! Moj jezik ni kladivo, mlad pa tudi nisem več ...«

Jaša! Vsi te prosimo! ...

»Izkaži nam to čast!«

»Župana te izvolimo! ...«

»Tarasovič! ne daj se prositi!«

»Šš! Tiho! Gospoda! Jakov Tarasovič bode govoril!«

Šš!«

In ravno sedaj, ko je šum umolknil, se je zaslišalo glasno, ogorčeno šepetanje:

»Kako me je uščipnila ...«

A Bobrov je vprašal z glasnim basom:

»Kam te je pa?«

Gromovit smeh je bušil, a kmalu je umolknil, kar je vstal Jakov Tarasovič, odkašljeval si in gladil plešo ter se oziral po kupcih z resnim, zanimanja pričakujočim pogledom.

»No, bratci, odprite ušesa!« je veselo kriknil Kononov.

»Gospoda kupci!« je smehljaje se, zagovoril Majakin. »V pogovorih izobrazjenih in učenih ljudi se nahaja tuja beseda, ki se glasi: »kultura«. Govoril bom prosto po duši o ti besedi ...«

»Glej, česa se je lotil!« se je razlegal neki zadovoljen vzklík.

»St! Mir ...

»Slavna gospoda!« je govoril Majakin s povišanim glasom. »V časopisih neprenehoma pišejo o nas kupcih, da te kulture ne poznamo, da je ne želimo in ne umevamo. In imenujejo nas divje, nekulturne ljudi ... Kaj pa je to, kultura? Mene, starega moža, je žalilo, da sem moral poslušati takšne reči in začel sem nekoč razmotrivati to besedo, kaj da ima v sebi?«

Majakin je pomolčal, ozrl se po poslušalcih, zmago-slavno se smehljaje, je zopet pričel:

Po mojem mnenju se je pokazalo, da pomeni beseda oboževanje, to je ljubezen, visoko ljubezen do dela in do redu v življenju. Tako, sem si mislil, tako! To se pravi, da je kulturni človek tisti, ki ljubi delo in red ... kateri sploh rad življenje urejuje, rad živi, pozna svojo vrednost in vrednost življenja ... Dobro!« Jakob Tarasovič se je stresel; kakor žarki, so se razprostrle po njegovem obra-

zu gube od smehljajočih se oči do ustnic in vsa njegova plešasta glava je postala podobna nekaki temni zvezdi.

Molče in z zanimanjem so mu gledali kupci v obraz in radovedna napetost se je izražala na njihovih licih. Kakor bi bili ljudje zamrli v istih položajih, v katerih jih je našel Majakinov govor.

»Če pa je tako, če je treba to besedo tako razlagati, tedaj ljudje, ki nas imenujejo nekulturne, obrekujejo in nas ometavajo z blatom! Zakaj oni ljubijo le besedo, ne pa tudi njenega pomena, mi pa ljubimo ravno korenino besede, mi ljubimo njeno pravo vsebino, mi ljubimo dejanje! Oni so se zaljubili v modrovanje, mi pa v delovanje! Mi imamo v sebi pravi kult življenja, namreč oboževanje življenja in ne oni ... In glejte, gospoda kupci, primer naše kulture, to je ljubezni do dela, nam je Volga! Glejte jo, našo rodno mamico! Z vsako kapljo vode lahko utrdi našo čast in ovrže prazno obrekovanje ... Šele sto let je prešlo, gospoda moja, odkar je car Peter Veliki spustil prve barke na to reko, zdaj pa plava po nji na tisoče parnikov ... Kedo jih je zgradil? Ruski kmet, popolnoma neuk človek! Čegavi so vsi ti velikanski parobrodi, vse te barke, čegave so? Naše! Kedo jih je izmislil? Mi! Tukaj je vse naše, tu je vse sad našega uma, naše ruske razsodnosti in velike ljubezni do dela! Nikdo nam ni pomagal v ničem! Sami smo napravili ob Volgi ribarska podjetja, sami za svoje rublje smo najemali delavce in smo spustili nato po vseh tisočih vrst njenega toka tisoče parnikov in raznih bark. Katero mesto ob Volgi je boljše? Tisto, v katerem živi več kupcev ... Katere hiše v mestu so najboljše? Trgovske! Kdo se bolj, nego vsi drugi, briga za reveže? Kupec! On zbira groše in kopej-

ke in daruje stotisoče. Kedo je sezidal cerkve? Mi! Kdo daje državi največ denarja? Kupci! ... Gospoda! Le nam je delo drago zaradi dela, zaradi naše ljubezni do urejevanja življenja, le mi sami ljubimo red in življenje! Kdor pa govori drugače o nas, temu se blede in nič drugega! Le pustimo jih, naj govorijo! Če piha veter, šumi vrba; kedar je nehal, tudi vrba molči ... In iz vrbe se ne da napraviti niti oje, niti metla ... nekoristno drevo je to! Od te ničvrednosti prihaja tudi šum ... Kaj pa so storili naši sodniki, s čim so okrasili življenje? To nam je neznosno ... A naše delo je očitno! Gospoda trgovci! Ker vidim v vas prave ljudi življenja, ki se trudite največ in najbolj ljubite svoje delo, ker vidim v vas ljudi, ki so vse storili in lahko storijo vse, zato z vsem svojim srcem, s spoštovanjem in ljubeznijo do vas, dvigam to svojo polno čašo, na čast slavnemu, duševno krepkemu in delavnemu ruskemu trgovstvu ... Mnoga vam leta! Zdravstvujte v slavo matere Rusije! Ura-a!«

Rezki, trepetajoči krik Majakina je izzval glušeče in zmagoslavno rjojenje njegovih poslušalcev. Vsa ta obilna, mesnata telesa, razigrana od starčevega govora, so se zganila in izpustila iz svojih prsi tako edin in masiven krik, da se je zdelo, kakor bi vsenaokrog trepetalo in se treslo.

»Jakov! Ti božja trobenta!« je kričal Zubov, iztezaje svojo čašo proti Majakinu.

Prevračaje stole, butaje v mizo, tako da je zvenela in padala posoda in steklenice, so lezli kupci v Majakina, s čašami v rokah, razburjeni in veseli, nekateri celo s solzami v očeh.

»Ah! Kaj se pravi to?« je rekel Kononov, prijemši Robustova za ramo in stresaje ga. »Le pomisli! To so bile velike besede!«

»Jakov Tarasovič! Daj, da te objamem!«

»Živel Majakin!«

»Godba igranj!«

»Tuš! Koračnico ... Perzijsko ...«

»Ni treba godbe! K vragu ž njo!«

»Tu je godba! Ah, Jakov Tarasovič! Ti si glava!«

»Majhen sem med svojimi brati ... a umen sem bil ...

pravi sveto pismo ...«

»Lažeš, Trofim!«

»Jakov! Kmalu umreš ... oh, kako je škoda! Tako te je škoda, da ne morem povedati!«

»No, kakšen bode ta pogreb!«

»Gospoda! Osnujmo kapital z Majakinovim imenom! Jaz dam tisočak!«

»Tiho! Počakaj!«

»Gospoda!« je zopet izpregovoril Jakov Tarasovič s trepetajočim glasom. »In tudi zato smo prvi ljudje v življenju in resnični gospodarji v svoji domovini, ker smo ... ker smo ... kmetje!«

»Res je!«

»Tako je! To vam je starec!«

»Stojte! Naj govori ...«

»Mi smo ljudje ruske korenine ... in vse, kar prihaja od nas, je prorusko! To se pravi, da je pravo ... in najkoristnejše in najbolj potrebno!«

»Jasno, kakor dvakrat dve!«

»Čisto priprosto.«

»Moder je, kakor kača!«

»In krotek, kakor ...«

»Jastreb! Ha-ha!«

V tesnem krogu so obdajali kupci svojega govornika, gledali ga s svetlimi očmi in ž njim je bilo vsled razburjenosti nemogoče, mirno poslušati njegove besede. Okrog njega je vstajal hrušč glasov in zlivaje se s šumom stroja, z udarci koles po vodi, je tvoril vihro zvokov, ki je glušila tresoči se starčev glas. Nemirna veselost kupcev je naraščala; na vseh obrazih je sijalo zmagoslavje; roke s čašami so se iztezale proti Majakinu; tolkli so ga po ramah, dregali in poljubljali ga ter mu zrlji ginjeni v obraz. In nekdo je radostno zacvilil:

»»Komarinskega!« »Rusko« ...«

»Mi smo napravili vse to!« je kričal Jakov Tarasovič, kažoč na reko. »Naše je vse! Mi smo uredili življenje!«

Naenkrat pa se je razlegel glasen vzklik, ki je prevpil vse drugo:

»Ah! To ste vi? Ah, vi ...«

In takoj na to se je razločno razlegla po zraku poulična psovka, izgovorjena v velikem srdi, z zamolkim, a krepkim glasom. Vsi so jo hipoma zaslišali in zamolčali za trenotek, iskaje z očmi tistega, ki jih je psoval. Ta hip so se slišali le težki vzdihni stroja in škripanje krmilnih verig ...

»Kdo tukaj laja?« je vprašal Kononov in načemeril obrvi ...«

»Eh! Vedno mora kaj pritj ...« je vzdihnil Rjeznikov in žalostno vzdihnil.

»Kedo je brez vzroka psoval?«

Obrazi kupcev so izražali nemir, radovednost, začudenje, očitane in vseh teh ljudi se je polastila zmešnjava. Edini Jakov Tarasovič je bil miren in zdelo se je celo, da je zadovoljen s tem, kar se je zgodilo. Vstal je na prste, iztegnil vrat in pogledal nekam na konec mize in njegovih očesi ste se svetili tako čudno, kakor bi bil zagledal tam nekaj prijetnega.

»Gordjejev ...« je rekel tiho Jona Prikov ...

In vse glave so se obrnile v tisto smer, kamor je gledal Majakin.

Tam je stal Foma, opirajoč se z rokami ob mizo. Z licem, izkaženim od jeze oskalivši zobe in z razvnetimi široko odprtimi očmi je gledal trgovce. Spodnja čeljust se mu je tresla, pleča so mu trepetala in prsti na rokah so se krčevito držali za rob mize ter nervozno praskali po namizniku. Ob pogledu na ta volčje zlobni obraz in to srdito pozo so navzoči zopet umolknili za nekaj časa.

»Kaj tako zijate?« je vprašal Foma in zopet podprl svoje vprašanje s krepko psovko.

»Napil se je!« je rekel Bobrov in zmajal z glavo.

»In zakaj so ga neki povabili?« je tiho šepetal Rjeznikov.

»Foma Ignatjevič!« je resno izpregovoril Kononov. »Škandalov ni treba delati ... Ako se ti ... meša v glavi, pojdi, brat, tiho in mirno v kajuto in ... lezi! Ulezi se, mili moj in ...«

»St, ti!« je zarjul Foma in uprl oči vanj. »Ne predrzni se, govoriti z menoj! Jaz nisem pijan ... bolj sem trezen, nego vi vsi! Ali si slišal? ...

»Čakaj no, dušica, kedo pa te je klical sem?« je vprašal Kononov, zardevši od razžalitve.

»Jaz sem ga pripeljal z seboj!« se je zaslišal Majakinov glas.

»Ah! Potem ... je kaj drugega ... Oprostite, Foma Ignatjevič ... A ker si ga ti, Jakov, pripeljal ... ga moraš tudi ti ukrotiti ... Tako pač ne gre ...«

Foma je molčal in se smehljaj. In molče so ga gledali trgovci.

»Ej, Fomka!« je rekel Majakin. »Zopet osramočuješ mojo starost ...«

»Boter, krstni!« je rekel Foma in pokazal zobe. »Ničesar še nisem storil, torej je še prerano, da bi mi brali levite ... Nisem pijan ... saj nisem pil ... marveč poslušal sem vse ... Gospoda kupci! Dovolite mi besedo! Ravno kar je govoril moj cenjeni kum ... zdaj pa poslušajte še krščenca ...«

»Kakšne besede?« je rekel Reznikov. »Čemu so takšni razgovori? Prišli smo se veselit ...«

»Ne, pusti raje, Foma Ignatjevič ...«

»Raje kaj pij ...«

»Pijmo! Ah Foma ... ti si vrlega očeta sin!«

Foma je odskočil od mize, vzravnaval se in še vedno poslušal prijazne, opominjajoče besede. Bil je najmlajši in najlepši med temi ljudmi. Njegova vitka postava, tesno objeta od suknje, se je ugodno razlikovala od kupa tolstih teles z debelimi trebui. Njegov zarujaveli obraz z velikimi očmi je bil pravilnejši in svežejši, nego zabuhla, rudeča lica, ki so se obračala k njemu, vsa osupla in pričakujoča. Vzbočil je grudi naprej, stisnil zobe, vrgel suknjo narazen in vtaknil roke v žepe ...

»S prilizovanjem in prijaznostjo mi zdaj ne boste zamazali ust!« je rekel trdo in preteče. »Me-li poslušate ali

ne, jaz bom govoril ... Tu me ne morete nikamor izgnati ...»

Stresel je z glavo, privzdignil rame in izjavil mirno:

»Toda, ako se me kedo le s prstom dotakne ... ga ubijem! Zaklinjam se pri Bogu, da jih ubijem, kolikor bom mogel!«

Tolpa ljudi, ki mu je stala nasproti, se je zibala, kakor grmovje v vetru. Slišalo se je razburjeno šepetanje. Fomin obraz je potemnel in njegove oči so se zaokrožile.

»Govorilo se je tukaj, da ste vi delali življenje ... in da ste vi storili to, kar je pravega in resničnega ...«

Foma je globoko zavzdihnil in se ozrl z neizrekljivim sovraštvom po obrazih poslušalcev, ki so se zdeli čudno zabuhli in nekako otekli ... Kupci so molčali in se stiskali vedno tesneje drug k drugemu. V zadnjih vrstah je nekdo zamrmral:

»Kaj pa misli? Je-li blazen?«

»O vi lumpi!« je vzkliknil Gordjejev in stresel glavo. »Kaj ste naredili. Vi niste delali življenja, nego ječo ... Vi niste delali redù, marveč kovali ste verige za človeka. Dušeče in tesno je in živa duša nima prostora, da bi se obrnila ... Človek poginja! ... Vi ste morilci duš ... Ali veste, da živite le od človeškega trpljenja?«

»Kaj pa je to?« je vzkliknil Rjeznikov in plosknil z rokami v ogorčenosti in jezi. »Ilja Jefimov? Kaj je to? Jaz ne morem poslušati takih besed ...«

»Gordjejev!« je zakričal Bobrov. Pazi — ti ne govoriš, kakor se spodobi ...»

»Za takšne besede ... pri moji ...« je dejal Zubov s povdarkom.

»St!« je zarjul Foma in njegove oči so se podlile s krvjo. »Zdaj krulijo ...«

»Gospoda!« se je zaslišal mirni, zlovešči glas Majakina kakor škripanje pile na železu. »Ne dotaknite se ga! Prosim vas lepo ... ne ovirajte ga ... Naj zmerja ... naj se zabava ... Njegove besede vam ne bodo storile ničesar ...«

»No, hvala lepa!« je kriknil Juškov.

Ob Fomini strani pa je stal Smolin in mu šepetal v uho:

»Nehajte, golobček! Ali ste iz uma? Saj vas ...«

»Proč!« je dejal Foma trdo in je blisknil vanj s svojimi srditimi očmi. »Le pojdi k Majakinu in liži ga ... morebiti odpade kak košček za tebe!«

Smolin je zažvižgal skozi sobe in odšel stran. In trgovci so začeli polagoma odhajati na druge dele ladije. To je še bolj razdražilo Fomo. Rad bi jih bil prikoval na mesto s svojimi besedami, a ni našel v sebi takšnih silnih besed.

»Vi da ste napravili življenje? Kdo ste vi? Falotje in roparji ...«

Nekateri izmed navzočih so se obrnili k Fomi, kakor da jih je poklical.

»Kononov, ali te bodo kmalu sodili zaradi punice? K prisilnemu delu te obsodijo ... srečno, Ilja! Zaman gradiš parobrode ... Na državnem parobrodu se popelješ v Sibirijo ...«

Kononov se je spustil na stol; njegov obraz se je zalil s krvjo in nemo je zagrozil s pestjo. Rekel je s hripavim glasom:

»Dobro ... že dobro ... tega ne bom .. pozabil!«

Foma je videl njegov izkaženi obraz z drhtečimi ustnicami in vedel je, s kakšnim orožjem lahko najbolj zadene te ljudi.

»Haha! Urejevalci življenja! Guščin, ali daješ miloščino svojim nečakom? Vsaj kopejko bi jim dal vsak dan... Saj si jim ukradel celih sedeminšestdesettisoč! Bobrov! Zakaj si se zlagal o ljubici, da te je okradla in jo pustil zapreti? Če si se je bil naveličal, lahko bi jo bil prepustil sinu ... nič ne de, ... naj živi tudi s tvojo drugo ljubico tako-le ... Ali nisi vedel tega? Oh, ti svinja, debela ... ha-ha! A ti, Lup, odpri zopet prijetno hišo in lupi tam svoje goste, kakor lipovo lubje ... Potem bodo pa hudiči tebe lupili ... ha-ha! Dobro je biti lump, če ima človek tako pobožen obraz! ... Koga si torej tedaj ubil, Lup?«

Foma je govoril, pretrguje svoj govor s škodoželjnim, glasnim smehom in videl, da njegove besede dobro učinkujejo na te ljudi. Prej, ko je govoril še njim vsem obenem, so se obračali od njega, odhajali proč in zrlji v svojega razkrinkovalca z zaničljivimi in srditimi očmi. Videl je smehljaje na njihovih ustnicah, čutil je v vsaki njihovi kretnji in bilo mu je jasno, da jih njegove besede sicer jezijo, a vendar jih ne zadevajo tako globoko, kakor bi on rad. Vse to je hladilo njegovo jezo in že se je porajala v njem bridka zavest, da se mu je ponesrečil napad ... Kakor hitro pa je izpregovoril o vsakem posebej, se je hitro in docela izpremenilo vedenje poslušalcev proti njemu.

Dočim se je Kononov spustil težko na stol, kakor da se je zgrudil pod težo strogih Fominih besed, — je ta zapazil, da so zaigrali na obrazih nekaterih kupcev rezki in

zlobni smehljaji. Slišal je odnekod odobravajoč in začuden šepet:

»To je do-obro zadelo!

Ta šepet je dal Fomi moči in z zaverovano strastjo je začel vsipati svoja očitavanja, zasmeh in psovke na vsakogar, ki ga je zagledal. Radostno je rjovel, ko je videl, kako učinkujejo njegove besede. Molče in radovedno so ga poslušali; nekoliko jih je stopilo bliže k njemu.

Oglašali so se protestujoči vzkliki, toda bili so le kratki in ne glasni in kedarkoli je Foma zaklical kakšno ime, so vsi molče poslušali in škodoželjno pogledovali tja, kjer se je nahajal obdolženi tovariš.

Bobrov se je zmedeno smejal, toda njegovi mali očesci ste prodirali Fomo, kakor dva svedrea. Lup Rjeznikov pa je vzmahoval z rokami, nerodno skakal, lovil sapo in govoril:

»Vi ste priče ... Kaj je to? Ne! Tega ne odpustim! K sodniku pojdem ... Kaj je to?« In naenkrat je s tenkim glasom zacvilil, iztezaje roke proti Fomi:

»Zvežite ga!«

Foma se je smejal.

»Resnica se ne da zvezati ... Ona tudi zvezana ne umolkne ...«

»Re-es je!« je zategnil Kononov z zamolklim, napor-nim glasom.

»Glejte, gospoda kupci!« je zvenel Majakinov glas.
»Prosim, poglejte si ga ... Takšen je!«

Kupci so eden za drugim stopali k Fomi in na njihovih obrazih je videl srd, radovednost, škodoželjno čustvo zadovoljnosti in bojazen.

Nekdo izmed tistih skromnih ljudi, med katerimi je bil sedel, je šepetal Fomi:

»Tako je prav! ... Bog vam povrni ... Dajte jih! ... To se vam bode zaračunalo ...«

»Robustov!« je kričal Foma. »Zakaj se smejiš? Kaj ti tako ugaja? Tudi ti prideš v Sibirijo ...

»Postavite ga na breg!« je naenkrat zakričal Robustov in skočil pokonci.

A Kononov je zakričal kapitanu:

»Nazaj! V mesto! H guvernerju!«

In nekdo je govoril s povdarkom in z glasom, ki se je tresel razburjenosti:

»To je pripravljeno ... to je nalašč ... Naučili so ga ... in ga napojili, da bi imel več poguma ...

»Ne, to je upor!«

»Zvežite ga, kar zvežite ga!«

Foma je zgrabil prazno šampanjčevo steklenico in zamahnil ž njo po zraku.

Kar poskusite! Ne, ne preostaja vam drugega, kakor da me poslušate ...«

Z veselo divjostjo, brezumen od radosti, ko je videl, kako so se krčili in zvijali ti ljudje pod udarci njegovih besed, je začel zopet kričati imena in poulične psovke in zopet je postajal šum ogorčenja tišji. Ljudje, katerih Foma ni poznal, so ga gledali z željno radovednostjo, odobruje nekateri celo z radostnim začudenjem. Eden izmed njih, majhen siv starček z rožnatimi lici in mišjimi očesci, se je hipoma obrnil h kupcem, razžaljenim od Fome in dejal s sladkim glasom:

»To so besede vesti! To ... nič ne de! Treba je potrpeti ... To je proroška obtožba ... Saj smo grešniki ... Veliki grešniki smo, ako hočemo biti odkritosrčni ...«

Sikali so mu, Zubov pa ga je celo sunil v hrbet. On se je nizko poklonil in izginil v tolpi ...

»Zubov!« je kričal Foma. »Koliko ljudi si že pognal po svetu? Ali se ti kedaj prikaže v sanjah Ivan Petrovič Mjakimnikov, ki se je obesil zaradi tebe? Je-li res, da ukradeš pri vsaki maši deset rubljev iz cerkvene škri-njice?«

Zubov ni bil pričakoval napada in otrpnil je na svo-jem mestu s povzdignjeno roko. Potem pa je zacvilil s tankim glasom in čudno odskočil od tal:

»Ah! Še mene si se lotil? In še mene?«

In hipoma je napihnil lica in začel ljuto groziti Fomi s pestjo in napovedal je s cvilečim glasom:

»Brezumnik govori v svojem srcu: »Ni Boga!« K arhijereju se popeljem! Framason! v Sibirijo pojdeš!«

Zmešnjava na parobrodu je naraščala in Foma se je čutil ob pogledu na te razljutene, zmedene, od njega raz-žaljene ljudi, kakor junak v pravljici, ki zatira pošasti. Begali so semtertje, mahali z rokami in govorili nekaj drug drugemu; — nekateri so bili rudeči od jeze, drugi blede in vsi so bili enako nezmožni, ustaviti potok zasmeha, katerega je razlival nad njimi.

»Pošljite matrozov!« je kriknil Rjeznikov in pocukal Kononova za ramo. »Kaj pa je to, Ilja? Ali si nas pova-bil, da nas pustiš zasramovati?«

»Od takšnega mladiča!« je vzkliknil Zubov.

Okrog Jakova Tarasoviča Majakina se je bila zbrala množica, ki je srdito poslušala njegove tihe besede ter odobravaše kimala z glavami.

»Začni, Jakov!« je rekel Robustov na glas. »Vsi smo priča ... kar začni!«

In med obćim hrupom glasov se je razlegal gromki, karafoći glas Fome:

»Vi niste uredili življenja — gnojnićno jamo ste napravili! Blato in trohnobo ste vzgojili s svojimi deli. Ali imate kaj vesti? Ali mislite na Boga? Denar, ta je vaš bog! A vest ste pregnali ... Kam ste jo pregnali? Vi krvosesi! Od tuje moći živite ... in delate s tujimi rokami! Vse to boste morali plaćati! Kadar umrete, se boste morali zagovarjati zaradi tega! Vse, do zadnje solzne kaplje ... Koliko ljudi je plakalo s krvavimi solzami od vaših velikih del? Še v peklu ne boste dobili mesta po svojih zaslugah, lumpi vi! Ne bodo vas pekli v ognju; v vrelem blatu vas bodo kuhali. Na veke bodo trpele vaše muke ... Hudići vas bodo zmetali v kotle in nalili vanje... ha-ha! nalili bodo, ha-ha! Cenjeni kupci ... reditelji življenja ... o vi besi!«

Foma se je glasno zasmeljal, prijel se za boke in se zibal na nogah semtertje in visoko dvigal glavo.

V tem trenutku so si nekateri izmed navzoćih naglo namignili, vrgli se hipoma na Fomo in ga stisnili s svojimi telesi. Zaćelo se je ruvanje ...

»Ali te sedaj imamo!« je zahropel nekdo.

»A-a! Tako delate vi!« je hripavo kriknil Foma.

Za pol minute se je valjala cela kepa ćrnih teles na istem mestu, teŹko teptaje z nogami, in iz nje so se razlegali zamolklji vzkliki:

»Vrzite ga na tla! ...«

»Kako drŹite ... roko! O-oj!«

»Za brado!«

»Servijet dajte ... zveŹite ga s servijetami ...«

»Al-li boš grizel?!«

»Tako! Kaj? Aha-a!«

»Ne bij! Ne predrzni se!«

»Tako! ...«

»A močan je! ...«

»Nesimo ga ... tjale k robu ...«

»Na vetrček ... he-he!«

Vlekli so Fomo k robu ladije, položili ga k steni kapitanove kajute in odšli proč od njega, da si popravijo obleko in obrišejo potne obraze. On pa je ležal molče, utrujen od borbe in onemogel vsled sramote svojega poraza, raztrgan, umazan in zvezan na rokah in nogah s servijetami in obrišačami. Z okroglimi, krvavozalitimi očmi je gledal v nebo; njegov pogled je bil top in kalen, kakor pogled norca, a njegove prsi so se sunkoma in težko dvigale ...

Zdaj je prišla vrsta nanj, da se pusti zasramovati. Začel je Zubov. Prišel je k njemu, brcnil ga z ного v bok in ga vprašal s sladkim glasom, ves tresoč se od naslade maščevanja:

»No, ti grmeči prorok? Le občuti sedaj sladkost babilonske sužnosti, he-he-he!«

»Počakaj ...« je rekel Foma s hripavim glasom, ne da bi ga pogledal. »Počakaj ... da si oddahnem ... Jezika mi pa niste zvezali ...« A ko je govoril te besede, je Foma že umeval, da ne more ničesar več niti storiti, niti reči ... In to ne zaradi tega, ker je nekaj zgorelo v njem in mu je postalo temno in pusto v duši ...«

Zubovu se je približal Rjeznikov. Potem so se začeli zaporedoma bližati še ostali ... Bobrov, Kononov in še nekaj ljudi z Jakovom Majakinom na čelu je šlo v kajuto, razgovarjaje se tiho med seboj.

Na vso paro se je bližal parnik mestu. Od stresanja njegovega trupla so se tresle in žvenketale steklenice na mizah in Foma je slišal ta drhteči, žalostni zvok bolje, nego vse drugo. Okrog njega pa je stala tolpa ljudi in mu govorila hude in žaljive stvari.

Toda obraze teh ljudi je videl Foma, kakor skozi meglo in njihove besede niso zadevale njegovega srca. Iz globine njegove duše je rastlo veliko in bridko čustvo; on je sledil njegovi rasti in, dasiravno je še ni umeval, je vendar že čutil nekaj boleznega in ponižujočega ...

»Le pomisli, ti nepridiprav! ... kaj si napravil iz sebe?« je govoril Rjeznikov? »Kakšno življenje ti je sedaj mogoče? Saj sedaj nikdo izmed nas niti pljuniti ne bo hotel na-te!«

»Kaj sem napravil?« se je vprašal Foma. Kupci so stali okrog njega kot gosta, temna masa ...

»N-no«, je rekel Jaščurov, o Fomka, sedaj pa si že pri kraju ...«

»M-mi ti bomo že dali ...« je tiho zamrmral Zubov.

»Razvežite me!« je rekel Foma.

»Hm! Hvala lepa!«

»Razvežite ...«

»Dobro je! Boš že tudi tako ležal ...«

»Pokličite kuma ...«

A Jakov Tarasovič je ravnokar že sam prišel k njemu. Obstal je tik Fome, pogledal pozorno in s strogimi očmi njegovo iztegnjeno postavo in težko zavzdihnil.

»No, Foma ...« je dejal.

»Recite, naj me razvežejo ...« je poprosil Foma s tihim glasom.

»Zopet bi kaj napravil. Ne, le leži tako ...« mu je odgovoril kum.

»Niti besede ne bom več rekel ... pri Bogu se zaklinjam! Razvežite me ... sram me je! Za Kriščevo voljo, saj nisem pijan ... Saj mi rok ni treba odvezati.«

»Ali prisežeš, da ne napraviš ničesar več?« je vprašal Majakin.

»O Gospod! Ne bom več ... ne bom ...« je zastokal Foma.

Razvezali so mu noge, a roke so ostale zvezane. Ko je vstal, se je ozrl po njih in rekel z žalostnim smehljajem:

»Zmagali ste!«

»Mi zmagamo vedno!« je rekel kum in se strogo nasmehnil.

Sklonjen, roke zvezane na hrbtu, je šel Foma molče k mizi, ne da bi pogledal komurkoli v obraz. Kakor da je postal nižje rasti in bolj suh. Razmršeni lasje so mu padali po čelu in po sencih; raztrgano in zmečkano oprsje srajce mu je gledalo izpod oprsnika. Sukal je glavo na vse strani, da bi spravil zavratnik pod brado, a ni se mu posrečilo. Tedaj je pristopil tisti sivolasi starec, spravil mu zopet vse v red, pogledal mu smehljaje se, v oči in dejal:

»Treba je potrpeti ...«

Zdaj, v Majakinovi navzočnosti, so molčali vsi, ki so bili zasmehovali Fomo; radovedno so gledali starca, z vprašujočimi očmi, kakor da pričakujejo česa od njega. Bil je miren, a njegove oči so se svetile, v popolnem nasprotju s tem dogodkom, zadovoljno in jasno ...

»Dajte mi vodke ...« je poprosil Foma, sedši za mizo in oprši se s prsi ob njen rob. Njegova sključena postava je bila žalostna in onemogla. Okrog njega so poluglasno govorili in hodili z nekako opreznostjo. In vsi so pogledovali zdaj njega, zdaj Majakina, ki je bil sedel njemu nasproti. Starec svojemu krščencu ni takoj dal žganja. Sprva ga je pozorno pogledal, potem je počasi nalil kupico in jo slednjič molčé dvignil k Fominim ustnicam. Foma je izpil žganje in poprosil:

»Še!«

»Dovolj je!« je odgovoril Majakin.

In takoj na to se je začela minuta popolnega molčanja, ki je težilo vse navzoče. K mizi so prihajali tiho po prstih in med hojo iztezali vratove, da bi videli Fomo.

»No, Fomka, ali vidiš sedaj, kaj si delal?« je vprašal Majakin. Govoril je tiho, a oni so slišali njegovo vprašanje.

Foma je molče pokimal z glavo.

»A ne boče ti odpuščeno!« je nadaljeval Majakin trdo in s povišanim glasom. »Dasiravno smo vsi kristjani, ti vendar ne odpustimo ... Da torej veš ...

Foma je dvignil glavo in rekel zaničljivo:

»Vas, očka, pa sem pozabil ... Ničesar niste slišali od mene ...«

»Glejte!« je ogorčeno kriknil Majakin in pokazal z roko na krščenca. »Ali vidite?«

Zaslišalo se je zamolklo, protestujoče mrmranje.

»No, saj je vseeno!« je z vzdihom nadaljeval Foma.

»Vseeno je! Ničesar ... prav ničesar ni bilo iz vsega ...«

In zopet se je sklonil nad mizo.

»Kaj pa si hotel?« je strogo vprašal kum.

»Kaj?« Foma je dvignil glavo, ozrl se po kupcih in se nasmehnil. »Že nekaj ...«

»Pijanec! Falot!«

»Nisem pijan!« je mračno odgovoril Foma. »Vsega skupaj sem izpil dve čaši ... In popolnoma trezen sem bil ...«

»Prav imaš torej, Jakov Tarasovič«, je rekel Bobrov: »on ni pri pravi pameti ...«

»Jaz?« je vzkliknil Foma.

A niso se brigali zanj. Rjeznikov, Zubov in Bobrov so se sklonili k Majakinu in mu začeli tiho govoriti o nečem.

»Oskrbništvo ...« to edino besedo je ujel Foma.

»Pri pameti sem!« je dejal, naslonil se nazaj in zrl v trgovce z motnimi očmi. »Veste, kaj sem hotel. Resnico sem hotel povedati ... Razkrinkati sem vas hotel ...«

Iznova se ga je polastila razburjenost in hipoma je potegnil z rokami, da bi ju osvobodil.

»Ej, počakaj no!« je vzkliknil Bobrov in ga prijel za rame. »Držite ga!«

»No, le držite!« je rekel Foma žalostno in z ogorčenostjo. »Le držite ... A zakaj vam bodem?«

»Sedi mirno!« mu je strogo kriknil kum.

Foma je umolknil. Videl je, da je bilo vse, kar je bil storil, brez uspeha in da njegove besede niso omajale trgovcev. Obdajali so ga sedaj v gosti gruči in mu zapirali vsak razgled. Mirni so in trdi, obnašajo se proti njemu, kakor proti pijancu in razgrajaču in si izmišljajo nekaj proti njemu. Čutil se je revnega, ničevega in ugonobljenega od te temne množice na duhu krepkih, umnih in solidnih ljudi. Zdelo se mu je, da je od tistih dob, ko jih je opso-

val, preteklo že mnogo časa, — toliko, da se je zdel že sam sebi nekako tuj in ni razumel, kaj da je storil tem ljudem in zakaj da jim je to storil. On sam je čutil v sebi nekaj boleznega, kakor sram pred samim seboj. Praskalo ga je v grlu in nekaj tujega je čutil v prsih, kakor da mu je prah ali pepel zasul srce, ki je bilo težko in neenakomerno. Iz želje, da bi pojasnil sebi samemu svoje postopanje, je zamišljeno govoril, ne da bi koga pogledal:

»Hotel sem povedati resnico. Ali je to življenje?«

»Bedak!« je porogljivo rekel Majakin. »Kakšno resnico moreš povedati? Kaj pa ti sploh razumeš?«

»Moje srce se je razbolelo ... jaz to že vem! Kakšno opravičenje imate vi vsi pred Bogom? Zakaj živite? Ne, saj čutim ... resnico sem čutil!«

»Kesa se!« je rekel Rjeznikov z nasmehom.

»Pusti ga!« je zaničljivo odgovoril Bobrov.

Nekdo je dostavil:

»In iz njegovih besed sem jasno videl, da se mu je zmešala pāmet ...«

»Ni vsakemu dano, govoriti resnico!« ga je strogo poučil Jakov Tarasovič in dvignil roko. »Resnica se ne lovi s srcem, marveč z umom ... ali razumeš? Da si čutil, to so prazne marne! Tudi krava čuti, ako ji odsekaš rep. Ti pa razumevaj! Vse razumevaj! Tudi vruga moraš razumeti. Ugani, kaj si mislil v sanjah, potem pa ga daj!«

Majakin se je po svoji navadi razvnel v razlaganju svoje praktične filozofije. A pravočasno je razumel, da se premaganca ne sme učiti bojevanja in umolknil je. Fo-ma ga je topo pogledal in čudno zmajal z glavo ...

»Oven!« je rekel Majakin.

»Pusti me!« je žalobno zaprosil Foma. »Vse je vaše! Čemu me še potrebujete? Podrli ste me in ... premagali; prav se mi godi! Kdo sem jaz? O moj Bog!«

Vse je pozorno poslušalo njegove besede. A v ti pozornosti je bilo nekaj preduverjenega in zloveščega ...

»Živel sem ...« je govoril Foma. »Gledal sem ... In mislil. Srce mi je postalo ranjeno od misli! A zdaj se je tvor odprl. Zdaj sem popolnoma onemogel! Kakor da mi je kri iztekla ... Do tega dneva sem živel ... mislil sem vseeno, da ... bodem enkrat povedal resnico ... No, povedal sem jo ...«

Govoril je enoglasno, brezbarvno in njegovo govorjenje je bilo podobno bledenju ...

»Povedal sem jo ... a opustošil sem le samega sebe... in nič drugega! Nikakoršna sled ni ostala od mojih besed ... Vse je celo! A v meni je nekaj vzplamtelo ... zgorelo ... in zdaj ni ničesar več ... V kaj naj sedaj zaupam? In vse je ostalo takšno, kakor je bilo poprej ...«

Jakov Tarasovič se je porogljivo nasmejal.

»Kaj? Ali si mislil, da boš z jezikom goro polizal? Nabral si si zlobe za stenico, lotil pa si se medveda? Je-li tako? Bedast si! ... Oh, ko bi te sedaj-le videl tvoj oče!«

»In vendar«, je hipoma dejal Foma s prepričanjem in glasno, a njegove oči so zopet vzplamtele. »In vendar ste krivi vsega! Vi ste pokvarili življenje! Vi ste napravili vse tesno ... vi ste me zadavili ... vi! In dasiravno je moja resnica slabotna proti vam ... je vseeno resnica! Vi ste ... pogubljeni! Bodite prokleti vsi ...«

Začel se je premikati na stolu semtertja, poskuša je si oprostiti roke in zakričal z divje se iskrečimi očmi:

»Razvežite mi roke!«

Obkolili so ga tesneje; obrazi kupcev so postali strožji in Rjeznikov je rekel s povdarkom:

»Ne razgrajaj, ne delaj hrupa! Takoj bodemo v mestu ... Sicer bi te morali spraviti iz pristana naravnost v norišnico ...«

»Tako-o?« je vzkliknil Foma. »V norišnico me hočete peljati?«

Niso mu odgovorili. Pogledal jim je v obraze in povesil glavo.

»Bodi miren ... potem te razvežemo«, je rekel nekdo.

»Ni treba!« je odgovoril Foma tiše. »Vseeno je ... »Pljunem na to! Saj nima smisla ...«

In njegove besede so zopet postale podobne blodnji.

»Poginjam ... saj vem! Samo, da ne od vaše sile ... marveč od svoje slabosti ... da! Tudi vi ste črvji pred Bogom ... Le počakajte! Zadušili se boste ... Jaz sem propadel od slepote ... Videl sem mnogo in oslepel ... kakor sova ... kot deček, spominjam se še ... sem podil sovo po jarku ... vzletela je in butila ob nekaj ... Solnce jo je oslepilo ... Vsa se je razbila in poginila ... A oče mi je tedaj dejal: Glej, takšen je tudi človek; marsikdo bega semtertja, razbija se in se muči ter se vrže kamorkoli ... samo, da si oddahne ... Hej! Razvežite mi roke ...«

Njegovo lice je obledelo, oči so se mu zaprle in pleča so mu vztrepetala. Raztrgan in zanemarjen se je zibal na stolu, butal s prsi ob rob mize in začel nekaj šepetati ...

Trgovci so se pomenljivo spogledovali. Nekateri so drezali drug drugega v boke in molče kazali z glavami proti Fomi. Obraz Jakova Majakina je bil nepremičen in temen, kakor izklesan iz kamena.

»Ali ga lahko razvežemo?« je šepetal Bobrov.

»Kadar bomo že bližje ...«

»Ne, ni treba ...« je rekel Majakin polglasno. »Pustimo ga tukaj in potem pošlje kedo po voz. Naravnost v bolnišnico ...«

»Kje si oddahnem?« je zopet zamrmral Foma. »Kam naj grem?« In otrpnil je v potrti, neudobni pozi, ves skrivljen in z izrazom boli na obrazu ...

Majakin je vstal, šel h kajuti in rekel tiho:

»Pazite nanj, da nam navsezadnje ne skoči v vodo...«

»A škoda je fanta ...« je rekel Bobrov, ki je gledal za Jakovom Tarasovičem.

»Nikdo ni kriv njegove norosti ...« je mračno odgovoril Rjeznikov.

»Jakov ...« je zašepetal Zubov in namignil z glavo za Majakinom.

»Kaj je z Jakovom? On tukaj ni izgubil ...«

»Da, da ... on bode zdaj ... he-he! ...«

»Njegov oskrbnik ... he-he-he!«

Njegov tihi smeh in šepet sta se zlivala z vzdihni parostroja in gotovo nista dosegala Fominih ušes. On je gledal z mrklim pogledom nepremično pred sebe in le njegove ustnice so — komaj da — drhtele ...

»Njegov sin je prišel«, je zašepetal Bobrov.

»Poznam tega sina«, je dejal Jaščurov. »Seznanil sem se ž njim v Permji ...«

»Kakšen človek je?«

»Vrl ... pameten človek ...«

»Tako?«

»Zdaj je oskrbnik velikega podjetja v Usolju ...«

»Zato Jakov tega ne potrebuje več ... M-da ... to je torej!«

»Glejte: zdaj plaka!«

»Oh!«

Foma se je naslanjal na stolu nazaj in povešal glavo na ramo. Njegove oči so bile zaprte in izpod vejic so mu polzile solze ena za drugo. Tekle so mu po licih na brke... Fomine ustnice so krčevito drhtele in solze so padale z brk na prsi. Molčal je in ni se zmenil, le njegove prsi so se težko in neenakomerno dvigale. Kupci so zrlj v njegov blede, žalostni, od solz razmočeni obraz s povešenimi koti ustnic in tiho, molče so začeli odhajati od njega proč...

Foma pa je ostal sedaj sam, z na hrbtu zvezanimi rokami za mizo, ki je bila pokrita z umazano posodo in raznim ostanki pira. Zdajpazdaj je počasi privzdigal težke, otekle trepalnice in njegove oči so skozi solze kalno in žalostno zrle na mizo, kjer je bilo vse umazano, prevrnjeno in razrušeno...

Pretekla so štiri leta.

Pred enim letom je umrl Jakov Tarasovič Majakin. Pri polni zavesti je izdihnil dušo; ostal si je zvest do poslednjega hipa in par ur pred smrtjo je govoril sinu, hčeri in zetu:

»No, otroci, živite bogato! Jakov je poskusil že vse mogoče reči; zato je čas, da odide ... Vidite: umiram, a vendar nisem žalosten ... In to mi bode Gospod vračunal ... Le s šalami sem Ga jezil, Preblagega, a s stokom in tožbami nikoli! Oh! ... Gospod! Vesel sem, da sem pametno živel po Tvoji milosti! Srečno, otroci! Živite složno ... in ne modrujte preveč. Znajte, da ni tisti svet, ki se skriva pred grehom in mirno leži ... S strahopetnostjo se človek greha ne obrani ... to nam priča zgod-

ba o talentih ... A kdor hoče od življenja kaj imeti, ta se greha ne boji ... Bog mu bode zmoto odpustil ... Gospod je odločil človeka za to, da dela red v življenju ... a uma mu ni dal preveč ... torej tudi dolgov ne bode terjal prestrogo ... Zakaj On je svet in vsemilostljiv ...»

Jakov Tarasovič je umrl po kratkem, a jako mučnem smrtnem boju ...

Ježova so kdovezakaj kmalu po dogodku na parobrodu izgnali iz mesta.

V mestu se je otvorila nova veletrgovina pod tvrdko »Taras Majakin« in »Afrikan Smolin«.

Vsa tri leta se ni ničesar slišalo o Fomi. Govorili so, da ga je poslal Majakin po njegovi odpustitvi iz bolnišnice nekam na Ural, k materinim sorodnikom.

Nedavno se je Foma prikazal v mestnih ulicah. Nekako potrj je, zanemarjen in polbrezumen. Skoro vedno je pijan in hodi okrog — zdaj mračen, z načemerjenimi obrvi in povešaje glavo na prsi, zdaj se smehlja zopet z žalostnim in otožnim smehljajem slaboumnega. Včasih razgraja, a to se dogaja le redkokedaj. Živi pri sestri v stranskem poslopju na dvorišču ...

Kupci in meščani, ki ga poznajo, se mu pogosto smeje. Foma gre po ulici in naenkrat mu krikne kedo:

»Hej, ti, prorok! Pojdi sem!«

Le jako rekdokedaj pride Foma k tistemu, ki ga kliče; ogiba se ljudi in nerad govori z njimi. Če pa pride, mu rekajo:

»No, povej nam kaj o koncu sveta, a? He-he-he! Ti pro-orok!«

(Konec.)

Seznam najnovejših knjig

ki so izšle v založbi

„Goriške tiskarne“ A. Gabršček.

I. SLOVANSKA KNJIŽNICA:

- 173—180 **Kraljica Dagmar.** Zgodovinski roman. Spisal Vaclav Beneš-Třebinzsky, broš. K 3'20
»**Zaobljuba**«. Spisal Bečić broš. » 1'80
181—6 **Foma Gordjejev.** Roman. Spisal Maksim Gorki K 2'40

III. SALONSKA KNJIŽNICA:

- Jacques Damour.** — **Nais Micoulin.** Dve noveli. Spisal Emil Zola. Broširan » 1'—
Blagor na vrtu cvetočih breskev. — **Mavrični ptič.** Spisal Julij Zeyer. Broširan . . . » 1'40
Kako pišejo ženske. Spisal Marcel Prevost. Vezano » 4'—
Maupassant. Novele. — Broširan » 3'—
Darija — **Vest.** Spisal Julij Zeyer. Broširan . . . » 2'80

IV. SVETOVNA KNJIŽNICA:

- Ben-Hur.** Roman iz Kristusovih časov. Spisal Ludvig Wallace. Druga popravljena izdaja. Vezan K 4'50
S poštino 30 vin. več.
Quo vadis? Roman iz Neronove dobe. Spisal H. Sienkiewicz. Druga popravljena izdaja. Vezan » 5'50
Grof Monte Cristo. Roman IV.—VI. del. Spisal Aleksander Dumas. — Broširan . . . » 4'—
Elegantno vezan » 6'—
Dvajset let pozneje. Nadaljevanje »Treh mušketerjev.« Spisal Aleksander Dumas. Broširan » 6'—
Elegantno vezan » 8'—

- Kapitan Hatteras** ali Angleži na severnem tečaju. Spisal J. Verne. Broširan » 3'—
Velika vas. Spisal E. Montiel, broširan » 2'40

V. VENEC SLOVANSKIH POVESTI:

- X. zv. Razne povesti.** — Broširan K 1'30
 S poštino 20 vin več.

VI. TALIJA:

- Revček Andrejček.** — Broširan K 1'—
Grča. Igrokaz v treh dejanjih. Spisal Rihard Svoboda. — Broširan » 1'—

VII. RAZNE LEPOSLOVNE IN POUČNE KNJIGE:

- Gražina.** Historična pesem N. A. Mickiewicza
Cigani. Pripovedna pesem. A. S. Puškina.
 Preklad M. A. Trnovca. — Broširan K —'80
 S poštino 10 v več.
Drobne povesti: Maksim Gorkij. Posl. dr. A. Gradnik. — Broširan » 1'20
 S poštino 10 v več.
Narodne pripovedke v Soških planinah. Vez. » 3'—
 S poštino 20 v več.
Srednješolska vzgoja. Spisal dr. K. Ozvald
 broširan » 1'60
Logika. Spisal dr. Karel Ozvald, vez. » 2'50

POLITIČNO-SOCIOLOŠKA KNJIŽNICA.

- Socializem** oris teorije. — Vladimir Knaflič.
 I. zvezek. Broširan K 4'—
 Vezan » 5'20
Avstrijski jugoslovani in morje. Spisal dr. K. Slanc. — Broširan » 1'—

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

000155 #

00000076082

